

**GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ELEKTRONİK DERGİSİ**

ISSN: 1309-7423

**GÜMÜŞHANE UNIVERSITY
ELECTRONIC JOURNAL OF THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**

Cilt/Volume: 2   Sayı/Number: 4

Yıl/Year: 2011

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ

Cilt: 2
Sayı: 4
Haziran 2011

Sahibi

Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN
Gümüşhane Üniversitesi Rektörü

Editör

Yrd.Doç. Dr. Ekrem CENGİZ

Dergi Sekreteryası

Öğr.Gör. Salih YILDIZ
Arş.Gör. Emel Özgenç YILDIZ

İletişim Adresi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi Sekreteryası
Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bağlarbaşı 29100 / GÜMÜŞHANE
Tel: 0456 233 7501 Dahili: 1198
Fax: 0456 233 7551
sbedergi@gumushane.edu.tr

ISSN

1309-7423

HAKEM KURULU LİSTESİ

- Prof. Dr. Gültekin RODOPLU..... İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi
Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞLU .....Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR ..... Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar AKYAZI ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN ..... Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KARAMUSTAFA..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer TORLAK .....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK.....Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ ..... Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman KAYIPOV..... Manas Üniversitesi
Prof. Dr. Taner ACUNER..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel BOZKURT.....İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ALPER ..... Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Vecdi CAN.....Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Aşkın KESER..... Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Birdoğan BAKİ ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Celalettin VATANDAŞ ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Cevahir UZKURT .....Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Doç. Dr. Hayati BEŞİRLİ .....Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin ALTUNBAŞ .....Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin Sabri KURTULDU ..... Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut ZORTUK ..... Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet YÜCE..... Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Mikail ALTAN.....Selçuk Üniversitesi

Doç. Dr. Rasim YILMAZ.....	Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur KAYA.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hamdi TOPAL.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mutlu AKYÜZ.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Alper Veli ÇAM.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atila DOĞAN.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ekrem CENGİZ.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Elbeyi PELİT.....	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fazıl KIRKBİR.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan AYYILDIZ.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasret AKTAŞ.....	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hilmi Erdoğan YAYLA.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ULUTAŞ.....	Balıkesir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mahmut ERDOĞAN.....	Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. M. Nejat ÖZÜPEK.....	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Rahmi YÜCEL.....	Abant İzzet Baysal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- 1.) Aşağı Çekme Sendromu: Bu Sendromun Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Gerçekleşen Ayaklanmalar Üzerindeki Etkileri
Ahmet Hakan ÖZKAN 1-18
- 2.) Ermeni Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Son Ermeni Açılımı
Ekrem Yaşar AKÇAY 19-44
- 3.) Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı Öğrencilerinin Mesleki Becerilerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu Örneği
Haluk DUMAN
İclal ÇÖĞÜRCÜ
Veysel ÇAKMAK
Mustafa ATAY 45-64
- 4.) Negatif Dışsallıkların İçselleştirilmesi Açısından Karbon Ticareti
Hasan Sencer PEKER
İsa ALTINIŞIK 65-76
- 5.) Günümüz İşletmeleri İçin Ahilik Kültüründen Örtülü Bilginin Gelişim ve Paylaşım Örnekleri
Hulusi DOĞAN 77-100

- 6.) İslamiyetten Önceki Türk Devlet Geleneklerine Göre Tahta Çıkma Töreni ve Yöntemleri
Kürşat KOÇAK 101-117
- 7.) Tränen Des Vaterlandes Anno 1636 - Ein Gedicht Von Andreas Gryphius Über Den Dreißigjährigen Krieg
Mehmet ÖZTÜRK..... 118-128
- 8.) Yatırım Projelerinde Risk Analizi ve Değerlemesi
Muhammet BEZİRCİ 129-144
- 9.) XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Sosyal Zümreler
Muhammet KEMALOĞLU..... 145-158
- 10.) Biyoloji Öğretmen Adaylarının KPSS ile İlgili Görüşleri
Osman ÇİMEN
Mehmet YILMAZ 159-172
- 11.) Sorumluluk Bağlamında İş Ahlâkı ve Sosyal Sorumluluk: Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım
Yener ÖZEN..... 173-189

AŞAĞI ÇEKME SENDROMU: BU SENDROMUN ORTADOĞU VE KUZAY AFRİKA'DA GERÇEKLEŞEN AYAKLANMALAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ahmet Hakan ÖZKAN¹

ÖZET

Aşağı çekme sendromu, henüz psikoloji literatüründe yerini almamış olan bir kavramdır. Başarısız olma eğilimi esasına dayanan bu sendromun literatür içerisindeki yeri depresyon ve psikopati arasında olabilir. Ama aslında bu sendrom her iki kavramdan da farklıdır. Ortaya çıkış şekli tamamen aile yapısı ile bağlantılıdır. Müslüman aile yapısı tam da bu koşulları sağlayabilen uygun bir aile yapısıdır. Aşağı çekme sendromunun yapısı kadar doğurabileceği sonuçlar da önemlidir. Ortaya çıkış şekli itibarı ile Müslüman ülkelerde daha sık görülen aşağı çekme sendromunun ortadoğu ve kuzey Afrika'da gerçekleşen ayaklanmalar üzerinde de geniş çaplı etkisi vardır.

Anahtar kelimeler: Aşağı çekme sendromu, başarısız olma eğilimi, Müslüman aile yapısı, Ortadoğu ve kuzey Afrika'da gerçekleşen ayaklanmalar.

THE SYNDROME OF PULLING DOWN: THE AFFECTS OF THIS SYNDROME ON THE RIOTS IN MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA

ABSTRACT

The syndrome of pulling down is a concept which has not taken place at the Psychological Literature yet. The place of syndrome which depends on the tendency of failure, at the literature might be between depression and psychopathy. But this syndrome is actually different than these two concepts. The way it arises is correlated with the family structure. The Muslim family structure is the suitable family structure which includes the necessary conditions. As much as the structure of the syndrome of pulling down, the results which this syndrome can bring forth are important. Pulling down syndrome which is mostly seen at the Muslim countries due to the way it arises, has a significant impact on the riots in middle east and North Africa.

Keywords: Syndrome of pulling down, tendency of failure, Muslim family structure, riots of middle east and North Africa.

---

¹ Öğretim Görevlisi, Okan Üniversitesi İİBF Uluslararası Ticaret Bölümü, ahmet.ozkan@okan.edu.tr

GİRİŞ

Hayatımızda geniş yer tutan depresyon ve psikopati kavramları bilim adamları tarafından yoğun olarak incelenmektedir. Depresyon, yorgunluk ve isteksizlik hallerinin görüldüğü mutsuzluk ve umutsuzluk durumudur (www.yyu.edu.tr, 2011). Psikopat kişiler ise vicdani açıdan iyi gelişmemiş, anti-sosyal kişilerdir (Güngen, 2011). Psikopatların saldırganlığı ve şiddete yatkınlıkları vardır (Çetin vd, 2009: 136). Psikopatlar başkalarında ıstıraba yol açan davranışlarını engelleyemezler (Murphy, 2006: 554). Freud, bu davranışların zaman zaman kişinin kendisine de yönlendiğini ve kişinin kendisine de zarar verdiğini öne sürmektedir (Bettelheim, 1983: 45). Bu noktada aslında ortaya yeni bir sendrom çıkmaktadır. Bu sendrom hem mutsuz olan depresif insan belirtilerini hem de kendine zarar verme belirtilerini içeren farklı ve çelişkili yeni bir durumdur.

Aşağı çekme sendromu diyebileceğimiz çelişkili durum, psikopatların özelliklerinin tamamını içermez. Aşağı çekme sendromundaki kişiler sosyal olarak sorun yaşamazlar. Hatta çevrelerindeki kişiler sağlıklı ise kendilerini sevdirebilirler ve sosyalleşirler. Vicdani yapıları değişebilir olmasına rağmen vardır ve kuvvetlidir. Depresyon sendromundaki tüm özellikleri de yine aşağı çekme sendromunda göremeyiz. Aşağı çekme sendromundaki kişilerin kuvvetli istekleri vardır. Bu sendrom, depresyon ve psikopati arasında farklı bir oluşumdur.

Son yıllarda Dünya üzerinde sayısı artan halk hareketlerinin nedenleri üzerinde pek çok fikir oluşmasına karşın, bu hareketlerin neden çoğunlukla Müslüman ülkelerde gerçekleşmesinin nedenlerine ilişkin bir açıklama yapılamamıştır. Bu halk hareketleri ve ayaklanmaların en büyük nedenlerinden biri aşağı çekme sendromudur. Müslüman ülkelerin aile yapısı ve diğer şartlar aşağı çekme sendromunun ortaya çıkışı için son derece uygundur.

I. GERÇEKLEŞEN AYAKLANMALAR VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Kırgızistan'da ayaklanma çıktığında yine Müslüman olan diğer bazı ülkelerde de eş zamanlı ayaklanmalar oldu. Bu ayaklanmaların ortak özelliği Müslüman ülkelerde gerçekleşmesi ve yine neredeyse eş zamanlı olarak başlamasıdır. Örneğin aynı dönemde Bangladeş'te de, ayaklanmalar olmuştur (www.uidder.org, 2011). Tayland'ta zaten süregelen isyan hareketi, yine eş zamanlı olarak şiddetlenmiştir. Bu ayaklanmalara Mayıs 2010

ayaklanmaları diyebiliriz. Ortak özellikleri aynı tarihte gerçekleşmiş olmalarıdır. Daha sonra yaşanan ayaklanmaları da izlediğimizde yine eş zamanlı veya birbirlerini takip eder nitelikte olduklarını görüyoruz. Tunus'un ardından, Fas, Mısır, Libya, Bahreyn, Yemen, Umman, Ürdün ve İran'da da halk hareketleri görülmüştür. Bu isyanlara da şubat 2011 ayaklanmaları diyebiliriz.

Şubat 2011 ayaklanmalarında, domino etkisi olarak bir terim kullanılmaya çalışıldı ve ayaklanmaların yapısı bu terimle açıklanmaya çalışıldı. Bu düşünce kısa bir süre sonra terk edildi ve hem mayıs 2010 hem şubat 2011 ayaklanmalarının bazı güçlerin etkisi olduğuna dair yaygın görüşler savunulmaya başlandı (Laçiner, 2011). Müslüman ülkelerde 12 ay içerisinde 2 kez eş zamanlı ayaklanma başlamış olması bu hareketlerin bazı yönlendirmeler sonucu olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Bu noktada önemli olan ve incelenmesi gereken nokta bu yönlendirmelerin yaygın olarak Müslüman ülkelerde etki yaratabilmesidir.

Müslüman ülkelerin hedef olması değil, açıkça kullanılabilir ve suistimal edilebilir olan özelliklerinin var olmasıdır. Mayıs 2010 ve şubat 2011 ayaklanmaları açıkça göstermektedir ki harekete geçen gruplar yüksek ölçüde yönlendirilebilir yapıdadır. Bu yapının varlığını ve Müslüman ülkelerde sürekli kutuplaşmalar gerçekleştiğini ispat etmek için tarihe bakabiliriz. En önemli örnek, İsrail'in kurulması aşamasında Filistin'in ne şekilde ve ne derece yardımcı olduğunu gösteren Müftü olaylarıdır. İlgili dönemde İslam yüksek konseyinin başkanı olan Amin Al-Husseini, başmüftü olarak da bilinmekteydi ve hem Filistin, hem de aynı bölgedeki pek çok Arap ülkesi tarafından lider olarak kabul edilmekteydi. Başmüftü, İngiliz işgali altındaki Filistin topraklarında baskı görünce yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştı. Yine de Mart 1939 tarihinde İsrail ve Filistin topraklarının geleceğinin görüşüleceği yuvarlak masa toplantılarına katılmayı başardı. Ama kendisi yurtdışındayken Filistin'de kendisine karşıt gruplar oluşmuştu. Filistin delegesi de aynı görüş ayrılığını yaşamaktaydı ve ortak nokta olan İsrail'in kurulmaması taleplerini yeteri kadar destekleyemediler. Amin Al-Husseini ve yandaşları ile aynı masada oturmayı reddeden karşıt görüşlü Arap gruplar, o dönemde bölgedeki nüfusun 1/3'ü bile olmayan yahudilerin bölgede çoğalmasına engel olmak amaçlı bu görüşmelerin neticesiz kalmasına neden oldular. Belki de bu ihtilaf, İsrail'in kurulmasına yardımcı olan en büyük etken oldu. Çünkü İsrail devam eden yıllarda Hitler'in baskısı nedeniyle

çok yüksek oranda göç aldı ve beklenmedik bir büyüme içerisine girdi. Çünkü bu göçler tam da İsrail'in ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü de kapsıyordu (Gunther, 1942: 282).

Şubat 2011 isyanlarının içerisinde gerçekten de rasyonel olmayan isyanlar vardı. Bu isyanların, halkın özgür iradesi ile ortaya çıktığını söylemek ve herhangi bir mantıklı sebebe dayandırmak olası değildir. Örneğin, bölgede model ülke olarak görülen Türkiye'ye karşı KKTC dahilinde yürüyüşler gerçekleşti (www.haberhavadis.com, 2011). Oysa KKTC vatandaşlarına Türkiye vatandaşları ile eşit haklar tanınmıştır (www.gurbetport.com, 2011). Bu haklar, her iki ülke vatandaşlarının sosyal güvenlik mevzuatına göre eşit işleme tutulması esasını prensip olarak düzenlenmiştir (www.sgk.gov.tr, 2011). Bu ayaklanmanın ana fikrinde Türkiye'nin sıkı ekonomik tedbirler alması gösterildi ve İngiltere örneği verildi. Örnek verilen İngiltere ise şubat 2011 isyanının devamı niteliğinde isyanlara sahne oldu. Sebebi de İngiltere'de ağırlaşan ekonomik tedbirlerdi. KKTC vatandaşlarının ileri sürdükleri sebep tartışılabilir olsa da, İngiltere'de yaşayan halkın ileri sürdüğü sebepler tartışmasız gelecek endişesi oluşturur niteliktedir. İngiltere'de toplam 490 bin kamu çalışanının işten çıkarılması bekleniyor (www.patronlardünyası.com, 2011). BBC gibi vazgeçilmez olarak düşünülen bir kurumun bile çalışanları zaten azaltılırken bir anda kalan personelin ¼'ü şubat 2011 tarihinde işten çıkarıldı (www.haber5.com, 2011). Bu da KKTC üzerinden yapılan Türkiye ve İngiltere kıyaslamasının, ülke vatandaşlarının refahı açısından mantık ile çelişir nitelikte olduğunu ve rasyonel olmadığını kanıtlamaktadır.

II. AYAKLANMALARIN DİĞER SEBEPLERİ

Gerçekleşen olaylarda aşağı çekme sendromunun yerini daha iyi belirleyebilmek için bu olaylara etki eden diğer sebepleri de incelemek de gerekecektir. Bu sebepler arasında bölgenin genel durumu, sosyolojik sebepler ve psikolojik sebepler en etkin olanlarıdır.

A. Ayaklanmalar Öncesi Bölgedeki Durum

Ayaklanmaların yaşandığı bölgelerde şubat 2011 tarihinden önceki durum, yaşanacak olaylar için zemin hazırlar nitelikteydi. Irak, El Kaide etkisinden kurtulmayı başaramamıştı. Şii ve sünni çatışmaları ise yer yer tekrar ediyordu. Filistin, El Fetih ve Hamas ayrılığı nedeniyle

kendi içerisinde çatışmaya devam ediyordu. Lübnan'da Fethü'l İslam örgütü, halka zarar vermesinin yanısıra devlet ordusuna da saldırıyordu. Hizbullah da ülkede bazı gruplarca destekleniyordu. Mısır yine El Kaide saldırıları ile mücadele ediyordu. Mısır'da, hapisanelerdeki sayısı binlerle ifade edilen muhalif hareket mensuplarının sayısı da artmaktaydı. Bu da, muhalif parti olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nün manevra alanının daraltıldığı gösteriyordu.

Ürdün de, İslami Hareket Cephesi muhalif grup olarak taraftar toplamaya devam etmesine karşın, nispeten ılımlı bir yaklaşım sergiliyordu. Yemen, el Houthi taraftarları ile gerilla savaşı yürütüyordu. El-Houthi, şii bir grup olduğu için bu durum şii-sünni çatışması olarak değerlendirilse de, hükümet bu durumu bu şekilde yorumlamadıklarını açıkladı. Umman'da 2003 yılında seçimlere %25, 2007 yılında ise yaklaşık %37,5 katılım sağlandı. Bu da siyasi sisteme olan inancın düşük olmasına rağmen arttığını gösteriyor.

Bahreyn'de sünni ve şii grupların çatışmaları devam ediyordu. Ülkede elit kesimi oluşturan sünni liderler tedbir almaya ve yenilikler yapmaya devam etse de %60 olarak çoğunluğu oluşturan şiiiler ayaklanmaya devam etmekteydi. Şii el Hak ve el Vefak grupları çatışmalara sebep oldukları iddiasına zaman zaman maruz kalmaktaydılar (İnat vd, 2009: muhtelif).

Ayaklanmaların gerçekleştiği bölgede yer alan ülkeler, diğer Müslüman ülkelerde gerçekleşen hareketleri izlemeye başladılar, bazılarını kendilerine örnek aldılar. Yakından takip edilen olaylara örnek vermek gerekirse, Kosova 2008 yılında kuruldu. Irak'ta ise Kürdistan 2008 yılında kuruldu. Tacikistan, Rusya'nın baskısından ayrıldığını ilan etti. Bu hareketler bölgede bağımsızlık hareketi olarak değerlendirilse de sonuçları tam olarak bu şekilde değildir. Tacikistan, yapmış olduğu açıklamanın hemen sonrasında Çin'e toprak vermeye başladı. 28.500 metrekare olarak ifade edilen toprakların anlaşmazlığı gidermek için verildiği söylendi (www.gundemrusya.com, 2011). Kürdistan Bölgesi, ABD ve Irak baskısı altındadır. Mevcut hükümet ise bir haftada 300 gözaltı gerçekleştirebiliyor. Bu da aslında manzaranın düşünülenenden farklı olduğunu gösteriyor (www.firatnews.com, 2011). Filistin ve Sudan ikiye bölündü.(www.t24.com, 2011)

Wikileaks belgelerinin yayınlanması da Arap ülkeleri için kışkırtıcı ifadeler nedeniyle

harekete geçirici bir gelişme oldu. İlgili belgelerin yalanlanmaması liderlerin ifadelerine karşı meydana gelen tepkileri arttırdı. Bu liderlerin başında Hüsnü Mübarek geliyordu. Benzer şekilde pek çok bölge lideri, bu belgelerle prestijlerinde azalma yaşadı. Bölgenin genel havası wikileaks aracılığı ile gerçekleşen son bir ince ayar ile istenen kıvama getirilmişti.

B. Sosyolojik Sebepler

Sosyolojik sebepler arasında görebileceğimiz gruplaşmalar kuzey Afrika ve ortadoğuda zaten her bölgede zaten vardı. Aşiretler şeklindeki yaşam biçiminin bu gruplaşmalar içerisinde büyük rol oynadığı da bir gerçektir. Gruplar halinde yaşamının en büyük etkisi kalabalık psikolojisinin hakim düşünce yapısı olmasıdır. Kalabalık üzerine araştırmalar yapan Le Bon, bireyler üzerinde oluşan etkiyi incelemiş ve şu şekilde özetlemiştir:

- İlkelliğe, barbarlığa ve zihinsel geriliğe geri dönüş,
- Muhakemeinde mantık yerine hayallerin hakim olması,
- Liderliğin mesaj tekrarı ve onanması şeklinde prestijli bir mevki olması,
- Dürtüler ve tepkisellikle hareket edilmesi,
- Şiddet yüklü olma (Franzoi, 2006: 411).

Politik sebepler baş gösterince gruplaşmaların artması kaçınılmaz oldu ve kutuplaşmalar gerçekleşti. Grup kutuplaşması ise, gruplardaki görüşlerin şiddetinin herhangi bir dış etken tarafından arttırılması sonucu gerçekleşir. Stoner bulgularına göre, grup içerisinde yer almadan ve etkileşime girmeden önce daha çekingen ve ılımlı olan insanlar, kutuplaşma sonrasında tepkilerini ve tepki verme eğilimlerini arttırırlar. Risk almayı seven insanlar, risk alma yönüne doğru hareket ederler. İhtiyatlı davranan kişiler ise daha ihtiyatlı olacaktır. Bu durumda grupların hareketini daha baskın olan risk alma eğilimindeki kişileri belirleyecektir. (Aronson, 200: 340). Gözlemlenen ayaklanmalarda gerçekten de biraraya gelerek risk alan kişiler grup ile hareket ettikçe daha fazla risk almaya başlamış, hatta üzerlerine ateş açılmasına rağmen eylemlerine devam etmişlerdir, bu durum Yemen'de sıklıkla yaşanmıştır (www.aljazeera.net, 2011).

İnsanların silahların üzerine yürümesinin sebepleri arasında Le Bon tarafından açıklandığı gibi kalabalık etkisi ve bununla pekişen Stoner bulgularının belirttiği kutuplaşma yer

almaktadır (Arkonanç, 2005:125). Sosyolojik olarak gerçekleşen incelemeleri pekiştirmek için mevzu bahis grupları bu kadar risk alır hale getirenin ne olduğunu incelememiz gerekir. Bunu anlamak için grupları oluşturan bireyleri incelememiz gerekecektir..

C. Psikolojik Sebepler

Ayaklanmayı gerçekleştiren kişilerin genel özellikleri göz önüne alındığı zaman, gülümsemeyen, mutsuz ve memnuniyetsiz yapıları göze çarpan ve memnuniyetsizliklerini haykıran bu bireyler ilk başta depresif olarak düşünülebilir. Oysa bu kişiler depresif olmak için fazla agresiftir. Kendisine zarar vermekten veya zarar gelmesinden kaçınmazlar. Bu nedenle bu kişilerin narsist olduğunu da söyleyebiliriz. Narsizm, saldırgan yönüyle tam da bu durumu açıklayabilecek bir özelliktir. Yine, koltuğunu bırakmayan liderlerin de narsizm etkisi altında ne denli kaldığını görebiliriz

Arap toplumlarında narsizmin özellikleri belirgindir. Nadiren gülümseme veya yoğun olarak somurtma, nazik hareketler yerine sert hareketleri tercih etme gibi göstergeler ile tespit edebileceğimiz narsizm, yıkıcı olma özelliğine de sahiptir. Narsist kişiler uysal ve sakin bir ortam yerine utançlarını saklayabilecekleri karışık çevreleri tercih ederler. Sanılanın aksine narsist bir yapı, zengin ve rahat bir yaşam neticesinde oluşmaz. Nixon, çocuk yaştan itibaren güçlüklerle karşılaşmış olmasına rağmen yıkıcı bir narsizme sahipti. Aslında narsizmi, bu güçlükler ile beslendi ve onun bu eksikliklerini örtmesi ve hiç sona ermeyen utancı için bir maske olma özelliği taşıdı (Vamık, 2004: 45).

Müslüman ülkelerde, kadınların çocuklar üzerindeki buyurgan yapısı narsist bireylerin yetişmesine neden olmaktadır. Bu yapı, sosyal hayat içerisine dışlanan ve görüşleri önemsiz olmayan kadının geliştirdiği tepkilerin neticesidir. Çocukları karşısında kendisini önemli ve daha üstün gören kadınlar bu eksikliklerini hiç bitmeyen bir buyurma ve çocuklarının hayatına karışma eğilimi ile gidermeye meylederler. Bunun sonucu yetiştirilen bireyler, yaptıkları pek çok şeyden utanacaklardır. Çünkü yaptıkları hemen her şey annelerinin eleştiri süzgecinden geçecektir. Bu utanç, narsizmin temel taşıdır ve mutlaka narsizm ile maskelenmeye çalışılacaktır. Narsist erkekler, bu döngünün ürünüdürler.

Narsizm, liderlerin durumunu tam açıklasa da, bireylerin durumunu açıklamakta

yetersiz kalacaktır. Bu durumda aşağı çekme sendromu dediğimiz bir yapı sebep olarak ortaya çıkar. Aşağı çekme sendromu da gruplar içerisinde daha fazla şiddetlenebilen bir yapıya sahiptir.

III. AYAKLANMALARIN EN ETKİN SEBEBİ: AŞAĞI ÇEKME SENDROMU

A. Yapısı ve Ortaya Çıkışı

Depresyon, kelime olarak bastırma, aşağı çekme anlamına gelmektedir. Depresif ruh hali, cesaretin kırılmasını içermektedir. Depresyon hali bir amaca hizmet etmez, aksine bir sonuçtur (Cembrowics, 2006: 14). Depresyon, Kraepelin'in öne sürdüğü gibi kişilik özelliklerinden ileri gelebilir. Shneider'in belirttiği gibi sosyal sorunlardan kaynaklanarak depresif psikopati şeklinde de süreklilik kazanabilir. Freud'un öne sürdüğü şekilde yas ve öfke durumlarının tepkiye dönüşmesi ile de ortaya çıkabilir (Ünal, 2011). Kraepelin'in yaklaşımı göstermektedir ki depresyon kişiliğin oluşması aşamasında birey tarafından kabul görüp onun zihnine yerleşebilir ve bir hayat felsefesi haline gelerek kişilik ile beraber devam edebilir. Aşağı çekme sendromu da bu şekilde oluşmaktadır.

Aşağı çekme sendromu, depresyonu ve depresif olma durumunu değil biraz daha çelişkili bir ruh halini ifade eder. Aşağı çekme sendromu, bireylerin yanlış koşullanması temeline dayanan tutarsız ve yaygın bir durumdur. Kişi, depresyon halindeki gibi isteksiz değildir. Aksine ilgi arar ve bunu çok ister. İlgi göstererek bu bireyleri yönlendirmek mümkün iken, ilgi göstermeyerek üzerlerinde tahribat da yapılabilir.

Aşağı çekme sendromundaki kişiler sadece tutarsız davranır. Çünkü ailesi tarafından tutarsız bir şekilde koşullandırılmıştır. Bu kişiler, kendisini zor duruma sokacak ve başarısız kılacak olan şeyleri yaparlar. Kişi mutluluk ve refah yerine, sıkıntı arar gibi görünmektedir. Bu arayışını da çoğunlukla toplumsal baskıdan çekinmesi nedeniyle gizlemeye çalışır. Bunun için de bilinçaltının yönlendirmesi ile belki de son anda bozmuş olduğu şeyleri, istemeden yapmış gibi davranır. Kendisini direk yerden yere vurmaz. Aksine önce yüksek bir yere çıkar; hatta belki düşmemek için tedbir bile alır, ama ne yapıp ne edip kendisini düşürmeyi başarır. Çünkü kişinin benliği, ilgiyi her şeyin üzerinde tuttuğu için, derinlerde bir yerde başarısız olmayı istemektedir. Kişinin zihnindeki bu düşünce, dolaysız olmasa da, çeşitli şekillerde ortaya çıkar

ve ifade edilir. Buna günümüzde özgün veya fantezi müzik denilen, bir dönem ise arabesk müzik olarak adlandırılmış müzik türünü örnek olarak gösterebiliriz. Arabesk şarkıların bir çoğunun özünde kendine acıma, kendisini başarısız kılma amacı yer almaktadır.

Başarısızlık eğilimi de diyebileceğimiz aşığı çekme sendromu, her insan üzerinde farklı bir sonuç verir. Dünya genelinde artan evsiz sayısı ve okul bırakma oranları bu sendromun birer sonucudur. Artan suç oranları ise bu sendromun kolaylıkla evrim geçirebileceğini gösterir. Ebeveynlere tepki olarak ortaya çıkan başarısızlık eğilimi, tepkinin ve olumsuz duyguların şiddeti arttıkça şekil değiştirecektir. Bu evrim sonucu ortaya çıkan yeni kişilik bozuklukları zaten ele alınmıştır. Aşığı çekme sendromu, henüz kişilik bozukluğu haline gelmemiş, yaygın bir durumdur.

Gelişen toplumlarda, insanlar bilinçleniyor olmasına rağmen kendileri için iyi olmayan davranış biçimleri geliştirebiliyorlar. Örneğin Amerika'da obezite oranı giderek artıyor. Bilinçlenmesine ve artık bilgiye çok daha kolay ulaşabiliyor olmasına rağmen insanların kendilerini daha iyiye taşımadıkları obezite örneği ile daha iyi gözlemlenmektedir.

İnsanların, kendilerini başarısız kılma ve zor duruma sokma gibi rasyonel olmayan davranışlarının temelinde aşığı çekme sendromu yatar. Kişi bilinçsiz bir şekilde kendisini aşığı çeker. Bu durum daha ziyade buyurgan ailelerin çocuklarında ortaya çıkar. Buyurgan kişiler çocukları vasıtası ile üstün olma duygularını tatmin eden kişilerdir. Bu nedenle de çocuklarının başarıları değil başarısızlıkları onları mutlu eder. Başarısız olan çocuklarına, başarılı olanlardan daha fazla ilgi gösterirler. Çünkü bu onlara ihtiyaç duyulan üstün kişi olma hissini verecektir. Karşılarında başarılı bir kişi gördüklerinde ise kendilerini kötü hissedeceklerdir. Bu tarz ebeveynler, isteseler de çocuklarını fazla takdir edemezler. Bu da çocuklarda oluşacak olan koşullanmanın yönünü başarıdan, başarısızlığa çevirecektir. Çocuklar zaten ailelerinden çok az ilgi ve ziyadesiyle emir gördükleri için, onlar için herhangi bir hedef koyma emir gibi gelir. Oysa hedefe ulaşamama ve başarısız olma, az ve değerli olan ilginin kaynağı gibidir.

Aşığı çekme sendromu, tamamen ailelerin çocuklarına olan yaklaşımları ile ilişkilidir. Buyurgan olmayan, ama çocukları ile çok fazla ilgilenen ailelerin çocuklarında da bu sendrom oluşabilir. İlgili aileler, çocukları kaza geçirdiği zaman onların normalden daha fazla üzerine düşerler. Kaza geçiren, başarısız olan veya üzülen çocuk ailesinden beklediğinden fazla destek

görür ve bu destek zamanla onun amacı haline gelir. Aile, buyurgan aile gibi daha az ilgi göstermez. Ama çok fazla ilgi göstererek çocuğun hayatının merkezi haline gelir. Bir gün bu ilgi kesilince, çocuk ilgiyi geri getirebileceği ümidiyle kendisini başarısız kılmaya başlar.

İnsanlar, yaşları ne kadar ilerlerse ilerlesin aslında sadece gelişmiş birer çocuktur. Hiçbir insan çocuksu yapısından ve ebeveynlerine olan bağlılığından kopamaz. Buna en iyi ispat, yaşı ne olursa olsun savaşta ölen askerlerin hemen hepsinin son sözlerinin 'anne' olmasıdır. Yaşı ilerledikçe insanlar sıkıntı ve kaygı oluşturan durumlarla karşılaşan insanlar ebeveynlerine sığınma isteği duyarlar. Bu da başarısızlık eğiliminin ortaya çıkma ihtimalini doğurur. Başarıdan çok başarısızlık, çalışmaktan çok tembellik tercih edilebilir. Daha kronik gelişmelerde başarılar kazanılıp bozulacak, çalışılan işten bir anda çıkılacaktır.

Müslüman ülkelerde, kadının arka plana atılması sonucunda aşağı çekme sendromu kuvvet kazanmıştır. Kadın, toplumsal yapı içerisinde, çocuklar ile ilgilenmek zorundadır. Erkekler ise çocukları ile nispeten çok daha az vakit geçirecektir. Kadın, arka planda kalması nedeniyle hissettiği eksikliği çocukları vasıtasıyla giderecektir. Çocuklarını kendine bağımlı hale getirmek için sürekli çabalar. Hatta çocuğunun yemeğini bile kendisinin yemesine izin vermediği görülür. Çocukların, neredeyse hiçbir iş yapmaması ve hiçbir sorumluluk almaması sık karşılaşılan bir durumdur. Zor zamanları daha fazla kollanır. Anne, böylelikle kendisinin de aslında ihtiyaç duyulan ve vazgeçilmez biri olduğunu ispat edecektir.

Bu durum, gençlerin sadece kendi kendine yeterli olmakta zorlanmasına değil, aynı zamanda hayatı tanıyamamasına da neden olur. Bağımlı olarak yetişen çocuk, başarı kazandığında desteklenmeyecektir. Daha doğrusu, başarı kazandığında başarısız olduğu zamanki kadar fazla destek görmeyecektir. Açıktır ki, anne, çocuğunun başarısız olduğunu görünce kendine duyulan ihtiyacın arttığını düşünecek ve daha fazla memnun olacaktır. Kadınların erkek çocuklara karşı olumlu veya olumsuz koşullanma ihtimalleri de göz önüne alındığında etkinin büyüyebileceği de tahmin edilebilir.

Türkiye'de okul hayatında kız çocukları daha başarılıdır. Aşağı çekme sendromu göz önüne alınmadığı zaman, bu durum kızların kendini kanıtlama çabası olarak yorumlanabilir. Bu durumda çoğunlukla göz ardı edilen kızların, daha fazla çalışarak kendilerini göstermek istediklerini düşünebiliriz. Bu nokta doğru olsa bile, erkeklerin de belli bir süre sonra göz ardı

edilmeye başladığında neden yeni başarılarla imza atamadığını tek başına açıklayamaz. Eğer teori doğru olsaydı, erkekler de kendilerine olan ilgi kesildikten sonra bir yükselişe geçebilirdi. Netekim, onların daha aşına olduğu ve hayatlarında bir parça olarak görmeye alıştıkları bu duygunun eksikliği, kızlara oranla daha fazla hissedilecektir. Oysa bu durumdaki erkeklerin bir anda değişmeye karar verdikleri rastlanılan bir durum değildir. Aileleri tarafından desteklenen kız çocuklarının ise çok daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir.

Kız çocukları Türkiye'de sorumluluk almaya ve ev işi yapmaya daha küçük yaşta başlarlar. Böylelikle hayata daha hızlı adapte olma şansını elde ederler. Bir erkek düştüğü zaman hemen tüm aile bireyleri yanına koşsa da bir kız düştüğünde o kadar hızlı tepki verilmez. Hatta bazı aileler ona kendisinin kalkmasını söyleyecektir. Zor durumda kalınca ilgi görmeyen ve hayatta kendi ayakları üzerinde durunca daha başarılı olacağını gören kız çocukları aşağı çekme sendromuna girmezler. Kız çocukları derslerinde, başarısızlık eğilimleri olmadığı için, daha başarılı olacaktırlar. Kendini ispat etmeye çalıştığı düşünülen kızlar aslında başarıları sonrasında erkekler kadar bu başarılarını duyurmaya çalışmazlar ve bu başarılarını ilgi toplama aracı olarak kullanmazlar.

Erkekler başarısızlık eğilimi enjekte edilmiş kişiler olarak Müslüman aile yapısında yer alırlar. Aileler çoğu zaman bunu istemeden de olsa yaparlar. Evin gelecekteki erkeği gözüyle bakılan çocuklara bir şey olmasından çok korkulur. Düşünce elinden tutulur, durumu sorulur, zor anlarında kollanır. Zor durumda kollanan erkek, kendini zor durumlara sokmaktan çekinmez. Bu durumda ilgi göreceğini bilir. Ama bu arada hayatı tanıyamaz, kendi ayakları üzerinde duramaz. Zaten buna gerek de yoktur. Ailesi zaten onun yerine de çaba göstermektedir. Ailede gördüğü değer bazı bölgelerde çok yüksek olduğu için aileye dahil olan kız çocuklar sayılmaz; kardeş sayısı belirtilirken sadece erkek olanlar hesaba katılır.

Erkeklerin çok değer görmesi ile ilgili bu belirtilen yapı sadece Müslüman ülkelere özgü değildir. Katolik ülkelerde de aile yapısı çok gelişmiş olduğu için benzer yapı görülür. Bunun sonuçları da yine kişileri başarısızlığa sevkeder niteliktedir. Katolik ülkelerde daha serbest olan yapı bu başarısızlık eğilimi ve aşağı çekme sendromu bir noktada durursa da, bu herkes için geçerli değildir. Örneğin İtalya'da 1990 yılında ülkede 70.000 ve 80.000 arasında evsiz olduğu Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından açıklanmıştır. Bu rakamın aslında daha fazla

olması gerektiği 2000 yılında bu konu ile ilgili gerçekleşen bir çalışma ile ortaya çıkmıştır (Tosi, 2004:3).

B. Tetikleyen Nedenler

Kadınların arka planda kalıyor olması, aşağı çekme eğiliminin yanısıra narsizmi de tetikler. Narsizm, Vamık Volkan'ın Blind Trust isimli kitabında Richard Nixon'ı incelerken ele aldığı şekliyle incelendiğinde bu tetikleminin nedenlerini anlamamıza yardımcı olur. Richard Nixon'ın, utanç duygusunu yoğun yaşadığı düşünülmektedir. Nixon, kendisinden ve yaptıklarından sıklıkla utanmaktadır. Utanmasına neden olan durum ve kendi zihninde bu durumlara ilişkin görüntü ise mutlaka kurtulmak istediği bir şeydir. Kendisi olmaktan utanmaya sürekli devam eder. Bunu maskeleyemediği için, ötelemeyi dener. Narsizmi de bu nedenle çok kuvvetli yaşar. Kendisinin üstün olduğuna inanmaya ihtiyacı vardır. Ailesi tarafından fazla pohpohlanmadığı için realisttir. Kendisini gerçekten üstün duruma getirme amacıyla hareket eder, desteksiz bir üstünlük duygusuna tutunmaz.

Utanç ve narsizm ilişkisi bu örnekle pekiştirilmiştir. Utanç duygusunu örtmek için gelen narsizm, her zaman Nixon kadar gerçekçi olmayabilir. Gerçekten de müslüman ülkelerde erkeklerin yersiz bir narsizme sahip olmaları diğer toplumlardan daha sık görülmektedir. Bu durumu yaşayan erkekler, hayalperest bir narsizm ile kendilerini yok yere üstün görürler. Bunun sonucunda durumlarını iyileştirmek için çaba göstermezler, kimi zaman iş bulup çalışmazlar. Narsizmin getirdiği saldırganlık duygusunu da taşımaya devam ederler.

Narsizmin ortaya çıkmasında yine kadınların arka plana atılması aktif rol oynar. Arka plana itilen ve belki de pek çok olumsuz davranışa maruz kalan kadınlar, bu eksikliklerini gidermek için yine çocuklarına yoğunlaşırlar. Onları sürekli eleştirerek kendilerini daha iyi hissederler. Bunu yapmasalar bile onlara karar verme şansı vermezler ve sürekli onların yerine karar vermeyi tercih ederler. Her iki durum da çocuklarda yanlış yaptığı düşüncesinin gelişmesine neden olur. Utanç duygusu bu düşüncenin peşi sıra oluşur. Buyurgan ve müdahaleci yapı devam ettiği sürece utanç duygusu daha da şiddetlenir.

Self-harm da denilen kendine zarar verme davranışları, başarısızlık sendromunun ileriki safhalarından biridir. Self-harm, kesici aletler ile kendini yaralamak şeklinde dolaysız veya

dolaylı olarak ortaya çıkar. Bu davranış biçimi, aşağı çekme sendromunu da kapsar. Kendine zarar verme davranışları, başarısızlık amacını da içerir. Bu davranış biçiminde ayırt edici olan, kişinin daha fazla öfke ve güvensizlik içermesidir (Aksoy ve Ögel, 2003: 228). Kişi, ebeveynlerinin, dolayısıyla toplumun diğer bireylerinin yanında kendisini güvende hissetmemekte, paniğe kapılmaktadır. Ailesine duyduğu öfkesini kendine yönlendirir, kendisini ailesinin yerine cezalandırır. Ailesine duyduğu öfkeyi de kendisini yabancı gibi görerek gerçekleştirdiği cezalandırma işlemi sırasında atar. Sonuç olarak hem öfkesini atmıştır, hem zaten artık cezalandırıldığı için korkacak bir şey yoktur, hem de ailesi şiddet sonrası ilgi görmeye koşullandığı için yaptığı şiddet eylemi sonrası ilginin geleceğini düşünür. Bu üç duygu ve düşünce sonucu şiddet eylemi sonrası rahatlar. Sonucu koşullanmanın sebebi, bu gibi çelişkili kişilik halleri yaşayan kişilerin anne ve babalarının da çelişkili bir kişilik bozukluğu olan bipolar yapı içerisinde olmalarıdır. Bipolar kişiler neredeyse çift karakterlidir. (Weissman vd., 1996). Çocuklarını dövdükten sonra pişman olup kendisiyle ilgilenirler. Çocuk için tehlikeli olan bu çelişkilerdir. Aile iyi veya kötü olduğunu belli etse, çocuk ona göre savunmaya geçecektir. Ama bipolar ebeveynler çocukların savunma mekanizmalarını bozar, çocuk karşısındakinin iyi mi kötü mü olduğunu tam anlayamadığı için savunmaya geçemez (Şenşekerci ev Bilgiç, 2008: 19). Ne yapacağını bilemeyen çocuk, yanlış koşullanır ve bir süre sonra kendine zarar vermeye başlar.

C. Aşağı Çekme Sendromu İçerisinde Verilen Tepkiler

Başarısızlık eğilimi içerisinde olan kişiler tepkilerini aileleri ile olan ilişkilerinde aşırı duygusal davranacaklardır. Verdikleri tepkiler aile tarafından otokontrol öğretilmediği için duygusaldır, mantığa dayalı değildir. Kişisel ve sosyal gelişim esas alınmadığı için daha ziyade dışsal kontrol inancı gelişmiştir. Çevresinde olanları kader ile ilişkilendirir ve bu olayları değiştirmeyi denemez (Boyacı, 2011). Sosyalleşme aile içerisinde oldukça yüksektir. Dış çevreye fazla tepki vermekten kaçınan kişi, ailesi içerisinde aşırı tepkiler verebilir. Aile içerisinde verilen aşırı tepkiler tüm aile bireylerine yansır. Oradan da çocuklara geçer.

Bu bireylerin aslında verdikleri tepkiler kadar vermedikleri tepkiler de önemlidir. Dış çevreye tepki vermeyen bireyler özgürlük ve demokrasi aramayabilirler. Boyun eğmelerinin

nedeni dış çevrenin tepkilerinden korkmalarıdır. Narsist yapı, dış çevreden gelecek olumsuz bir tepki ile zedelenebilir ve utanç yaşanabilir. Bu göze alınmaz (Lewis, 1971: 87). Çünkü aşağı çekme mekanizması zaten temelinde çevrenin olumlu tepkilerini büyük bir açlık ile aramayı barındırır.

İlgi arama nedeniyle ortaya çıkan başarısızlık eğilimi, aranan ilgi bulunduğu son bulmaz. Bu ilginin devam etmesi istenir. İsteddiği ilgiyi bulan kişiler bu ilgi ile o kadar sarhoş olur ki, kendilerinden istenen hemen her isteği yerine getirebilirler. İntihar bombacıları da aynı süreçten geçmiş kişilerdir. İlgi ve alaka ile sarhoş olan kişiler düşünmeyi bırakırlar ve karşısındakinin kendilerinin yerine düşünmesine izin verirler. Kendilerine verilen emirler onları zor duruma düşürse bile yerine getirirler. Çünkü bilinçaltı, zor duruma düşme veya başarısızlık olayını, istediği ilginin geleceğinin bir işareti olarak algılar ve aslında sıkıntı yaratması gereken olumsuz durumlar, bu bireylerde rahatlama yaratır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kapitalimin gelişmesiyle toplum ve bireyler yeni bir oluşum içerisine girmişlerdir. Daha fazla artık değer yaratılması ve insanların bu değerden daha fazla pay alma isteği insanlarda baskın olan duyguları yeniden şekillendirmiştir, insanların hırs ve kibir gibi duyguları gelişmeye başlamıştır. Kişiler bunları pekiştirecek bir başarısızlık eğilimi içerisinde ise, gerçekleştirdikleri isyanları bastırmak daha da güçleşmektedir. Bir kruvazörün bir tek kuru sıkı atışı ile isyan bastırılan isyanlar günümüzden uzaktadır (Duhani, 1968: 35). İsyânların önüne artık eğitim ve sosyalleşme ile geçilebilir. Toplumları bilgilerden koparmak suretiyle cahilleştirerek ve yalnızlaştırarak yöneten hükümetler bunun bedelini bir anda ödeyebilirler. Sanıldığı gibi sosyalleşmekten uzaklaşan ve daha az bilgi alan toplumlar daha kolay yönetilen değil, daha kolay kullanılan ve kışkırtılabilen toplumlardır. Onlara aidiyet duygusu ve biraz yanlış bilgi vermek onları kullanmak ve kışkırtmak için yeterli olacaktır.

Kitle iletişim araçları, aşağı çekme sendromunun etkilerini ortadan kaldırmak veya azaltmak için hükümetler tarafından teftiş edilebilir. Aynı zamanda bu sendroma sahip kişileri yönlendirmek ve onların zihnine istenilen mesajları yerleştirmek için de kitle iletişim araçları kullanılıyor olabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Suriye'de muhalif yayınlar yapan Brada

---

kanalına 2006 yılından bu yana 6 milyon Amerikan Doları sağladığı iddiasını, açıklama yapan ABD yetkilileri reddetmedi (www.cnnturk.com, 2011).

Aşağı çekme sendromu aile gibi kontrolü oldukça zor bir kurum içerisinde gerçekleştiği için ortaya çıkış aşamasında müdahale oldukça zor olacaktır. Bu sendromun toplum refahına büyük zararı olacaktır. Ailelerin çocuklarını bilinçli değil de duygusal olarak yetiştirmeleri sonucunda aşağı çekme sendromu ortaya çıkar. Bu sendrom, insanların rasyonel olmayan, yani kendileri için iyi olmayan davranışlar içerisine girmelerine neden olur. Böylesi bireyler toplumda üretim safhasında yer almaktan kaçınırlar, yaratıcı veya verimli olamazlar. Bu bireyler, az veya çok aşağı çekme sendromu içerindeyseler kendilerini geliştirmekten de kaçınırlar. Örneğin saatlerce ders çalışırlar, ama önlerindeki kitabı bir türlü tam anlamıyla okuyamazlar. Bir şey onlara engel olur. Bu nedenle, eğitim kurumlarının artık daha kolay ulaşılabilir olması gerekir. Ailesi tarafından kendisini çok özel hisseden ve her istediğini yapmaya hakkı olduğunu düşünen gençler, eğitim ile daha hoşgörülü bir yapıya kavuşturulabilir.

Müslüman ülkelerde, aşağı çekme sendromu kadınlar tarafından bilinmektedir. Kadınlar çocuklarını kaybetme korkusu ve yalnız kalma endişesi içerisinde olunca bunu kullanırlar. Bu nedenle yanlarında kalmasını istedikleri çocuğun daha fazla üzerine düşerler ve aşağı çekme sendromunun şiddetlenmesine neden olurlar. Hayata karışacak kadar güçlü olmayan ve başarılı olmak için yetersiz olan çocuklar ebeveynleri ile yaşamaya devam edecektir. Evlenirken de, erkeklerin bu sendromu bilen bir kadın tarafından kullanılması muhtemeldir. Biraz ilgi yeterli olacaktır. Kadın, erkeğe kötü bile davranırsa, bu zaten onda var olan zor duruma düşme ve sıkıntı yaşama isteğini yerine getirecektir.

Aşağı çekme sendromunun etkilerini azaltmak için neler yapılabileceğini görmek için Türkiye'ye bakmak yeterli olacaktır. Türkiye'de de aşağı çekme sendromu görülmektedir. Arap ülkelerindeki kadar yaygın olmamasının bir sebebi de narsizm ve aşağı çekme sendromunun ortaya çıkmasında kadınların rolünün Türkiye'deki yetkililer tarafından tespit edilmiş olmasıdır. Hükümet ve pek çok kurum tarafından kadınların sosyal hayata daha fazla katılması desteklenmekte ve bu amaçla pek çok faaliyet yürütülmektedir. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kadın Koordinasyon Merkezi'ni kurmuş ve çeşitli etkinliklere imkan tanımıştır

(www.ibbkkm.org, 2011). Seminer ve etkinliklerin yanısıra muhtarlıklar ve belediyelerde düzenli olarak açılan meslek edinme kursları buna bir örnektir (www.izmir.bel.tr, 2011). Türkiye'de kadınlara yaklaşım, ayaklanmaların yaşandığı ülkelere oranla daha yapıcıdır. Kadınlara yer verilmesi, öncelik tanınması gibi toplum tarafından kabul görmüş davranış biçimleri zaman zaman kadınların erkeklerden daha fazla öncelik gördüğünü göstermektedir.

Aşağı çekme sendromu eğitimsiz kişilerde daha yaygındır. Türkiye, eğitime yaptığı harcamaları son yıllarda oldukça arttırmıştır. Ortaöğretimin yanısıra yükseköğretim alanında da yatırımlar yapılmış ve her şehre en az bir üniversite açılmıştır. Yeni amaç her ilçeye bir fakülte veya yüksekokul kurmaktır ve bu çalışma başarıyla yürütülmektedir. Bu nedenle domino etkisinin bir parçası olmamıştır. Toplumlar daha bilinçli oldukça, kendilerine daha istikrarlı bir yapı oluşturacaklardır. Müslüman ülkeler, istikrarsızlığa açık yapılarını ancak bilgi ile giderebilirler.

KAYNAKÇA

- ALPER, Aksoy ve ÖGEL Kültekin; (2003), 'Kendine Zarar Verme Davranışı', Anadolu Psikiyatri Dergisi, 4, ss.226-236.
- ARKONANÇ, Sibel; (2005), Sosyal Psikoloji, Üçüncü Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ARONSON, Elliot, Timothy D. WILSON ve Robin M. AKERT; (2001), Social Psychology, Fourth Edition, Prentice Hall Editions, New Jersey.
- BETTELHEIM, Bruno; (1983), Freud and Man's Soul.
- BOYACI, Adnan; (2011), 'Yapılandırıcılık, Disiplin ve Sorun davranışlarının Yönetimi', www.anadolu.edu.tr, Erişim Tarihi: 16.05.2011.
- CEMBROVICS, Stefan; (2006), Beating Depression.
- CURRAN, James ve Michael GUREVITCH; (2000), Mass Media and Society, Üçüncü Baskı, Arnold Editions, New York.
- ÇETİN, Mesut vd.; (2009), 'Antisosyal Kişilik Bozukluğu Olan Genç Erkeklerde Aleksitimi, Saldırganlık ve Psikopati İlişkisi', Nöropsikiyatri Arşivi Dergisi, 46(4), ss. 135-139.
- DUHANİ, Sait Naum; (1968), 'Diğer Simalar', Hayat Tarih Mecmuası, 7(2), ss. 35-39.
- FRANZOI, Stephen L; (2006), Social Psychology, Fourth Edition, McGraw Hill Editions, New York.

-
- GUNTHER, Eric; (1942), Inside Asia, Haddon Craftsmen Inc., New Jersey.
- GÜNGEN, Can; (2011), Freud ve Psikanaliz, www.freudvepsikanaliz.com, Erişim Tarihi: 16.05.2011.
- İNAT, Kemal, Muhittin ATAMAN ve Murat YEŞİLTAŞ; (2009),Ortadoğu Yıllığı, Küre Yayınları, İstanbul.
- LAÇİNER, Sedat; (2011), ABD'nin Planı Tersine mi döndü?, www.sonsayfa.com, Erişim Tarihi: 16.05.2011.
- LE BON, Gustave; (1895), The Crowd, London.
- LEWIS, H. B.; (1971). Shame and guilt in neurosis. New York: International Universities Press.
- MAYERS, David G.; (1996), Social Psychology, Fifth Edition, McGraw Hill Editions, New York.
- MURPHY, Declan G.; (2006), 'Facial Emotion Processin in Criminal Psychopathy', British Journal of Psychiatry, 189, ss.553-539.
- ŞENŞEKERCİ, Erkan ve BİLGİN, Asude; (2008), 'Eleştirel Düşünme ve Öğretimi', Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14, ss. 15-43.
- TOSI, Antonio; (2004), Demographics and trends of the homeless population in Italy: point-in-time studies.
- ÜNAL, Süheyla; (2011), Depresyon ve Kişilik, www.cty.com.tr, Erişim tarihi: 13.05.2011.
- VOLKAN, Vamık; (2004), Blind trust, First Edition, Pitchstone Publishing, Virginia.
- WEISSMAN, Myrna M., BLAND, Roger C. ve CANINO, Glorisa C.; (1996), 'Cross National Epidemiology of Major Depression and Bipolar Disorder',The Journal of the American Medical Association, www.jama.com, Erişim tarihi: 16.05.2011.
- http://www.uidder.org/banglades_dakka%E2%80%99da_tekstil_iscilerinin_eylemi.htm, (23.02.2011).
- <http://www.haber5.com/bbcde-buyuk-isten-cikarma-haberi-115063.aw>, (23.03.2011).
- <http://psikiyatri.yyu.edu.tr/depresyonned.htm>, (17.05.2011).
- <http://www.haberler.com/dogudan-istanbul-a-kadin-eli-sergisi-acildi-haberi/>, (17.05.2011)

-
- <http://www.patronlardunyasi.com/haber/Fransa-dan-Turkiye-ye-isbirligi-teklifi/94030>,
(23.02.2011).
- <http://www.izmir.bel.tr/projelerb.asp?pID=2&psID=0>, (17.05.2011).
- <http://www.haberhavadis.com/guney-kibris/kibrisli-turkler-ayaklandi-zincirler-kirildi.htm>,
(17.05.2011).
- <http://www.firatnews.com/index.php?rupel=nuce&nuceID=4166>, (15.05.2011).
- <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/04/2011449582611447.html>, (16.05.2011).
- <http://www.t24.com.tr/sudan-ikiye-bolundu-194-ulke-olustu/haber/126314.aspx>, (15.05.2011).
- <http://www.t24.com.tr/haberdetay/75312.aspx>, (15.05.2011).
- <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/04/18/suriye.muhalefetini.abd.finanse.ediyor/613652.0/index.html>, (15.05.2011).
- <http://www.gundemrusya.com/tacikistan-cine-toprak-verdi/>, (23.02.2011)
- <http://www.gurbetport.com/site/modules.php?name=News&file=articleNew&sid=991&flag=haberDevam>, (12.05.2011).
- http://www.sgk.gov.tr/sgkshared/Yurtdisi/dokuman/KIBRIS/KIBRIS_MONT_TURKIYE_KIBRIS_SOSYAL_GUVENLIK_SOZLESMESI_09_10_2008.pdf, (17.05.2011).

ERMENİ SORUNUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE SON ERMENİ AÇILIMI**Ekrem Yaşar AKÇAY*****ÖZET**

Köklü bir tarihe sahip olmalarına rağmen, hiçbir dönemde etkin güç olamayan Ermeniler, Bizans, Selçuklular gibi devletlerin egemenlikleri altında yaşamışlar ve sadece Türklerin egemenliğinde rahat etmişlerdir. Özellikle Osmanlı egemenliğinde rahat eden Ermeniler, Osmanlı Devleti'nde önemli görevler de almışlardır. Ancak Fransız İhtilali, onun getirdiği akımlar ve Osmanlı topraklarında emelleri olan büyük güçlerin baskısıyla birlikte, bağımsız bir devlet olmak için isyan etmişler ve bu durum, hala devam eden Ermeni Sorunu'na neden olmuştur. Bu sorun ve iki ülke arasındaki ilişkiler, tarihsel süreç içinde değişik biçimde devam etmiştir. Kimi zaman gergin kimi zaman düzgün olmuştur. 2007'lerle birlikte, iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli gelişmeler görülmüştür. Dahası ilişkiler yakın zamanda ortaya atılan açılım süreciyle daha ılımlı bir hal almıştır.

Anahtar Kelimeler: Ermeniler, Osmanlı Devleti, Fransız İhtilali, Ermeni Sorunu, Açılım.

HISTORICAL DEVELOPMENT OF ARMENIAN QUESTION AND THE LAST ARMENIAN EXPANSION**ABSTRACT**

Armenians, that couldn't be active power in the any era although it has a rooted history, lived under some countries' control such as Byzantium, Seljuks and took comfort under Turks' control. Armenians that particularly took comfort under Ottoman authority, had important charges in the Ottoman Empire. But within the French Revolution, trends that were brought by French Revolution and pressure of the great powers that had wishes on the Ottoman Empire, they revolted to be independent state and this situation caused the Armenian Question which has still continued. This question and relationships among two states continued variantly in the historical process. Sometimes Relationships became stressful sometimes they became fluent. Within the 2007's important developments were seemed in the relationships among two states. Moreover, relationships became more moderate with the process of the expansion that was put forward recently.

Key Words: Armenians, Ottoman Empire, French Revolution, Armenian Question, Expansion.

---

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim dalı, ey_akcay@hotmail.com

GİRİŞ

Ülkeler vardır isimlerini üzerinde yaşayan milletten almışlardır. Ülkeler vardır, isimleri coğrafi ve idari bölünme nedeniyle verilmiştir. Ermenistan ismi de coğrafi bir bölge olarak kaynaklarda yer etmiştir (Gürün, 2001: 19; Uras, 1987: 103; Feigle, 1986: 23).

Ermeniler (Karabekir, 1995: 45) tarih boyunca birçok devlet gibi Güney Anadolu'da yaşamıştır (Koçaş, 1990:19; Ural, 1998:18; Anadol, 2007:43; Doğan, <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr>, 2009). Ermeniler çok eski bir kavim olmakla birlikte tarih kökleri konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Anlatılanların çoğu da belgelerden çok mitolojik hikayelerdir (Uras, 1998: 319; Foreign Policy Institute, 1989: 1).

Ermenilerin Türklerle karşılaşmalarının ise, Türklerin 1064'lerden itibaren Anadolu'ya gelmeleriyle birlikte başladığı bilinse de, bu karşılaşma 1064'ten yaklaşık 500 yıl öncesine kadar götürülmektedir (Kantaracı, 2005: 4).

Birçok kavmin devletin içinde yaşayan Ermeniler, en rahat Türklerin himayesinde yaşamışlardır. Selçuklu ve Osmanlı himayesinde yaşayan Ermeniler, Anadolu'nun fethinde Türklere yardımcı olmuşlar ve birlikte, iç içe yaşayarak kültürel kaynaşmaya da yol açmışlardır (Küçük, 1997: 76-82).

Bu anlamda çalışmamızda, tarihsel süreç içinde, Türk-Ermeni ilişkilerini ele alacak ve yakın zamanda gündeme gelen Ermeni Açılımı değerlendirecektir.

I. OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYET DÖNEMİNE KADAR TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ

Türk-İslam felsefesinin gayrimüslimlere gösterdiği hoşgörü nedeniyle Ermeniler Osmanlı himayesi altında belli ayrıcalıklar elde etmiş ve bu ayrıcalıkları kullanarak Osmanlı Devleti'nde yüksek mevkilerde bulunmuşlardır (Karacakaya, 2005: 14; Poş, 2008: 62; www.gata.edu.tr, 2009).

Osmanlı Devleti zayıflamaya başlayıp hemen her konuda Avrupa'nın müdahalesine maruz kalınca, Türk-Ermeni ilişkilerinde de bir bozulma başlamıştır. Batılı ülkeler, Osmanlı Devleti'ni bölerek bölgesel çıkarlarına ulaşmak için Ermenileri Türk toplumundan koparmaya çalışmışlardır. Özellikle, Avrupa'nın bazı büyük devletleri "ıslahat" adı altında Osmanlı

Devleti'nin iç işlerine karışırken, bir yandan da Ermenileri, Osmanlı Devleti'ne karşı teşkilatlandırmışlardır. Böylece ülke içi ve dışında teşkilatlanan ve silahlanan Ermeni Komiteleri ile Ermeni Kiliselerinin kışkırtıcı faaliyetleri sonucunda Ermeni toplumu yavaş yavaş Osmanlılardan kopmaya başlamıştır. (Karayumak, 2007: 65; Zengin, <http://idak.gop.edu.tr>, 2009; Weems, 2002: 12; Süslü, 1990: 34; Şirin, <http://dergiler.ankara.edu.tr>, 2009; Yıldırım, 2000:7; Kodaman, 1993: 33-34).

1856 Islahat Fermanıyla, Müslümanlar ve gayrimüslimler hukuk önünde eşit statüye getirilince, ayrıcalıklarını kaybeden Ermeniler, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Ruslardan, işgal ettiği Doğu Anadolu topraklarından çekilmemelerini ve bölgeye özerklik verilmesini veya Ermeniler lehine ıslahat yapılmasını istemişlerdir. Ermenilerin bu isteğini Rusya kısmen kabul etmiş ve Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Yeşilköy/Ayastefanos Antlaşması (madde 16) ve Berlin Antlaşmasıyla (madde 61) Ermeni Sorunu uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu durum aynı zamanda ülkeyi bölmek isteyen yabancı güçlerin Osmanlı'ya müdahalesine yol açmıştır. Yani bu durum aynı zamanda Şark Meselesi'nin (İlter, 1995: 25-26; Kieser, <http://www.hist.net/>, 2009) de bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kodaman, 1993: 35).

I. Dünya Savaşı yıllarında ise, Osmanlı askeri olarak düşmanlara karşı savaşan veya geri hizmetlerde çalışan Ermenilere karşılık, Ermenilerin önemli bir kısmı düşmanların yanında Türklere karşı savaşmıştır. Pek çok yerde kadın, yaşlı, çocuk demeden katliamlar yaparak Doğu Anadolu'yu harabeye çevirmişlerdir. Devletin bunları yatıştırmak ve önlemek için aldığı tedbirler su istimal edilmiş Ermeniler, refah içinde yaşadıkları ülkeyi parçalamaya çalışmışlar ve kurdukları Hınçak, Taşnak gibi örgütlerle halkı silahlı isyana sevk etmişlerdir (Selvi, <http://www.2023.gen.tr>, 2009).

1917'de Bolşevik Devrimi'nin patlak vermesiyle birlikte, Rusya savaştan çekilmiş ve orduları çözülmeye başlamıştır. Bununla birlikte cepheden etkinlik Ermeni ve Gürcüler'e geçmiş ve bu dönem Ermenilerin Türklere yönelik katliamlarıyla geçmiştir. Ermeniler, Erzincan, Bayburt, Erzurum, Kars gibi birçok yerde süttan kesilmemiş çocukları öldürmüş, hamile kadınların karınlarını yarmış, Müslümanları diri diri yakmış, kız çocuklarına akla gelmedik işkenceler yapmışlardır (<http://www.turksam.org> , 2009).

Aslında Ermeniler, Osmanlı toprakları üzerinde emelleri olan ve destek aldıkları İngiltere, Fransa, Rusya ve ABD gibi büyük güçlerin, emellerine ulaşmak için kullandıkları bir piyondan başka bir şey olmamıştır (Laçiner, 2005: 2; Yavi, 2003: 8; Sarımay, <http://www.eraren.org>, 2009; Kantarcı, <http://www.turksam.org>, 2009).

Komitecilerin yanı sıra, Osmanlı Devleti, Rus sınırına yakın bölgelerdeki Ermeni halkını da devlete isyan halinde olduğunu görünce, bölgedeki Ermenilerden sadece isyan hareketine karışanları savaş bölgesinden alarak ülkenin emniyetli bölgelerine sevk ve isyana ya da o dönemki adıyla tehcire tabi tutmuştur. Bununla aynı zamandan ön cephe gerisinde iç savaş ortamında bulunan Ermenilerin can güvenliği sağlanmıştır. Çünkü Ermenilerin bölgede Türklere karşı yaptıklarının karşılığını Türkler de vermeye başlamıştır (Uras, 1998: 460-461; Öztürk, 2003: 85; Kolbaşı, 2005: 102; Kanar, 2001: 23; Dinçaslan, 2008:93; Yetişgil, 2002: 58-59; Sakarya, 1984: 190-192).

Tehcir, kökenini Kur'an'dan Haşr Suresi'nden almaktadır. Çağdaş Hukuk'ta ya da Batı Hukuku'nda kavramsal bir karşılığı yoktur. Kavram, Osmanlı Hukuku'nun literatüre kazandırdığı bir kavramdır. Tehcir, bir kişinin ya da topluluğun güvenliğini diğerlerine karşı korumak üzere, yaşadığı olumsuzluklardan kurtarmak için, devlet eli ve iradesiyle devlet sınırları içerisinde daha uygun ve sorun çıkması olanaksız yerlere geçici ya da kalıcı olarak göç ettirilmesidir. Tehcir sınır dışı etmez, sürgün anlamı yoktur, sınır içinde yer değiştirir.

Ermenilerin çıkarmış oldukları isyanlar, Ermenilerin tavır ve davranışları, düşmanlarla işbirliği gibi nedenlerden ötürü, Osmanlı Devleti birbiriyle kavga eden iki tarafın da can ve mal güvenliğini sağlamak için tehcir kararı almış ve Suriye, Lübnan ve Kuzey Irak'a göçe tabi tutulmuşlardır (Özgiray, 2003: 79; Beyoğlu, 2001: 211).

Yapılacak olan tehcirin güvenlik içinde yapılması, tehcire tabi tutulan Ermenilerin bıraktıkları malların tespiti, Ermenilerin gidecekleri yerlerde mal, yiyecek ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması gibi konularda yapılan düzenlemeler yetkililere bildirilmiş ve yapılmıştır (Öke, 2001: 147).

Başlangıçta savaş bölgelerindeki Gregoryen Ermenilerle sınırlı olan tehcir kararı, sonraki dönemlerde Ermeni liderlerin tahrik ve teşvikleri sonucunda ülkede bir iç savaş ortamı

---

yaratılması nedeniyle Anadolu'da yaşayan bir kısım Katolik ve Protestan Ermenileri de içine almıştır (Türk Tarih Kurumu, 2005: 63).

Tehcir kararından sonra, Türkler aleyhine pek çok rapor yayınlanmış, propaganda yapılmış ve yapılan tehcirden kastın soykırım yapmak olduğu iddia edilmiştir (Güzel, 2000: 21-37). Lord James Bryce, Johannes Lepsius, Arnold Toynbee gibi isimler de tehcir konusunu ele almışlardır. Toynbee'nin hazırladığı raporda, Osmanlı Ermenilerinin 1.500.000'nun katledildiği tezini ortaya atılmıştır. ABD Harput Konsolosu Leslie A. Devies, 24 Temmuz 1915 tarihli raporunda sürgün edilen Ermenilerden en az 1.000.000'nun öldürüldüğünü iddia ediyordu. ABD Halep Konsolosu Jackson da 29 Eylül 1915 tarihli raporunda aynı ifadeler yer vermiştir.

Ancak bütün bunlar gerçek dışıdır. Çünkü I. Dünya Savaşı müddetince, tehcir edilen Ermeni sayısı 440 bin kadar olup bunlar o zamanın savaş bölgesi olmayan Irak-Suriye bölgesine yerleştirilmiştir. Bunların 150-200 bin kadarı I. Dünya Savaşı sırasında çıkan olaylarda ve hastalıklarla ölmüş olabileceği düşünüldüğünde soykırım(Aktar, 2003: 196). olarak düşünülen şeyin, yapılan propagandanın ne kadar yanlış ve uydurulmuş olduğu açıkça görülmektedir. Üstelik 1893 yılında yapılan nüfus sayımında Osmanlı Devleti'nde yaklaşık 1.101.413, 1914 nüfus sayımında ise yaklaşık olarak 1.161.169 Ermeni'nin yaşadığı görülmektedir. Bu da 1.500.000 Ermeni'nin katledildiği tezinin bilimsel dayanaktan ve tarihi gerçeklikten ne kadar uzak olduğunu göstermektedir (Sarınay, 2003: 231; Halaçoğlu, <http://www.belgenet.com>, 2009).

I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nu tasfiye etmeyi planlayan Sevr Antlaşması Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmını Ermenistan Cumhuriyeti'ne veriyordu. Fakat artık gücü elinde bulundurmaya başlayan Ankara Hükümeti Sevr'i kabul etmemiş, Sevr hayaliyle yaşayan büyük güçler ise fiili ve askeri olarak bir harekate girişmek istememişlerdir. Bu durumda iş, Ermenilere kalmış, fakat onlar da Kazım Karabekir komutasındaki Türk ordusuyla durdurularak 3 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması yapılarak bugünkü Türk-Ermeni sınırı çizilmiştir (<http://www.turksam.org> 2009; Avcı, <http://www.karam.org.tr>, 2009).

II. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK ERMENİ İLİŞKİLERİ

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkler Ermeni Sorunu konusuna tam olarak odaklanamamıştır. Bunda, ülkenin iç meselelerinin yanı sıra dışarının da etkisi, SSCB ile dostane ilişkiler, Yunanlıların, Sırpların, Bulgarların Türklere dostane ilişkiler beslememesi, büyük olmuştur (Laçiner, 2005: 26).

Lozan Görüşmeleri sırasında Ermeniler, İtilaf Devletleri'ne savaş esnasında yapmış oldukları sayısız hizmet ve fedakarlıkları ve kayıplarını anlatmışlar, Sevr'in (Beyoğlu, <http://www.ataum.gazi.edu.tr>, 2009; Oran, <http://www.ba.metu.edu.tr>, 2009; Tosun, 2003: 129) Anadolu topraklarını da kapsayan bir Ermeni Devleti'ni öngördüğünü ileri sürerek Ermeni Sorunu için bir baskı politikası uygulamaya başlamışlardır. Başta İngiltere olmak üzere Fransa, İtalya ve ABD "Ermeni Yurdu" adı altında bir yerleşimi kabul etmemişlerdir. Ruslar ise isteyen Ermenilerin Rusya ve Ukrayna'ya gelebileceklerini söylemişlerdir. Türk delegasyonu ise Türkiye'deki azınlıkların kaderlerinin iyileştirilmesi her türlü yabancı baskı ve müdahalelerin kesilmesine bağlı olduğunu, Türklerin anayurttan verilecek bir karış toprağının olmadığını, bir "Ermeni Yurdu" kurulması konusunda ısrar edilirse müzakerelerin kesilmesi talimatını almıştır. Dolayısıyla Lozan Antlaşması'nda azınlıklar konusu görülürken gündeme gelen Ermenilere ilişkin Antlaşma'da özel hükümler bulunmamaktadır. Sadece 31. madde de Türkiye'den ayrılan yerler ahalisinin 2 yıl içinde Türk vatandaşlığını tercih edebilmesi, böylece ayrılan Ermenilerden isteyenlerin geri dönebileceği olanağı sağlanmıştır (Erhan, 2005: 222; Kumkale, 2007: 29; <http://www.turksam.org>, 2009).

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Türkiye'nin dış ilişkileri normale dönmüş, diğer ülkelerle diplomatik ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Ancak ABD ile ilişkiler yaklaşık 10 yıl boyunca kopuk kalmıştır. Bunun nedeni, ABD'deki Ermeni gruplar ve destek verenlerin Türkiye karşıtı kampanyalardır. Aslında Lozan Görüşmeleri sırasında Türk ve Amerikan heyetleri ikili ilişkilerde bulunmuş ve 6 Ağustos 1923'te Türk-Amerikan İkili Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu Antlaşmalar, Dostluk ve Ticaret ikincisi ise Suçluların İadesi Antlaşmasıdır. Fakat bu antlaşmalardan endişe duyan Ermeniler, "Lozan'a Hayır" sloganıyla geniş bir kampanya başlatmışlardır. Bu kampanyalarla 18 Ocak 1927'de Lozan Antlaşması

Amerikan Senatosu tarafından reddedilmiş, kampanyalar pasif bile olsa ABD’de yaklaşık 34 eyalette 1923-1965 arasında devam etmiştir (<http://www.turksam.org>, 2009).

1965 yılı ve sonrası, özellikle Sözde Ermeni Soykırımı’nın 50. yılı olması nedeniyle Ermeni propagandaları için yeni bir başlangıç yılı olmakta ve Türk-Ermeni ilişkilerinde önemli bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde propagandalar sonucu dünya kamuoyuna yansıtılan Ermeni Sorunu, istenilen sonuçlara ulaşılamayınca ortaya çıkan doyumsuzluk yüzünden şiddet eğiliminin başladığı dönem olmuştur (Kumkale, 2007: 49).

Bu dönemde, Ermeniler ABD’deki çalışmaları ve lobileriyle, ABD’nin en etkili lobileri olan Yahudi ve Rum Lobisi’nden sonra kendini göstermiştir. Öyle ki, New York’taki Hammond firmasının 1969 Mayıs’ında piyasaya sürdüğü, okullarda kullanılan şişirme lastik kürelerde İskenderun-Samsun hattının doğusu Ermenistan olarak gösterilmiştir (Arı, 2000: 273-277).

Ermeniler, Türkiye aleyhine yaptıkları çalışmalarda Yunanistan ve Kıbrıs Rumları’yla da iş birliği yapmışlardır. Bu iş birliği 17-25 Ocak 1965’te Habeşistan’ın başkenti Adisababa’da İmparator Haile Selase’nin koruyucu başkanlığında Patrik I. Horen, Başpiskopos Makaryos ve diğer ruhani ve siyasi liderlerin katılımıyla yapılan toplantıda resmen ve fiilen kabul edilmiş, Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kıpriyanu, BM Güvenlik Konseyi’nde Kıbrıs konusunda Türkiye’yi ve Ada Türklerini suçlarken diğer yandan 24 Nisan’ın bundan böyle anılması ve Kıbrıs Rumları ile Türkiye Ermenilerinin ortak mücadele kararı alınmıştır (Tosun, 2003: 133).

Ayrıca 1965’ten itibaren, her yıl Mart ve Nisan aylarında Beyrut gibi Ermenilerin yaşadıkları yerlerde ayinler, toplantılar yapılmış, piyesler oynanmış, Türklere saldırılarda bulunulmuş ve Ermenilerin yaşadıkları ülkelerde Sözde Ermeni Katliamı Anıtları dikilmeye başlanmıştır (Uras, 1998: 370-371).

1973 ve sonrası dönem, özellikle Santa-Barbara’nın öldürülmesiyle birlikte Türk-Ermeni ilişkilerinde yeni bir boyut ortaya çıkarmış, ciddi travmalara neden olmuş ve ilişkilerde terör unsuru ağır basmaya başlamıştır. Bu anlamda, bu dönemde, Lübnan Ermenileri ön plana çıkmıştır. Çünkü, bu örgütlerin büyük bir bölümü Lübnanlı Ermeniler tarafından kurulmuştur (Tosun, 2003: 134; Arslan, <http://www.2023.gen.tr>, 2009).

Bu örgütlerden biri ve belki de en önemlisi ASALA’dır (Türközü, 1995: 22; Laçiner, 2002: 90). Örgüt, başta Sovyetler Birliği olmak üzere sosyalist ülkelerden, Yunanistan, Suriye,

---

ABD, Kanada gibi ülkelerden destek görmüştür. Fransa, örgütün Lübnan'dan sonraki ikinci merkezi olmuştur.

Örgüt, Türkiye içinde de PKK gibi örgütlerle işbirliğine girmiştir. 6 Nisan 1980'de Lübnan'ın Sedan şehrinde ASALA ve PKK arasında imzalanan antlaşmayla ASALA, Türkiye'deki terör hareketini Karabağ'a kaydırmış ve yerini PKK terör örgütüne bırakmıştır. PKK da 15 Ağustos 1984'te Eruh ve Şemdinli'de eylemlere başlayıp hala devam etmektedir (Köksav, 1992: 42).

Ermeniler, bir taraftan propaganda yoluyla dünyada kendilerine taraftar toplamaya çalışırken diğer taraftan yurt dışındaki görevlilerimize suikastlar düzenlemişlerdir. İlk suikast 27 Ocak 1973'te Amerika'da Mıgırdıç Yanıkyan tarafından Los Angeles Başkonsolosumuz Mehmet Baydar ve yardımcısı Bahadır Demir'e (Santa-Barbara Suikastı) yapılmıştır (Tosun, 2003: 138).

1985 ve sonrası dönemde de suikastlara devam edilmekle birlikte, daha önce Ermeni meselesi hangi amaçlarla çıkarılmışsa, ona benzer sebeplerle gündemde tutulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Ermeni Diasporası, etkili olabildiği ülkelerde sözde "*Ermeni Soykırımı Yasasını*" kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. Özellikle ABD ve Fransa'da yoğunlaşan bu çalışmalar sonucunda belli tarihlerde ABD'deki bazı eyaletlerde ve 7 Ekim 2000 tarihinde Fransa'da Ermeni iddialarına ilişkin yasa kabul edilmiştir. Bu ülkeler dışında, sözde soykırımı tanıyan yasaları kabul eden ülkeler şunlardır: Uruguay(1965), Güney Kıbrıs(1982), Arjantin(1993), Rusya(1995), Kanada(1996), Yunanistan(1996), Lübnan(1997), Belçika(1998), Vatikan(2000), İtalya(2000)'dir. 1987 yılında ise Avrupa Parlamentosu sözde "*Ermeni Soykırımı Yasası*"nı kabul etmiş ve Türkiye'nin AB'ye girişi soykırımı tanımasına bağlanmıştır. 17 Aralık 2004 tarihli zirveden önce aldığı kararda da Türkiye'nin sözde soykırımı tanıması talep edilmiştir (Kantarcı, <http://www.turksam.org>, 2009; <http://www.anadolu.be>, 2009).

Bu dönemde ilişkilerin gelişmesi için çabalarda da bulunulmuştur. Mesela, 1998 depreminde Türkiye jest olarak Ermenistan'a yardım göndermiştir. 21 Eylül 1991'de Ermenistan bağımsızlığını kazandığında Türkiye kamuoyunun hoşnutsuzluğuna rağmen, hiçbir ön koşul öne sürmeden Ermenistan'ı 16 Aralık 1991'de tanıyarak onu tanıyan ilk ülkelerden biri

---

olmuştur (Güngör, <http://www.kenancelik.com> 2009; Evren; <http://www.butundunya.com>, 2009).

Ayrıca 1993'te Karadeniz'e kıyası olmamasına rağmen Karadeniz İşbirliği Örgütü'ne katılımı konusunda Ermenistan'ı kurucu üye olarak davet etmiştir. Bu dönemde enerji sıkıntısı çeken Ermenistan'a kendi elektrik ağından elektrik sağlayan Türkiye, Ermenistan'ın Ermeni Soykırımı'na ilişkin tutumu, 1991-1993 yılları arasındaki Dağlık Karabağ Sorunu ve Türkiye'ye karşı olan bütün oluşumları desteklemesi yüzünden sorunlu ilişkilere devam etmek zorunda kalmış ve 7 Nisan 1993'te Ermenistan sınırını kapatmıştır. (Bal, 2004: 412-413; <http://www.anadolu.be>, 2009; Kumkale, <http://newsgroups.derkeiler.com>, 2009; Özdal, <http://www.orsam.org.tr/tr>, 2009; Evren, <http://www.butundunya.com>, 2009; Kantarcı, <http://www.2023.gen.tr>, 2009).

Bundan sonra ise Ankara, Erivan'la diplomatik ilişki kurulması ve sınırın açılması için üç ön şart belirledi: Karabağ'daki işgalin sona ermesi, Ermenistan'ın Türkiye sınırını tanıması ve 1915 olaylarına ilişkin soykırım iddialarından vazgeçilmesi. Erivan ise Türkiye'nin sözde soykırımı tanıması ve sınırın açılması konusunda ısrarını sürdürmüştür (Yanatma, <http://www.eraren.org>, 2009).

III. SON ERMENİ AÇILIMI: AÇILIMA GİDEN YOL

Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkiler gelişmesi konusundaki somut adımlar 2004'lere kadar götürülmektedir. 28-29 Haziran 2004'te İstanbul'da yapılan NATO Zirvesi'ne Ermenistan'la ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan Türkiye, Ermenistan Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan'ı davet etmiş ancak Koçaryan daveti reddederek Ermenistan'ın Türkiye olmadan da gelişebileceğini belirterek diyalog girişimlerine karşı tavrını açıkça ortaya koymuştur (<http://www.anadolu.be>, 2009).

2005 Mayıs ayında gerek iki ülke gerekse üçüncü ülkelerdeki arşiv araştırmaları ve Türk-Ermeni ilişkilerini görüşmek, sorunu çözebilmek üzere ortak bir komisyon kurmak ve toplantı yapmak üzere Boğaziçi Üniversitesi'nde bir "Ermeni Konferansı" düzenlense de iptal edildi. Toplantı ancak 24-25 Eylül 2005'te Bilgi Üniversitesi'nde "İmparatorluğun Son Dönemlerinde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunu" adı altında

---

yapılmıştır. Bu etkinliğin ardından çeşitli sempozyumlara devam edilmiştir. Bunlardan biri 24-25 Kasım'da Gazi Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından yapılan "Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları" isimli sempozyum olmuştur (Eraslan, http://74.125.155.132/scholar?q=cache:zXIt57G_G1IJ:scholar.google.com, 2009; Taşpınar ve Gordon, 2009: 135).

2005 yılında TBMM tarafından bir bildirim yayımlanmış ve "*TBMM'nin gerek Türkiye'nin gerekse Ermenistan'ın çıkarlarının, asırlar boyunca aynı topraklar üzerinde birbirlerine karşı hoşgörü ve barış içinde yaşamış olan Türk ve Ermeni uluslarını barıştırmak, onları savaş yıllarından kaynaklanan derin ön yargılara esir olmaktan kurtarmak ve hoşgörü, dostluk ve işbirliğine dayalı bir ortak geleceği paylaşmalarına imkan verecek bir ortamı yaratmak olduğuna...*" inandığı belirtilmiştir (<http://www.mfa.gov.tr>, 2009).

Bunların dışında tarihsel gerçeğin bilimsel araştırmalarla gün ışığına çıkartılması için ortak bir komisyon kurulması önerisi Başbakan tarafından Ermeni Devlet Başkanı Robert Koçaryan'a bir mektupla iletilmiş ve Viyana Ermeni-Türk Platformu ve Türk-Ermeni Barışma Komisyonu gibi pek çok diyalog başlatılmıştır. Ancak Ermeni tarafının uzlaşmaz tutumu bu girişimleri başarısız kılmıştır (Özdal, <http://www.orsam.org.tr>, 2009).

Türkiye'nin Ermenistan'la iyi ilişkiler kurma isteği 2007 yılı itibariyle daha hızlı bir ivme kazanmaya başlamıştır. Van Gölü'ndeki Akdamar Kilisesi'nin Türkiye tarafından restore edilmesi, Erivan-Antalya uçak seferlerinin başlaması iyi niyetin en önemli göstergelerinden biri olmuştur.

2008 yılında ise ilişkileri normalleştirmek adına yeni bir sürece girilmiş ve bunlar, "*Peynir Diplomasisi*" (Özdal, <http://www.orsam.org.tr>, 2009) ve "*Futbol Diplomasisi*" olarak adlandırılmıştır.

2010 Dünya Kupası elemelerinde aynı grupta bulunan iki ülke futbol milli takımları ilişkilerin normalleşmesi için bir fırsat doğurmuş ve Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan 6 Eylül 2008'de maçı Erivan'da izlemek üzere Cumhurbaşkanı Gül'ü Ermenistan'a davet ederek Futbol Diplomasisi başlamıştır. (Evren, <http://www.butundunya.com>, 2009; Oğan, <http://www.2023.gen.tr>, 2009).

Daha genel olarak bakıldığında Ermeni Açılımı sadece iki ülke arasında yaşanan gelişmelerden değil, aynı zamanda Uluslararası konjonktürden de etkilenmiştir. 2008 yılında ABD’de Barrack Obama’nın Başkan seçilmesi, Rusya’nın Gürcistan’a yaptığı askeri operasyon, Kafkas Jeopolitiği ve Obama’nın Başkan seçildikten sonra Türkiye’ye yaptığı ziyaret ve TBMM’de yaptığı konuşmada Ermenistan’la ilişkilerin geliştirilmesine yönelik konuşması, iki ülkeyi ortak bir noktada buluşturmuştur (Aydın, 2009: 2).

Bütün bu gelişmelerin etkisiyle 22 Nisan 2009’da İsviçre’nin arabuluculuğuyla Türkiye-Ermenistan arasında ikili ilişkileri normalleştirmek, iyi komşuluk ve karşılıklı saygı çerçevesinde bölgede barış, güvenlik ve istikrarı geliştirmek için bir yol haritası belirlenmiştir. 10 Ekim 2009’da iki ülke arasında İsviçre’nin Zürih kentinde, 31 Ağustos 2009’da paraf edilen “Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü” ve “İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü”, imzalanarak iki ülke arasındaki ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır (Aras ve Özbay, <http://www.setav.org>, 2009; <http://www.ulusalgundem.net>, 2009).

Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü, iki ülke arasındaki mevcut sınırın Uluslararası Hukuk’un ilgili maddeleri uyarınca karşılıklı olarak tanınmasını öngörmektedir. Yani Ermenistan, Türkiye için kırmızı çizgi olan sınırın tanınması açısından bir politika değişikliğine gitmektedir. Protokol aynı zamanda iki ülke de iyi komşuluk ilişkileri anlayışıyla bağdaşmayacak siyaset izlemeyeceklerine dair taahhütlerini belirtmişlerdir. Bu durum üstü kapalı olarak Ermenistan’ın soykırım konusunda izlediği politikada değişikliğe gideceği anlamına gelmektedir. Ayrıca Protokolde her iki ülke de hangi nedenle olursa olsun terörizmin bütün biçimlerini şiddeti kınayarak bu tür eylemlerin teşvikinden/müsamaha gösterilmesinden kaçınacağını ve böyle durumlarda işbirliğine gideceklerini belirtmişlerdir. Yani Protokol, Ermenistan’ın Türkiye sınırını tanımama konusunu ortadan kaldırdığı gibi diplomatik ilişkilerin de önünü açmaktadır (Aras ve Özbay, <http://www.setav.org>, 2009).

İkili İlişkilerin Geliştirilmesine Dair Protokol’de ise her iki ülke de bölgesel ve uluslararası uyuşmazlık ve çatışmalarını Uluslararası Hukuk kuralları çerçevesinde barışçıl yollarla çözeceklerine dair taahhütlerde bulunmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında, metinde belirtilemese bile Dağlık Karabağ Sorunu’nun da Uluslararası Hukuk’a uygun olarak çözüleceği anlamını çıkarmak mümkündür. Ayrıca Protokolde, her iki ülke halkının karşılıklı güven ve iyi

---

ilişkiler oluşturmalarını sağlamak için mevcut sorunlara ilişkin arşivlere bakılarak tarafsız bilimsel incelemelerle yeni bir diyaloga girileceği görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin daha önce soykırım olayına dair önerdiği ortak komisyon kurulması ve araştırmalar yapılmasının önünü açmaktadır (Özbay, <http://www.setav.org>, 2009).

Genel olarak bakıldığında, Protokoller, Türkiye için başarılı diplomatik sonuçlar doğurmaktadır. Açık olarak Dağlık Karabağ Sorunu'nun Türkiye ile Ermenistan arasındaki bir sorun olmadığı için Protokollerde geçmemesi ise Ermenistan için önemli bir diplomatik başarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Türkiye ilişkilerin normalleşmesi için Karabağ Sorunu'nun çözümünü şart koyduğu da unutulmamalıdır (Oktay, <http://www.sde.org.tr>, 2009).

Ayrıca imzalanan Protokoller, Türkiye'nin enerji, eğitim, çevre, turizm, ulaşım, iletişim gibi alanlarda Ermenistan'la işbirliğine gitmesinin yanı sıra, Protokoller imzalandıktan sonra 6 ay içinde sınırın açılması taahhüdü altına girmiştir.

İlişkilerin gelişmesi ya da normalleşmesi, iki ülkeye daha çok ekonomik açıdan bir yarar sağlayacaktır. Türkiye, ilişkilerin normalleşmesi ve sınırın açılması durumunda, tarımsal ürün ihracatında 4.6 kat, kimyasal ürünler ihracatında 3.4 kat, ulaştırma ekipman ihracatında 2.8 katlık bir artış elde edecektir. Yani bu durum, sınırın açık olmadığı duruma göre 14 katlık bir artışı göstermektedir (Güngör, <http://www.kenancelik.com>, 2009).

Ermenistan ise ilişkilerin düzeliş sınırın açılması durumunda yıllık ticaretinde 20-23 milyon\$'lık bir artış sağlayacaktır. Böyle bir artış aynı zamanda ülkeye yabancı yatırımcıların gelmesini sağlayacaktır (Güngör, <http://www.kenancelik.com>, 2009; Kumkale, <http://newsgroups.derkeiler.com>, 2009).

IV. TÜRKİYE'NİN VE DIŞARININ AÇILIMA BAKIŞI

Ermeni Açılımı Türkiye'de önemli bir yere oturmuştur. Başta siyasi parti liderleri olmak üzere akademisyenler, sivil toplum kuruluşları açılımla ilgili görüşler dile getirmişlerdir.

Akademisyenlere göre, açılım elbette her iki taraf için de olumlu olacaktır. Üstelik siyasi iktidarın üstündeki yük de oldukça ağırdır. Çünkü Türkiye'de Karabağ ve Ermeni Soykırımı Sorunu'yla ilgili kamuoyu, medya, AKP Hükümeti ve vekillerin bilgisizdirler. Bununla birlikte Protokollerde yer almasa bile Karabağ Sorunu ve Ermeni Soykırımı iddiaları

---

konusunda bir ilerleme olmadıkça Türkiye'nin sınırların açılması ve diplomatik ilişkilerin başlaması konusunda adım atmayacaktır. Onlara göre İlişkilerin normalleşmesi için her iki devlet de kendilerine 1915 Olayları ve Karabağ Sorunu'ndan farklı modeller seçmelidirler (<http://www.taraf.com.tr>, 2009).

MHP ve CHP'ye ve bazı kesimlere göre ise açılım Amerika ve dış güçler tarafından ileri sürülen bir oyunu, dışarının dayatmasıdır. AKP Hükümeti ise bu dış güçlerin taşeronudur. Onlara göre 1915 Olayları ve Karabağ Sorunu açılım için kilit öneme sahiptir ve bunlar çözüme kavuşturulmadan Ermenistan'la Protokol imzalamanın yanlıştır (<http://www.azerihaber.com>, 2009; Bilici, <http://www.samanyoluhaber.com>, 2009; Gülerce, <http://www.timeturk.com>, 2009).

DP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk'a göre açılım ABD Başkanı Obama'nın, yani dış güçlerin isteğine göre yapılmıştır. Ancak bu açılım, başta Azerbaycan olmak üzere pek çok devleti ve kişiyi memnun etmemektedir. Açılım, eğer Türkiye gibi bir devlet var ise ABD gibi dış güçlerin isteği doğrultusunda, onların çıkarına göre değil de Türkiye'nin kendi çıkarı ve isteğine göre, propagandalara ve teröre yer vermeden yapılmadır (<http://www.dp.org.tr>, 2009).

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV).’na ve bazı aydın kesme göre ise açılımın başta Türkiye olmak üzere Azerbaycan ve Ermenistan’a çok büyük avantaj sağlayacağı muhakkaktır. Ayrıca, 1915 Olayları ve Karabağ Sorunu bu açılımda yadsınamayacak ölçüde bir öneme sahiptir. Bu yüzden açılımdan fayda sağlanabilmesi için her bir devletin de birbirlerine karşı bakışlarını değiştirmeleri gerekmektedir. Mesela 1915 Olayları yerine 1915'ten önceki kardeşçe yaşanan döneme yoğunlaşılmalıdır (Dağı, <http://www.haber10.com>, 2009).

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) ise 16 Kasım 2009'da, Erivan'da bulunan Kafkas Enstitüsü'nün ortaklığıyla yaptıkları “ *Türkiye-Ermenistan Diyalog Serisi* ” ’nin “ *Yakınlaşma Sürecini İncelemek* ” başlıklı oturumda, açılımın olumlu ancak riskli bir süreç olduğunu söyleyerek sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte daha fazla ve daha aktif çalışması gerektiğini belirtmektedir (<http://www.taraf.com.tr>, 2009).

Bununla birlikte açılım Türkiye'de olduğu kadar bölgedeki çıkarları nedeniyle dışarıda da önemli bir yer tutmuştur.

AB, açılımın memnuniyet ve Türkiye'nin çözüme yönelik faaliyetlerinden ötürü takdir edildiğini, açılımın katkı sağlayacağını, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde büyük avantaj elde edeceğini ifade etmiştir (Çakmak, 2009: 64).

Çünkü bu tür bir gelişme bölgedeki sorunların ve çatışmaların son bulmasına neden olacaktır. Aynı zamanda Ermenistan'la yaşanan sorunların düzelmesi, ilişkilerin normalleşmesi Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki politikalarında, bölgede liderlik rolünü üstlenebilmede ve Karabağ Sorunu'nun çözümünde de büyük ilerleme sağlayacaktır. Bununla birlikte, AB Kafkasya Özel Temsilcisi Piter Semnebi'ye, açılım Ermenistan alt yapısına yatırım yapan Rusya için büyük avantaj sağlayacaktır. Çünkü Ermenistan'ın ekonomik açıdan kalkınması Türkiye'nin sınırı açmasına bağlıdır. Bununla birlikte bu sayede Rusya, ilişkilerinin "limoni" olduğu bilinen Ermenistan ve Azerbaycan ile daha yakın ilişkiler içine girebilecektir (Aras ve Özbay, <http://www.setav.org>, 2009; <http://www.hurriyet.com.tr>, 2009; <http://www.turkishny.com/headline-news>, 2009).

ABD'de, böyle bir gelişmenin her iki tarafa katkı sağlayacağı gibi kendisi içinde büyük avantaj olduğunu bilmektedir. Çünkü dünyanın ihtiyaç duyduğu enerjinin geçiş noktası olan müttefik Türkiye'nin, bölgede ilişkilerin normalleşmesi durumunda lider olması kolaylaşacak, bununla birlikte ABD, bölgeye ilişkin politikalarını gerçekleştirmede rahat hareket edebilecektir.

Ancak Ermenistan'la ilişkilerin iyileşmesi, sınırın açılması "*iki devlet, tek millet*" olarak kabul ettiğimiz Azerbaycan'la ilişkilerimizde sorun yaratmaktadır. Cumhurbaşkanı, Gül'ün maç için Erivan'a gidişi, Protokollerin imzalanması ve ardından Sarkisyan'ın Bursa'ya gidişi Azerbaycan'ı çok sınırlendirmiştir. Türk kesimi Azerbaycan'ın bu süreçte üzülmeceğine dair vaatlerde bulunsa da Azerilerin tedirginliği gitmedi ve rahatlatılmadıkları takdirde doğalgazın kesilmesi, doğal gaz güzergahının İran ve Rusya'ya doğru kaydırabileceklerini, Nabucco Projesi'ni (Pınar, <http://www.izto.org.tr>, 2009) engelleyeceklerini ve Rusya'ya yöneceklerini ifade etmişlerdir (<http://www.gerzehaber.net>, 2009; Çelik, <http://www.atib.org>, 2009).

V. YENİ BİR DIŞ POLİTİKA MI?

Türk Dış Politikası, Atatürk'ten beri 3 temel ilke üzerine kurulmuştur. Bunlar: yurttan barış dünyada barış ilkesi, Atatürk dönemiyle sınırlı kalsa da, statükoculuk ve batıcılıktır. Statüko, esasında iki anlam içermektedir. Birinci anlamı mevcut düzeni sürdürme ve buna bağlı olarak irredentist politikalar gütmemektir. İkinci anlamı ise, kurulu düzen içindeki dengeleri sağlamak ya da sürdürmektir. Batıcılık ise bir coğrafi alan olmayıp iman yerine insan aklının üstünlüğüne dayanan bir uygarlık biçimidir (Oran, 2005: 46-49; Koçer, 2006: 142-143).

Bir ülkenin dış politikasını birkaç ilkeyle sınırlandırmak doğru olmasa da, Türk Dış Politikası genelde hep bu 3 ilke ışığında şekil almıştır. Soğuk Savaş döneminde Türkiye bu ilkelerle beraber, Sovyet ve Varşova Paktı ülkeleri tehdidi, NATO üyesi olması gibi nedenlerle batıya endeksli, pasif bir politika izlemiştir (Erdurmaz, <http://www.avsam.org/tr>, 2009).

Bu durum, Soğuk Savaş sonrası'nda Özal dönemine kadar devam etmiştir. Özal'la birlikte Türkiye çok taraflı ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya gibi yeni açılım alanları bulmuştur. Süleyman Demirel'in "*Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar büyük Türk Dünyası Hayali*" bunun en önemli göstergesi olmuştur. Ancak Türkiye ülkedeki terör sorunu yüzünden ilişkilerine daima kuşkuyla yaklaşmıştır (Çolakoğlu, 2007: 309-310).

AKP'nin 2002'de iş başına gelmesiyle birlikte çok taraflı ilişkiler hızlı bir ivme kazanmıştır. Bu aynı zamanda Türkiye için yeni bir Dış Politika oluşturma fırsatı bulmuştur. Türkiye AB, Suriye v.b. ile ilişkilerinde daha aktif davranışlar sergilemeye başlamıştır. Ermeni Açılımı çerçevesinde Ermenistan'la ilişkileri normalleştirme de bu yeni dış politikanın bir parçasıdır. Peki bu yeni dış politikaya etken olan faktörler nelerdir?

ABD'nin İran, Irak, K. Kore gibi ülkelerle tek başına uğraşması, Ortadoğu'ya barış ve istikrar sağlama çabası diğer ülkelerdeki etkin kontrolünü sınırlandırmaktadır. Bu da bölgede Türkiye'ye avantaj sağlamaktadır. Ayrıca ABD'nin Ortadoğu'ya barış ve istikrar getirememesi, hala Irak, Afganistan gibi sorunlarla mücadele etmesi de Türkiye'ye ABD'nin izin verdiği ölçüde etkin bir dış politika ortamı yaratma fırsatını sağlamaktadır (Erdurmaz, <http://www.avsam.org>, 2009).

Diğer taraftan Rusya'nın ABD kontrolündeki tek kutuplu bir yapıyı kabul etmemesi, Orta Asya devletlerinin Rus etkisi altına girme tehlikesi ve AB'nin sorunlara müdahale edebilecek yapıdan yoksun olması, Batı'nın Türkiye'ye yakınlığını artırmaktadır.

Aynı zamanda Suriye'nin Varşova Paktı yıkıldıktan sonra izole olması, kendisini Batı'ya yaklaştıracak bir köprü olması bağlamında Türkiye'ye olan ihtiyacı artırmaktadır.

Ayrıca Irak'taki üçlü yönetimde Türkiye'nin etkin olması, bölgede Suriye, İran etkisine karşı dengeleyici olarak Türkiye'nin görülmesi ve ABD'nin Irak'taki Kürt yönetimine karşı Türkiye'yi dengeleyici olarak görmesi de bu etkinin en büyük göstergelerinden biridir. İşte bu nedenlerden ötürü Türkiye, bölgede ABD'ye kolaylık sağlamak, sağlamak için ABD'nin güdümünde aktif bir dış politika izlemeye çalışmaktadır (Erdurmaz, <http://www.avsam.org>, 2009).

VI. AÇILIM ABD POLİTİKASI MI?

Ermeni Açılımı daha çok Batı'nın direktifleri doğrultusunda, Obama'nın TBMM'deki konuşması, şekillenmesi ve hızlanması, ortaya çıkan politikaların Türkiye'nin iç dinamikleriyle oluşmadığını, Türkiye'nin çıkarına hizmet etmekten ziyade ABD çıkarına uygun oluşturulduğunu göstermektedir (Evren, <http://www.butundunya.com>, 2009).

Genel olarak bakıldığında, hiçbir ülke kendi iç dinamikleriyle hareket ederek bir yere varamaz. Oluşturulacak politikaların uluslararası konjonktüre uygun olması gerekmektedir. Bu bağlamda ABD'nin çıkarı olduğu ve bu politikalar doğrultusunda politikalar geliştirdiği, BOP gibi, ve uyguladığı bölgede, ABD politikalarının başarıya ulaşması için Türkiye'nin güçlü olması gerekmektedir (Kaynak, <http://www.2023.gen.tr>, 2009).

Çünkü ABD'nin aslında AB ile dost olduğu bilinse de, gerçekte ABD, AB, Rusya ve Çin ile rekabet halindedir. Bu rekabette, yarışta ABD'nin etkin olması için Türkiye'nin aktif/etkin/güçlü olması gerekmektedir. Çünkü güçlü bir Türkiye ile Çin'in Batı'ya doğru ilerleyerek Afrika'ya girişi engellenecektir. Bu anlamda Türkiye, bölgedeki doğal liderliğine paralel olarak etkisini Ermenistan'ı da dahil ederek tüm Kafkasya'da göstermeye çalışmaktadır (Kaynak, <http://www.2023.gen.tr>, 2009).

Aynı zamanda ABD, NATO üyesi olarak Afganistan'da ve Irak'ta yaşadığı başarısızlıktan dolayı bölgede istikrarlı ve güvenilir bir Türkiye'yi kullanarak bölgedeki sorunlardan kurtulmaya çalışıp politikalarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Yani güçlü bir Türkiye, ABD'nin bölgede yaşadığı sorunlar karşısında, dengeleyici olarak onların rahat nefes almasına ve rahatlamasına neden olacaktır. Ancak bu, dikkat edilmezse Türkiye'nin bölgedeki imajına zarar verebilir (Kantarıcı, <http://www.2023.gen.tr>, 2009).

Bununla birlikte bu durum, aynı zamanda Avrupa ve ABD'nin ihtiyacı olan enerjinin, güzergahının güvenliğini de sağlama olarak, günümüzde enerji jeopolitiğiyle şekillenmiş bölgede, komşularıyla sıfır sorunlu Türkiye'nin liderliğinde sağlıklı akışını da sağlayacaktır. Çünkü çatışmalarla dolu bir bölgede Nabucco gibi enerji politikalarının askıya alınması, enerji akışının zaman zaman durması ve kaos yaşanması anlamına gelmektedir. Bu yüzden, bölgede sorunlu ilişkilerin olmaması hususunda Batı tarafından Türkiye'ye baskılar sürecektir.

İşte bütün bunların önüne geçmek ve ABD'nin aynı zamanda sınır güvenliği Rusya tarafından sağlanan Ermenistan'a girerek politikalarını Kafkasya'ya barış getirme adı altında Orta Asya'ya da kaydırma fırsatı Ermenistan'la olan sorunun çözümüne bağlıdır. Zaten, ABD Başkanı Obama'nın TBMM'deki konuşmasında "tarihinizle yüzleşin" sloganı bunun en büyük göstergelerinden biridir (Köni, 2009: 133).

Aslında statükodan vazgeçmiş, bölgeye yayılmış, yeni sınırlar elde etmiş, yeni ilişkiler kurmuş, rejim değişikliğine gitmiş bir Türkiye, ABD'nin politikalarını rahatça gerçekleştirmede şimdiki Türkiye'den daha rahatlatıcı olacaktır. Çünkü, böyle bir ülkeyi, söz dinlemediği taktirde bölmek, susturmak, sorunlar içinde boğmak çok daha kolay olacaktır.

Bütün bu nedenlerden ötürü Demokratik Açılım ve onun bir uzantısı olarak kabul edilen/ortaya atılan Ermeni Açılımı, bölgede lider ama Batı'nın sözünü dinleyen bir Türkiye oluşturup, bölgedeki sorunları Türkiye sayesinde hallederek rahat hareket etmek isteyen ABD'nin oyunundan başka bir şey olarak görülmemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yüzyıllar önce ortaya çıkmış ama bulunduğu bölgede asla etkin bir güç olamamış Ermeniler, himayesi altında bulunduğu devletlerden Türkler haricinde hiçbirisinden hoşgörü

---

görmemiş, aşağılanmış ve görmezlikten gelinmiştir. Selçuklulardan Osmanlılara kadar ilişki kurdukları, himayeleri altında buldukları bütün Türk devletlerinde insan yerine konmuş, devlet içinde etkin görevlere getirilmiş ve devletten “*millet-i sadıka*” unvanını bile almışlardır (Kodaman, 2003: 3).

Ancak, bütün yapılan iyilikler, hoşgörü yaklaşımları onların Türklere ihanetini engellememiş, uluslar arası konjonktürün etkisiyle birlikte ayrı bir devlet vaadiyle çatışmalar isyanlar çıkararak Osmanlı topraklarında çıkarı olan büyük güçlerin çıkarına hizmet eden bir araç olmaktan kurtulamamıştır.

Osmanlı hükümeti ise isyanlara, çatışmalara ve ölümlere bir son vermek amacıyla Ermenilerin göç etmesini sağlamış ama bu olayın her şeyin sonu değil başlangıcı olmuştur. Bu başlangıç “*soykırım*” adı altında günümüze kadar gelmiş ve Türk Devleti’nin AB’ye üyelik sürecinde olduğu gibi birçok konuda önüne engel olarak koyulmuştur. Aynı zamanda bu durum, dış güçlerin Türk Devleti’ne baskı yaparak işine müdahale etmeye çalışmalarına kadar gitmiştir. İlişkiler zaman zaman Türk tarafınca düzeltilmeye, iyileştirilmeye çalışılsa da Ermenilerin tutum ve tavırları hiç değişmemiş, aksine terör olaylarıyla artıp daha farklı bir boyut kazanmıştır.

ABD Başkanı Obama’nın Türkiye ziyareti sonrasında hız kazanan ilişkilerin normalleşmesi süreci İsviçre’nin Zürih kentinde, 10 Ekim 2009’da imzalanan Protokollerle somut adım olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır.

Türkiye’de henüz yasalaşmayan Protokoller, Ermenistan’da yasalaşma süreci farklı olduğundan öncelikle Anayasa Mahkemesi’nin önüne getirildi. 12 Ocak 2010’da kararını açıklayan mahkeme, Protokolleri Ermenistan Anayasası’na uygun buldu ancak gerekçeli raporlarında protokollerin yürürlüğe girmesini sözde soykırım tanınması şartına bağlamıştır (Laçiner, <http://www.usakgundem.com>, 2010).

Karara ilişkin olarak Bağımsızlık Bildirgesinin 11. maddesine, ki bu bildirmede Türkiye’nin doğusu Batı Ermenistan olarak geçmektedir, de atıfta bulunan mahkeme sınırları tanımayacağını dile getirmekle birlikte, aynı zamanda kararda Ermenistan’ın Karabağ Sorunu’na ilişkin herhangi bir yükümlülük altına girmeyeceği de öngörülmektedir (Laçiner, <http://www.usakgundem.com>, 2010).

Türk tarafı Ermenistan Anayasa Mahkemesinin kararına olarak tepki gösterdi. Çünkü karar Protokollerin ruhuna ve lafzına ters bir karardır. İki taraf da Protokollerin müzakerelerinde soykırım tartışmalarına girmedi ve öncelikle diyalog ve iş birliği alt yapısını geliştirmeye çalıştılar. Protokollerin imzalanması, sınırların açılması ve ilişkilerin normalleşmesi sürecinden sonra hassas konuları konuşmanın mantıklı olacağı düşünüldü.

Türkiye böyle bir ortamda Protokolleri Meclis'ten çekmek yerine, bekletmeli, onaylaması gerektiği taktirde, şu durumda zor görünse de, Karabağ Sorununa, sınırların kayıtsız şartsız tanınmasına ve tarafların birbirlerine karşı düşmanca faaliyet ve kampanyalar yürütmeyeceğine dair şartlar getirerek onaylamalıdır. Aynı zamanda, Ermenistan'ın Protokolleri zora soktuğuna dair durumda uluslararası kamuoyuna anlatmalıdır. Bu durum Türkiye'ye, Protokolleri Meclis'ten çekme kararından çok daha fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKTAR, Yasin, (2003), "Belgeler Soykırım Tezini Çürütüyor.", Şenol Kantarcı, Kamer Kasım, Sedat Laçiner, İbrahim Kaya (ed.), **Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri**, 1. Cilt, Ankara, ASAM ve EREN Yayınları.
- ANADOL, Cemal, (2007), **Ermeni Dosyası**, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları.
- ARAS, Barış, ÖZBAY, Fatih, "Türkiye ve Ermenistan Statüko ve Normalleşme Arasında KafkasyaSiyaseti",http://www.setav.org/document/SETA_Analiz_Turkiye_ve_Ermenistan_Bulent_Aras_Fatih_Ozbay.pdf, (22.11.2009).
- ARI, Tayyar,(2000), **Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika**, 3. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları.
- ARSLAN, Esat, "Bir Başka Açıdan Ermeni Sorunsalı", <http://www.2023.gen.tr/nisan05/7.htm>, (03.12.2009).
- AVCI, Cemal, "Türk-Ermeni İlişkileri (1905-1923).", <http://www.karam.org.tr/pdf/turk-ermeni-iliskileri-1905-1923-1251663836.pdf>, (20.11.2009).
- AYDIN, Mustafa, (2009), "Azerbaycan, Türkiye-Ermenistan Anlaşması'nın Neresinde?", **TEPAV Politika Notu**.

-
- BAL, İhsan, (2004), “Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, İdris Bal (der.), **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara, Nobel Yayınevi.
- BEYOĞLU, Süleyman, (2001), “1915 Tehciri Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, Erhan Afyoncu (der.), **Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar**, 2. Baskı, İstanbul, TATAV.
- _____, “Sevr ve Lozan’da Ermeni Sorunu”, <http://www.ataum.gazi.edu.tr/pdf/sevr-ve-lozan-8217da-ermeni-sorunu-1250765068.pdf>, (19.11.2009).
- BİLİCİ, Abdülhamit, “Amerikan Oyunu”,
<http://www.samanyoluhaber.com/ShowArticle.aspx?ArticleId=322978&AspxAutoDetectCookieSupport=1>, (24.11.2009).
- ÇAĞIRAN, Mehmet Emin ,(2009)., “Açılımlar ve Hukuk”, **Stratejik Düşünce Dergisi**, C: 1, Sayı: 1.
- ÇAKMAK, Haydar, (2009), “Avrupa Birliği’nin Açılımlara Yaklaşımı”, **Stratejik Düşünce Dergisi**, C: 1, Sayı: 1.
- ÇELİK, Latif, “Ermenistan Açılımı Azerbaycan Kapısını Kapatıyor”,
http://www.atib.org/index.php?option=com_content&view=article&id=407:ermenistan-aclm-azerbaycan-kapsn-kapatiyor&catid=10:atibyazarlar, (25.11.2009).
- ÇOLAKOĞLU, Selçuk, (2007), “Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası”, Süleyman Seydi, Ercan Haytoğlu (ed.), *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, 2. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- DAĞI, İhsan, “SETA’nın Ermeni Açılımı”, <http://www.haber10.com/makale/15694>, (24.11.2009).
- DİNÇARSLAN, A. Latif, (2008), **Zeytin ve Çevresindeki Ermeni İsyamları (1895-1921)**., Maraş, UKDE Kitaplığı.
- DOĞAN, Orhan, “Ermeni Komiteleri Hınçak ve Taşnaksütun”,
<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/Dergi%20say%FD%2020/say%FD%2020/DO%DOAN,%20Orhan.pdf>, (20.11.2009).

- ERASLAN, Hülya, “Ermeni Sorunu ve Sempozyumlar”,
http://74.125.155.132/scholar?q=cache:zXIt57G_G1IJ:scholar.google.com/+ermenisorunu,+pdf&hl=tr, (20.11.2009).
- ERCİYES ÜNİVERSİTESİ, (1992)., **PKK Reality**, Kayseri: Erciyes University Pub.
- ERDURMAZ, Serdar, ” Türkiye 2009 başından itibaren Yeni Bir Dış Politika Stratejisi Uyguluyor”, <http://www.avsam.org/tr/a1862.html>, (01.12.2009).
- ERHAN, Çağrı, (2005)., “1919-1923 Kurtuluş Yılları”, Baskın Oran (ed.). **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, 1. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları.
- EVREN, Gürbüz, “Komşuluk İlişkileri Üzerine”,
<http://www.butundunya.com/index.php?arsiv=2008/11>, (03.12.2009).
- _____, “Sınırı Açın Dayatması”, <http://www.butundunya.com/index.php?arsiv=2009/11>, (03.12.2009).
- FEIGL, Erich, (1986)., **A Myth of Terror**, 1.st. Pub. Austria: Zeitgeschichte Ed.
- FOREIGN POLICY INSTITUTE, **The Armenian Issue In Nine Questions and Answers**, 4th. ed., Ankara: Foreign Policy Institute Pub., 1989.
- GÜLERCE, Hüseyin, “Yorgunu Yokuşa Sürmeyelim...”,
<http://www.timeturk.com/yazardetay.asp?Newsid=16003>,(25.11.2009).
- GÜNGÖR, Bayram, “Türkiye-Ermenistan Sınırının Açılması Neden Gündemde?: Jeo-EkonomikBakış”,http://www.kenancelik.com/documents/iiid1BAYRAM_GUNGOR.pdf, (19.11.2009).
- GÜRÜN, Kamuran ,(2001). , **Ermeni Dosyası**, 5. Baskı, İstanbul, Rüstem Yayınları.
- GÜZEL, Hasan Celal, (2000), **Osmanlıdan Günümüze Ermeni Sorunu**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Tarih Boyunca Türk-Ermeni İlişkileri Sempozyumu”,3. Oturum,
<http://www.belgenet.com/arsiv/ermeni/sempozyum5.html>, (08.11.2009).
- İLTER, Erdal, (1995), **Ermeni Meselesi’nin Perspektifi ve Zeytin İsyanları**, 2. Baskı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

-
- KANAR, Mehmet, (2001), **Ermeni Komitelerinin Emelleri ve İhtilal Hareketleri Meşrutiyetten Önce ve Sonra**, İstanbul, Der Yayınları.
- KANTARCI, Şenol, (2005), **Ermeni Sorunu: Pencereden Bakmak Ya Da Manzaranın Bütünü Gormek**, 1. Baskı, Isparta, SDU Yayınları.
- _____, “Tarih Boyunca Türk-Ermeni İlişkileri ve Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı”, <http://www.turksam.org/tr/a1336.html>, (03.11.2009).
- _____, “Kafkasya’da Yeni Dönem Mi?”, <http://www.2023.gen.tr/mayis2009/10.htm>, (03.12.2009).
- KANTARCI, Hakan, “ ABD Eksenli Türkiye-Ermenistan İlişkilerindeki Normalleşme Süreci ve Kafkasya Jeopolitiğine Yansımaları”, <http://www.2023.gen.tr/mayis2009/11.htm>, (04.12.2009).
- KARABEKİR, Kazım, (1995), **Ermeni Dosyası**, 2. Baskı, İstanbul, Emre Yayınları.
- KARACAKAYA, Recep, (2005), **Ermeni Meselesi**, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları.
- KARAYUMAK, Ömer, (2007), **Ermeniler, Ermeni İsyamları, Ermeni Katliamları**, Ankara, Vadi Yayınları.
- KAYNAK, Mahir, “ABD Türkiye’ye Bölgesel Rol Veriyor Ama...”, <http://www.2023.gen.tr/kasim2009/4.htm>, (04.12.2009).
- KIESER, Hans Lukas, “Ermeni Meselesi”, <http://www.hist.net/kieser/pu/ErmeniMeselesi.pdf>, (20.11.2009).
- KODAMAN, Timuçin, (1993), **Dağlık Karabağ Olayları**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- _____, “İngiltere, Rusya ve Ermeniler”, <http://www.2023.gen.tr/nisan05/10.htm>, (03.12.2009).
- KODAMAN, Bayram, (2003), **Türkler-Ermeniler ve Avrupa**, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- KOÇAŞ, M. Sadi, (1990), **Tarihte Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri**, 4. Baskı, İstanbul, Kastaş A.Ş.
- KOÇER, Gökhan, (2006), “Türk Dış Politikasında Din Unsuru”, **Akademik Ortadoğu Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1.

-
- KOLBAŞI, Ahmet, (2005)., **Merzifon-Yozgat ve Kayseri Olayları**, Kayseri, Kayseri BŞB Kültür Yayınları.
- KÖKSAV, (1999)., **The True Face of The PKK Terrorist Organization**, Ankara, Sistem Ofset Print.
- KÖNİ, Hasan, (2009)., “Türk-Amerikan İlişkileri Ortak Vizyonlar, Fırsatlar ve Farklılıklar” **Stratejik Düşünce Dergisi**, C: 1, Sayı: 1.
- KUMKALE, Tahir Tamer, (2007)., **Diaspora, Ermenilerin Soykırım Yalanları ve Mücadele Yöntemlerimiz**, 1. Baskı, İstanbul, Pegasus Yayınları.
- _____, “1991 Sonrası Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, <http://newsgroups.derkeiler.com/Archive/Soc/soc.culture.turkish/2009-03/msg00337.html>, (19.11.2009).
- KÜÇÜK, Abdurrahman, (1997)., **Ermeni Kilisesi ve Türkler**, Ankara, Andaç Yayınları.
- LAÇİNER, Sedat, (2005)., **Türkler ve Ermeniler Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması**, 2. Baskı, Ankara, USAK Yayınları.
- _____, “Ermenistan Anayasa Mahkemesi ve Protokoller”, <http://www.usakgundem.com/yazar/1400/ermenistan-anayasa-mahkemesi-ve-protokoller.html>, (26.01.2010).
- OĞAN, Sinan, “Dağlık Karabağ Görüşmeleri Türkiye-Ermenistan-Azerbaycan İlişkileri ve Obama”, <http://www.2023.gen.tr/kasim2008/6.htm>, (03.12.2009).
- OKTAY, Hasan, “Türkiye Ermenistan Arasında Yeni Açılım”, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/205/turkiye-ermenistan-arasinda-yeni-acilim.aspx>, (05.12.2009).
- ORAN, Baskın, (2005)., “Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği”, Baskın Oran (ed.). **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular**, *Belgeler, Yorumlar*, 1. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları.
- _____, “ Son Tabunun Kökenleri: Türk,ye Kamuoyunun Ermeni Sorunundaki Tarihsel ve Psikolojik Tıkanışı”, Hale Şıvgın (ed.)., **Türk-Ermeni İlişkilerinin Gelişimi ve 1915 Olayları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, <http://www.ba.metu.edu.tr/user/adil/BO-new/Gazi-SonTabu.pdf>, (19.11.2009).

-
- ÖKE, Mim Kemal, (1996)., **Ermeni Sorunu**, İstanbul, İz Yayınları.
- ÖZDAL, Barış, “Türkiye-Ermenistan Dialogu: Uzun Bir Sürecin Başlangıcı mı?”,
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2009109_bar%C4%B1%C5%9F%C3%B6zdal.int.pdf, (20.11.2009).
- ÖZGİRAY, Ahmet, (2003)., “Sözde Ermeni Soykırım Rakamlarına Reddiye”, Ramazan Tosun (ed.), **Dünden Bugüne Ermeni Meselesi Sempozyumu**, Konya, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- ÖZTÜRK, Ayhan, (2003)., “Merzifon’da Ermeni Olayları (1893).”, Ramazan Tosun (ed.), **Dünden Bugüne Ermeni Meselesi Sempozyumu**, Konya, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- PINAR, Övgü, “Nabucco Projesi Hükümetler Arası Antlaşması İmzalandı.”,
<http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/12698/ovgupinar.pdf>, (29.11.2009).
- POŞ, Abdullah, (2008), “Turkish-Armenian Relationships At The End of The 19th. Century”, Mehmet Hülagü, Şakir Batmaz, Gülbadi Alan (ed.), **Armenians In The Ottoman Society**, Vol.1, Kayseri, Erciyes University Press.
- SAKARYA, İhsan, (1984)., **Belgelerle Ermeni Sorunu**, Ankara, Genelkurmay ATASE Yayınları.
- SARINAY, Yusuf, (2003)., “Ermeni Sorunu ve Türk Arşivleri”, Kantarcı, Kasım, Sedat Laçiner, v.d., **Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri**, 1. Baskı, Ankara, Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- _____, “Fransa’nın Ermenilere Yönelik Politikasının Tarihi Temelleri”,
<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=86>, (02.11.2009).
- SELVİ, Haluk, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Doğu Anadolu’da Ermeni Politikaları”,
<http://www.2023.gen.tr/nisan05/4.htm>, (03.12.2009).
- SÜSLÜ, Azmi, (1990)., **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, Ankara, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.

-
- ŞİRİN, Funda Selçuk, “Etkili Birer Propaganda Aracı Olarak Ermeni Sorununa Karşı Albayrak ve Hadisat Gazeteleri, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/941/11716.pdf>, (15.11.2009).
- TAŞPINAR, Ömer, GORDON, Philip H., (2009)., **Türkiye’yi Kazanmak**, 1. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları.
- TOSUN, Ramazan, (2003)., “Tehcirden Günümüze Ermeni Meselesi”, Ramazan Tosun (ed.),, **Dünden Bugüne Ermeni Meselesi Sempozyumu**, Konya, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- TÜRK TARİH KURUMU, (2005). **Ermeniler ve Göç**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TÜRKÖZÜ, Halil Kemal, (1995)., **Osmanlı ve Sovyet Belgeleriyle Ermeni Mezalimi**, 3. Baskı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- URAL, Gültekin, (1998)., **Ermeni Dosyası**, 2. Baskı, İstanbul, Kamer Yayınları.
- URAS, Esat, (1987)., **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, 2. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları.
- _____, (1988). **The Armenians In History and The Armenian Question**, Ankara, Documentary Pub.
- YANATMA, Servet, “Türk-Ermeni Açılımı, Karabağ Sorunu’nun Gölgesinde Kaldı”, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=GBultenDetay&BultenNo=16049>, (03.12.2009).
- YAVİ, Ersal, (2003)., **1856-1923 Emperyalizm Kıskaçında Türkler, Ermeniler, Kürtler**, 5. Baskı, İzmir, Yazıcı Yayınevi.
- YETİŞGİL, Memet, (2002)., “Maraş’ta Müslim, Gayri Müslim Nüfus ve 1895 Zeytun (Süleymanlı) İsyanı”, Osman Tekinel, Memet Yetişgil, Ömer Tepebaşı (der.),, **Kahramanmaraş’ta Ermeni Sorunu Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü.
- YILDIRIM, Hüsamettin, (2000)., **Ermeni İddiaları ve Gerçekler**, 2. Baskı, Ankara, Sistem Ofset Yayınları.
- WEEMS, Samuel A ,(2002)., **Armenia**, Vol. 1, Dallas, St. John Press.

-
- ZENGİN, Sabri, “Ermeni Meselesi Üzerine”,
<http://idak.gop.edu.tr/szengin/makaleler/ermeni.doc>, (27.10.2009).
http://www.gata.edu.tr/kutuphane/Kitap_Ozetleri/Ermeni_Dosyasi.htm, (24.10.2009).
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tehcir>, (08.11.2009).
<http://www.turksam.org/tr/a1336.html>, (15.11.2009).
<http://www.anadolu.be/ermeni/ermeni.html>, (18.11.2009).
<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-buyuk-millet-meclisi-terafindan-yayimlanan-bildiri.tr.mfa>,
(21.11.2009).
<http://www.taraf.com.tr/haber/44170.htm>, (24.11.2009).
<http://www.azerihaber.com/index.php?start=50>, (24.11.2009).
http://www.dp.org.tr/GenelBaskan_konusmalar01.asp?id=1518, (24.11.2009).
<http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/18370-ab-tuerk-ermeni-snrnn-aclmas-rusyann-ckarna>, (25.11.2009).
http://www.gerzehaber.net/haber.php?haber_id=871, (25.11.2009).
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/12390509.asp>, (25.11.2009).24.11
http://www.ulusalgundem.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1460:ermenistan-acilimi&catid=44:suay-karaman&Itemid=490, (27.11.2009).
<http://www.anadolu.be/ermeni/ermeni.html>, (27.11.2009).

**BÜRO YÖNETİMİ VE YÖNETİCİ ASİSTANLIĞI PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN
MESLEKİ BECERİLERİNİN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: KAZIM
KARABEKİR MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ***

Dr.Haluk DUMAN¹

İclal ÇÖĞÜRCÜ²

Veysel ÇAKMAK³

Mustafa ATAY⁴

ÖZET

Ön lisans mezunları kamu ve özel sektörde meslek elemanı olarak çalışmakta olup, çalıştığı veya çalışacağı kurumlarda birçok mesleki becerilere sahip olması gerekmektedir. Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı programı bilgisayar, yabancı dil ve iletişim gibi alanlarda öğrencilere çeşitli mesleki beceriler vererek, onların kamu ve özel sektörde kalifiye eleman olarak çalışmasını sağlamaktadır.

Bu araştırma, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı programından mezun olacak olan öğrencilerin eğitim-öğretim boyunca teorik olarak sahip olması gereken mesleki beceriler ile staj boyunca kazandığı mesleki yeterlilik seviyesini tespit etmeye yöneliktir.

Araştırmanın amacı, öğrencilerin bilgisayar, mesleki yazışmalar, iletişim, muhasebe, yabancı dil ve buna benzer büro faaliyetlerinden etkin verimin alınması sağlamaktır. Buna bağlı olarak öğrencilerin mesleki beceriler kazanmasını etkileyen faktörleri ortaya koymaktır. Ayrıca öğrencilerin başarısız olmasını etkileyen faktörler tespit edilerek, çözüm önerileri üretilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büro Yönetimi, Yeterlilik, Sekreterlik, Mesleki Beceriler

---

* Bu çalışma 14-16 Ekim 2009 tarihleri arasında Ankara Üniversitesinde 8.Büro Yönetimi ve Sekreterlik Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur

¹ Öğr.Gör.Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, hduman@kmu.edu.tr

² Öğr.Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, icogurcu@kmu.edu.tr

³ Öğr.Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, vcakmak@kmu.edu.tr

⁴ Öğr.Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, matay@kmu.edu.tr

**A RESEARCH ABOUT EVALUATION OF VOCATIONAL SKILLS OF OFFICE
MANAGEMENT AND PERSONAL ASSISTANTSHIPS STUDENTS: KAZIM
KARABEKİR VOCATIONAL SCHOOLS OF HIGHER EDUCATION SAMPLE**

ABSTRACT

Two year-degree graduates are working as professional staff at public and private sectors and they must have many professional skills. Office Management and Personal Assistant program aims to provide students to work as qualified staff in the public and private sectors by giving students vocational skills in a variety of fields such as computer, foreign language and communication.

This research is intended to determine professional skills that should be gained theoretically during education and the level of professional competence gained during the internship of the students who will graduate from Office Management and Personal Assistant program.

The aim of the study to investigate factors affecting students' gaining vocational skills to get effective output from computers, professional correspondence, communications, accounting, foreign languages and such similar office activities. In addition, factors affecting the student's failure are determined, and solutions are tried to be produced.

Keywords: Office Management, Competence, Secretarial, Vocational Skills

GİRİŞ

Büro yönetimi düşüncesi ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik ve siyasal gelişmelerden büyük oranda etkilenmektedir. Sanayi Devrimi'nden sonra esnafın, zanaatkârın pek bir önemi kalmamakta, fabrika ve işyeri gibi büyük işletmelerin sayısı ise gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum büro çalışmasının artmasına neden olmaktadır (Tengilimoğlu ve Çıtak, 2003: 1). İşletmelerin uzun dönemdeki amaçları kâr elde etmeleridir. İşletmelerin kâr elde etmelerini sağlayan faktörler, değişim, yenilik, teknoloji ve en önemlisi kalifiye elemandır.

Büro yönetimi ve yönetici asistanlığı bir işletmenin bütün büro hizmetlerini yürüten idari bir faaliyettir (Topaloğlu ve Koç, 2003: 44). Bu sebeple büro yönetimi ve yönetici asistanlığı sadece bir büroda yürütülen basit bir yönetsel faaliyet olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Büro yöneticileri çağın gerektirdiği teknik, teknoloji ve yönetsel yöntemleri en iyi şekilde kullanabilen vasıflı meslek elemanlarıdır. Günümüzde büro yönetimi faaliyetleri geleneksel anlayıştan uzaklaşarak, bilimsel ve çağdaş bir anlayışa yönelmektedirler (Topaloğlu ve Koç, 2003: 46). Bu anlayışlar ışığında büro yöneticileri ve asistanları, sorunların çözümünde bilimsel yöntemleri kullanan teknolojinin bütün yeniliklerini takip eden elemanlar olarak yetiştirilmek zorundadır. Aynı zamanda mal ve hizmet üretiminin miktar ve kalitesi, büyük ölçüde bürolarda yapılan hizmetlerin verimliliğine ve etkinliğine bağlıdır (Altınöz, 2007: 22).

Çağımız toplumları, teknoloji toplumunun ötesinde bilgi toplumu özelliği taşımaktadır. Bilgi toplumunda ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ön sıralarda olmanın yolu, nitelikli insan, nitelikli işletme, nitelikli ülke (veya nitelikli toplum) olma bileşkesinden geçmektedir. Bu bileşkenin birinci halkası olan “nitelikli insan”, başarının olmazsa olmaz şartı konumundadır. Toplumun geniş kesimlerini kucaklayan nitelikli bir insan yaratmanın şartı, çağdaş ve teknolojinin sunduğu imkânları en iyi şekilde değerlendiren etik değerleri gözetilen bir eğitim sisteminden geçmektedir (Müftüoğlu ve Durukan, 2004: 33). Aynı zamanda ekonomik büyümenin motorunu da “beşeri sermaye” oluşturmaktadır. Ekonomi literatüründe Endojen (içsel) büyüme modeline beşeri sermayeyi R.Lucas 1988’de ve 1991 S.Rebelo eklemiştir. Bu iktisatçılara göre, beşeri sermaye de fiziki sermaye gibi bir üretim faktörü sayılmıştır (Lucas, 1988:6, Rebelo, 1991: 504-506). Beşeri sermaye ile ilgili yatırımlar ilk etapta eğitim yatırımların andırır da zaman içerisinde yaparak öğrenme suretiyle kendiliğinden

oluşabilmektedir. Beşeri sermayenin oluşmasında en büyük görev devlete düşmektedir. Ülkelerde insanlara temel eğitimin sağlanması devletin en önemli görevleri arasındadır (Acar, 1990: 128). Rebelo, ekonomide fiziki sermaye / beşeri sermaye oranı düştüğü zaman, yani beşeri sermaye arttığında büyümenin hızlanacağını ileri sürmüştür. Örneğin Almanya ve Japonya gibi ülkelerde savaşın fiziki sermayeyi büyük ölçüde yok etmesine rağmen beşeri sermaye daha az zarar gördüğün için her iki ülke de beşeri sermaye sayesinde hızla büyüyerek savaşın olumsuz etkilerini kısa sürede üzerlerinden atmıştır. Bu amaçla günümüzde bilimsel ve çağdaş anlayış ışığında üniversite seviyesinde bir eğitimin şart olduğu ve hatta sekreterliğinde kendi içerisinde uzmanlık alanlarının oluştuğu (Tıbbi sekreterlik, hukuk ve yönetici sekreterliği vb) görülmektedir.

Büro yönetimi ve yönetici asistanlığı programları başta bilgisayar, yabancı dil, iletişim, yönetim ve organizasyon gibi birtakım dersleri ağırlıklı olarak öğrencilere sunmaktadır. Bunun yanında hukuk, ekonomi, kamu yönetimi gibi alanlarda da öğrencilere bilgi verilmektedir. Bu programlardan mezun olan öğrenciler gerek kamu sektöründe gerekse de özel sektörde önemli görevler üstlenmektedirler. Bu sebeple bilimsel ve çağdaş bir eğitim anlayışının egemen olduğu büro yönetimi ve yönetici asistanlığı programlarının varlığı gerek özel gerekse kamu kesimi açısından büyük önem taşımaktadır.

I. BÜRO YÖNETİMİ VE SEKRETERLİK PROGRAMLARINDA EĞİTİM

Günümüzde yönetim ve eğitim birbirinden ayrılmaz iki unsur haline gelmiştir. Öncelikle yönetimi ele aldığımızda, yönetim insanlık tarihi kadar eskidir. İlim olarak ortaya çıkmadan önceden de insanların uğraştıkları bir faaliyet olmuştur. Tarihin ilk devirlerinde yönetim basit bir faaliyet olarak görülürken üretim araçlarının ve tekniğin gelişmesiyle karmaşık bir yapı ve özellik kazanmaya başlamıştır. Tarım devrimi ve sanayileşme ile birlikte insanlık toplumsal bir değişim gerçekleştirmiştir (www.kigem.com, 2010). Bu değişim içerisinde eğitilmiş insana olan ihtiyaç gün geçtikçe artarak devam etmiştir.

Günümüz bilgi çağında ise en önemli üretim faktörü “bilgi” ve bilginin yönetimidir. Kamu yönetimi ilk çağlarda vergi toplama, adalet, güvenlik gibi bir takım işlevlerden oluşmaktadır. Günümüzde ise sosyal devlet anlayışı gereği toplumun her türlü ihtiyacını insan

haysiyet ve onuruna yakışır bir şekilde yapmasını sağlayacak “hizmet kalitesi” anlayışı benimsenmiştir. Bu günkü modern devletin ise, ulusal ve uluslar arası niteliğe sahip yüzlerce görevi yerine getirdiği görülmektedir (Versan, 1990: 5).

Aynı şekilde özel sektörü incelediğimizde ise yine özel sektörün de büyük bir değişim gösterdiği görülmektedir. Sanayileşme ile birlikte emek yoğun üretim yerine teknolojik yoğun seri üretim ortaya çıkmıştır, diğer taraftan teknolojik gelişme ile birlikte bireysel işletmelerin yerini büyük işletmeler almış usta çırak ilişkisi ise yerini mesleki eğitim kurumlarına bırakmıştır (Gürpınar, 1996: 42). Bu yeni üretim anlayışı çalışanları standartlaşan iş görevlerinde mesleki anlamda eğitme ve yöneltme ile motivasyonlarını sürekli sağlama konusunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle bilgi çağını yaşadığımız günümüz çalışma ortamında en önemli sorun mevcut bilginin iş akışına uyarlanması, çalışanların doğru işi doğru zamanda, doğru yerde yapmasının sağlanması, problem çözme yeteneğinin oluşturulmasıdır. Bütün kaynakların örgüt misyon ve vizyonunu gerçekleştirmek için odaklanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu durum orta kademe yöneticisi olan, iletişimin ve bilgi akışının sağlanması sürecini yöneten büro yöneticisi ve yönetici asistanlarının önemini artırmaktadır.

Yönetim faaliyeti belirli bir amacın gerçekleştirilmesi için planlama, örgütlenme, koordinasyon denetim unsurlarının bir arada kullanılmasıdır. Yönetim ihtiyacı insanların tek başına gerçekleştiremeyeceği amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik çalışma çabasından doğmaktadır (Halil ve Delil, 2003: 35). Yönetmek bir sanattır ve aynı zamanda gelişmekte olan bir bilimdir (www.kigem.com, 2010). Buradan da anlaşılacağı üzere, yönetim bilgi ve bilim üzerine oturmuş bir sevk ve idare faaliyetidir.

Yönetim kendi içerisinde giderek bürokratik ve teknokratik bir şekil almaya başlamış bu örgüt kademelenmesi içerisinde büro yöneticisi ve asistan konumunda yönetici sınıf ortaya çıkmıştır. Büronun faaliyet konuları ve içerdiği işler geniş bir alana yayılmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (Benligiray, 2005: 14) :

- Yazılı, sözlü ve görsel iletişimin sağlanmasıyla ilgili işler,
- Kayıt yönetimiyle ilgili işler, (Kayıtların yaratılmasından, gelen-giden belgelerin kontrol edilmesine, dosyalama ve arşivlemeye kadar tüm işleri kapsar.)

- Veri, enformasyon toplama ve süreçleme ile ilgili işler, (Okuma, özümseme, analiz ve sentez yapma, koordine etme, hesaplama, karşılaştırma, çoğaltma vb. işlemleri kapsar.)
- Mali işler,
- Üretim planlaması, ürünlerin ve hizmetlerin tasarlanması, standartların saptanması, kaliteyle ilgili kayıtların tutulması vb. işler,
- İnsan kaynakları yönetimiyle ilgili işler, (Ücretlerle, özlük haklarının ilgilenmesiyle ilgili işlemler, sicil işlemleri, sağlık işlemleri, izin ve disiplin gibi işlemler.)
- Ayniyat ve demirbaş işlemleriyle ilgili işler,
- Büro makinelerinin, malzemelerin alımı, bakımı ve onarımıyla ilgili işler,
- Büro için personel bulunması, seçilmesi, işe alınması ve eğitilmesi, ilişkilerin sürdürülmesi, çalışanların sağlığının, güvenliğinin ve refahının sağlanmasıyla ilgili işler, büronun faaliyet konuları içerisindedir.

Burada sıralanan işlerin hepsi her büroda yapılmayacağı gibi, bazı bürolarda yapılan işler bunlarla sınırlandırılmaz.

Büro yöneticisi ve asistanı, büroların çeşitli faaliyetlerini düzenleyen, planlayan, büro çalışanlarını sevk ve idare eden ve ayrıca büro faaliyetlerini denetleyen orta düzey bir yönetici olarak tanımlanmaktadır. Alt ve orta düzey bir yönetici konumunda olan büro yöneticisinin mesleki, beşeri ve teknolojik bir bilgi birikimine ve formasyona sahip olması gerekmektedir (www.kigem.com, 2010). Bir genel yönetici işletme veya idarenin tamamını yönetirken büro yöneticisi ise bu işletme veya idarenin bir bölümünün yönetiminden sorumludur ve dolayısıyla genel yönetici ile büro yöneticisi birbirini tamamlayan iki önemli unsurdur (Altınöz, 2008:405-406). Büro yöneticileri çağın bütün teknolojilerini takip etmek bilgilerini artırmak zorundadırlar. Büro yöneticileri çalıştıkları örgütün büyüklüğüne göre memur, şef, (personel şefi, muhasebe şefi v.s) şube müdürü, daire başkanı gibi unvanlar alırlar ve son derece önemli görevleri ifa ederler (Topaloğlu ve Koç, 2003: 32). Büro yöneticilerinin işletmelerde yaptığı faaliyetler ise şu şekilde sıralanabilir (Manning ve Haddock, 1997: 14):

- Gelecekte yapacağı işleri planlama,

- Gerekli kaynakları belirlemek ve dağıtmak,
- Geri besleme almak – vermek,
- Planları ve kararları uygulamak,
- Çalışanların üretkenliğini artırmak için insan ilişkilerindeki becerileri kullanmak,
- Yapılanları planlananlarla karşılaştırmak,
- Sonuçlarla sarf edilen çabaları, zamanı ve maliyeti karşılaştırmak,
- Örnekler vererek bürodaki ekibinizin üretken, profesyonel ve olumlu davranışlar sergileyen bir ekip olduğunu göstermektir.

Bu bağlamda büro yönetimi ve sekreterlik ciddi bir eğitim sürecinden geçmeyi gerektiren bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büro yöneticisi ve asistanının asgari taşıması gereken mesleki nitelikleri (Topaloğlu ve Koç, 2003: 33):

- İnsanları etkileyebilme,
- Sağlıklı insan ilişkilerini bilmek,
- Yeni fikirlere açık olmak ve desteklemek,
- Büro otomasyon sistemlerini tanımak ve kullanımını bilmek,
- Hatalardan ders almak ve tekrarlamamak,
- Yazışma ve raporlama tekniklerini bilmek,
- Evrak yönetimi ve dosyalama bilgisine sahip olmak,
- Hızlı not alma özelliklerine sahip olmak,
- Büro yönetim tekniklerini bilmektir.

James ve arkadaşlarına göre ayrıca kişisel özellikleri açısından asgari büro yöneticisi ve asistanının; dakik olması, öğrenme kabiliyetinin olması, şirket yönetimine ilişkin kuralları öğrenme ve uygulamada isteğinin olması, sadakat ve gizlilik kurallarına uygun davranması gerekmektedir (Stroman, Wilson, Wauson, 2007: 3-5).

Meslek yüksekokullarında, alt-yapı, doküman, araç gereç yetersizliği ve öğretim elemanlarının çok farklı ve ilgisiz alanlardan temin edilmeleri eğitimin kalitesini düşürmektedir (Telli, 2003: 71). Fakat günümüzde büro yöneticileri ve asistanlarının üniversitelerin ilgili

bölmelerinde başta bilgisayar, büro makineleri, yabancı dil, dosyalama arşivleme, sekreterlik, personel yönetimi, iletişim, halkla ilişkiler, muhasebe, genel hukuk bilgisi, iş ve sosyal güvenlik hukuku ve kamu yönetimi gibi alanlarda iyi bir eğitim alması zorunlu hale gelmektedir. Yöneticilerin ve idarecilerin büro yöneticilerini çağın bilgi ve teknolojisini takip etmeleri ve kendilerini sürekli geliştirebilmeleri için yurt içi ve yurt dışında çeşitli kurs ve eğitim programlarına veya hizmet içi eğitim kurs ve programlarına iştirak etmelerini sağlamaları gerekmektedir (Altınöz, 2008: 408-409). Başka bir ifade ile büro yönetici ve asistanlarının mesleki yaşamlarını “hayat boyu öğrenme felsefesi” üzerine inşa etmeleri gerekmektedir. Aksi halde çağın getirdiği değişim ve yenilikleri takip etmeme, sonucu hızlı ve doğru yönetsel kararlar alamama, stresli ve başarısız bir yönetimin ortaya çıkmasına sebep olabilirler.

Yönetici asistanlarının sözlü iletişim becerisi son derece önemlidir. Sözlü iletişimde, sesleri doğru boğumlama, sesleri yırtmama, sesleri karıştırmama, yabancı kelime kullanmama, gereksiz kelime kullanmama, yineleme yapmama gerekmektedir. Aynı zamanda, sesin alçaklık ve yükseklik olanaklarını kullanma, soluk alırken konuşmama, açık, anlaşılır ve doğru cümleler kurma, söz, jest ve mimik uyumunu sağlayarak konuşma, yerel ağız ve argo söyleyişlere yer vermemelidir. Gereksiz ayrıntılara girmeme, konuya ve konuşmanın düzenine uygun bir tonla konuşma, kelimeleri doğru ve anlaşılır bir biçimde söyleme, konuşmanın akışını bozacak duraksamalar yapmama, mantıkça çelişik cümle kurmaması sözlü iletişimi açısından son derece önemlidir (Sever, 1998: 56-57).

Günümüzde büro yöneticileri ve asistanları dünya çapındaki işletmelerin, kurumların ve hükümetlerin başarısında önemli bir yere sahip olabilmektedirler. Böyle bir başarı ancak mesleki bir disiplin ve eğitimle sağlanabilir. Büro yöneticisi yönetimin, asistan ise yöneticinin sorumluluk ve başarısının ayrılmaz bir parçasıdır (Başpınar, 2007: 24). Büro yöneticisi ve asistanın başarısı aldığı eğitime ve yeteneğine bağlıdır. Büro yöneticileri ve asistanlar veya büro yöneticisi ve sekreter olmak isteyenler mutlaka meslek okulları ve üniversitelerde formel eğitim almaları gerekmektedir. Çağdaş büro yöneticileri ve asistanları yönetimin gerek duyduğu yapılan her işe ilişkin farklı seviyelerde bilgi sağlamalı ve aynı zamanda yönetimin riskli karar aşamalarında ihtiyaç duyduğu özel bilgiyi hazırlayabilecek kabiliyete sahip olmalıdır. Çalışanlar hakkında yönetim kuruluna raporlar sunmalıdır. Ekonomi ve pazarlama alanında meydana gelen

ekonomik gelişmeleri araştırarak gerekli bilgiyi hazırlamalıdır. Organizasyonel çalışmalar hakkında ekonomik kararlar verebilmeye yardımcı olabilecek yeteneğe sahip olmalıdırlar (Versan, 1990: 5).

Sonuç itibarıyla, dünyada ve Türkiye’de büro yönetimi ve yönetici asistanlığının aslında köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Nişancılar ve sır kâtipleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde önemli görevler üstlenmişlerdir. Cumhuriyet döneminde ise kâtipler ve yazmanlar bu görevleri devam ettirmişlerdir. Ülkemizde sekreterlik mesleği 1979 yılında meslek liseleriyle başlamıştır. 1982 yılından itibaren üniversiteler bünyesinde ön lisans programları olarak devam etmiştir (Ataklı ve Ekinci, 2011: 2). Bugün geldiğimiz noktada yönetici asistanları kısaca kendi alanında bilgili, doğrudan denetlemeye gerek duymadan özerk davranabilen, insiyatif kullanan ve kendi bilgi ve yargıları doğrultusunda karar verebilen elemanlar olmalıdırlar.

II. BÜRO YÖNETİMİ VE YÖNETİCİ ASİSTANLIĞI PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ BECERİLERİNİ ELDE ETMESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Yönetici asistanı, yöneticiler ile çalışan grupların arasında iletişim ve koordinasyonu sağlayan, gerektiğinde sözlü gerektiğinde yazılı olarak çevresine bilgi aktaran kişidir. Bu nedendir ki, işletme içerisinde birçok becerilere sahip olması gerekmektedir.

A. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmada, büro yönetimi ve yönetici asistanlığı öğrencilerinin mesleki becerilerinin ve eğitim kalitesinin artırılması için neler yapılması gerektiği mevcut durum tespit edilerek ortaya konmaya çalışılacaktır.

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ankete katılan öğrencilerin dört dönem boyunca aldıkları teorik ve pratik eğitim ile birlikte yaptıkları “staj” boyunca kazandıkları mesleki yeterlilikleri ölçülmesi öngörülmüştür. Bu sayede meslek yüksekokullarında verilen mesleki eğitimin kalitesi ve yeterliliği ile uygulamalı eğitimin yapıldığı staj döneminin faydaları, eksik yönleri ortaya çıkarılmaya

çalışılacaktır. Bu sayede program öğrencisinden istenen özellikler ile mezun olacak duruma gelmiş öğrencinin kazandığı mesleki yeteneği ortaya konarak eksik ve zayıf yönlerinin açığa çıkarılması ve piyasa odaklı mesleki eleman yetiştirilmesi için bir eğitim anlayışı oluşturulması zorunlu hale gelmiştir.

C. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırma Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programında 2008-2009 eğitim öğretim yılında öğrenim gören 2.sınıf öğrencilerinin tamamı (37 öğrenci) üzerinde yapılmıştır.

D. METODOLOJİ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı programındaki ikinci sınıf ikinci yarıyıldaki 37 öğrenciye “mesleki becerilerini” değerlendirmesini sorgulayan anket yöntemi uygulanmıştır.

Bu çalışmadaki anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm anketi dolduran öğrencilerin kişisel özellikleri ile ilgilidir. İkinci bölümde ise, öğrencilerin mesleki olarak bilgisayar, iletişim, yazışma, dosyalama, yabancı dil, muhasebe ve finansman ile buna benzer diğer becerileri değerlendirmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Bu çalışma özellikle Tengilimoğlu ve Acar’ ın 2004 yılında yapmış oldukları “Yöneticilerin Uygulamadaki Karşılaştıkları Sorunlar ve Eğitim İhtiyacının Belirlenmesine Yönelik Ampirik Bir Çalışma” adlı araştırmasındaki ölçeğinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Anketten elde edilen verilerin tasnifi yapılarak, SPSS programına girilmiş, bu programda analiz edilmiştir. Burada 5’li likert ölçeği (Tamamen katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, tamamen katılıyorum) uygulanmıştır. Bulguların değerlendirilmesinde frekans dağılımı uygulanmış ve anketin güvenilirliği açısından iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır.

Araştırmada sosyal bilimlerde kullanılan güvenilirlik analizlerinden birisi olan Cronbach Alpha yöntemi kullanılmıştır. Test yönteminde kullanılan ölçeğin güvenilirliğinin ölçülebilmesi için “İçsel Tutarlılık Yöntemi” (ölçme aracının ölçtüğünü varsaydığımız nitelikleri ölçen sorularının, kendi içlerinde ne kadar birbirleriyle ilişkili olduklarını, ne kadar

homojen bir soru grubu oluşturup oluşturmadıklarının tespiti) kapsamında “Cronbach Alpha Katsayısı” hesaplanmıştır.

Bu yöntemde sonuç 0,00 ile 1,00 arasında değerler almaktadır. Sonuç 1,00’e yaklaştıkça güvenilirliği artmakta, 0,00’a yaklaştıkça güvenilirliği azalmaktadır. Alfa katsayısının değerlendirilmesinde uyulan ölçütüne göre :

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değil,

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilir,

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise oldukça güvenilir,

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Akgül ve Çevik, 2003: 435–436).

Uygulamada kullanılan ölçeğin (anketin) hesaplanan iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha değerleri) ise şöyledir: Cronbach Alpha =0,8587 (0,86). Yukarıdaki bilgilere göre $0.80 \leq 0.86 < 1.00$ olduğundan ölçeğimiz yüksek derecede güvenilirdir.

E. UYGULAMA SONUÇLARI VE ANALİZİ

Uygulama sonuçları iki grup olarak değerlendirilmiştir. Birincisi kişisel bilgiler olup, yaş ve cinsiyettir. Diğeri ise mesleki becerilerini gösteren bilgilerdir.

1. Kişisel Bilgiler

Ankete katılan öğrencilerin yaş ve cinsiyetine ilişkin bilgi verilmektedir.

Ankete katılan 37 öğrencinin büyük bir çoğunluğunun 21-24 yaş grubu arasındadır. Cevaplayıcıların % 21,6’ sı erkek, % 78,4’ü kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 1: Ankete Katılan Öğrencilerin Yaş ve Cinsiyet Bilgisi

		Frekans	Yüzde	Kümülatif Toplam
Yaş	20'den küçük	5	13,5	13,5
	21-24	31	83,8	97,3
	25-28	1	2,7	100,0
	Toplam	37	100,0	
Cinsiyet	Erkek	8	21,6	21,6
	Kadın	29	78,4	100,0
	Toplam	37	100,0	

Öğrenciler, toplumda bu mesleğe karşı olumsuz bir imajın olduğunu açıklamaktadırlar. Dolayısıyla bu eğitimi aldıkları için kendilerine olumlu bakılmadığını vurgulamaktadırlar (Halıcı ve Delil 2003: 35). Ayrıca bu mesleğin yüksek kariyer imkânları olmadığı, erkeklere yönelik bir meslek olmadığı ve Türk toplumuna ait bir takım olumsuzluklar içerdiğini belirtmişlerdir (Versan, 1990: 6-7).

2. Mesleki Beceriler

Ankete katılan öğrencilerin mesleki becerileri, bilgisayar, yazışma ve dosyalama, yabancı dil bilgisi, iletişim, muhasebe ve finansman ve diğer beceriler olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Bilgisayarda kelime işlem programında öğrencilerin çoğunun rahatlıkla herhangi bir yazıyı yazabildiği, ancak hesaplama ve tablo yapma ve hesaplama programında ise neredeyse yarısının yetersiz olduğu görülmüştür. Buna karşılık öğrenciler ofis programlarını kullanımında % 43' ü kendilerini yeterli olarak görmemektedirler. Ayrıca öğrencilerin yarısının faks ve fotokopi gibi diğer büro makinelerinin kullanımı için gerekli bilgi ve beceriye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Öğrencilerin Bilgisayar Bilgisi

	A. BİLGİSAYAR	5 (%)	4 (%)	3 (%)	2 (%)	1 (%)
A.1	Ofis programlarını yeterli düzeyde kullanabilmekteyim.	8.1	35.1	13.5	32.4	10.8
A.2	Bilgisayarın kelime işlem programında (Word) her türlü yazıyı kolaylıkla yazabilmekteyim.	21.6	54.1	8.1	16.2	-
A.3	İnternette aradığım bilgiyi bulabilmekteyim.	48.6	43.2	8.1	-	-
A.4	Excel programında rahatlıkla hesaplama ve tablo işlemleri yapabilmekteyim.	2.7	32.4	16.2	32.4	16.2
A.5	Herhangi bir konu hakkında bilgisayar ortamında (power point programında) sunum hazırlayabilmekteyim.	13.5	35.1	16.2	21.6	10.8
A.6	Klavyeye bakmadan hızlı (on parmak) yazabilmekteyim.	35.1	21.6	21.6	16.2	5.4
A.7	Bürodaki diğer makineleri (faks, fotokopi gibi) rahatlıkla kullanabilmekteyim.	18.9	29.7	21.6	13.5	16.2
A.8	Bilgisayarda internet sitesi yapabilme bilgi ve becerisine sahip olmuştum.	-	10.8	2.7	35.1	51.4
A.9	Bilgisayarda grafik tasarım programları bilgi ve becerisine sahip olmuştum.	-	21.6	10.8	24.3	43.2

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum.

Önemli bir nokta ise öğrencilerin % 56,7'sinin bakmadan hızlı (on parmak) yazabilme yeteneğine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin internette araştırma becerisinin olduğu görülürken, alınan bilgisayar derslerine rağmen (Bilgisayar I, Bilgisayar II, Bilgisayar III, Bilgisayar IV ve Bürolarda Teknoloji Kullanımı dersleri) çoğunun internet sitesi yapabilme ve bilgisayar ortamında grafik tasarım yapabilme becerisine sahip olmadığı görülmektedir.

Tablo 3: Öğrencilerin Yazışma ve Dosyalama Bilgisi

	B. YAZIŞMA VE DOSYALAMA	5 (%)	4 (%)	3 (%)	2 (%)	1 (%)
B.1	Yazışmaları tek başına ve rahatlıkla yapabilmekteyim.	21.6	37.8	37.8	2.7	-
B.2	Resmi yazı, mektup, rapor gibi yazıları kolayca kavrayabilmekteyim.	35.1	51.4	10.8	2.7	-
B.3	İş yazılarını hatasız ve kolayca yazabilmekteyim.	13.5	45.9	32.4	8.1	-
B.4	Evrak, kayıt vb. işlemleri yapabilmekteyim.	29.7	37.8	21.6	10.8	-
B.5	Sözleri yazıya dökebilme yeteneğine sahip olmuştum.	32.4	54.1	8.1	2.7	2.7
B.6	Yazışmalarda imlâ kurallarına dikkat etmekteyim.	32.4	48.6	13.5	5.4	-
B.7	Dosyalama tekniklerini rahatlıkla işyerinde uygulayabilmekteyim.	24.3	37.8	27.0	8.1	2.7
B.8	İşyerinde evrak takibini yapabilmekteyim.	24.3	22.0	32.4	13.5	2.7
B.9	Bilgisayar ortamında dosyalama işlemlerini yapabilmekteyim.	21.6	21.6	32.4	13.5	10.8

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 59,4' ü yazışmaları tek başına rahatlıkla yapabildiğini, % 86,5'inin ise resmi yazı, mektup, rapor gibi yazıları kolayca kavrayabildiği görülmektedir. Ayrıca öğrencilerin çoğunluğunun gelen bir yazıyı anlayabilme ve aynı yazıya cevap yazabilme becerisi kazandığı anlaşılmaktadır.

Dosyalama tekniklerini uygulayabilirim diyenlerin oranı ise % 62,1 olup, belgelerin sınıflandırılması ve düzenli bir şekilde saklanması ile ilgili gerekli mesleki yeterliliğe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ancak öğrencilerin bilgisayar ortamındaki dosyalama işlemleri ile ilgili olarak verilen cevaplarda ise % 32,4'ünün kararsız olduğu, % 24,3'ünün ise olumsuz cevap verdiği görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi öğrencilerin bilgisayar ortamındaki dosyalama işlemlerine ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Öğrencilerin Yabancı Dil Bilgisi

	C. YABANCI DİL	5 (%)	4 (%)	3 (%)	2 (%)	1 (%)
C.1	Herhangi bir yabancı dilde konuşabilmekteyim.	2,7	13,5	-	37,8	45,9
C.2	Herhangi bir yabancı dilde yazışma yapabilmekteyim.	2,7	5,4	8,1	35,1	48,6
C.3	Herhangi bir yabancı dildeki yazıyı okuyabilmekteyim.	2,7	13,5	5,4	37,8	40,5
C.4	Herhangi bir yabancı dildeki konuşmayı dinleyip anlayabilmekteyim.	2,7	5,4	-	40,5	51,4

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 84,7'si herhangi bir yabancı dilde konuşma yapamadığını, % 83,7'si yazışma yapamadığını, % 78,3'ü herhangi bir yazıyı okuyamadığını ve % 91,9'u ise yabancı dildeki bir konuşmayı anlayamadığını belirtmişlerdir. Bu durum Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı programında verilen İngilizce eğitiminin başarısız olduğunu ve öğrencilerin mesleki yabancı dil becerisini kazanamadıklarını göstermektedir.

Tablo 5: Öğrencilerin İletişim Bilgisi

	D. İLETİŞİM	5 (%)	4 (%)	3 (%)	2 (%)	1 (%)
D.1	Türkçe'yi kusursuz konuşabilmekteyim.	29,7	43,2	13,5	13,5	-
D.2	Kendini ifade edebilme yeteneğine sahip olmalıyım.	32,4	51,4	13,5	2,7	-
D.3	İşyerinde üst ilişkiye dikkat etmekteyim	51,4	45,9	-	2,7	-
D.4	Kurumdaki personel ve müşteriler ile iletişimi kolayca kurabilmekteyim.	40,5	45,9	8,1	5,4	-
D.5	İkna yeteneğine sahip olmalıyım.	27,0	43,2	21,6	8,1	-
D.6	Güler yüzlü ve sempatik birisi olmalıyım.	48,6	45,9	2,7	2,7	-
D.7	Telefonda konuşma kurallarını rahatlıkla uygulayabilmekteyim.	54,1	40,5	5,4	-	-
D.8	Yöneticilerin iş randevularını ve iş seyahatlerini düzenleyebilmekteyim.	35,1	43,2	13,5	8,1	-

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum.

Genel olarak ankete katılan öğrenciler; kendilerini ifade etme, yönetsel hiyerarşiye dikkat ve uyum, çalışanlarla ve müşterilerle kolayca iletişim kurabilme ve ikna edebilme, yöneticilerin iş akışlarını düzenleme yeteneğine sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Haftalık ders programı çerçevesinde Genel İletişim, Etkili ve Güzel Konuşma, Büro Yönetimi, Protokol ve Sosyal Davranış Kuralları, İnsan Kaynakları, Mesleki Yazışmalar vb. iletişime yönelik teorik ve pratik dersler bulunmaktadır. Bu durum mevcut derslerin ve öğretim elemanının öğrencilerin mesleki iletişimi başarı ile yapmalarını sağlamada yeterli olduğunun göstergesidir.

Tablo 6: Öğrencilerin Muhasebe ve Finansman Bilgisi

	E. MUHASEBE VE FİNANSMAN	5 (%)	4 (%)	3 (%)	2 (%)	1 (%)
E.1	Finansal tabloları rahatlıkla okuyabilmekte ve analiz yapabilmekteyim.	-	8,1	24,3	43,2	24,3
E.2	Vergi, sosyal güvenlik kurumları vb. resmi kuruluşlara ilişkin resmi işlemlerin takibini yapabilmekteyim.	8,1	24,3	18,9	32,4	16,2
E.3	Bankacılık işlemlerine ilişkin hesapların kontrolü, EFT, havale, çek ve senetlerin takip ve tahsilini vb. bankacılık hizmetlerini etkin ve verimli bir şekilde yapabilmekteyim.	2,7	27,0	24,3	29,7	16,3
E.4	Ön muhasebe işlemlerini yapabilmekteyim.	8,1	35,1	10,8	29,7	16,2

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum.

Muhasebe finansman bölümünde ankete katılan öğrencilerin verdikleri cevaplara göre, gerek teorik muhasebe eğitimi gerekse uygulamaya yönelik mesleki becerilerinin geliştirilmesinde ki “staj” döneminde yeterli eğitim almadıkları görülmektedir.

Bunun temelinde yatan sebep ise eğitimleri süresince yeterli muhasebe dersleri almadığından kaynaklanmaktadır. Eğitimleri boyunca Genel Muhasebe (3 saat teorik-zorunlu) ve Finansman ve Finansman Yatırım Araçları (2 saat-teorik seçmeli) derslerini aldıkları görülmektedir. Başka bir ifade ile derslerin yeterli olmaması ve uygulamalı eğitimin yapılamaması bu alanda başarısızlığa neden olan faktörlerin en önemlileridir. Diğer taraftan öğrencilerin sözel ağırlıklı eğitim alması muhasebe finans derslerinin sayısal ağırlığının olması başarıyı-öğrenmeyi olumsuz etkileyen diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bologna

Süreci ile değiştirilen ders programında, muhasebe derslerinin ağırlığı ve uygulamalı bilgisayarlı muhasebe ile mesleki uygulamanın pekiştirilmesi imkânı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7: Öğrencilere Ait Diğer Mesleki Bilgiler

	F. DİĞER ÖZELLİKLER	5 (%)	4 (%)	3 (%)	2 (%)	1 (%)
F.1	Büroda çalışma masasını ve büroyu dikkatli kullanmaktayım.	59,5	35,1	2,7	2,7	-
F.2	İşyerinde zamanı verimli kullanabilme yeteneğine sahip olmaktayım.	51,4	32,4	8,1	8,1	-
F.3	Bürodaki işler ile ilgili yeni fikirler ortaya atabilmekte ve yeniliklere açık olabilmekteyim.	37,8	48,6	5,4	8,1	-
F.4	Büroda ki işleri yaparken kendime güvenim yeteri derecede bulunmaktadır.	43,2	43,2	10,8	2,7	-
F.5	Geleceğe ilişkin kariyerimi geliştirmek için gerekli mesleki ve kişisel özellikleri artırıcı çalışmalar yapabilmekteyim.	56,8	32,4	5,4	2,7	2,7

1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum.

Ankete katılan öğrencilerin % 89,2'si okuduğu programda mesleki kariyer yapmayı düşünmektedir. Ayrıca ankete katılan öğrencilerin, bürodaki teknolojik makineleri kullanma, zamanı yönetme, uygun çalışma ortamının oluşturulmasında (ergonomi), mesleki becerisine güvendiği anlaşılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırma; öğrencilerin; bilgisayar, yazışmalar, iletişim, muhasebe, yabancı dil, dosyalama ve arşivleme teknikleri ve buna benzer büro faaliyetlerinde aldıkları eğitimin yeterli derecede olup olmadığı ve bunu gerçek hayata uygulama konusundaki başarılarını ölçmeye yöneliktir. İşletmedeki başarı, her seviyedeki örgüt üyelerinin verimli ve etkin çalışmalarına bağlıdır.

Araştırma sonuçlarına göre büro yönetimi ve yönetici asistanlığı eğitimi alan öğrencilerin başta yabancı dil eğitimi olmak üzere bilgisayar kullanımı büro makineleri kullanımı muhasebe alanlarında kendilerini yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum da

gösteriyor ki, büro yöneticilerinin eğitiminde, teoride gösterilen başarı, uygulamada gösterilememektedir.

Büro yöneticileri bir idare içerisinde basit bir memuriyet hizmetinden ziyade şef, müdür, daire başkanlığı gibi görevleri yürüterek yönetimin bütün ana hizmetinin görülmesine en büyük yardım ve desteği gerçekleştirirler. Aynı zamanda sekreterlik hizmeti ile genel yönetim ve yöneticilerin en önemli yardımcılarıdır.

Sonuç itibariyle büro yönetimi ve yönetici asistanlığı eğitiminin amacı nitelikli, vasıflı yöneticiler yetiştirmektir. Bu amaç doğrultusunda özellikle bilgisayar, yabancı dil, büro makineleri kullanımı muhasebe gibi uygulama ve pratik gerektiren alanlarda daha yoğun bir eğitim verilmesi kurum ve kuruluşlarla iş birliğine gidilerek öğrencilerin mesleki bilgi ve tecrübelerinin artırılması geleceğin büro eleman ve yöneticilerinin yetiştirilmesi açısından son derece önemli olmaktadır.

Öğrencilerin yetiştirilmesinde takip edilen müfredatın kamu ve özel sektör rekabet şartlarına uygun olması gerekmektedir. Böyle bir eğitim anlayışı ve hayat boyu öğrenme felsefesi ile çağın getirdiği değişim ve yenilikler takip edilebilmektedir. Böylece mesleki kariyerin gerektirdiği yeteneklere sahip olunmakta ve başarılı bir iş hayatı ortamı oluşturulabilmektedir.

Öğrencilerin, nitelikli elemanlar olarak yetiştirilmesinde aldıkları eğitimin önemi son derece büyüktür. Bu yüzden öğrencilere iyi bir eğitimin verilmesi büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin nitelikli eleman olmasında kişinin yetenekli ve kendi çabaları da büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

ACAR, Yalçın; (1990), İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri, Beşinci Baskı, Dora Yayınları, Bursa.

AKGÜL, Aziz ve Çevik, Oman; (2003), İstatistiksel Analiz Teknikleri “SPSS”te

İşletme Yönetimi Uygulamaları, Emek Ofset Ltd. Şti, Ankara.

ALTINÖZ, Mehmet; (2007), Dosya ve Arşiv Yönetimi, İkinci Basım, Nobel Dağıtım, Ankara.

- ALTINÖZ, Mehmet ; (2008). “Bureau Management Technologies and Information Systems in Developing Countries”, World Academy of Science, Engineering and Technology, 38, pp.405-409.
- ATAKLI, Aylanur, Sebahat, EKİNCİ; (2011), Osmanlı’dan Günümüz Türkiye’sine Kadar Yönetici Sekreterleri, http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1028_436.pdf, Erişim Tarihi: 17.05.2011.
- BAŞPINAR, Nuran Ö.; (2007), Yönetici Sekreterliği, Birinci Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- BENLİGİRAY, Serap; (2005), Büro Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınevi, Eskişehir.
- GÜRPINAR, Ergun; (1996), Kent ve Çevre Sorunlarına Bir Bakış, Der Yayınları, İstanbul.
- HALİL, Ali ve Yılmaz DELİL; (2003), “Büro Yönetimi öğrencilerinin Mesleki Algılamalarına Yönelik Bir Uygulama”, Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Haziran, 1, ss. 22-37.
- KİŞİSEL GELİŞİM MERKEZİ; (2010), Başarılı Patronların Arkasındaki Sekreterler Konuştu, <http://www.kigem.com/content.asp?bodyID=3624> , Erişim Tarihi: 11.10.2010.
- LUCAS, Robert Emerson; (1988), “On The Mechanics of Economic Development” Jurnal of Monetary Economics, 22, pp.3-42, North Holland.
- MANNING, Marilyn, Patricia, HADDOCK; (1997), Büro Yönetimi, Çev: Tülay Savaşer, Birinci Basım, Rota Yayınları, İstanbul.
- MÜFTÜOĞLU, Tamer ve Tülin DURUKAN; (2004), Girişimcilik ve Kobi’ler, Gazi Kitabevi, Ankara.
- REBELO, Sergio; (1991), “Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growht”, Jurnal of Political Economy, 99 (3), pp. 500-521.
- SEKRETER DERGİSİ; (2010), Yönetici Sekreterliği ve Nitelikleri, http://www.sekreterdersisi.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=952, Erişim Tarihi: 11.10.2010
- SEVER, Sedat; (1998), “Dil ve İletişim”, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 31 (1), ss. 51-66.
- STROMAN, James, Kevin WILSON, Jennifer WAUSON; (2007), Administrative Assistant’s

and Secretary's Handbook, American Management Association, (AMACOM),
New York.

TELLİ, Hayrettin; (2003), "Büro Yönetimi Eğitiminin Meslek Yüksek Okulları Bazında
Değerlendirilmesi", Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2,
ss.54-74.

TEMGİLİMOĞLU, Dilaver ve Nilgün ÇITAK; (2003), Yönetici ve Tıp Sekreterliği, Birinci
Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

TOPALOĞLU, Melih ve Hakan KOÇ; (2003), Büro Yönetimi Kavramlar, İkinci Baskı,
Seçkin Yayıncılık, Ankara.

TUTAR, Hasan; (2000), Büro Yönetimi Teknikleri, Aktif Yayınevi, Erzurum.

VERSAN, Vakur; (1990), Kamu Yönetimi, Der Yayınları, İstanbul.

NEGATİF DIŞSALLIKLARIN İÇSELLEŞTİRİLMESİ AÇISINDAN KARBON TİCARETİ

Hasan Sencer PEKER¹

İsa ALTINIŞIK²

ÖZET

Negatif bir dışsallık olan genelde çevre kirliliği, özelde ise küresel ısınma, uzmanlara göre karşı karşıya olduğumuz en büyük tehditlerden birisi olarak görülmektedir. İklim değişikliğinin yavaşlatılması için, sera gazlarının emisyonu hızlı bir şekilde düşürülmelidir. Sera gazlarının salınımına sebep olan faktörler uzun vadede ortadan kaldırılmalı, kısa vadede ise kısıtlanmalıdır. Bunun için karbon ekonomik bir mal haline getirilmeye çalışılmakta, dolayısıyla, karbon emisyonu azaltılmak istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Negatif Dışsallık, Karbon Ticareti, Karbon Piyasası

CARBON TRADE IN TERMS OF INTERNALISATION OF NEGATIVE EXTERNALITIES

ABSTRACT

Environmental pollution in general and global warming specifically is considered to be one of the most dangerous treats that we face by experts. To slow down the climate change, the emission of greenhouse gases should be reduced immediately. The factors that cause emission of greenhouse gases should be eliminated in long run and limited in short run. To realize this, Carbon is being worked to be a commodity, thus, negative externality effect is aimed to be reduced by Carbon trade.

Keywords: Negative Externality, Carbon Trade, Carbon Market

---

¹ Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Solimpeks Enerji Sanayi Ticaret A.Ş. İhracat Müşteri Yöneticisi, sencerpeker@gmail.com

² Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu, isa@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Bireyler veya kurumlar, istekler ve ihtiyaçları doğrultusunda fayda sağlamak amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetler sonucunda, diğer bireylerin veya kurumların çıkarlarını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilirler. Bu etkilerin olumlu olması durumunda pozitif dışsallıktan, olumsuz olması durumunda ise negatif dışsallıktan söz edilir. Negatif dışsallık bir maliyettir.

Sürekli büyüyen ekonomilerin getirdiği büyük enerji talebi, yeni enerji kaynaklarının bulunmasını veya hâlihazırda kullanılanların veriminin artırılmasını gerektirmektedir. Enerji ihtiyacının karşılanması için şu anda kullanılabilir durumda olan kaynakların çoğu fosil yakıtlardır ve iklim değişikliğine olumsuz yönde katkıda bulunmaktadır.

İklim değişikliğinin, canlıların sağlıkları üzerindeki olumsuzlukları ortadan kaldırmak için, sera gazlarının (yalnızca CO₂) salınımını kısıtlayan ve kısmen bağlayıcı uygulamalar geliştirilmektedir. Bunlardan en önemlisi, Karbon Ticaretidir.

Karbon ticaretinin ortaya çıkışı, 1997 yılı Kyoto Protokolü ile birlikte gerçekleşmiştir. Kyoto Protokolüne göre, protokole imza atan ülkeler, doğaya bıraktıkları sera gazlarını belirli bir seviyenin altında tutmak zorundadırlar. Tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmadığından, en azından belirli bir seviyede tutmak veya daha fazla salınmasının önüne geçmektir.

I. EKONOMİK FAALİYETLER VE DIŞSALLIKLAR

Ekonomik olarak dışsallık, fiyatlar vasıtasıyla geçmeyen fakat faaliyetle doğrudan alakası olmayanların olumlu veya olumsuz etkilenmesidir. Bu etki olumlu ise pozitif dışsallık ve dışsal fayda, olumsuz ise negatif dışsallık veya dışsal maliyet olarak adlandırılır. Scitovsky negatif dışsallıkları dört ayrı şekilde incelemiştir. Bunlar, komşular arasında sıkça görülen “rahatsızlık verici dışsallıklar”; bir malı ek bir kişinin kullanması ya da bir kişinin ek kullanımının diğer kullanıcıların faydasını azaltması ya da diğer bir kullanıcıyı dışlaması şeklinde ortaya çıkan “kapasite dışsallıkları”; toplam arz stokunun sabit olmasından kaynaklanan “arz dışsallıkları” ve klasik çevre kirliliğinin yol açtığı “çevresel dışsallıklar”dır (Scitovsky, 1971:274-280).

Pozitif dışsallıklara verilebilecek en önemli örnek eğitim hizmetleridir. Eğitim hizmetlerinin dışsal faydalarını, produktivitede artış, siyasal istikrar, sosyal ve kültürel kalkınma, sanayileşme çabası ve suç oranında düşme olarak özetleyebiliriz. Pozitif dışsallıkların diğer örnekleri, kişisel hijyen ve sağlık hizmeti, bulaşıcı hastalıklara karşı yapılan aşular ve buluşlardır (Yüksel, 2006:22).

Negatif dışsallığa örnek verecek olursak, ilk aklımıza gelen çevre kirliliğidir. Ekonomik faaliyet gerçekleştirerek kar amacı güden bir fabrika, aynı zamanda çevreyi de kirletecek ve bir orada oturanlara kirli hava solunması gibi bir maliyet yükleyecektir ancak şirketin ürettiği malların fiyatlarında, kirli hava solunması maliyeti olmayacaktır.

Bu dışsallıkların negatif etkilerinin önlenmesi için ekonomik yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlardan bazıları serbest piyasa ekonomisi mekanizması içerisinde çözüm sunarken bazıları ise kamu otoritesinin mali gücünü kullanarak çözüm getirmesini önermektedir.

Gündemde olan çözüm önerisi, genel olarak, doğaya salınan karbon miktarının (çevreyi kirlileme hakkı diyebiliriz) alınıp satılabilen ve fiyatı olan ticari bir mal haline getirilmesidir. Uygulamanın şu anki şeklinde, her ülkenin nüfus ve sanayi durumu kriter olarak alınması ve belirli bir miktar karbon salınımına (çevreyi kirlileme hakkı) izin verilmesidir. Yani, belirli bir miktar çevreyi kirlileme hakkı verilecek, daha fazlası için ise, serbest piyasada belirlenen fiyatı üzerinden bu malı satın almak zorunda olacak.

Tabii ki tek alternatif karbon satın almak değildir. Kotayı aşan karbon salınımı miktarına göre, eşdeğer miktarda karbon salınımı yapılarak üretilecek olan enerji miktarını karşılayan ancak karbon salınımı gerçekleştirilmeyen yenilenebilir enerji yatırımı yapılabilir. Buradaki toplumsal fayda, çevre kirliliği oluşturarak toplumsal maliyet oluşturmadan, enerji arzı oluşturulmasıdır. Bir diğer seçenek ise, atmosferdeki karbonun emilmesini sağlayacak ağaçlandırma projeleri ile kotayı aşan karbon salınımı kadar karbonun, bu ağaçlar tarafından atmosferden alınarak bitkilerin bünyesinde hapsedilmesidir. Buradaki amaç, üretimden elde edilen fayda ile negatif dışsallık dolayısıyla ortaya çıkan toplumsal maliyeti dengelemektir.

II. NEGATİF DIŞSALLIKLARIN ENGELLENMESİ

Ekonomik faaliyetlerde bulunan birimlerin, bu faaliyetler sonucu kendilerine sağladıkları fayda dışında, dışarıya, yani topluma yükledikleri maliyetler söz konusudur. Bu dışsal maliyetlerin, ekonomik faaliyette bulunanların maliyet fonksiyonlarına eklenmesi, faaliyetten etkilenen tarafların marjinal maliyetlerini eşitleyecektir. Bu amaçla, çeşitli dengeleyici mekanizmalar geliştirilmiştir. Bu mekanizmalar piyasa koşullarında veya devlet otoritesi gücü ile çalıştırılabilir (Armağan, 2003: 11).

Negatif dışsallıkların engellenmesi ile ilgili teorik yaklaşımlar, iki ana başlık altında incelenebilir. Bunlar piyasa ekonomisi çözümleri ve kamu ekonomisi çözümleridir.

A. Piyasa Ekonomisi Çözümleri

Piyasa ekonomisi çözümleri, negatif dışsallıkların engellenmesinde günümüze kadar çok faza uygulama alanı bulamamıştır. Sistem piyasa güçlerine bırakıldığında, kar etme güdüsüne sahip ekonomik birimlere maliyet olarak yansıdığından, bu sorumluluğun “görünmez el” ve “toplumsal kabul görme” gibi kavramlara bırakılması, çözüm olmamıştır. Yine de, teorik olarak negatif dışsallıkların engellenmesinde piyasa ekonomisinin çözüm getirebileceğine dair yaklaşımlar bulunmaktadır.

Piyasa ekonomisi çözümlerinin en önemlisi Coase Yaklaşımıdır. Ronald Coase, dışsallıklar için bir piyasa oluşacağını, burada da bir dengeye varılacağı ve dolayısıyla piyasaya dışarıdan müdahale olmadan istenilenin gerçekleşeceğini belirtmektedir. Coase, Pigou tarzı vergilerin piyasa etkinliğini bozduğunu öne sürmektedir (Coase, 1960:32).

Coase Yaklaşımında, zarar gören tarafın, yani ekonomik faaliyet sonucu ortaya çıkan ürün için, kendisinin de bir maliyete katlanmış olması, tazminat isteme hakkı doğurmaktadır. Bir faaliyetten dolayı zarar gören taraf, faaliyette bulunarak fayda sağlayan taraftan tazminat isteme hakkına sahiptir. Söz konusu tazminat, karşılıklı pazarlık sonucu belirlenir.

Konu ile ilgili bir diğer yaklaşım ise, Kaldor-Hicks Yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda, üretim faaliyetleri sonucu ortaya çıkan negatif dışsallıklar nedeniyle zarar gören veya maliyete katlanan birime, fayda sağlayan birim tarafından ödeme yapılır. Bu ödeme, dengeleyici bir karşılıktır (Kaldor, 1969:45).

B. Kamu Ekonomisi Çözümleri

Geçmişteki uygulamalara baktığımızda, piyasa ekonomisinin çevre ile ilgili sorunları çözmekte başarılı olamadığını görmekteyiz. Bu durumda kamusal bir mal olarak görülebilecek olan temiz bir çevre sağlanması veya negatif dışsallıkların engellenmesi görevini kamu ekonomisi üstlenmiştir (Özsoy ve Yıldırım, 1994: 42).

Kamu ekonomisinin elindeki en büyük araç, vergilerdir. Dışsallıkların dengelenmesi için akla gelen ilk öneri de vergiyi içeren çözümlerdir. Günümüze kadar en yaygın şekilde uygulanan çözüm, çevre vergileri kapsamında alınan vergilerdir.

Sübvansiyonlar ise, devletin negatif dışsallıklar üzerine koyduğu vergi yükünün tersine, pozitif dışsallık sağlayan faaliyetlere verilen destek veya ödüllerdir olabileceği gibi negatif dışsallıklardan zarar görenlere yapılan ödemeler şeklinde de olabilir.

Vergilerden farklı olarak, devlet dışsal maliyetleri belirli bir seviyenin altında tutmak için maliyetlere katlanır ve bu maliyetleri karşılamak amacıyla negatif dışsallık üreten faaliyetlerde bulunanlardan harç alırlar (Kargı ve Yüksel, 2010: 196).

Kirlilik izni ise Kyoto Protokolü ile birlikte kendisine uygulama alanı bulmuş olan bir mekanizmadır ve hem negatif dışsallıkların, üretici için maliyet hem de pozitif dışsallıkların üretici için fayda haline gelmesini sağlamaktadır. Günümüzdeki uygulama, emisyon ticareti, karbon ticareti, karbon borsası isimleri ile anılmaktadır.

C. Piyasa Ekonomisi ve Kamu Ekonomisi Çözümlerinin Karşılaştırılması

Dışsallıklar probleminde piyasa çözümlerinin yetersiz kaldığı bazı noktalar bulunmaktadır. Söz gelimi Coase teorisi taraflar arttıkça işlem maliyetlerinin yükselmesi, bilginin asimetrik olması, küçük ölçekli dışsallıklarda mülkiyet hakkına sahip kişilerin bu haklarını arama sürecinin uzun ve dışsal zarardan daha maliyetli olması gibi konularda eleştiri almaktadır. Hicks-Kaldor ölçütü ise çevresel dışsallıklar durumunda kirlilikten olumsuz etkilenenler ile kirliliğe sebep olanların birbirlerini tespit edip söz konusu zararın tazmin edilmesi için anlaşmalarının zamansal ve maddi olarak maliyetli olması konusunda ve gelir dağılımı problemini göz ardı etmesi konusunda eleştiri almaktadır. Tarafların aralarında

---

anlaşarak kamu müdahalelerine gerek kalmaksızın dışsallıkları çözebileceği düşüncesi, uygulanabilirlik konusunda oluşturduğu şüpheler sebebiyle teorik alanda kalmaktadır.

Dışsallıkların içselleştirilmesinde piyasa çözümlerinin uygulanabilirliği problemi kamu ekonomisi çözümlerinin genel kabul görmesine yol açmaktadır. Burada tartışılması gereken, kamu ekonomisi çözümleri içerisinde hangi yöntemin daha kullanışlı, az maliyetli ve etkin olduğudur.

Piyasa temelli araçlar geleneksel kumanda ve kontrol yaklaşımlarına göre iki önemli avantajı sahiptir: Maliyet etkinliği ve teknolojik yeniliklere dinamik teşvikler.

Teoride, piyasa temelli araçların uygun tasarlanması durumunda, firmaların kirliliği en ucuz yöntemle azaltmasını sağlayarak, topluma olası en düşük maliyetle arzulan bir kirlilik azatımı sağladığı düşünülür. Firmalar arasında kirlilik düzeyini eşitlemekten ziyade piyasa temelli araçlar firmaların kirliliği azaltmak için yaptıkları harcama miktarını eşitler.

Kumanda ve kontrol yaklaşımlarının teorik olarak maliyet etkin çözüm sağlayabildiğini söyleyebiliriz. Ancak bu, her kirlilik kaynağı için düzenlenecek farklı standartları ve politika yapıcıların her firmanın karşılaştığı zorunlu maliyetler hakkında detaylı bilgi elde etmesini gerektirir. Böyle bir bilgi devlet için mevcut değildir. Tersine, piyasa temelli araçlar bu bilgiye sahip olmadan, kaynaklar arasındaki kirlilik kontrol yükünün etkin bir maliyetle tahsis edilmesini sağlar.

Kumanda ve kontrol düzenlemelerinin tersine, piyasa temelli araçlar daha ucuz ve daha iyi olan kirlilik kontrolü teknolojilerine şirketlerin uyum sağlaması için güçlü teşvikler sağlama potansiyeline sahiptir. Çünkü düşük maliyetli teknoloji ya da süreç yöntemlerini yeterli bir şekilde belirleyebilen ve buna uyum sağlayabilen firmalara piyasa temelli araçlarla daha fazla temizleme için ödeme yapılır (Kargı ve Yüksel, 2010:198-199)

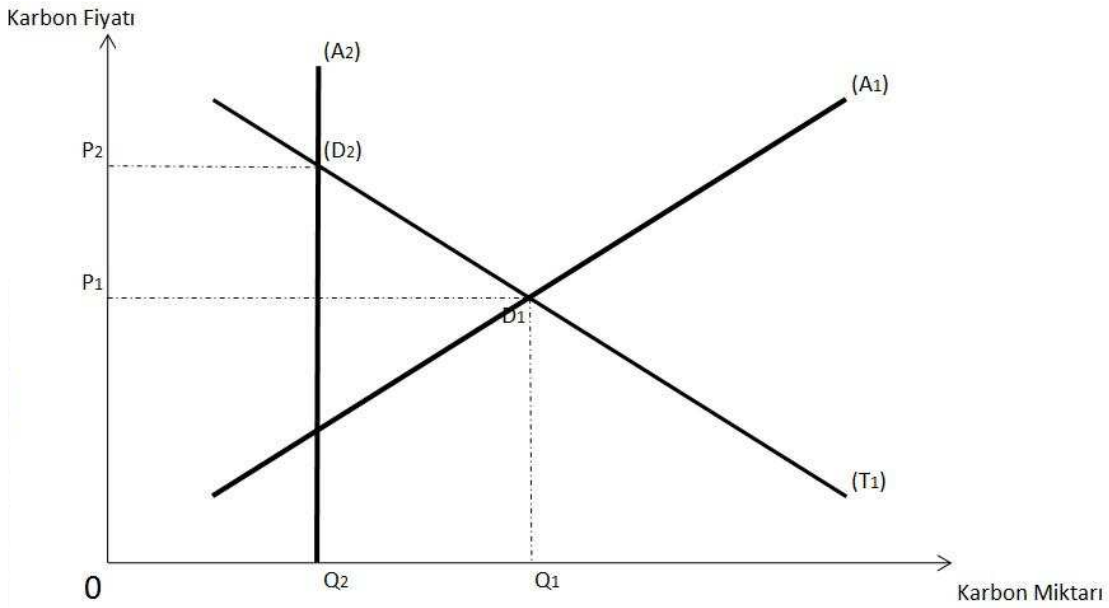
III. KARBON TİCARETİNİN GENEL İŞLEYİŞİ

Küresel ısınma ile birlikte yaşanan iklimsel değişiklikler, tüm canlı yaşam koşulları ve ekonomiler üzerinde hissedilir olumsuz etkiler meydana getirmektedir (www.bilgin.com.tr/karbon_ticareti.asp, 2010). Karbon ticareti fikrinin ortaya çıkışı, 1992 yılında Rio de Janeiro'daki İklim Değişikliği Zirvesi'nde imzalanan antlaşmaya dayanmaktadır.

Bu antlaşmanın amacı, sera etkisi yaratan gazlar olarak da bilinen Karbondioksit (CO_2) ve Metan (CH_4) gazlarının salınımlarının azaltılmasıdır. Kyoto Protokolü, Şubat 2005'te yürürlüğe girmiştir ve taahhüt altındaki ülkelerin 2012 yılında sera gazı emisyonlarını 1990 yılındaki seviyelerinin %5 altına çekmesini şart koşmuştur (Kauniskangas, 2008: 38).

Karbon ticaretinde, alıcı ve satıcı arasında basit bir anlaşma yapılmaktadır. Karbon salınımını azaltıcı faaliyet gösterenler ve karbon salınımına sebep olanlar, sırasıyla karbon kredisi alıcı ve satıcılarıdır. Buna piyasada “karbon dengeleme” denilir. Karbon kredisinin fiyatı oldukça değişkendir ve dengeleme projesine ve piyasanın biçimine göre değişebilir. Kirlilik izninin, yani Karbon ticaretinin genel işleyişi aşağıdaki şekillerde gösterilmiştir.

Şekil 1: Karbon Piyasası ve Devletin Müdahalesi

Şekil 1’de, serbest karbon piyasasında denge ve devletin müdahalesi sonucu ortaya çıkan yeni denge gösterilmiştir. Şekilde yatay eksen karbon miktarı veya kirletme hakkı, dikey eksen ise karbon fiyatı görülmektedir. D_1 noktasında, karbon arzı ve karbon talebi Q_1 miktarı ve P_1 fiyatından dengededir. Ancak, kirlilik izni veya karbon ticareti dediğimiz sistemde, tam anlamıyla serbest piyasadan söz edilemez. Çünkü üretilen miktar serbest piyasada

belirlenmez. Devlet karbon miktarına kota uyguladığından, piyasada belirli bir arz miktarını aşmak söz konusu değildir. Dolayısıyla, D_1 noktası tam rekabet piyasası varsayımdır.

Devletin müdahalesi sonucu, Q_1 olan karbon arzı, Q_2 'ye gerilemiştir ancak aynı talep doğrusu üzerinde, fiyat P_2 'ye yükselmiştir. Bu mekanizma, kamu ekonomisi çözümlerinden farklı olarak devleti müdahale sonrasında aradan çıkararak, kendi limitlerinden fazla negatif dışsallık üretenlere maliyet, kendi limitlerinin altında negatif dışsallık üretenlere fayda oluşturmaktadır.

İki tip karbon piyasası vardır: zorunlu işleyen karbon piyasası ve gönüllü işleyen karbon piyasası. Zorunlu karbon piyasası sera gazlarının salınımını kanunlarla düzenleyen devletler ve şirketler tarafından uygulanmaktadır. Ulusal, bölgesel ve uluslararası karbon salınımı azaltma rejimleri tarafından uygulanmaktadır. Diğer taraftan, gönüllü karbon piyasasında, karbon kredisi zorunlu değildir.

A. Gönüllü Karbon Ticareti

Gönüllü karbon ticareti, belirlenen kotayı aşan kurum veya kuruluşların, gönüllü olarak karbon salınımlarını azaltmak için yaptıkları faaliyetlerdir. Herhangi bir hukuki bağlayıcılık veya yaptırım yoktur. Bu uygulamalar daha çok şirketler için prestijlerini artırmak ve reklam amaçlı yapılmaktadır. Çünkü karbon ticareti, kotayı aşan firmalar için bir maliyettir. Ayrıca zorunlu karbon ticaretine geçiş için de bir denemedir. Karbon ticaretinde dengeleme sürecinde yenilenebilir enerji yatırımları, enerji verimliliğinin artırılması, metan gazı salınımının azaltılması ve orman projeleri bulunmaktadır. Kota aşım miktarına bağlı olarak fazla karbon salınımını dengeleyecek şekilde yukarıdaki projelerden birisi gerçekleştirilebilir. Ülkemizde gönüllü karbon ticareti hâlihazırda uygulanmaktadır.

B. Zorunlu Karbon Ticareti

Yüksek işlem hacimlerinin telaffuz edildiği zorunlu pazarda, Kyoto Protokolü'ne üye ülkeler arasında karbon ticareti yapılıyor Avrupa Birliği'nde (The European Union Emission Trading System, EU ETS), ülkeler ve şirketler belirlenmiş karbon salım haklarının altında

---

kaldıklarında, bu miktarı izinleri aşmış başka bir ülke ya da şirkete satabiliyor. Toplam karbon ticaretinin yüzde 80'ini bu şekilde gerçekleştiriyor.

Zorunlu pazarda diğer yöntem ise proje bazlı karbon ticareti olarak adlandırılıyor. Bu pazarda, ya iki gelişen ülke arasında ticaret oluyor ki bu da her iki tarafın kotalarını aşma problemi olduğu için pratikte zor gerçekleşiyor ya da Temiz Kalkınma Mekanizması ile gelişmekte olan ülkelerdeki temiz yatırım projelerinden kredi satın alınıyor. Proje bazlı zorunlu pazarda asıl işlem hacmi, bu Temiz Kalkınma Mekanizması üzerinden gerçekleşiyor (Cirik, 2009)

Zorunlu karbon ticaretinde, hukuki bir bağlayıcılık ve yaptırım söz konusudur. Devletlere, sanayi, nüfus ve halihazırdaki karbon salınımlarına göre bir kota belirlenir ve devletin bu kotayı aşmaması istenir. Devlet de şirketlerin büyüklüklerine göre bu kotayı dağıtır. Kotayı aşan şirketin yapması gerekenler basit haliyle şu şekildedir:

- 1)Kotayı doldurmayan bir başka kuruluştan, karbon salınım hakkını satın almak,
- 2)Atmosferdeki karbon miktarını azaltacak projeler yapmak (yenilenebilir enerji yatırımları, orman projeler vb).

Bu iki alternatiften birisini seçen şirket, kendi salınımını dengelemiş olur. Karbon salınım hakkını satın alma yolunu seçerse, karbon borsasındaki fiyat üzerinden ödeme yaparak kotasını genişletmiş olur.

IV. KARBON TİCARETİ VE NEGATİF DIŞSALLIKLARIN ENGELLENMESİ

Literatür incelendiğinde, karbon ticareti kirletme hakkı kapsamına, yani kamusal politikalara girmektedir ancak sistemin işleyişi açısından baktığımız zaman, normalde piyasa mekanizması içerisinde çalıştığını düşündüğümüz birçok alandan farkı yoktur. Burada aslında devletin tam bir kontrolü değil, müdahalesi söz konusudur. Bu durum, karbon ticaretinin negatif dışsallıkların engellenmesinde piyasa çözümü mü yoksa kamu çözümü mü olduğu ile ilgilidir.

Karbon ticaretinin hedeflenen amaca ulaşabilmesi için, tam bir birlik gereklidir ancak henüz bütün dünyada bu fikir birliği sağlanamamıştır. Bazı ülkeler Kyoto Protokolüne imzayı atarak karbon salınımını düşüreceklerini taahhüt etmelerine rağmen, bazı ülkeler imzalamaktan

kaçınmaktadırlar. Bütün ülkeler imzalamadıkları sürece, etkili şekilde işleyen bir mekanizma ortaya koyulamayacaktır.

Bir otorite olarak Avrupa Birliği, bu konuda daha ciddi adımlar atmaktadır. Birçok ülkede karbon ticareti resmi olarak gerçekleşmektedir ve Avrupa Birliği karbon salınımının kontrolünü bir enerji, ekonomi ve çevre politikası olarak benimsemiştir.

Tabii burada tek amaç, sera gazlarının salınımlarının azaltılması değildir. Bu sayede yeni bir sektör doğacak ve bu sektör, vazgeçilemeyen bir mal olarak düşük esnekliğe sahip bir ürünün alınıp satıldığı bir piyasa haline gelecektir. Buradaki en büyük sorun, gelişmekte olan ülkelerin karbon salınımlarını rahat bir şekilde düşürememelerinden kaynaklanacaktır. Sera gazlarının salınımlarının azaltılması için gelişmiş teknoloji ile üretim gerekecek, bu ise gelişmiş devletlerden ithal edilecektir. Diğer seçenek ise, gelişmiş ülkelerin karbon kotalarını satın almaktır ki her iki durumda da gelişmekte olan, finansmana ve ucuz üretime ihtiyaç duyan gelişmekte olan ülkeler ithalatçı durumuna düşeceklerdir.

Bu aşamada, karbon ticaretinin salt bir kamu ekonomisi çözümü olduğu iddia edilemez. Karbon zorunlu mal haline gelecek ve bu ticaretten kazanç sağlayan taraflar olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkeler geliştikçe, havaya salınan sera gazlarında da artış olmaktadır. Sera gazlarının artmasının en önemli sebebi sanayi devrimi ile birlikte artan üretilimdir. Sera gazlarının atmosferdeki konsantrasyonunun artması, yeryüzüne ulaşan güneş ışınlarının geri yansıtılmasını zorlaştırarak dünyanın üzerine örtülmüş bir battaniye gibi küremizin sıcaklığının artmasına sebep olmaktadır. Sera gazlarının oluşturduğu olumsuz etkiyi gidermek için de çözüm önerileri getirilmektedir. Bu çözüm önerilerinin en önemlisi Kyoto Protokolü'dür. Kyoto Protokolü'ne göre dünyadaki her ülkenin bir emisyon salma kotası vardır. Bu kotayı aşanların, kotayı doldurmayanlardan kota satın alması ya da kendi fazla emisyonununa karşılık emisyon azaltıcı bir takım etkinlikler yapması gerekmektedir. Bu etkinlikler; yenilenebilir enerjiye yatırım, ağaçlandırma, enerjiyi daha etkin kullanma olarak özetlenebilir. Birçok ülkenin altına imza attığı Kyoto Protokolü, bu ülkeleri taahhüt altında bırakmaktadır. Bütün ülkeler imzalamasa bile, karbon salınımını belirli bir seviyenin altında tutmak isteyen ülkeler, kendi düzenlemeleri

ile birlikte uygulamalarını başlatmışlardır. Bu uygulamalar her ne kadar şimdilik gönüllü olarak sürse de, önümüzdeki yıllarda zorunlu hale gelecektir. Bu noktada zorunluluk, her ne kadar karbon ticareti ile sera gazlarının salınımının azaltılması üzerinde yoğunlaşsa da, en az onun kadar etkili bir kazanç kaynağı olması güdüsü de etken olacaktır. Karbon ticaretinin en çok eleştiri alan noktası da burasıdır. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında çok ciddi dengesizlikler olacaktır. Gelişmiş teknoloji ile üretim yapan ülkeler daha az karbon salınımı yapacaklar ve teknolojileri düşük karbon salınımına izin vermeyen ülkeler bu kotaları satın almak zorunda kalacaklar veya bu ülkelerden gelişmiş teknolojileri ithal etmek durumunda olacaklardır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkeler, bir kez daha büyük ülkelerin pazarı haline gelmek durumunda olacaklardır.

KAYNAKÇA

- ARMAĞAN, Ramazan (2003), “Kamu Ekonomisinde Dışsallıklar ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 9, Aralık, Kütahya.
- Bilgin Enerji Yatırım Holding A.Ş., http://www.bilgin.com.tr/karbon_ticareti.asp, Erişim Tarihi:14.05.2011.
- CİRİK, Elçin (2009), “En Temiz Ticaret”, **Capital Online** <http://www.capital.com.tr/en-temiz-ticaret-haberler/20594.aspx>, Erişim Tarihi:14.05.2011.
- COASE, Ronald (1960), “The Problem of Social Cost”, **Journal of Law and Economics**, 3.
- KALDOR, Nicholas (1969), “Welfare Propositions of Economic and Interpersonal Comparison of Utility”, *Readings in Welfare Economics*: London George Ailen and Unwin Ltd.
- KARGI, Veli, Cihan Yüksel (2010), “Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri”, **Maliye Dergisi**, Sayı 159, Temmuz-Aralık.
- KAUNISKANGAS, Maarit (2008), “Carbon Trading and Finance”, **Finance&Business World**, Mart.
- ÖZSOY, İsmail, Uğur Yıldırım (1994), “Çevre Kirliliğinin Önlenmesinde Ekonomik Yaklaşımlar ve Çözüm Önerileri”, **Çevre Dergisi**, Sayı 11, Nisan-Mayıs-Haziran.
- SCITOVSKY, Tibor (1971), *Welfare and Competition*, USA:Richard D. Irwin, Inc.

YÜKSEL, Cihan (2006), Dışsallıklarda Kamusal Çözümler:Türkiye Uygulaması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

GÜNÜMÜZ İŞLETMELERİ İÇİN AHILIK KÜLTÜRÜNDEN ÖRTÜLÜ BİLGİNİN GELİŞİM VE PAYLAŞIM ÖRNEKLERİ

Hulusi DOĞAN¹

ÖZET

Bu çalışma örtülü bilgi kavramının kavramsal bir analiziyle birlikte örtülü bilginin sanatkar ve esnaflar arasındaki gelişim ve paylaşımına yönelik Ahilik İlkelerini konu edinmektedir. Makalenin amacı günümüzde sürdürülebilir rekabet avantajı yaratmada örtülü bilginin kilit önemine vurgu yapmak ve aynı zamanda örtülü bilginin gelişimine yönelik modern yöntemlerle Ahilik İlkeleri arasındaki benzerliğe dikkat çekmektir. Bu bağlamda çalışma Ahilik İlkelerinin örtülü bilginin gelişim ve paylaşımında günümüz işletmelerine bir kaynak, rehber olabileceğine yönelik irdelemeler içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Örtülü bilgi, İşletme

DEVELOPMENT AND SPREAD EXAMPLES OF TACIT KNOWLEDGE FROM AKHISM CULTURE FOR MODERN FIRMS

ABSTRACT

This paper reports on a conceptual analysis of tacit knowledge and examines Akhism Principles that increased the development and spread of tacit knowledge among craftsmen and tradespeople. The objective of this paper is to emphasize the key role of tacit knowledge in creating a sustainable competitive advantage and pay attention to interesting similarities between modern tacit knowledge development ways and the Principles of Akhism. The study evaluates whether the Principles of Akhism can be a source or a guide for ongoing organizations to spread and develop their tacit knowledge potential.

Keywords: Akhism, Tacit knowledge, Firm.

---

¹ Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Alanya İşletme Fakültesi, hulusidogan@akdeniz.edu.tr.

GİRİŞ

Günümüz işletmecileri bilginin üretim, gelişim ve paylaşımındaki önemini her geçen gün çok daha iyi algılamaktadırlar. Şiddetlenen rekabet ortamı ve hız kesmeyen gelişim ve değişim süreci özellikle rekabet arenasında taklidi çok daha güç olan unsurlara sahip olmanın önemini bir kat daha artırmaktadır. Bu da herkesin kolaylıkla erişebildiği açık bilgiden öte, sembolize ve taklit edilmesi çok daha zor olan örtülü bilgiyi işletmeler için vazgeçilmez hale getirmektedir. Ancak bu gerçek de beraberinde bir başka sorunu daha gündeme getirmektedir. O da bireyin istek ve iradesi dışında rakiplerce görülmesi ve taklidi çok zor olan örtülü bilginin işletmeler içerisinde nasıl paylaşılıp geliştirilebileceği sorunudur. Bu bağlamda bugün değişik teori, yöntem ve önerilerin ortaya atıldığı görülmektedir. Ancak Ahilik kültürüne baktığımızda bu soruna ilişkin günümüz işletmecilerini şaşkına çevirecek yol, yöntem ve çözümlerin yüzlerce yıl öncesinden geliştirildiği ortaya çıkmaktadır. Ne varki asıl olan bu kültüre derinliğine bakabilmek ve ondan günümüz sorunlarına yansıtacak çözümler üretebilmektir. Dolayısıyla bu çalışmada da Ahilik kültüründen, örtülü bilginin paylaşım ve gelişim ilkeleri ile örnekler konu edilmektedir.

I. ÖRTÜLÜ BİLGİ

Örtülü bilgi en basit şekliyle “bilip de anlatamama, duyup hissedip de söyleyememe, en iyisini yapıp da kelimelere dökememe” dir. Ya da tersi bir ifadeyle örtülü bilgi “söyleyebileceğinden, yazıp anlatabileceğinden daha fazlasını bilme” dir. Bir tarafta beceri diğer tarafta kısıtlılık, bir tarafta enginlik, sonsuzluk diğer tarafta çaresizlik. Bir tarafta akıl ile kalp, diğer tarafta dil ve beden.

Örtülü bilginin tanımı içerisinde bile bir gizem ve sırlı anlamlar dizisi görmek olanaklıdır. Bu gizem ve sırrı biraz daha aralamak bağlamında bize yardımcı olacak ise açık bilgidir. Beyazın siyahı açıp aydınlattığı gibi, açık bilgi de örtülü bilgiye ışık tutacaktır. Buna göre *açık bilgi* sözle ifadesi ya da yazıya aktarımı mümkün ve kolay olan bilgi türünü ifade etmektedir. Açık bilgi belirli bir koda ya da sembole kolayca sokulabilmekte, erişim ve iletişimi de bu anlamda son derece basit olmaktadır (Schulz and Jobe, 2001: 142; Malone, 2002: 116). Örtülü bilgi ise açık bilgi gibi kolaylıkla şifrelenemeyen, herhangi bir kod ya da sembole

dönüştürülemeyen bir boyut içermektedir. Açık bilginin iletişimi ve paylaşımı ne kadar kolaysa, örtülü bilginin ifadesi ve paylaşımı da o derece güçtür. Açık bilginin tersine örtülü bilgiyi formüle ya da sembolize etmek hiç de kolay olmamaktadır. Bu güçlüğü altında örtülü bilginin uzun süreli bir deneyim ve birikime dayanıyor olması yatmaktadır. Dolayısıyla fiilen yaşanılmadan kazanılamamakta ve bir yerden başka bir yere hemen taşınılamamaktadır (Bloodgood and Salisbury, 2001: 58; Johannessen vd., 2001: 7-9). Ancak daha çarpıcı olanı ise örtülü bilginin toplam bilgi dağarcığımızın yaklaşık % 90'ını oluşturması ve yenilik ve yaratıcılığın da temel kaynağı konumunda bulunmasıdır (Barutçugil, 2002: 63; Johannessen vd., 2001: 9). Bu bağlamda örtülü bilginin temel özellikleri olarak da kelime/sembollere yansıtılmama, eylem/deneyim temelli olma, bir rehber eşliğinde kazanılma, zamanla ve azalarak paylaşılma, yenilik ve yaratıcılığın temeli olma, rakiplerce görülememe ve bireye özgü olma nitelikler ön plana çıkmaktadır.

II. AHİLİKTE ÖRTÜLÜ BİLGİNİN GELİŞİM İLKELERİ

A. Örtülü Bilgi: Gelişim ve Kalite

Ahilikte kalite anlayışı oldukça derin ve son derece hassas bir konudur. Ahilikte kalite emek ve şahsiyeti bir arada barındırmaktadır. Emek şahsiyeti, şahsiyet emeği yansıtmakta, her ikisi somut üzerinde sonuçlanmakta, şekil bulmaktadır. Bu yüzden Ahilikte kişinin işi, fikri ya da eseri onun şahsiyetine delil kabul edilmektedir. Eğri elden doğru iş çıkmayacağı felsefesinden hareketle Ahilikte öncelikle bireylerin bilgili, doğru, dürüst ve şahsiyetli olmalarına önem ve öncelik verilmektedir. Bir anlamda kalite, kaliteli şahsiyetlerin varlığıyla teminat altına alınmaya çalışılmaktadır.

Ahilikte kişinin eserinin onun bilgi, beceri ve şahsiyetini yansıttığına ilişkin ipuçlarını esnaf ve sanatkarın ürettikleri ürünlerin üzerlerine koydukları işaretlerden de görmek olanaklıdır (Erden, 2005: 392). Hatta Türkçe'mizde yer edinen "pabucu dama atmak" deyimini, Ahilikteki kalite kontrol sisteminin bir sonucu olarak bugünlere kadar gelmiştir (Çalışkan ve İkiz, 2001: 54-55). Aslında bu tür uygulamalar kaliteyle birlikte örtülü bilginin de teminat altına alınması anlamına gelmektedir. Zira kalite bilgisiz olmaz. Bilgi kalitenin dokusudur. Bilgi zenginliği, kalite zenginliğine işaret etmektedir. Bu bağlamda kalitenin ancak bilgiyle, eğitime

---

artırılabilceğini Ahilikteki usta-çırak ilişkilerine getirilen standartlarda bile görmek olanaklıdır. Ahi birliklerinde ustanın üreteceği ürün belirli bir standarda bağlandığı gibi, alacakları çırak sayısına da bir standart getirilmiştir. Zira artan çırak sayısı ile birlikte işyerinde hem eğitim, hem de üretimin istenen kalite ve standartlarda gerçekleşmesi güçleşecektir. Bu aynı zamanda işyerlerinde eğitim, üretim ve kalitenin örtülü bilgi eksenli bir merkezde cereyan ettiğinin çok açık bir ispatıdır.

B. Yenilik/Özgünlük: Bilgi ve Emeğe Saygı

Örtülü bilginin temel gelişim unsurlarından bir diğeri ise özgünlük, bir başka deyişle farklı olanı bulma, yeniye ulaşabilme sevdasıdır. Özgünlük sağlayabilme, yenilikçi olabilmenin anlamı ise çalışma, araştırma, kendini sürekli geliştirebilmedir. Örtülü bilgi nasıl yenilik ve yaratıcılığın temel kaynaklarından bir tanesi olarak değerlendiriliyorsa, yeniye ulaşabilme ve yaratıcı olma da örtülü bilginin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Lawson and Lorenz, 1998: 305-317; Howells, 2001: 871-884). Dolayısıyla olanla yetinme ya da var olanı taklit etmeye yönelik bir anlayışın örtülü bilginin gelişimi açısından kabul edilmesi olanaklı değildir. Tersine yeniye de, özgün olanı da, yenilik ve yaratıcılık sahibi olanı da koruyan, teşvik eden bir felsefenin egemen olması arzulanır. Bu, her alandaki gelişimin de örtülü bilginin de temel koşuludur. Bu bağlamda Ahilik emeğe, insan hakkına, yeniye ve yenilik sahibine saygı duyan bir örgüttür. Bugün dahi dünyada fikri-sınai mülkiyet hakları tam anlamıyla korunamazken asırlar öncesinde bir dizi malların üretiminin buluş sahibi olanlara bırakılması oldukça dikkat çekicidir. Seccade kilimini dokuyan esnaf içinde ağır kesme dokumanın patentinin Nişo adlı bir gayr-i müslime ait olması (www.tesob.org.tr, 2006) ve diğer ustaların da buna müdahalede bulunmamayı taahhüt etmeleri Ahilikte örtülü bilgi ve örtülü bilgi sahibine duyulan saygının en önemli göstergesidir.

C. Stratejik Yönetim: Örtülü Bilgi Kaynaklarının Keşfi/Önünü Açma

Ahiliğin kurucusu Ahi Evran'ın oldukça geniş bir vizyona sahip olduğu açıktır. Ahi Evran'ın Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykavus'a sunduğu "Letâif-i Hikmet" adlı eserinde yer

---

alan şu çarpıcı ifadeler onun bu vasfına ve yeni örtülü bilgi kaynakları ve sanat dallarının keşif ve gelişimine verdiği önemi göstermeye yetmektedir (www.tesob.org.tr, 2006):

“Allah insanı medeni tabiatlı yaratmıştır. Bunun açıklaması şudur: Allah insanları yemek, içmek, giyinmek, evlenmek, mesken edinmek gibi çok şeylere muhtaç olarak yaratmıştır... Bu yüzden toplumun ihtiyaç duyduğu ürünlerin üretimi için lüzumlu olan bütün sanat kollarının yaşatılması şarttır. Bununla da kalmayıp, insanların sonradan doğacak ihtiyaçlarını karşılamak için yeni sanat dallarının meydana getirilmesi gerekmektedir.”

İktisadın babası olarak kabul edilen Adam Smith'den yaklaşık beş asır gibi oldukça uzun bir zaman dilimi öncesinde iktisadi hayatın teşkilatlandırılmasına yönelik yazılan bir eserde bu tür ifadelerin yer alması oldukça düşündürücüdür. Ancak burada gözlerden kaçırılmaması gereken nokta kurulan ya da geliştirilen her yeni sanat dalıyla birlikte yeni bilgilerin de doğup, gelişeceği gerçeğidir. Zira her yenilik, her buluş yeni bir bilgi demektir. Bilginin olduğu yerde de örtülü bilgi vardır. Bir başka ifadeyle türü, şekli ne olursa olsun her bilgi çeşidi örtülü bilgi üzerinde durmakta, onunla etkileşim kurmaktadır. Sözü edilen bilgi bir sanat dalına ait olduğunda ise bu bilgi türünün örtülü bilgi olma olasılığından asla şüphe duyulmaması gerekir (Doğan, 2006: 73).

D. Uzmanlık/İşbölümü

Ahi birliklerinde örtülü bilginin gelişimi açısından dikkat çeken bir başka nokta da meslek seçimine ve iş bölümüne verilen önemdir. Ahiler öncelikle kabiliyetlerine uygun bir işte çalışmakta, asla ikinci bir iş peşinde koşmamaktadırlar. Kısacası Ahinin birkaç iş ya da sanatla değil, kabiliyetine en uygun olarak sevdiği bir iş ya da sanat dalıyla uğraşması genel bir ahlak kuralı olarak kabul görmektedir (www.tesob.org.tr, 2006). Ahilikte iş seçimine, işbölümüne ve iş sadakatına verilen bu önem muhakkak örtülü bilginin gelişimi için de temel bir güvence özelliği taşımaktadır. Öncelikle bireyin kabiliyetlerine uygun bir iş seçmesi gerek onun o mesleğe verebilecekleri, gerekse kendisinin o işten sağlayacağı tatmin ve gelecekteki mutluluğu açısından önemli bir adım anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bireyin kabiliyetlerine ters ya da kabiliyetlerinin üzerinde bir iş seçmesi mesleki başarısı bağlamında bir tehdit oluşturacaktır. Özellikle iş ya da sanat dallarında örtülü bilginin eylem ve uygulamalarla ön plana çıktığı göz

önüne alındığında ise, bireyin kabiliyetlerinin kısıtlanması ya da bastırılması örtülü bilginin gelişimi açısından uygun ortam ya da olanağının daraltılması, hatta tamamen yok edilmesi anlamı taşımaktadır. Örtülü bilginin birey merkezli ve eylem odaklı bir bilgi türü olduğu hatırlandığında iş ya da sanat dallarında bireysel kabiliyetleri baz almayan ya da onları geri plana iten yaklaşım şekillerinin ne derece hatalı olduğu çok daha rahat algılanacaktır.

E. Biz Duygusu

Ahiliği ayrıcalıklı kılan en önemli unsurlardan bir tanesi bu kültürde “ben” veya “benim” kelimelerine pek fazla rastlanmamasıdır. Öyleki esnaf ve sanatkar “Ben bugün satış yaptım. Siz komşumdan alın, o henüz siftah yapmadı” diyecek derecede fedakar, erdem ve fazilet sahibidir (Gölpınarlı, 1950: 90). Ahilikteki bu fedakarlık hissinin tohumu ise “ben” değil, “biz” duygusunun yerleşimidir. Malda, mülkte, parada bencilliği değil, paylaşımı esas alan böyle bir kültürde bilginin gizlenmesi de zaten olanaklı değildir. Zira Ahi fedakarlığın sadece maddiyatla olmadığını bilincindedir. Aksine ilim Ahi için bereketi ve geliri hiç bitmeyen hazinedir. Öğretmek ve öğrenmek fedakarlıkların en büyüğüdür. Dolayısıyla bir Ahi için dünyada bırakılabilecek en önemli şey okunacak bir eser, okuyan bir evlat ya da ilme beşik olan bir okuldur. Bu anlamda bir gencin yetişmesine, meslek sahibi olarak kendine, ailesine ve diğer insanlara hizmet eder hale gelmesine aracılık etmek, Ahi'nin hem dünya, hem de ahiret hayatı için olabilecek en büyük kazanımdır. O nedenle Ahi hiçbir zaman bildiğini öğretmekten kaçınmaz. Öğretilecek tek harf, gösterilecek her iş öğrenenle birlikte Ahi'nin de geleceğine yatırımdır. Kısacası Ahi “biz” olmadıktan sonra “ben” in bir öneminin olmayacağını bilir. Sonuç olarak Ahilikteki biz duygusu örtülü bilginin gelişim ve paylaşım yolunu da aralamaktadır.

III. AHİLİKTE ÖRTÜLÜ BİLGİNİN PAYLAŞIM İLKELERİ

A. Uzun Dönemli İstihdam/Eğitim

Uzun dönemli istihdamı Japon yönetim modelinin en önemli, en özgün unsuru olarak bilmekteyiz. Aynı şekilde uzun dönemli istihdam ve eğitimin bilgi, birey ya da örgüt gelişimi için ne derece etkin bir yol olduğunun önemini Ahilerin de yıllar önce kavramış olduğunu

görmekteyiz. Öyleki Ahilikteki hangi meslek ya da sanat dalına bakarsanız bakın, hemen hemen hiçbirinde on yıldan daha az bir süre zorunlu eğitim verildiğini görmek olanaklı değildir. Özellikle kuyumculuk gibi çok fazla titizlik ve maharet gerektiren sanat dallarında bu sürenin yirmi yıla kadar bile çıktığı görülmektedir (Çalışkan ve İkiz, 2001: 33; Özgen, 1999: 263-269). Bu uygulama, söz konusu meslek ya da sanat dallarında sadece açık bilginin değil, aksine hem örtülü bilgi, hem de bu bilgi türleri arasında çok yönlü geçişlerin olduğunu göstermektedir. Bir meslek ya da sanat dalına ilişkin açık bilgi aktarımının on ya da yirmi yıl gibi uzunca bir süreyi kapsaması zaten pek rasyonel değildir. Ancak bir işe sanat ya da maharet karıştığında o işte eğitim ya da deneyim adına bir sınır olmayacağını hemen hemen herkes bilir. Ömrünü işine adanmış, o dalda ün yapmış sanat adamlarının, ustalarının bile her gün yeni bir şeyler keşfettiği ya da yeni bir şeyler öğrendiklerini kendi ağızlarından duymuşuzdur. Bir işte son olmayacağı, yaşadıkça daha çok şeyin öğrenileceğini hep dile getirmişler ve bunu kendinden sonrakilere de öğütleyip durmuşlardır. Bu, sanatta örtülü bilginin derinliğine, enginliğine işaretler. Nitekim bir sanat dalında bilgiyi bileziğe bezemek, bileziği bileğe dizmek çalışmayı, emeği ömre adayabilmektedir.

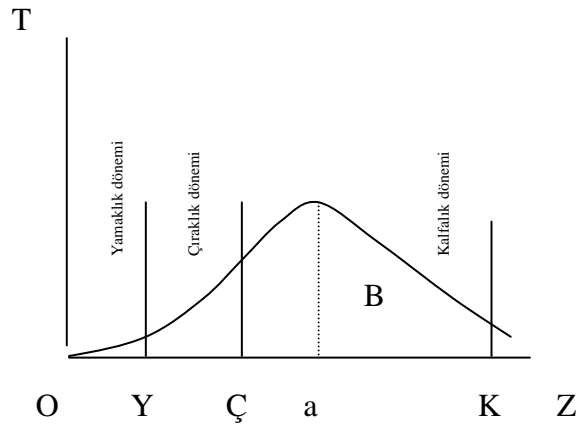
B. Uzun Süreli ve Çok Aşamalı Terfi Sistemi

Ahilikte örtülü bilgi açısından dikkat çeken bir başka uygulama da uzun süreli ve çok aşamalı bir terfi sisteminin tüm meslek ve sanat dallarında egemen olmasıdır. Örneğin bir meslek ya da sanat dalında ustalık sıfatına ulaşmak için yamalık, çıraklık ve kalfalık aşamalarından başarıyla geçmek gerekir (Özgen, 1999: 263-269). Her aşama da örtülü bilginin paylaşımı açısından ayrı bir anlam ve önem taşımaktadır.

Nitekim örtülü bilginin bireyler arası genel paylaşım özelliği de bunu doğrular bir içerik taşımaktadır. Hatırlanacağı üzere bireyler arası etkileşim örtülü bilgi transferinin özünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla bireyler arasındaki örtülü bilgi transferi ilk zamanlarda artan bir seyir izlese de sonraki zamanlarda genel bir düşüş eğilimi göstermektedir.

Bu bağlamda Şekil 1, Ahilikteki usta-çırak ilişkisi aşamaları ile bu aşamalardaki örtülü bilginin paylaşım miktarı ve sürecini göstermektedir. Şekildeki yatay doğru (OZ) zamanı, bir başka ifadeyle ustayla çırağın bir araya gelme, buluşma, yüz yüze görüşme sürecinin toplamını

gösterirken, dikey doğru (OT) da bu bireyler arasındaki örtülü bilgi transferinin miktarını ifade etmektedir. Yatay doğruya sağa gidildikçe usta ile çırağın bir araya gelme sürelerinin toplamı artmakta, dikey doğruya yukarı gidildikçe ise bireyler arasındaki örtülü bilgi transferinin toplamı artmaktadır. Şekildeki OB eğrisi ise usta-çırak arasındaki örtülü bilgi transferinin zaman içerisindeki seyrini göstermektedir. Şekilde de görüleceği üzere usta-çırak arasındaki örtülü bilgi transferi ilk zamanlarda hızlı bir yükseliş trendi göstererek a noktasında zirveye ulaşsa da, bu noktadan sonra genel bir düşüş eğilimine girmektedir. Bir başka ifadeyle usta-çırak arasındaki örtülü bilgi transferin miktarında giderek artan bir azalış görülmektedir.

Şekil 1. Ahilikteki Usta-Çırak İlişkisi Aşamaları Ekseninde Örtülü Bilgi Paylaşım Miktarı ve Süreci

Kaynak: Shawn L. BERMAN, Jonathan DOWN, Charles W. HILL, "Tacit Knowledge As a Source of Competitive Advantage in the National Basketball Association", *Academy of Management Journal*, Vol. 45, No. 1 (2002), s. 14; *Genel Ekonomi Ansiklopedisi*, Milliyet Yayınları, C. 1, s. 76-77' den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bireyler arasındaki örtülü bilgi geçişleri ilerleyen yıllarda ilk yıllara oranla azalan bir seyir gösterir. Yeni yeni bir araya gelmeye başladığınız bir insandan ilk zamanlarda çok fazla

şeyler öğrendiğinizi görseniz de daha sonraki yıllarda bunun aynı düzeyde gitmediği, hatta aynı şeyler etrafında dolaşıp durduğunuzu bile düşünebilirsiniz (Berman and Down, 2002: 14-15). Bu örtülü bilginin paylaşım süreci için de aynıdır. Dolayısıyla kalfalıkta zirve yapan örtülü bilgi paylaşımı, aynı dönem içerisinde çok hızlı bir düşüş göstermektedir. Bu kalfanın ustasından öğrenebileceği hiç bir şey kalmadığı anlamına gelmez. Ancak öğrenebileceklerinin miktarı ya da oranı öncekilerine oranla çok daha küçük ve sınırlıdır. Aksi takdirde kalfa usta da olsa yine ustasından öğrenebilecekleri şeyler olabilecektir. O nedenle Şekil 1'deki örtülü bilgi paylaşım eğrisi "a" noktasından sonra genel bir düşüş aşamasına girse de tam olarak OZ çizgisine yanaşmamaktadır. Kalfalık dönemi sonrasında örtülü bilgi paylaşım eğrisiyle OZ çizgisi arasında kalan bu küçük fark örtülü bilgi açısından tecrübenin, usta olmanın ayrıcalığını, önemini göstermektedir. İşte, sanatta, sporda kısaca örtülü bilginin olduğu her alanda tecrübeli olmanın, usta olmanın ayrıcalığını göstermesi açısından yıllar önce anlatılan şu hikaye oldukça çarpıcıdır;

Şekil 1'de görüldüğü üzere örtülü bilgi paylaşım eğrisi aslında çıkış ve iniş yönlüdür. Çıkış engel ve engebeler içerisinde yaşanan zorluğu, sabrı ve sebatı simgeler. İniş ise bilginin vermiş olduğu alçak gönüllülük içerisinde hoşgörü, vefa ve sevgi gösterebilme yeteneğidir. Çıkış yolundaki engel ya da engebeler günlük yaşamın her anında karşılaşılan güçlüklerdir. Sabır mesleğin getirdiği sıkıntı ve ağırlıklara katlanabilme becerisidir. Sebat ise mesleğe, yani zirveye ulaşma arzusudur. İniş ise hoşgördür, olgunluktur. Meslektaşlara, emrindekilere, müşterilere kısaca herkese insan olduğu için değer vermedir. Canlıya, cansıza, doğala, doğaya ilgi, sevgi, saygı gösterebilmedir. Vefa ise bilgi dağına çıkışta rehberlik edene bağlılık duymaktır. Ustaya, dosta, dostluğa sahip çıkabilmedir. Nihayetinde sevgi ise meslek sevgisi, öğretme sevgisidir. Kendinden sonrakilere el uzatma onların da yeni bilgi dağlarına çıkış yolu, çıkış rehberi olabilme sevdasıdır.

Öte yandan usta olmakla bireyin örtülü bilgi deryasına bundan sonra yeni şeyler eklemeyeceği gibi bir anlamın doğmaması gerekir. Tersine bundan sonra ustanın kendini geliştirmesi, olabildiğince yeni şeyler keşfetmesi gerekir. Nitekim birey ustasından öğrendikleriyle işini götürecekse bu onun sadece usta olarak kalacağına işaret eder. Ancak

---

sanatçı olmak işi ustanın bıraktığı yerden daha ileri götürebilmek demektir. Bu da ancak örtülü bilginin geliştirilmesiyle mümkün olacaktır.

C. Sabır

Sabır bir ahide bulunması gereken en önemli özelliklerden bir tanesidir. Nitekim sabır hedefe, başarıya giden yolun anahtarı durumundadır. Zaten sadakatın temelinde de genel anlamda sabır bulunmaktadır. Sabrı bilmeyen insanların özellikle uzun soluklu iş ya da eylemlerde yılgınlık göstermesi muhtemeldir. Özellikle örtülü bilgi dağıtımının türlü zorluk ve engellerle dolu çıkış sürecinde gereken sabrı gösteremeyen bireylerin zirveye ulaşması olanaklı değildir.

Ahilik ilke ve uygulamaları bu anlamda tam bir sabır ve sadakat testi özelliği taşımaktadır. Öyle ki bu test bireyin tüm mesleki ve sosyal yaşamı boyunca devam etmekte ve onu her an her şeye hazırlıklı olma, tüm zorluk ve olumsuzluklar karşısında dirayet gösterebilme noktasında etkin bir denetime tabi tutmaktadır. Örneğin bireyin 10-12 yaşlarında yamak olarak girdiği bir sanat dalında çıraklık ve kalfalık aşamalarını lekesiz ve kusursuz atlayarak yaklaşık 10 yıllık bir süreçte ustalık sıfatına ulaşabilmesi bile başlı başına bir sabır ve sadakat testi anlamına gelmektedir. Ahi birliklerinde çıraklık, ustalık, yol atası ve yol kardeşi edinme, yol sahibi olma, icazet, şed bağlama, peştamal kuşanma, şerbet içme ve şalvar giyme törenleriyle kendini gösteren her bir derece ya da paye de bu sabır ve sadakat testinin somut bir göstergesidir aslında (Anadol, 1991: 79). Dolayısıyla Ahi sabırlıdır. Her tür zorluğa ve engele göğüs germeyi bilir. Çıkılan yolun bir pişme, olgunlaşma süreci olduğunu farkındadır. Örtülü olanı açık ve arı kılmanın çalışmaya, sabra ve sadakata dayandığını hiçbir zaman unutmaz.

Nitekim günümüzde yapılan bilimsel araştırma ve testler de Ahiliğin bu temel ilkesinin özellikle bireysel başarılarında çok önemli bir etken olduğunu gözler önüne sermektedir. Örneğin dört yaşındaki çocuklar üzerinde yapılan lokum testi, içeriği ve sonuçları açısından Ahiliğin sabır ilkesine tam bir destek oluşturmaktadır. Psikolog Walter Mischel tarafından Stanford Üniversitesi kampüsündeki yuvada bulunan dört yaş grubundaki çocuklara şu teklif iletilmiştir. Ya yapmakta olduğum görevi bitirmemi bekleyip iki lokum alacaksın, ya da o zamana kadar bekleyemezsen, hemen şimdi, ama sadece bir tane alabileceksin. Bu sadece hızlı bir karakter

---

okuma değil, aynı zamanda çocuğun yaşam boyu izleyeceği yol hakkında fikir veren önemli bir sınavdır.

Araştırma sonucunda bir kısım çocuklar deneyi yapan kişinin geri dönüş süresi olan on beş-yirmi dakika boyunca bekleyebilmiş, bu sürede baştan çıkarıcı lokumlara gözleri takılmasını diye ya gözlerini kapatarak, ya şarkılar söyleyerek, ya oyunlar oynayarak, ya da uyumaya çalışarak bu zamanı geçirmişlerdir. Ancak daha sabırsız olanları, araştırmacının işini yapmak üzere odadan çıkmasının bir iki saniye ardından tek lokumu kapmıştır. Asıl çarpıcı sonuç ise aynı çocukların ergenlik çağına ulaştıklarında ortaya oydukları davranışlarda görülmüştür. Buna göre dört yaşında lokum arzusunu erteleyenlerin, ergenliğe ulaştıklarında diğerlerine oranla sosyal açıdan daha yeterli oldukları, kişisel olarak daha etkili ve kendilerini daha iyi ortaya koyabildikleri ve hayatta karşılaştıkları açmazlarla daha iyi mücadele edebildikleri görülmüştür. Ayrıca bu çocuklar stresli durumlarda çözülmeye, donup kalmaya, çocuksulaşmaya ya da baskı altında akli karışmaya, dağılmaya daha az eğimli; mücadeleden kaçmayan ve zorluklar karşısında bile direnen; kendine karşı güvenli ve güvenilir; inisiyatif alan, projelerin üstüne atlayan gençler olmuşlardır. Ayrıca, on yıldan uzun bir süre sonra bile, hedeflerine ulaşmak için anlık doyumlarını erteleyebilmektedirler. Daha da şaşırtıcı olan, aynı çocuklar liseyi bitirirken tekrar değerlendirildiğinde, dört yaşındayken sabırla bekleyenlerin, öğrenci olarak da beklemeyenlere kıyasla çok daha üstün çıkmalarıdır.

Lise sonu sınavlarında dört yaşında lokumları hevesle kapanların oluşturduğu üçte birlik grubun ortalama sözel puanı 524, sayısal puanı 528 iken, lokumları en uzun süre bekleyebilen üçte birlik grubun ortalama puanları sırasıyla 610 ve 652'dir. Bu da toplamda 210 puanlık bir fark demektir (Goleman, 2001: 107-109).

Psikolog Walter Mischel'in bu testi sabrın insanoğlunun yaşamı ve başarısındaki yerini göstermesi açısından önemli bir çalışmadır. Dört yaşında bile olsa sabrın, bireyin geleceğini belirlemede önemli bir etken, ipucu olarak öne çıkması oldukça düşündürücüdür. Bu, Ahilikte sabır ilkesiyle birlikte, meslek yaşamına çok erken yaşlarda "yamaklık" döneminde başlamanın doğruluğunu ve önemini de ortaya koymaktadır. Zira yamaklık dönemi bireyin usta tarafından denenip, test edildiği dönemdir. Bu dönemde bireyin sadece temel becerileri denenmez, ayrıca o mesleğin ve genel anlamda yaşamın getireceği türlü zorluk ve sıkıntılara katlanma becerisi de

---

test edilir. Küçük sıkıntılar karşısında kolayca pes edip, kendini koyuverme bireyin mesleki geleceği hakkında da ipucu vermektedir. Beceri olsa bile, o beceriyi destekleyecek yeterli çalışma azmi ve iş sadakatı yok ise bireyin o meslek ya da sanat dalında bir yerlere gelmesi pek olanaklı görünmemektedir. O nedenle de Ahilikte birey çok küçük yaşlarda ve oldukça uzun sürecek bir yamaklık dönemi geçirir. Amaç becerilerle birlikte bireyin doğru ve etkin bir sabır ve sadakat testinden geçirilmesidir.

D. Sadakat

Örtülü bilgi dağına çıkışta bireyin önemle ihtiyaç duyacağı bir başka unsur da sadakattır. Zaten sabırla sadakat bir bütünün iki ayrılmaz parçası gibidir. Sabır varsa devamında sadakat gelir. Ya da bir başka ifadeyle sadakat sabrın varlığına işaretir. Sabır gibi sadakat de bir Ahide olması gereken temel değerdir. Zira sadakat öğrenmeye ve başarıya giden yolun temel taşlarından. Sadakat olmasa bir Ahinin en az on yıl çıraklık yapması gereken bir işte başarılı olması nasıl açıklanabilir? Nitekim Ahinin tek işle uğraşması ilkesi de Ahilikte sadakatin gereğine, hatta zorunluluğuna işaret etmektedir.

Açık bilginin tersine örtülü bilginin çok uzun zamanda kazanılabilen bir bilgi türü olduğu göz önüne alındığında işe ve işyerine duyulan bağlılığın önemi de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ustanın anlattıklarıyla birlikte yaptığı her işi, attığı her adımı titizlikle takip edebilmek ve özümseyebilmek örtülü bilgiye ulaşım açısından yüksek bir sadakat gerektirmektedir. Bu, ustanın eylem ve davranışlarıyla dışa vuran örtülü bilgiyi yakalayabilmek kadar bireyin sahip olduğu bilgi ve beceri potansiyelini keşfetmesi, geliştirebilmesi açısından da kaçınılmazdır.

E. Saygı: İcazet Alma

İnsanların birbirlerine gösterecekleri saygı örtülü bilgi paylaşımı açısından son derece önemlidir. Özellikle ustaya, öğreten konumunda bulunan kişiye karşı hal ve hareketlerde dikkatli olmak esastır. Onu kıracak, konumunu ya da onurunu zedeleyecek davranışlardan uzak durmak gerekir. Büyüklere karşı edepli ve saygılı olmanın, onların küçüklere karşı duyacakları sevginin yanı sıra paylaşma arzu ve eğilimlerini de artıracığı unutulmamalıdır. Nitekim sevgi ve

---

saygının üst düzey olduğu beraberliklerin öğrenme ve başarı için en uygun ortamlar olduğunu tüm eğitimciler bilir. O nedenle bireylere ve özellikle de büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak Ahiliğin temel prensibidir.

Büyüklerden önce söze ve yemeğe başlamamak, onlar ayaktayken oturmamak, onları saygıyla karşılayıp hizmette kusur etmemek bir Ahilik geleneğidir. Bu saydıklarımız aslında bir Ahide bulunması gereken temel özelliklerdir. Ancak sözü edilen bir öğretmen, bir usta ise Ahinin yükümlülükleri iyice artmaktadır. Zira bilgi kutsaldır, bilginin kutsallığı da Ahinin yükümlülüğüne yansımaktadır. Kısacası bilgiyle beraber, Ahinin davranışları da ağırlık kazanmaktadır. O nedenle Ahilikte öğretmen, usta hakkı ana-baba hakkından sonra gelmektedir (www.tesob.org.tr, 2006; Akpınar, 2005; 43-62).

F. Sevgi

Saygı ve sadakat gibi sevgi de örtülü bilgi paylaşımı için temel olan unsurlardan bir tanesidir. Gerçek anlamda birbirini seven bireylerin olduğu bir toplumda ya da örgütte çıkarıcı yaklaşımlarla bilgiyi gizlemeye ya da tekelinde tutmaya yönelik eğilimlerin pek olmayacağı düşünülür. Çünkü gerçek sevgi menfaatten arınmıştır. Karşılık beklemeden paylaşabilmeyi gerektirir. O nedenle de günümüz örgüt yöneticilerinin özellikle örtülü bilginin gelişimi ve paylaşımı adına tüm çalışanlar için sevgi, saygı ve sadakata dayalı bir örgüt ortamı oluşturmaları gerekir (Nonaka vd., 2000: 28-29).

Sevgiyi bu anlamda kendine temel edinmiş, rehber almış yeryüzündeki ender örgütlerden bir tanesi Ahiliktir. Zaten Ahi kelimesinin özünde *kardeş*, *arkadaş*, *yaren*, *dost*, *yiğit* gibi anlamlar bulunmaktadır. Benzer şekilde Ahilik denilince de akla birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, fakiri gözeten, yoksulu barındıran, işi kutsal, çalışmayı ibadet sayan bir esnaf ve sanatkar teşkilatı gelmektedir (www.tesob.org.tr, 2006). Kısacası özü itibarıyla bir sevgi, paylaşım ve yardımlaşma teşkilatıdır (Önder, 1999: 248-251). Dolayısıyla kazancını kardeşiyle, yoksul, kimsesiz ya da yetimle paylaşmada cömertçe ortaya koyabilen Ahiler için bilgi paylaşımı hiç de zor değildir. Kazancı, serveti diğerleriyle paylaşabilmenin yolunu açan sevgi anahtarı örtülü bilgi kapısını da sonuna kadar aralamaya yetmektedir.

G. Sır Tutma

Ahi eliyle üreten, sofrasında üleşen, yürekten seven dost kişidir. Ekmeği olduğu gibi acıyı da, sevinci de candan paylaşmasını bilir. Yaptığını değil, yapılan iyiliği söyler. Kötülüğü bilmez, görmez, dost sırrını bedenle bir mezara gizler. Acıyı, tasayı, yoğu kendine; sevgi, neşe muhabbeti hep ele gizler.

Günümüz örgütlerinde güven ortamını zedeleyen, insanları birbirine düşürüp, düşman eden en olumsuz unsurların başında dedikodu gelmektedir. İyi ya da kötü insanların birbirleri hakkında söyledikleri ya da düşündüklerinin ordan oraya taşınması öncelikle insanları, zamanla da tüm örgütü rahatsız eder hale gelmektedir. Önu alınmadığında bu alışkanlık adeta bir vürüs gibi tüm topluma yayılabilmekte ve herkesi etkisi ve tehdidi altına alabilmektedir. Bir örgüt ya da toplum için son derece sağlıklı olan böyle bir ortamda insanların birbirlerine olan inanç ve güvenlerini kaybetmeleri, içlerine kapanarak iletişim ve paylaşımdan kaçınmaları, hatta irili ufaklı gruplara bölünerek birbirlerine kin ve nefret duymaları olasıdır.

Sonuç olarak örgütlerde örtülü bilgi paylaşımı açısından güven ortamı oluşturacak ve dedikodu mekanizmasının önünü kesecek en önemli araçlardan bir tanesi bireylerin sır tutabilme becerisi ya da alışkanlığıdır. Sır saklayabilme toplumsal bir gerek olduğu kadar, ahlaki de bir değerdir. Bu bağlamda birey çırak, kalfa, usta, müdür, genel müdür kısacası her ne konumda olursa olsun diğer bireylere ve işyerine ait sırları saklayabilmelidir. Bu örtülü bilgi paylaşımının da önünü açacaktır.

H. Samimiyet/İçtenlik

Ahilikte kişinin tüm söylem ve davranışlarında samimi olması esastır. Bu anlamda Ahi kendisine güvenilen, sözüne inanılan kişidir. Davranışlarında yapmacıklık, dilinde yalan, yüzünde maske yoktur. Laf olsun diye konuşmayan, konuştuğunda ise her ne şekilde olursa olsun sözünü tutmaya çalışan kişidir. Ahinin davranışlarında yerinden yerine, zamandan zamana farklılıklar görülmez. Ahinin zengine fakire, beye köylüye yaklaşımı birdir. Zengine zenginliği için dost, yoksula da zayıflığı için düşman kesilmez. Kısacası onun davranışlarını güçlü-zayıf, zengin-yoksul, açık-gizli değil, hak-adalet belirler (Perşembe, 2005: 775-784). Ahi dünya menfaatine yenik düşmez. Varlığından, kazancından taviz verir, onurundan ve inancından taviz

vermez. Çıkar sevdasında olmadığından kimseye boyun eğmez. Ancak hak için eğilir ve yine hak için can verir. Hakkını bilir ve herkesin hakkını da aynı titizlikle gözetir (Soykut, 1971: 86).

Makam mevki, mal mülk, zengin yoksul fark etmeyince, özle söz birbirini tutar olunca Ahiyle lokmayı da, bilgiyi de paylaşmak kolay olur. Samimiyet acıyı tatlı, zoru kolay kılar. Dünya malını, makamını dosta ve hakka hizmet aracı bilmiş olan Ahi mekanında bilgiyi gizlemek de bu anlamda gülünç kalır. Zira bilgi samimiyetin işaretidir. Kişi ancak bilgiyle olgunlaşır, zenginleşir. Bilgiyle insanı, dostu, dostlarla paylaşabilmenin kıymetini öğrenir. En çok cahillerdir ki dünya malına sarılır, onu korumak gayretiyle kendini helak eder. Onun için cahil malı, bilgi alimi koruyup, kurtarır. Dünya malı cahili kendine bekçi yaparken, bilgi alimi kuş gibi özgür kılar. Cahil mal edindikçe, alim bilgiyi paylaştıkça zenginleşip mutlu olur. Bu paylaşmanın özünde de her zaman sevgi, saygı ve samimiyet vardır.

I. Güler Yüzlü Olma

Somurtkanlık ya da asık suratlılık Ahilikte asla hoş görülmeleyen bir davranış türüdür. Ahinin herkese güler yüze muamele etmesi, çevresindekilere yaşamı boyunca umut olması, ışıık saçması gerekir. Nitekim Ahiliğin temel kaynağı sayılan Burgazi Fütüvvet-namesi'nde de "Ahi güler yüzlü ola. Misafirlere güle güle söyleye" denmektedir (Burgazi Fütüvvet-namesi, 132; Şeker, 2005: 847). Bu bağlamda Ahi bir umut kaynağıdır. Yanına her kim düşünceli, kaygılı, üzüntülü bile gelse oradan rahatlayarak çıkmalıdır. Zira gülümseme Ahilikte bir başkasına yardım, sadaka değerindedir. Ahinin malı, mülkü olmasa da bir ömür boyu kazanç sağlayabileceği, eşi dostuna sunabileceği gülümsemesi mevcuttur ki bu kazançların en güzeli, sermayelerin en geniş ve tükenmez olanıdır.

Gülümseme Ahinin sermayesi, dostun da sadakası olunca tüm kapıları açmaya yetmektedir. Elemlili hava dağılmakta, kaygılar son bulmakta, dertler unutulmaktadır. Bu mucize değer gönüllere köprü, paylaşımaya giden yol olmaktadır.

Dert dünyası ne kadar geniş ve karanlık olsa da gülümseme güneş ışığı gibi her zaman içeriye sızacak bir yol bulabilmektedir. Derde deva, hüzne şifa olan gülümseme, konu örtülü bilgi olunca adeta ele kalem, dile kelam olabilmektedir. Bu bağlamda gülümseme örtülü bilgiye giden yolu aralayabilmekte, kısaltabilmektedir.

J. Güven

Ahilik kültürü ticarete amacın insan olduğu gibi, özünde de güven kazanmanın bulunduğunu bizlere yüzlerce yıl öncesinden göstermiştir. Zira güven dostluk, dost kazanabilmek demektir. Dost ise karşılıklı, sürekli ve candan ilişkiler ağının oluşumunda yer alan, ona taraf olan birey anlamına gelir. Dostlukta menfaat değil, doğruluk ve samimiyet esastır. Onun için dostluklar çıkar değişimine dayalı anlık beraberlikler üzerine değil, ebediyete intikal edecek destek ve paylaşımlar bütünü üzerinde yükselir. Bu nedenle de ahilikte müşteri, ticaret sahibinin ebedi dostu, sevgi, saygı ve güven duyduğu sadık yarı olarak görülmüştür. Dolayısıyla Ahilikte ticaret salt bir ürün ve para değişimi olarak görülmez. Bu, ticaretin sadece su üstünde kalan, fiziki boyutudur. Asıl olan buzdağının su altında kalan manevi kesitidir.

Kütle ve içerik açısından ticaretin maddi boyutundan çok daha geniş ve zengin olan bu boyutunda sevgi, saygı, güven, bilgi ve duygu gibi daha çok beşeri ve sosyal kaynaklı unsurların değişimi yapılmaktadır. Hatta mal alım satımı, manevi ticaretin oluşum ve gelişimine hizmetten öte bir araç değildir. Zaten asıl ve kalıcı olan kazanç müşteri rızası, dostluk ve güven tesisine giden bu manevi ticarete saklıdır. Gönül ticareti olarak isimlendirilen bu alım satımda dükkan kirasız, mal hilesiz, satış bedelsizdir. Para geçmez, fatura kesilmez. Ürün gönül ürünü olunca makine görmez, pakete girmez. Tartı ölçmez, bıçak kesmez. Kim alıcıdır, kim satıcı hiç bilinmez. Kâr ortak olsa da kazancı idrak, duygu belirler, o da harcamakla bitmez.

İşte Ahilikte esas olan bu gönül ticaretidir. Zira bu ticaretteki kazanç, kazançların en büyük ve en kutsal olanıdır. Zaten gerçek anlamda bu ticarete başarılı olanların fiziksel anlamdaki alış verişte başarısız olması düşünülemez. Nitekim modern işletmeciliğin temel ilkelerinden bir tanesi olan müşteri odaklılıkta da müşteriyle uzun süreli, karşılıklı öğrenmeye ve güvene dayalı ilişkiler kurulması öngörülmektedir. Ancak bu ilişki buzdağının su üstünde cereyan eden kısmını güven altına alma, sağlamlaştırma amaçlıdır. Oysa ahilikte ürün ticareti, gönül ticaretinin hizmetkârı olarak kabul edilmektedir. Bu fani hizmetkârın, ebedi sultana üstün gelmesi de asla düşünülemez. Hele sultanın hizmetkâra ulaşımında bir araç, bir yol ya da yöntem olarak kullanılması asla uygun görülmeyen bir davranış şekli olarak değerlendirilmektedir.

K. Yol Kardeşliği

Örtülü bilginin paylaşımı açısından bireyler arasında yüzyüze iletişimin vazgeçilmez olduğu bilinir. Hatta Japonların iş çıkışında bir lokantada, bir barda ya da spor kulübünde bir araya gelmeleri örtülü bilgi paylaşımının resmi olmayan ortamlarda artarak devam ettirilmesi açısından tüm örgüt ve yöneticilerine çarpıcı bir örnek olarak verildiğini görmekteyiz (Nonaka vd., 2000: 5-34). Ancak yaklaşık yedi-sekiz asır öncesinde Ahilerin “*yol kardeşliği*” başlığı altında belki de dünyada tek ve çok daha etkin olan bir yöntemi geliştirmiş ve uygulamış olduklarını görmek bizlerde hem büyük bir şaşkınlık, en az o kadar da bir hayranlık oluşturmaktadır (Bekki, 2005: 163-176; www.tesob.org.tr, 2006).

Yol kardeşliği Ahilik teşkilatında bir otokontrol sistemi olduğu kadar, bu kültürün üyelerince de özümsemesi bağlamında son derece etkin bir yöntemdir. Nitekim yol kardeşliği ile bireyler arasında yoğun bir örtülü bilgi geçişi yaşanmaktadır. Birey işyerinde öncelikle kendisine göre daha tecrübeli olan yol kardeşlerinin söylediklerini ya da gösterdiklerini yapmaya çalışmaktadır. Ancak daha önemlisi bireyin iş dışında da ister istemez yol kardeşlerinin davranışlarını kendisine örnek almaya başlamasıdır. Zira bu kaçınılmaz bir süreçtir. Sürekli aynı kişilerle bir araya gelmek için ortak duygu ve düşünceleri paylaşmak gerekir. Bu sosyal uyumdur. Bu uyum gösterilmediğinde birey o toplumun dışında kalır. Dolayısıyla işyerinde yerleşmiş ve genel kabul görmüş olan duygu, düşünce, davranış ve eylem kalıplarına uymamak çırağı da Ahilik teşkilatının dışında bırakacaktır. Bu örtülü bilginin bireyce gerektiği gibi hazmedilmediği anlamına gelir.

L. Yaran Odaları

Ahiler örtülü bilgi paylaşımının sadece işyerinde geçerli olmadığı, tersine bunun mesai sonrasında da devam eden bir süreç olduğunun bilincindedirler. Daha ötesi hayatın her anının örtülü bilgi paylaşımı için bir fırsat olduğunu Ahiler yüzlerce yıl öncesinden keşfetmiş ve bunu en iyi şekilde değerlendirmek için yaran odalarını kurup yaşatmışlardır.

Bireyin kendisini rahat hissettiği ortamda paylaşımına daha açık olduğu, yüz yüze etkileşimin de örtülü bilgi gibi soyut ve köklü birikimlerin paylaşımında belirleyici rol oynayan fiziksel duyularla, psiko-duygusal tepkileri anında görebilme ve özümseyebilme olanağı

---

sağladığı gerçeği göz önüne alındığında, yaran odalarının Ahiler için birer birliktelik, yardımlaşma ve paylaşım üsleri olduğu söylenebilir. Zira bu odalarda mesleki, ticari, dini kısacası günlük yaşama ilişkin hemen hemen her şey konuşulmakta ve paylaşılmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar yaran odaları temelde misafirler için tahsis edilmiş yerler olarak değerlendirilse de, aslında üyelerin günlük bir araya geldiği birer paylaşım ve eğitim merkezi görevi vermektedir.

M. İşbaşında Eğitim

Örtülü bilginin dışa yansımaları ve somut çıktılara dönüşebilmesi bağlamında en etkin ve tek yol olarak öne çıkan uygulama, deneyimlerden ders ve sonuçlar çıkarılmasına olanak sağlamasıyla yönüyle de örtülü bilgi gelişimi ve paylaşımında vazgeçilmez bir rol üstlenmektedir. Uygulama kimi zaman kelimelere dökülemeyen duyguların enstrüman üzerinde gezinen parmaklar aracılığıyla notalarda anlam bulmasına, kimi zaman bir çocuğun düşe kalka bisiklet üzerinde kalabilme becerisi kazanmasına, kimi zaman da bir ustanın bilgi ve beceri birikiminin elindeki çamur ya da ahşap parçasına yansımaları aracılık etmektedir (Hall and Andriano, 2003: 145-152; Koskinen and Vanharanta, 2002: 57-64; İbicioğlu ve Doğan, 2006: 94-95). Kısacası duygu, bilgi ve becerinin dışa vurumuna aracılık eden eylemler, aynı zamanda bunların kazanımına da çözüm olmaktadır. Uygulama ve deneyim olmasa bir hattatın ahenkli yazı dizisini, bir müzisyenin gönülleri coşturan resitalini, ya da bir heykeltıraşın büyüleyici eserini açıklamak nasıl mümkün olur? Uygulama örtülü bilginin anlatım ve kazanım anahtarından başka nedir?

Dolayısıyla işyeri işgörenin eğitim merkezi, usta örnek kitabı, uygulama da iletişim, paylaşım dilidir. Sosyal hayatta olduğu gibi mesleki eğitimde de kalıcı bilgilerin ancak kişisel deneyimlerle kazanılacağını Ahiler yüzlerce yıl öncesinden keşfetmişlerdir. Bu bağlamda çıraklıkta ustayı gözleme ve model alma yoluyla öğrenme Ahiliğin temel mesleki ve ahlaki eğitim şeklidir. Öğrenci işyerindeki eğitime ustasıyla birlikte katılmakta iş, din ve ahlaka dair bilgiler elde etmektedir. “Şakird görmeyince öğrenemez” kuralı gereğince fütüvvetnamelerde üstadın din ve ahlaki açıdan mükemmel olması ve öğrencinin de üstadını kendine örnek alarak dini, mesleki ve ahlaki açıdan kemale ermesi istenmektedir. Bu açıdan fütüvvetnamelerde “Ahi,

terbiyesine (öğrencisine) öğreteceği şeyi kendi yapa ki terbiyesi de görüp öğrenen” denmektedir (Torun, 1998: 118; Sarıkaya, 2002: 72; Kılavuz, 2005: 615-628). Ta ki sadece bu söz bile tek başına Ahilikte örtülü bilgiye dayalı bir eğitim anlayışının egemen olduğunu göstermeye yetmektedir.

N. Yalınlık/Sadelik

İfade edilmesi son derece zor olup, eylemlerle dışa yansıyan örtülü bilginin paylaşımı ve gelişmesi için başvurulacak en önemli yollardan bir tanesi olarak, günümüz işletmelerine örgüt içindeki yüz yüze etkileşimi desteklemek önerilmektedir (Jonannessen vd., 2001: 7-9; İbicioğlu ve Doğan, 2006: 111-112). Bu anlamda katı bir hiyerarşik yapının, örtülü bilgi gelişimiyle pek örtüşmeyeceği ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bugün yatay ve yalın organizasyon yapıları daha çok kabul görürken, örtülü bilgi gelişimi açısından örgüt içindeki informal ilişkiler destek bulmakta, önem kazanmaktadır. Kısacası sade ve samimi yapı örtülü bilginin varlığı ve gelişimi açısından ön koşul olarak görünmektedir.

Sadelik ise Ahi'nin dünyadaki süsüdür. Gösterişten kaçınmak, insanlara böbürlenerek bakmamak, insanları ayırmamak ve davranışlarında samimi olmak Ahi'nin temel davranışlarıdır (1998: 91-93; Ülgener, 1981: 91). Davranışlarında yalınlık, samimiyet, hoşgörü esas olan Ahi'lerin iş yaşamında katı bir hiyerarşi olması bu anlamda düşünülemez. Kapısı, sofrası herkese açık olan Ahi'lerin makam, mevki ve otoriteye dayalı bir iş yaşamı sürmeleri, yerleştirme ve yaymaya çalıştıkları hayat felsefesiyle de zaten bağdaşmaz. Dolayısıyla Ahi'lerde samimi ve yakın ilişkilere dayalı yalın bir iş anlayışı ve organizasyon yapısının egemen olduğu söylenebilir. Ahi'lerdeki bu iş anlayışı ve organizasyon yapısını Sayın Erken (1998: 91-93) şu ifadelerle açıklamaktadır:

Ahilerin; vizyonları doğrultusunda misyonlarını yerine getirebilmek için oluşturdukları organizasyonlar yatay teşkilatlanmayı esas alan, bürokratik unsurlardan uzak yapılardır. Ahilerin organizasyonlarında her ferdin bir “değeri” olup günümüzde model alınmaya çalışılan “faaliyet örgütü” ve “enformasyon örgütü”nün örneğini teşkil eder. Faaliyet türü örgütlenmelerde “emir komuta” anlayışı ön plana çıkarken, enformasyona dayalı

örgütlenmelerde uzmanlık esas kabul edilir. Bu anlamda Ahiler misyonları gereği toplumun bütün kesimlerini kuşatıcı bir organizasyon türü oluşturmuşlardır.

Sayın Erken'in (1998: 91-93) belirttiği üzere her bireyin kendini sistemin ayrılmaz ve vazgeçilmez parçası olarak görmesi, Ahilikte yatay, yalın ve yakın ilişkilere dayalı bir örgüt yapısının olduğunu göstermektedir. İşte bu örgüt yapısıdır ki Ahilik kültürünün, üyeleri arasında çok kısa zamanda ve etkin şekilde yayılmasını sağlamıştır. Yine bu örgüt yapısıdır ki üyeleri arasında etkin bir oto-kontrol sisteminin oluşmasıyla birlikte, açık ve örtülü bilginin hızla paylaşımına zemin hazırlamıştır.

O. Affedici Olmak

Ahilik kültürünün temel prensiplerinden bir tanesi de affedici olmaktır.² (Bu hem sosyal, hem de ticari hayatın en önemli şifrelerindedir. Bir Ahilik geleneği olarak günümüz yöneticisi ve işgöreni de affedici olmak zorundadır. Nitekim hatalar öğrenmeye giden sürecin de başlangıcıdır. Eylemlere dayalı bir bilgi türü olan örtülü bilginin paylaşım ve gelişiminde de hatalardan kaçınmak olanaksızdır. Çırak bir dizi hatalar yaparak ancak kalfa ve usta olabilecektir. Hata ya da hataların, öğrenmeye giden sürecin başı, doğal bir aşaması olduğunu ise Edison kendisine yöneltilen “999 defa hata yapmanıza rağmen, bininci deneyi yapacak gücü nereden buldunuz?” sorusuna verdiği şu cevapla doğrulamaktadır: ”Ampulün icadı, bin aşamalı bir süreçti. Hata gibi görünen ilk 999 aşama, bininci ve son aşamaya götüren öğrenmelerle doluydu.” (www.yeniufuk.org.tr, 2006)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Özellikle işletmecilik literatüründe bugün ağırlıklı olarak Batı kökenli eserleri görmek olanaklıdır. Başta Amerika olmak üzere diğer Batılı bilim adamı, işletmeci ve yöneticilerce geliştirilen değişik yol, yöntem ya da kavramlar genel olarak bugün işletmecilik dünyasına

² Ahilik ilkeleri sözde kalmayıp “Fütüvvetname” adıyla hazırlanmış birçok töre kitaplarında da yer almıştır. Bunlardan en meşhuru Halil Oğlu Yahya imzalı “Vatikan Kütüphanesi Türkçe El Yazışmaları” kısmında 337 numarada kayıtlı olan “Fütüvvetname”dir. Türkçe yazılmış bu eserde Ahilik ilkeleri sıralanırken “Ayıp ve kusurları örtmek, gizlemek ve affetmek” de bir Ahilik ilkesi olarak belirtilmiştir. Bkz. Yaşar ÇALIŞKAN ve M. Lütfi İKİZ, **Kültür ve Medeniyetimizde Ahilik**, Ankara: 1993, s. 12'den aktaran Hasan KÖKSAL, “Ahilik İlkeleri ve Kıssalarımızın Kavşak Noktası”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, C. 2 (Kırşehir: 2005), s. 649)

---

egemen olmakta, yön vermektedir. Takım çalışması, kıyaslama (benchmarking), öğrenen organizasyon, personel güçlendirme, yalın organizasyon, kurumsallaşma, entelektüel sermaye, markalaşma, misyon, vizyon, strateji gibi daha birçok batı kökenli kavram tüm işletmecilik dünyası tarafından kabul görmekte ve her işletme tarafından kendi bünyesine uyarlanmaya çalışılmaktadır.

Tüm bu gelişmeler ışığında işletmecilik tarihine baktığımızda ise Japonlara burada çok ayrı bir yer açmak gereği vardır. Nitekim Japonlar 1945'deki ağır darbe ile birlikte sanayileşme ve küreselleşme sürecine birçok batı ülkesinin ardında girmişse de, kısa sürede onlara ve tüm dünyaya kendi işletmecilik ve yönetim kültürlerini kabul ettirme başarısını göstermişlerdir. Japonlar bugün Toplam Kalite Yönetimi'nin de temeli sayılan "kalite", ve "kalite çemberleri"nin mimarı durumundadır. Benzer şekilde işletmecilikte kendilerine özgü yönetim tarzı dünya literatürüne "Japon Yönetim Modeli" olarak girmiş ve batılılar tarafından da örnek alınmıştır. Kısaca Japonlar Batıya karşı kendilerine özgü olanı tüm dünyaya kabul ettirebilen ve dış dünyadaki yenilikleri kendi kültürleriyle yoğurup başarıyla uygulayabilen ender uluslardan bir tanesi ve belki de tek olanıdır.

Tabi tüm bu tespitler ise dikkatleri kendi üzerimize çevirmemizi, kendi kültür ve deneyimlerimizle, başarı ya da başarısızlıklarımızı yeni baştan sorgulamamızı zorunlu hale getirmektedir. Dünyanın bir ucunda bir ada devleti olan Japonya işletmecilik kültürüyle dünya literatürüne damgasını vururken, bir medeniyetler beşiği olan ülkemizin bu alanda ortaya pek de kalıcı bir unsur koyamaması hem düşündürücü, hem de oldukça acı bir gerçektir. İşletmecilik biliminin sanayileşmeyle birlikte doğup gelişen oldukça genç ve yeni bir bilim dalı olduğu kabul edilse bile bu ne Japonların, ne de diğer batılı ülkelerin işletmecilik alanında ortaya koydukları başarı karşısında bizler için bir gerekçe olarak kabul edilemez. Her ne kadar kitlesel üretim sanayileşmeyle birlikte hız kazansa da, ticaret bizim kültürümüzde binlerce yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir. Dolayısıyla işletmecilik yeni bir bilim dalı olarak kabul edilse bile üretim, ticaret ya da yönetim kavramları ulusal tarihimiz kadar eskidir. O halde yapılması gereken aynayı kendimize tutmak, çuvaldızı önce kendimize batırmaktır. Bu anlamda kültürümüzde yer bulan değerleri ve potansiyeli yeniden irdelemek kaçınılmaz görünmektedir. Nitekim Ahilik kültüründe yer alan bir dizi temel ilke ve prensiplerin bugün örtülü bilginin

---

gelişim ve paylaşımında kullanılan modern yöntemlerle çok benzerlikler arz ettiği ortadadır. Dolayısıyla zengin kültürümüzü çağın ve bilimin gerekleriyle derinlemesine irdeleyerek yeniden yoğurmak kaçınılmazdır. Bu tür araştırma ve faaliyetlerin modern işletmecilik hayatına ve yönetim tarzına Türk kültürünün izlerini, karakter ve imzasını taşımak adına bir fırsat olduğu düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Ali (2005), “Fütüvvet Ruhunun Dini Temelleri”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, C. 1, Kırşehir.
- ANADOL, Cemal (1991), **Türk İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BARUTÇUGİL, İsmail (2002), **Bilgi Yönetimi**, Kariyer Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- BEKKİ, Salahaddin (2005), “Ahiliğe Giriş Törenlerinin Bilmecelerle İlişkisi”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, C. 1, Kırşehir.
- BERMAN, Shawn L. , DOWN, Jonathan and HILL, Charles W. (2002), “Tacit Knowledge As a Source of Competitive Advantage in the National Basketball Association”, **Academy of Management Journal**, Vol. 45, No. 1.
- BLOODGOOD, James and SALISBURY, David (2001), “Understanding The Influence of Organizational Change Strategies on Information Technology and Knowledge Management Strategies”, **Decision Support Systems**, Vol. 31.
- BURGAZİ FÜTÜVVET-NAMESİ.
- ÇALIŞKAN, Yaşar ve İKİZ, M. Lütfi (1993), **Kültür ve Medeniyetimizde Ahilik**, (Ankara: 1993), s. 12’den aktaran Hasan KÖKSAL, “Ahilik İlkeleri ve Kıssalarımızın Kavşak Noktası”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, C. 2, Kırşehir.
- ÇALIŞKAN, Yaşar ve İKİZ, M. Lütfi (2001), **Kültür Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik**, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

-
- DOĞAN, Hulusi (2006), **Ahilik ve Örtülü Bilgi**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- ERDEN, Orhan (2005), “Ahilik Kültürünün Endüstriyel Kalite Kontrolüne Yansımaları”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, C. 1, Kırşehir.
- ERKEN, Veysi (1998), **Bir Sivil Örgütlenme Modeli Olarak Ahilik**, Seba Ya., Ankara.
- GOLEMAN, Daniel (2001), **Duygusal Zeka** (Çev. Banu Seçkin YÜKSEL), Varlık Yayınları, 20. Basım, İstanbul.
- GÖLPINARLI, Abdulkaki (1950) “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 11, S. 1-4.
- HALL, Richard and ANDRIANO, Pierpalo (2003), “Managing Knowledge Associated with Innovation”, **Journal of Business Research**, Vol. 56.
- HOWELLS, Jeremy R. L. (2001), “Tacit Knowledge, Innovation and Economic Geography”, **Urban Studies**, Vol. 39, No. 5-6.
- İBİCİOĞLU, Hasan ve DOĞAN, Hulusi (2006), **İşletmelerde Örtülü Bilgi ve Önemi**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- JOHANNESSEN, Jon A., OLSEN, Bjorn and OLAISEN, Johan (2001), “Mismanagement of Tacit Knowledge: The Importance of Tacit Knowledge, The Danger of Information Technology and What to Do About It”, **International Journal of Information Management**, Vol. 21.
- KILAVUZ, M. Akif (2005), “Ahilik Kurumunda Din ve Ahlak Anlayışı”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, C. 2, Kırşehir.
- KOSKINEN, Kaj and VANHARANTA, Hannu (2002), “The Role of Tacit Knowledge in Innovation Process of Small Technology Companies”, **Int. J. Production Economics**, Vol. 80.
- LAWSON, Clive and LORENZ, Edward (1998), “Collective Learning, Tacit Knowledge and Regional Innovative Capacity”, **Regional Studies**, Vol. 33, No. 4.
- MALONE, David (2002), “Knowledge Management: A Model for Organizational Learning”, **International Journal of Accounting Information Systems**, Vol. 3.

-
- NONAKA, Ikujiro, Toyama, Ryoko and Konno, Noboru (2000), “SECI, Ba and Leadership: A Unified Model of Dynamic Knowledge Creation”, **Long Range Planning**, Vol. 33.
- ÖNDER, Mehmet (1999), “Mevlana’nın Ahi Dostları ve Mevlevi-Ahi İlişkileri”, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZGEN, Gülhan (1999), “Ahilik Geleneği ve Osmanlı Devletinden Günümüze İşçilerin Çalışma Koşulları”, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı, Kırşehir.
- PERŞEMBE, Erkan (2005), “Günümüz Türk Toplumunda Meslek Ahlakını Geliştirmede Ahilik Kültürünün Önemi”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, C. 2, Kırşehir.
- SARIKAYA, Saffet (2002), **XII-XVI Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- SCHULZ, Martin and JOBE, Lloyd A. (2002), “Codification and Tacitness as Knowledge Management Studies: An Emprical Exploration”, **Journal of High Technology Management Research**, Vol. 12.
- SOYKUT, Refik (1971), **Orta Yol Ahilik**, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konf. Yay., Ankara.
- ŞEKER, Mehmet (2005), “Fütüvvet-nameler ve Ahilik”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı, G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi, C. 2, Kırşehir.
- TORUN, Ali (1998), **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÜLGENER, Sabri (1981), **Zihniyet ve Din İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı**, Der Ya., İstanbul.
- YAKICI, Ali (1999), “Günümüz Ticaret Etiğinin Oluşmasında Fütüvvetnamelerden Yararlanma Yöntemleri”, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- www.tesob.org.tr, “Ahilik Nedir?”, Erişim Tarihi: 20.01.2006 .
- www.yeniufuk.org/YU2/hatalar.htm, Erişim Tarihi: 08.02.2006.

İSLAMİYET'TEN ÖNCEKİ TÜRK DEVLET GELENEKLERİNE GÖRE TAHTA ÇIKMA TÖRENİ VE YÖNTEMLERİ *

Dr. Kürşat KOÇAK¹

ÖZET

Bozkır coğrafyasının uçsuz bucaksız sınırları içinde atlı konargöçer bir medeniyet kurmuş Türker'de tören ve gelenekler devlet hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Tahta çıkma törenin eksiksiz uygulanması ise hükümdarın otoritesini ve gücünü pekiştirmiştir. Devlet hayatıyla ilgili tören ve geleneklerin halk gözünde uygulandığının ispatı ise hükümdarın kullanmış olduğu geleneksel sembollerdi. Devlet kurucusu olarak tahta çıkmanın dışında Türklerde hükümdar hayatını kaybettikten sonra yerine kimin geçeceği meselesi ortaya çıkardı. Türk devlet ileri gelenleri ve halkı farklı yöntemler kullanarak yeni hükümdarı seçerlerdi. Bunlar ise veliaht olarak, mücadele sonucu ve kurultay kararı ile tahta çıkma yöntemidir. Taht değişikliği sonucu tahta çıkma töreni ise bunlardan ilki ve en değerlisi idi. Hükümdarlar ise bu sembollerin maddi değerlerinden çok halk gözündeki manevi değerlerini biliyor ve ona göre hareket ediyorlardı. Tahta çıkma törenin uygulanması rutin bir işlemden çok halkın katılımıyla gerçekleştirilmiş ve bu sayede hükümdarın gücü gösterilmiş, halkın da hükümdarın meşruiyetini kabul etmesi sağlanmıştır. Hükümdarlar Türk gelenek ve törenlerine uygun olarak kendilerini ifade etmek için sembollerini birer vasıta olarak alıp kullanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, taht, tören, hükümdar.

THE CEREMONY AND METHODS OF ASCENDING THE THRONE IN RESPECT OF STATE CUSTOMS BEFORE ISLAM

ABSTRACT

For Turks who founded a migrant civilization in the endless steppe, customs and ceremonies were essential parts of state. The ceremony of ascending the throne made the power and authority of the ruler more effective. The proof of carrying out customs and traditions about the state life in front of people was the traditional symbols of the Ruler. It was a question who would ascend the throne after the ruler. Diplomats and public people used to elect the new Ruler by using different methods such as heir, struggle and assembly. The ceremony of ascending the throne as a heir was the first and worthiest one. Moreover, the Rulers knew how much people gave importance to the symbols. The ceremony of ascending the throne carried out with public people, and the power of the ruler was emphasized, then people accepted him as the ruler. Rulers used the symbols as a means of expressing themselves according to the customs.

Key Words: state, throne, ceremony, ruler

---

* Bu makale Eski Türklerde Devlet Gelenekleri ve Törenleri (Tarih Öncesi Devirlerden Türklerin İslam Dini Medeniyetine Girişine Kadar) adlı doktora tezinin bir kısmıdır.

¹ kocakursat@yahoo.com

GİRİŞ

Tarih araştırmacılarının incelemelerinde genelde Türk devletlerinin siyasi ve askeri yönlerini ele aldıkları bilinen bir durumdur. Ancak, hukuk normlarının modern dünya toplumları tarafından benimsenen yönetim anlayışlarına göre sürekli değiştiği ve geliştiği günümüzde tarih araştırmacılarının daha kapsamlı incelemeler ortaya koyabilmeleri için artık toplumların askeri ve siyasi tarihlerinden başka onları var eden ve günümüze bir millet olarak ulaşmasını sağlayan gelenek ve törenlere de vakıf olmak durumundadırlar. Türklerin tören ve geleneklerinin bilinmesi onlardaki güçlü devlet anlayışının ve devlet sisteminin anlaşılmasına katkı sağlaması ve günümüzde en geçerli devlet yönetim anlayışı olarak kabul edilen üniter devlet yapısının tarihi seyrine ışık tutması bakımından önemlidir.

Türklerde hükümdar devletin merkezindeydi. Onun seçilmesi için ciddi bir mücadele verilmekteydi. Bu mücadele sonucunda çeşitli yöntemlerle seçilen hükümdar Türk gelenekleri çerçevesinde törenlerle yönetimi devralmaktaydı. Bu törenler halkın aktif katılımıyla gerçekleşmekteydi. Bu törenlerin temel amacı devleti temsil eden hükümdarın halk ile kaynaşmasını sağlamaktı. Halkla bütünleşmek günümüzde de modern devlet yapılanmaların temel amaçları arasındadır. Çalışmamız, dünya milletlerinin bu bütünleşmeyi sağlamak için çabaladığı ve birtakım bedeller ödemeyi göze aldığı günümüzde Türklerin bunu iki bin yıl öncesinde ve sahip olduğu gelenek ve törenleri ile gerçekleştirdiğini ortaya koyması bakımından da önemlidir.

Türklerdeki bu gelenek ve törenler sadece devlet adamlarını ilgilendiren ve onların uyguladığı bir sistem olmamıştır. Türk halkı bu geleneklerin uygulanması esnasında bulunarak istediği hükümdarın seçiminde etkin bir rol üstlenmiştir. Halkını köle olarak gören ve Türkleri çağdaşı diğer devletlerden ayıran bu rolün gelenek ve törenler çerçevesinde şekillendiği bir gerçekliktir. Bu çalışma ile tarih araştırmalarında ihmal edilen bu gerçekliğin bilinmesini ve bunun derinlemesine ele alınabilmesi için zaruri olduğuna kanaat getirdiğimiz Türk gelenek ve törenlerinin izah edilmesini amaçlamaktayız. Bu makalede devlet gelenekleri içerisinde önemli bir yere sahip olan hükümdarın seçimi yöntemleri ve tahta çıkma töreni incelenecektir. Çalışmamızın amacı çerçevesinde incelememizi hazırlarken Türk gelenek ve törenleri ile ilgili literatür taraması yaptık. Bu taramaları kronolojik bir yöntemle ve kendi bilimsel sınırlıkları

çerçevesinde tasnif etmeye gayret ettik. Taramalarımızda İslamiyet öncesi Türk tarihi ile ilgili kaynakları kullandık. Ayrıca günümüz tarihçileri tarafından yayınlanmış araştırma eserlerinden de yararlandık.

I. TAHTA ÇIKMA TÖRENİ

'Taht, ıstılahta hükümdarlık koltuğu, hükümdarlık orunu anlamlarını ihtiva eder. Tahta çıkmak ise 'hükümdar olmak' demektir. Yükselge çıkmak, oturmak yer anlamlarına da gelir (Kaşgarlı Mahmûd, 2006:c.III, 222; Clauson, 1972: 233). Bu bağlamda, hükümdar olmak için yapılan törenlere 'tahta çıkma töreni' olarak değerlendirmek pek mümkündür. Tahta çıkma töreni İslamiyet'ten önceki Türk devlet gelenek ve törenleri içerisindeki önemli törenlerden bir tanesidir. Türkler yeni hükümdarlarının tahta çıkışını tarihi, dini, siyasi, askeri ve sosyolojik özellikleri olan muhtelif tahta çıkma törenleri ile gerçekleştirmişlerdir. Devletin yönetimini ilgilendiren tahta çıkma törenleri tabii işleyişi itibariyle ve temelde idari ve askeri törenlerdir.

Taht hükümdarın egemenliğinin sembolü olan koltuktur (Şemseddin Sâmi, Kâmûs-ı Türki, İstanbul 1985: 1290) ve bu sembolik koltuğa yeni hükümdarın ilk defa oturması için bir tören düzenlenmektedir. Bu törene tahta çıkma töreni denilmektedir. Tahta çıkma töreni, Türklerde çok eski çağlardan beri yapılmaktaydı. Bu tören yeni tahta çıkan hükümdarın, hükümdarlığını halka ilanı idi. Ancak bu törenin, kökleri eski çağlara dayanmaktadır ve ilk defa hangi hükümdar ve devlet zamanında yapılmış olduğu bilinmemektedir.

İskitlerde tahta çıkma töreni ile ilgili elimizde yazılı vesikalar mevcut değildir. Ancak İskitlerde tahta çıkma töreni ile ilgili bazı ipuçlarını veren bir efsaneyi Herodotos nakletmiştir. Bu efsaneye göre İskit hükümdarının üç çocuğu bir arada gezerken gökten altın nesnelere düşer. Ancak bu altın nesnelere kor halinde el vurulamayacak derecede sıcaktırlar. Büyük kardeşler bu ateşten kor halindeki altın nesnelere ellerine alamazken, küçük kardeş yaklaşınca bu nesnelere soğuyor ve en küçük kardeş bunları eline alıyor. Bu duruma atfen büyük kardeşler, Tanrı tarafından iktidar kutunun küçük kardeşe verildiğini düşünmüş olmalıdırlar. Bunun üzerine İskitlerde, küçük kardeşten doğanlar tahta çıkmışlardır (Herodotos, 2006: 295; Tarhan, 2002: 608).

Hun devletinde de Tahta çıkma töreninin varlığını bilmekteyiz. Hun devletinin devamı olduğunu kabul ettiğimiz Göktürk devletinde de tahta çıkma törenleri hakkında Çin kaynakları önemli bilgiler kaydetmişlerdir.

Eski Türklerde hükümdarın kim olacağını belirleyen tahta çıkma töreninden önce taht üstünde hakkı olan hanedan üyeleri muhtelif alanlarda yoğun bir eğitim görerek Tiğin ve Şad rütbesi alırlardı. Hanedan üyeleri bu eğitimler sonucunda askeri ve idari rütbelere alarak ülkenin çeşit bölgelerinde yönetici olurlardı (Hsiung- nu (Hun) Monografisi, 2004:1).

Hanedan üyeleri için Hun devletinde Tan hu unvanını almadan önce “dört köşe veya boynuz” ile “altı köşe veya boynuz” adlarıyla anılan yüksek memuriyetler geliyordu. Bunlardan dört köşe dünyanın dört yönü, altı köşe’de altı tali yönü esas alınarak oluşturuluyordu. “Dört köşe” ve “Altı köşe” memuriyetler de kendi içlerinde sağ ve sol olmak üzere iki kısma ayrılıyordu. (Ögel; 1982:6, 343; Koca, 2003: 83; Mori, 1978: 211;Gumilev, 2002:229; Doğu Göktürkler (T’u-chüe Shang), Batı Göktürkler (T’u-chüe Hsia) Taşağıl,1999: 84, 92)

Hanedan üyeleri, savaş talimi olan süre avında görev alırlardı. Savaşlara katılırlar ve başarı gösterince de Şad unvanı alıp, tümen komuta ederlerdi. Yüksek rütbelere ulaşan ve tümen komuta eden hanedan üyeleri Sol ve Sağ Bilge beyliğine atanırdı (Hsiung- nu (Hun) Monografisi, 2004: 8; Ögel, 1981: 212). Görev alan hanedan mensuplarının yönetimine belirli bölgeler verilirdi. Doğu bölgesinin yöneticisi olan Sol Bilge beyi ise genellikle tahta çıkan hanedan üyesi olurdu.

Tahta çıkma töreni dini bir tören olmasa da, bu törenlerde Gök Tanrı inancı ve şaman motiflerini görmekteyiz. Göktürk kağanları için yapılan tahta çıkma töreninde, Kağanın bir keçe üzerine konup yukarı kaldırma geleneği daha önce To-ba’lar da görülmekteydi. (Ögel, 2003:294) Türklerde tahta çıkma törenlerinin bir çeşit "göge çıkma" töreni gibi kutsal bir anlamı da vardı. Altay ve Sibiry Şamanlığındaki, inanca göre şamanlar göge çıkarlar ve göğün dokuz katını dolaştıktan sonra yere inerlerdi. Şamanın göge çıkmasından önce bir tören yapılır ve şaman, dokuz şaman çirağının tuttuğu beyaz bir keçe üzerine konarak doğudan batıya dokuz defa döndürülürdü. Eski Türk yazıtları da bu şaman töreninde hatırlatmakta ve kağanlar için "Gökte olmuş, Gökte tahta oturmuş, kağanlığı ve buyruğu gökten almış" kimseler olarak

nitelendirilmiştir. Anlaşıldığını üzere tahta çıkma töreni bir anlam içermekte ve kökleri eski çağlara kadar gitmektedir.

Tahta çıkma töreni öncesi uygulanan bir adet ise tahta çıkmadan hemen önce hanedan üyesine, tahta çıkması (hükümdarlık) teklif edilirdi. Tahta çıkacak olan hanedan üyesinin usulen bu teklifi kabul etmemesi ve bu makama layık olmadığını belirterek alçak gönüllük göstermesi adettendi. Hükümdar ilan edilmeden önce, Türk töresine göre herkesin böyle bir alçak gönüllük göstermesi ve bu görevi üç defa reddetmesi usulden idi (Lıu Mau Tsai, 2006: 79;Eberhard, 1996: 87).

Tahta çıkma töreni ile ilgili kaynakların bildirdiği ilk töreni, Çin kaynakları To-ba (Tabgaç) devletinde kaydetmiştir. M.S. 532 senesinde Büyük Hun devletinin torunlarından olan To-baların, hükümdarı tahta çıkmış ve bunun için şehrin dışında bir tören yapılmıştır. Yedi kişi, keçeden yapılmış bir halının altına girerek halıyı tutmuşlar ve yeni hükümdar bunun üzerine çıkarak yüzünü batıya dönmek suretiyle, saygı duruşunda bulunmuştur. (Ögel, 2003:295)

Hun imparatorluğundan yine bir diğer Hunların torunları olan Göktürklerle intikal ettiğini düşündüğümüz tahta çıkma törenini, Çin kaynakları dikkat çekici biçimde tasvir etmişlerdir. Göktürklerde yeni bir hükümdar seçilince, topluluğun en yüksek rütbeli kişileri onu, bir keçe örtünün içinde taşıyarak, güneş yönünde dokuz kez döndürürlerdi. Her dönüşte, bütün tebaa onun önünde eğilirdi. Döndürmeler ve eğilmeler sona erince, hükümdarlarını ata bindirerek dolaştırırlardı. Dolaşma sırasında kağanın boğazı bir parça ipekle neredeyse bayılana kadar sıkılırdı. Sonra yarı baygın haldeki kağanın ağzından çıkan hırıltılı sözler dikkatle dinlenir, bu sözlerden de onun hükümdarlık süresinin ne kadar olacağına ilişkin bir yorum çıkartılırdı. (Lıu Mau Tsai, 2006:591; Taşağıl, 1995: 97) Bu sözleri duyanlar ise sözlerin gaipten(ruhlar âlemi) geldiğini kabul ederdi. Konar göçer bir yaşam süren Türkler de taht, çok daha sonraları ortaya çıkmıştır. Göktürklerde hükümdarlar, akkiyiz, yani beyaz bir keçe üzerine oturtturulurdu. Keçeyi dört tarafından tutan beyler, hükümdarları havaya kaldırarak, onun, Gök Tengri ile temasını kurarlardı. Daha sonraları bu **“hanlama”** veya **“han kaldırma”** töreni olarak isimlendirildi. (Eski T'ang Tarihi, 2006:74)

Sibirya' da bulunan gümüş bir tabak üzerinde ise, Karluk hükümdarına ait olduğu sanılan tahta çıkma töreni tasvir edilmiştir. Bu tasvir, keçe halı üzerinde kaldırılan hükümdar resmi ile tahta çıkma törenini doğrulamaktadır. (Esin, 2001:130) Yedinci yüzyılın ilk çeyreğinden kalma Kankatepe Taşkent bölgesinde bulunmuş olan Soğdça ve Türk run yazılı Göktürk sikkesinde ise bağdaş kurarak tahta oturmuş, uzun saçlı, bir elinde kuş tutan prens tasviri bu töreni hatırlatması bakımından dikkat çekicidir (Babayar, 2007: 58).

Hükümdarın keçe üzerinde döndürülmesi esnasında devlet adamları her dönüşte saygı ile eğilirlerdi. Devlet adamlarının hükümdar huzurunda eğilmeleri, hükümdara itaatlerinin ve ona bağlılıklarının bir göstergesi idi. Bu tören tahta çıkan hükümdarın iktidarı halk ve devlet adamları tarafından tanınır ve onaylanırdı. Hükümdarın boynu, ipek bir bezle sıkılarak ona kaç yıl tahta oturacağı sorulurdu. İpek bir bezle hükümdarın boğulana kadar boğazının sıkılması, hükümdara adil olması ve adaletten ayrılmaması yönünde bir hatırlatma idi. Aynı zamanda bu durum, hükümdara dünyanın ölümlü olduğunu hatırlatmak amacıyla yapılırdı. Hükümdara tahtın sonsuza kadar kendi mülkü olmadığını ve iktidarının sonu olduğu yönünde bir uyarıydı. Hatırlatmaların dışında bir çeşit hizmet isteği de olabilirdi. (Ögel,1982: 66; Koca,1990: 38)

Göktürk devri Türk devletleri gelenek ve törenlerinin en iyi bir biçimde uygulandığı ve kayıtlara geçtiği bir dönemdir. Bu devirde dikilen yazıtlarda tahta çıkma ile ilgili bol miktarda bilgi bulunmaktadır. Tahta çıkma töreni ile ilgili en çok kelime ve tabiri Göktürk devri yazıtlarda tespit etmekteyiz. Göktürklerde tahta çıkma, “Kötürmek, götürmek, ‘yükseltmek-yüceltmek’, olurmak” gibi deyimlerle ifade edilmiştir. (Ögel,1982: 48, 69,70) “Kapagan Kağan, Elteriş Hakan ülkesine hükümdar tayin olundum” demiştir. (Eski Türk Yazıtları, 1994: 128; Ongin Yazıtı.) Han tahta oturarak payitaht yapmış. (Eski Türk Yazıtları, 1994: 272 ;“Kan olurupan ordu yap” Irk Bitig yazıtı.) Bilge Kağanın tahta çıkması da Orhun yazıtlarında anlatılmaktadır.“Türk Bilge Kağanı bu zamanda oturdum.” “İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin kağan oturmuş.”, “Amcam kağan oturarak.”, “Ben kendim kağan oturduğum için...”(Ergin, 1996: 1, 9, 15, 49, 67) Tonyukuk abidesi Batı yüzü, “Tanrı bilgi vermediği için kendim bizzat, kağan kıldım.” (Tekin, 2006: 21, 29) Doğu Göktürklerde de tahta çıkmak “oturmak” ile ifade edilirdi.(Eski T’ang Tarihi, 2006: 74) Türk hükümdarları bu ve benzeri ifadelerle tahta oturduklarını ifade etmişlerdir.

II)TÜRK DEVLET GELENEKLERİNE GÖRE TAHTA ÇIKMA YÖNTEMLERİ

Türklerde tahta çıkmaya hak kazanan hükümdar, Tanrı'nın seçtiği (Tanrı'nın tahtı başısladığı, tahta çıkmasına rıza gösterdiği), ona güç ve kuvvet ihsan ettiği kişi idi. Hükümdarlık ise hanedan üyeleri arasında kan yolu ile geçmekteydi. Taht üzerinde hanedan üyelerinin eşit hakkı vardı. Tahta çıkacak üyenin seçiminde Tanrı, takdirini hanedanın en yetenekli ve tahtın hakkını verebilecek üyesi için kullanmaktaydı. Tanrı, seçimini dolaylı yoldan işaret etmek suretiyle belli ederdi. Tanrı'nın hangi üyeyi işaret ettiği ise taht için yapılan mücadelenin sonunda ortaya çıkardı. Dolayısıyla Eski Türk devletlerinde hanedan üyelerinin çatışması kaçınılmaz olmuştur. Hükümdarın hayatta iken veliaht tayin etmesi dahi mücadeleyi engellememiştir. Diğer hanedan üyeleri, taht üzerinde hak sahibi olduklarını ve tahttan feragat etmeyeceklerini söyleyerek taht mücadelesine başlarlardı. Yeni hükümdarın hâkimiyetini güçlendirip pekiştirmesi ise kanlı bir iktidar mücadelesi sonucu gerçekleşirdi.

Taht üzerinde hak iddia eden hanedan üyesinin ve ona destek verenlerin sakinleşmesi ise, kanlı bir taht mücadelesi sonucunda da olsa yeni hükümdarın gücü ve yeteneği sayesinde mümkün olmaktadır. Tüm bu mücadelelerin Tanrı'nın işareti ile başladığını düşünen halk, taht mücadelelerini meşru görmüştür. Türk hâkimiyet anlayışının yansıması olarak vuku bulan taht mücadelelerinin iyi ve kötü sonuçları olmuştur. Çetin ve uzun süren mücadeleden sonra devlet yönetimi en güçlü hanedan üyesinin eline geçmiştir. Ancak mücadelenin uzun ve kanlı olması, ayrıca milletinde mücadele içinde olması devleti zayıflatmış ve devletin yıkılmasına sebep olmuştur. Bir diğer tahta çıkma yöntemi ise devletin ileri gelenleri tarafından oluşturulan kurultayların kimin tahta geçeceğini Türk töre ve geleneklerine göre kara vermeleridir. Türk devletlerinde kurultaylar güçlü kurumlardır ve gereğinde hükümdarın seçiminde etkin rol oynamışlardır.

Tahta çıkma yöntemleri içerisinde istisnai bir örnek ise Hun hükümdarı Mete'nin tahta çıkmasıdır. Hun veraset sistemine göre, Tuman'ın tahtına Ulu Hatunun oğlu Mete'nin halef olması gerekiyordu. Tuman ise, tahta Mete yerine annesi Çinli olan küçük oğlunu oturtmak istemiştir. Ancak, tahta çıkmak isteyen Mete, babasına karşı gelmiş ve onu öldürerek M.Ö. 209 yılında hükümdar olmuştur. Hunlar Mete'yi babası ile mücadelesinden sonra hükümdar olarak kabul etmişlerdir. Mete'nin bu mücadelesi babasına karşıdır ve babasına darbe yapmıştır.

(Hsiung- nu (Hun) Monografisi, 2004: 6; Ögel, 1981: 218; Gumilev, 2002: 90; Koca, 2003: 96) Eski Türkler Mete'nin annesinin Ulu Hatun olmasından dolayı onun hükümdarlığını tanımıştır.

Eski Türklerde taht değişimi kesin hükümlere bağlanmamıştır. Taht değişimi çeşitli yöntem ve şartlarda meydana gelmiştir. Tahta çıkma için uygulanan yöntemler ise şunlardır.

III) DEVLET KURUCUSU OLARAK TAHTA ÇIKMA

Türk devlet anlayışına göre hükümdarın egemenliğin kaynağı ilahi idi. Türklerin eski çağlardan kalma inanışına göre, Tanrı kendi gücünün temsilcisi olarak yeryüzünde hükümdarı seçmiştir. Tanrının seçtiği hükümdar, yüksek bir başarı göstererek dağınık durumdaki Türk boy ve kavimlerini kendi idaresi altında toplar, daha sonra da idaresi altında topladığı boy ve kavimleri devlet haline getirirdi. Kendisi de devlet kurucusu olarak tahta çıkardı. “Devlet kurmak için harekete geçen kişi, hem itibarlı, hem de tanınmış bir boyun başkanıdır. Teşkilâtçılık bakımından da son derece yetenekli bir kimsedir. Boy başkanı, kendi boyu ile akraba olan boylara tek tek otoritesini kabul ettirmek suretiyle işe başlıyordu. Bunu ya ikna ve inandırma yöntemiyle, yâ da mücadele, yani kuvvet ve silah kullanma yöntemiyle yapıyordu. Başkanın otoritesinin kabul ettirdiği boy sayısı artıkça da, devletin kuruluşu hızlanmaktaydı. Böylece, aile çevresinde başlayan teşkilâtlanma, boylara ve gittikçe toplumun diğer kesimlerine doğru yayılmaktaydı. Bundan sonra devletin kuruluşu bazı işlemlerle tanımlanıyordu. Artık boyların, yani bodun başkanlığına yükselmiş olan devlet kurucusu, belli bir yerde(ör. Ötüken), belli bir törenle kendisini başında bulunduğu topluluğun hükümdarı ilân ediyor; tahta çıkıyor ve belirli unvanlar(ör. Şan yü, Kağan, Han, Yabgu) alıyordu. Bu aynı zamanda, yeni hükümdarın iktidarını halka tanıtması ve onaylatması anlamına geliyordu.” (Koca, 2003: 65–66) Örneğin, Oğuz destanında Oğuz doğduktan sonra üstün yetenekler göstermiştir. Oğuz büyüdükten sonra ise kudreti sayesinde kendi boyu ve yakınları ona itaat etmiştir. Oğuz Han birçok seferler düzenleyerek boy ve kavimleri idaresi altına almış ve büyük bir toy tertip ettikten sonra kendini Hükümdar olarak ilan etmiştir.

İskit, Sarmat ve Hun devletlerinde ilk devlet kurucusu olarak kimlerin tahta çıktığını bilmiyoruz. Avrupa Hun devletinin ilk kurucusu olarak 370 yılında tahta çıkan hükümdarın Balamir(Baştav, 1982: 95; Ahmetbeyoğlu, 2001: 25) olduğu Roma kayıtlarına dayanılarak ifade edilmektedir.

Göktürk devletinin kurucu hükümdarı olarak Ötüken'de tahta çıkan, Orhun yazıtları ve Çin kaynaklarına göre ilig ünvanı taşıyan Tuman (Bumin) Kağan'dır.(552) Bilge Kağan, yazıtında Tuman'ın tahta çıkışını anlatmıştır. "Kişi oğlunda üze eçüm apam Bumın Kağan, İstemi (Sır Temir için Ercilasun, 2008: 79) Kağan olurmuş." Bumin Kağanın bağımsızlığını ilan etmesinden önce bazı tarihi hadiseler meydana gelmiştir. Tumen ve boyu, Ju- Ju'lara bağlı iken bir başka boyun Tie-le'lerin isyanını bastırdı. Bunun üzerine Bumin (Tumen) gücüne güvenerek Ju-Ju reisinin kızını kendine eş olarak istedi. Fakat buna çok öfkelenen Ju Ju lideri A-na-kuei buna müthiş öfkelenildi ve Bumin'e bir adam göndererek, ona hakaret etti. "Sen bizim adı bir dökümcümüzden başka bir şey değilsin, sen nasıl bizimle böyle konuşmaya (evlenme teklifi) cesaret edebilirsin?" bunun üzerine Bumin'de müthiş öfkeye kapılıp mesajı getiren adamı öldürdü. Ju Jularla bütün bağlantıları ve ilişkilerini kesti. Ju-Juları 551 yılında ağır bir yenilgiye uğratan Bumin (Tumen), "İli Kağan" ünvanıyla Ötüken'de devlet sahibi, devlet kuran hükümdar olarak tahta çıkmıştır. (Liu Mau Tsai, 2006: 17-18; Taşağıl, 1995: 17-18. İli ünvanı Hunlardaki Şan yü ünvanına denk bir unvandır.) Göktürk devleti dağıldıktan sonra, 682 yılında Aşina soyundan Kutluğ Kağan tekrar devleti toparlayıp Ötüken'de karargâhını kurmuştur. (Jen t'ang 1968:138; Liu Mau Tsai, 2006: 214) Çine karşı dağılan devleti toparlamış ve Türk tören ve geleneklerine uygun olarak tahta çıkmıştır.

Uygur devletinin kurucu kağanı ise 744 yılında devleti kuran Kutluğ Bilge Kül Kağan olmuştur. Bu kağan Çin imparatoru tarafından tanınmıştır. (İzgi, 1987:14; Gömeç, 2000:25) Avar, Hazar, Bulgar Türk devletlerinin kimler tarafından kurulduğunu bilmediğimiz için ilk devlet kurucusu olarak tahta geçmiş hükümdar hakkında da bilgimiz mevcut değildir.

Eski Türk hâkimiyet anlayışında, hükümdar liderlik gücü ile boy ve kavimleri bir araya topladıktan sonra yeni bir devletin kuruluşunu ilan etmiştir. Türk taht veraset sistemine göre de yeni bir devlet kuran, tahta oturma hakkına sahiptir. İlk hükümdar teşkilatı kurar ve yasaları

koyabilirdi. Ancak Türk milletinin köklü ve geleneği olan bir geçmişi olması, çoğu zaman sadece hanedan ve devlet ismi değişikliğine sebep olurdu.

IV) VELİAHT TAYİN EDİLMEK SURETİYLE TAHTA ÇIKMA

Tahta çıkma yöntemlerinden bir tanesi de veliaht tayin edilmek suretiyle tahta çıkma yöntemidir. Türklerde hükümdarlar daha sağlıklarında kendilerinden sonra hâkimiyetlerinin kime intikal edeceğine karar verirler ve tahta çıkacak veliahdı tayin ederlerdi. Türklerde veliaht tayin edilme şansı bulunan hanedan üyeleri Tigin unvanı alırlardı ve çeşitli görevlerde bulunurlardı. Hunlarda, hükümdardan sonra gelen ve “dört köşe” adıyla anılan görevlere Tiginler tayin edilmekteydi. Tiginlerden biri, genellikle büyük oğul, hükümdarın sağlığında veliaht tayin edilirdi. Veliaht olarak tayin edilen tigin, bazen “sol bilge tigin” bazen de “şad” unvanını alırdı. İdaresine devletin doğu bölgeleri bırakılırdı, emrine de bir tümen verilirdi. Veliaht tigin, bazende bir Türk boyunun yönetimine getirilirdi. Buradaki maksat, onun ilerideki görevine gelmeden önce, hükümdarlık görevi için yetişmesini sağlamaktı. Burada hanedan üyesi “sol bilge beyi”, “şad” görevleri ile pratik uygulamalarla tecrübe kazanıyor, diğer taraftan katıldığı akın ve seferlerde komutanlık yeteneğini geliştiriyordu. (Koca, 2003: 80) Bilge Kağan, Orhun yazıtlarında hükümdar olmadan önce on dokuz yıl Şadlık rütbesinde bulunduğunu ve akınlara katıldığını ifade etmiştir.

İskitler, beylere bağlı boylar halinde yaşarlardı. İskit boyları ise en güçlü boy beyinin liderliğinde toplanırlardı. İskitlerde hükümdarlık veraset yoluyla babadan oğla intikal ederdi. En küçük oğul genel olarak veliaht tayin edilmek suretiyle tahta çıkardı. Daha önce değindiğimiz gibi bu durum İskit efsanesinde belirtilmektedir. (Herotodos, 2006: 295, Grakov, 2006: 80) Hunlarda da Türk veraset sistemi devam etmiştir. Ancak İskitlerin aksine genel olarak büyük oğul veliaht prenştir. Ulu hatunun oğlu, Hun törelerine göre tahta otururdu. Hun hükümdarının evlatlarının olmaması, hükümdarın evlatlarının yaşının küçük olması veya yeterli zekâ ve yetenekte olmamaları durumunda hanedanın diğer üyelerinden de veliaht seçilebilirdi. Hunlarda veliaht tayin edilmek suretiyle yapılan taht değişikliklerine şu örnekler verilebilir. Hun Şan yü'sü (Çince kaynaklarındaki ismi Jih-t'e-hou Han) tahtına varis olarak büyük oğlu ve Sol Bilge Tigini Hu-lu-ku Tigini veliaht tayin etmiştir M.Ö. 96 yılında Hun Şan yü'sü ölünce Hu-lu-ku

---

Tigin veliaht tayin edilmek suretiyle ile tahta çıkmıştır. (M.Ö. 96–85) Hun verasetinde bir başka veliaht tayin etme suretiyle gerçekleşen taht değişikliğinde ise Hu yente Han, M.Ö. 68 yılında ölünce yerine daha önce veliaht prens tayin edilen küçük kardeşi Hsu-lu-kuan-chü unvanı ile tahtın sahibi olmuştur.(M.Ö. 68–60) (Ögel, 1981: c. II, 132, 327; Sinor, 2000: 192; Gumilev, 2002; 216).

Avrupa Hun devletinde Ruga'nın (435) ölümünden sonra kardeşi Muncuk' un en yaşlı oğlu Bleda veliaht tayin edilmek suretiyle tahta çıkmıştır. Yanına kardeşi Attila' yı almıştır. Bleda'nın ölümü(445) ile yerine veliaht tayin edilmiş olan Attila tahta çıkmıştır (Baştav, 1982:95; Ahmetbeyoğlu, 2001: 67).

Göktürklerde ise Bumin' in ölümünden sonra tahta, veliaht olarak tayin edilen oğlu Mukan (553–572) geçti. (Sinor, 2000: 400) Göktürkler devrinde gerçekleşen bir başka iktidar değişikliği ise şu şekilde gerçekleşmiştir. Göktürk Kağanı Kutluğ ölünce yerine, oğlunun yaşı küçük olduğu gerekçesiyle daha önce veliaht prens tayin edilen kardeşi Kapgan(Moçe) Kağan tahta oturmuştur. (Jên t'ang, 1968: 145; Giraud, 1999: 78) Ancak Kapgan Kağan 716 yılında Bayırku'lara düzenlediği seferden dönerken bir Bayırku askeri tarafından öldürülmesinden sonra tahta kısa süreliğine oğlu Küçük Kağan tahta çıktı. Külteğin, Küçük(İnel) Kağan ve çevresindekileri öldürüp yerine ağbeyi Sol Bilge Şadı Bilge Kağanı tahta çıkartmıştır. (Eski T'ang Tarihi, 2006: 252; Jên t'ang, 1968: 171; Giraud, 1999: 83; Ögel, 1982: 26) Bu uygulamaları diğer Türk devlet ve boylarında görmekteyiz. Örneğin Uygur devletinin kurucusu Kutluğ Bilge Kül Kağan' ın, 747'de ölümü üzerine tahta oğlu Bilge Kağan(Moyun Çur) geçmiştir. (Sinor, 2000:425; İzgi, 1987:15)Peçeneklerde ise “eski nizam ve kanuna” göre, kabilenin başında bulunan kimsenin ölümünden sonra, yerine ya kardeş çocukları ya da kardeşlerinin torunları bu makama getirilirdi. Bu suretle hâkimiyet, hanedan sülalesinin yalnız bir kolunda kalmaz, sülalenin diğer kollarına da geçerdi. (Kurat, 2002: 57) Veliht tayin edilmek suretiyle tahta çıkmak Türk devletlerinde en geçerli ve tahta çıkma yöntemleri arasında en çok uygulanan yöntemdi.

V) KUVVET VE MÜCADELE YÖNTEMİYLE TAHTA ÇIKMA

Kuvvet ve mücadele yöntemiyle tahta çıkma, Türklerde çokça görülen yöntemlerden biridir. Türklerde tahta çıkmak için özellikle belirlenmiş kurallar yoktu. Taht üzerinde hak iddia edebilmek için yönetimdeki hanedanın üyesi olmak yeterli idi. Eski Türklerde tahtın el değiştirmesi, Tanrı'nın kutunu verdiği düşünülen hanedan üyelerinden birinin tahta geçmesi ile gerçekleşirdi. Tanrı'nın seçimi ise hanedan üyeleri arasında çoğu zaman yapılan kanlı mücadele sonucu belli olurdu. Bu kişi yeteneği, liyakati ile en çok takdir toplayan hanedan üyesi olurdu. Bu mücadele, baba ile oğul, amca ile kardeş veya kardeşler arasında olurdu. Kanlı bir taht mücadelesinden sonra kazanan tahta çıkardı. Eski Türklerde tahta çıkışta temel amaç kanlı mücadeleyi kazanan hanedan üyesinin, güçlü bir şekilde tahtın sahibi olmasıdır. Tahta çıkışın kesin yasalarla belirlenmesi durumunda tahta kimin çıkacağı bilinirdi.

Türkler, güçlü hükümdarın tahta oturmasında bir sakınca görmezken zayıf hükümdarın tahta oturması onlar açısından istenmeyen bir durumdu. Bu istenmeyen durumu ortadan kaldırmak içindir ki Türkler en güçlü kişinin tahta çıkmasını istediklerinden tahta çıkmak için tek kişiyi işaret eden hükümler koymaktan kaçınmışlardır. Hükümdarlık mücadelesinde güçlü olanın kazanmasını isteyen halkın bu yaklaşımı bir bakıma hanedan üyeleri arasında muhtemel bir taht mücadelesini teşvik edici nitelikte olmuştur.

İskitlerde, mutlaka taht(iktidar) değişikliği esnasında mücadeleler yaşanmıştır. Ancak günümüze kadar elimize ulaşan bir bilgi henüz bulunamamıştır. Hun tarihinde kuvvet yoluyla taht değişikliği ile ilgili pek çok örnek vardır. Hun tahtına, M.Ö. 60 yılında ölen hakanın yerine kurultay ve Ulu hatunun kararı ile Sağ Bilge Tegin'i, Wu-yen-chü-te' yi tahta çıkardılar. Yeni hükümdar zalim ve acımasızdı. M.Ö. 58 yılında Hun ülkesinde isyanlar çıktı. Hun devletinde "Huhanyeh" yeni Hakan olarak tahta çıktı. Eski Hakan'ın ordusunun dağılması üzerine ise intihar etmiştir. (Hsiung- nu (Hun) Monografisi, 2004: 50; Ögel,1981: c. II,136–142; Koca, 1990:52)Hun tarihinde başka bir taht değişiminde ise M.S. 140 yılında Kuzey Hunlar ve Hun boyları, Şan-yü'lerine isyan etti ve dokuzuncu ayda (sonbaharda) "Chü-niu-yu" yu yeni Şan-yü yaptılar. (Eberhard, 1940: 371)

Göktürklerde iktidarın veraseti, "hanedanın büyüğü hükümdar olur prensibine" dayanıyordu. Hükümdarlık babadan oğla veya ağabeyden küçük erkek kardeşe geçiyordu. (Eski

T'ang Tarihi, 2006: 94; Jên t'ang, 1968: 145) Göktürk tahtına 552 yılında Tawu (Büyük) Yabgu'nun(Kurat, 1952: 12; Ögel, 1957: 121) oğlu Bumin (Duman veya Tuman) 552 yılında oturmuştur. Bumin'den sonra 553 yılında bir yıl Kara Kağan taSsu-Chin) 572 yılına kadar Göktürk tahtının sahibi olmuştur. Mukan oğlu Ta-lo- pien'i veliaht olarak tayin etmemiştir. Yerine kardeşi Taparı (T'a-po) veliaht tayin etmiştir. Göktürk Kağan'ı Tapar (T'a-po) oğlu An-lo'ya 581 yılında şöyle seslenmiştir. “Ben duydum ki akrabalarım da kağanlık babadan oğla geçmedi. Ağabeyim kendi oğlunu sevmedi beni kağan seçti. Ben öldüğümde ise Ta-lo- pien'e karşı çekilmen lazım.” Tapar Kağan'ın ölümünden sonra devlet adamları Ta-lo- pien'i tahta geçirmek istediler. Göktürkler, Ta-lo- pien'i annesinin Türk olmadığı gerekçesi ile Kağanlığa onu kabul etmedi ve taht için mücadele başladı. Yerine hanedan üyesi An-lo Kağan seçildi. An-lo ise tamamen Göktürk soyundan gelmekte idi. (Lıu Mau Tsai, 2006: 66; Taşağıl,1995: 34, 115) Ancak An-lo hâkimiyetini tesis edemedi. 581 yılında İşbara (She-tu) kuvvet kullanarak tahtın yeni sahibi oldu. Bu durum bize şunu göstermektedir ki Türk halkı kağanlık seçiminde söz sahibidir. Eski Türkler törenin uygulanmasını kesin olarak istemektedir.

Göktürklerde bir başka kuvvet ve mücadele yoluyla tahta çıkma hadisesinde Bilge Kağanın kuvvet ve mücadele yöntemiyle tahta çıktığını görüyoruz. Kagan Kağan 716 yılında öldürülmesinden sonra tahta devlet ileri gelenleri tarafından oğlu Küçük kağan tahta çıkartıldı. Külteğın, Küçük(İnel) Kağan ve çevresindekileri öldürüp yerine ağbeyi Sol Şadı Bilge Kağanı tahta çıkartmıştır. (Eski T'ang Tarihi, 2006: 252; Jên t'ang, 1968: 171; Giraud, 1999: 83)

Bilge Kağan, Tanrı'nın kendisinin daha doğrusu ailesinin Tanrı tarafından hükümdar seçildiğini Orhun yazıtlarında anlatmaktadır. “Tanrının başışı olduğu için, kendimin (de) talihim olduğu için (hakan olarak) olarak tahta oturdum.” (Tekin, 2006:47) Tanrı'nın verdiği yetki ile tahta oturmak, tahtın meşruluğunun ilahi temelini de olduğunu ortaya koymaktadır. Türklerde, köklü ve tanınmış bir hanedana mensup olmak iktidarın meşruluğunun kabul edilmesini kolaylaştırmaktaydı.

VI) DEVLET İLERİ GELENLERİNİN SEÇİM VE TERCİHİ İLE TAHTA ÇIKMA

Taht değişikliği Eski Türklerde belirli hükümlere bağlı değildir. Taht değişikliği çeşitli yöntemlerle gerçekleşirdi. Bunlardan bir tanesi ise devlet ileri gelenlerinin ve beylerin seçimi ile

hükümdar adayının tahta çıkmasıdır. Türklerde hükümdar öldükten sonra yeni hükümdarın seçilmesinde devlet ileri gelenleri söz sahibi idi. Özellikle tahtın pek çok taliplisi varsa devlet ileri gelenlerinin teveccühünü kazanan hükümdar adayı tahtın yeni sahibi olmaktadır. Devletin ileri gelenleri bir kurultay düzenleyerek kararlarını halka ilan ederlerdi.

İskitler boylar birliği tarafından yönetiliyordu. Büyük ihtimalle hükümdarları bu boy reislerinden seçiliyordu. Fakat elimizde bu seçim ile ilgili mevcut bilgi bulunmamaktadır. Hun tarihinde devlet ileri gelenlerinin tercihi ile tahta çıkan hükümdarlar olmuştur. Hun tahtına, M.Ö. 60 yılında ölen Hakanın yerine kurultay ve Ulu hatunun karar ile Sağ Bilge Tigin'i, Wu-yen-chü-te' yi tahta çıkardılar. Büyük Hun kurultayı devam ederken Hun Hakan'ı öldü. Ulu hatun, kurultayın devamını sağladı ve ölen hakanın oğullarından tahtı kurultay kararı ile aldı. Kurultay başka bir hakan torununu, Hun tahtına çıkardı. (Hsiung- nu (Hun) Monografisi, 2004: 50; Ögel,1981: c. II,136) Kurultay kararı ile taht değişiminde bir diğer olay ise M.Ö. 101 yılında gerçekleşmiştir. Hun Şan yü'sü Hü-li- hu ölmüş ve hükümdarın oğlu küçük olduğu için küçük amcası Chü-t'e-hau devlet ileri gelenlerinin kurultay kararı ile tahta geçmiştir. (Gumilev, 2002: 90, 149)

Uygur devletinde ise öncelikle hükümdarın oğlu, kardeşi ve diğer hanedan üyeleri tahta çıkardı. Hanedan içerisinde tahta çıkacak aklı başında yetişkin bir hükümdar bulunamazsa hükümdarın evlatlıkları da devlet büyüklerinin isteği ve kurultay kararı ile tahtın sahibi olabilirlerdi. Uygur Kağan'ın, evlatlığı Yağlakar kabilesinden Kutluk Bilge Çor kağandır. Karabalsağın yazıtına göre, bu kağanın tahta çıkışı şu şekilde meydana gelmiştir. 794 senesinde kağan öldüğü zaman, Kutluk Bilge Kağan bütün hanedan üyelerinin ve Uygur ileri gelenlerinin en yaşlısıymış. Bütün Uygur valileri, nazırları, ordu komutanları, sınır valileri kendisini desteklemişlerdir. Hatta tahta çıkması için teşebbüste bulunmuşlardır. Sonunda devlet ileri gelenlerinin seçimi ile Kutluk Bilge Kağan tahta çıkmıştır. (795- 805) (İzgi, 1987: 23. Uygurlarda bu hükümdardan sonra gelen hanedana "Yağlakar" ismi verilmiştir.)

Kurultay kararı ile taht değişikliğine bir başka örnek ise, Uygur hükümdarı Ay Tengri' de Kut Bulmuş Kül Bilge Kağan öldürüldükten sonra yerine küçük kardeşinin tahta geçmesidir. Tahta, Kül Bilge Kağan'ın oğlu geçmesi gerekirken küçük kardeşi geçmiştir. Devletin ileri gelenleri bu taht değişikliğine müdahale etmiş ve yeni Kağanı kardeşleri ile birlikte

öldürmüşlerdir. Ay Tengri' de Kut Bulmuş Kül Bilge Kağanın küçük oğlunu tahta çıkarmışlardır. (İzgi,1987: 22: Gömeç, 1997: 91) Türk hâkimiyet anlayışında hükümdarların tahta çıkışında devlet adamları ve yine bu devlet büyüklerinden oluşan kurultay söz sahibidir. Kurultay, taht değişikliği sırasında meydana gelen anlaşmazlıklarda çözümü sağlayan en yetkili kurum olmuştur. Güçlü devlet adamları olup kurultayı etkili şekilde toplarken, devlet adamları ve kurultay üyeleri zayıflık içerisinde iken taht kavgalarını engelleyememişlerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Eski Türk devletlerinde hükümdarlar farklı yöntemler kullanarak tahta sahip olmuşlardır. Tahta çıkan hükümdar halkın önünde tören ile tahta çıkmıştır. Bu tören hükümdarın meşruiyet kazanmasında etkili olmuştur. Ayrıca bu mücadele ve mücadelenin sonunda törenle tahta çıkış güçlü devlet geleneğini göstermesi açısından önemlidir. Bu taht mücadelesi kısa vadede devleti zayıflatsa da uzun vadede devletin kökleşmesini ve güçlü kurumlara sahip olmasını sağlamıştır. Bu gelenekler ile Türkler binlerce yıl tarih sahnesinde devlet sahibi ve hükümdar olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir

Değerli devlet gelenekleri Türk devlet mekanizmasının ruhunu oluşturmuş ve onu Türk milleti ile bütünleştirmiştir. Birçok güçlü devlet tarih sahnesinden silinmiş ve halkıyla birlikte yok olmuştur. Türkler ise çok geniş coğrafyada pek çok düşmanın yok edici saldırısına rağmen maddi ve manevi (diğer kültürlerin asimile edici etkisi)olarak ayakta kalabilmiştir. Türk milleti her zaman hükümdarın seçiminde ve onun törenle yönetimini devralmasını izlemiş ve yeri geldiğinde ona katılmıştır. Hükümdarın halkın kabul ettiği bir yöntemle tahta çıkması ve Tahta çıkma törenin eksiksiz uygulanması ise hükümdarın otoritesini ve de gücünü pekiştirmiştir. Bu güçlü gelenekler sayesinde halkı ile bütünleşmiş güçlü devletler tarih sahnesine çıkmış ve günümüze değin varlığını devam ettirmişlerdir.

KAYNAKÇA

AHMETBEYOĞLU, Ali; (2001) **Avrupa Hun İmparatorluğu**, TTK, Ankara.

BABAYAR, Gaybullah; (2007) **Köktürk kağanlığı Sikkeleri Kataloğu**, TİKA Yayınları, Ankara.

-
- BAŞTAV, Şerif; (1982) **Atilla ve Hunları**, DTCF Yayınları, Ankara.
- CLAUSON, Sir Gerard; (1972) **An Etymological Dictionary Of Pre Thirteenth Century Turkish**, Oxford At The Clarendon Pres.
- EBERHARD, W.; (1940) “**Muahhar Han Devrinde (M.S.25-220) Hun Tarihine Kronolojik Bir Bakış**”, Belleten, Cilt IV, Sayı 16, I.
- EBERHARD, W.; (1996) **Çin'in Şimal Komşuları**, Terc. Nimet ULUĞTUĞ, TTK, Ankara.
- ERCİLASUN, A. Bican; (2008) “**İstemi (Sır Temir) Kağan**”, Türk Kültürü, TKAE, 2008/ 1, S.79.
- ERGİN, Muharrem; (1996) **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ESİN, Emel; (2001) **Türk Kozmolojisine Giriş**, Kabalıcı Yayınları, İstanbul.
- ESKİ T'ANG TARİHİ (**Chiu T'ang-Shu, Çin Kaynaklarında Türkler**);(2006)Terc. İ.TOĞAN, G. KARA, C. BAYSAL, TTK, Ankara.
- GİRAUD, Rene;(1999) **İleriş Kapkan Bilgenin Hükümdarlıkları**, Çev. İsmail Mangaltepe Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- GÖMEÇ, Sadettin;(1997) **Kök Türk Tarihi**, Türksöy Yayınlar, Ankara.
- GÖMEÇ, Saadettin;(2000) **Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GRAKOV, B.N.:(2006) **İskitler**, Selenge Yayınları, (Çev. D.Ahsen Batur), İstanbul.
- GUMİLEV, L. N.:(2002) **Hunlar**, Terc. D. Ahsen BATUR, Selenge Yayınları, İstanbul.
- HAN HANEDANLIĞI TARİHİ (HSİUNG- NU (HUN) MONOGRAFİSİ);(2004) Terc.ONAT, A., ORSOY, S.,ERCİLASUN, K., T.T.K. Ankara.
- HEROTODOTOS TARİH; (2006) Çev. Mümtekin ÖKMEN, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- İZGİ, Özkan;(1978) “**XI. Yüzyıla Kadar Orta-Asya Türk Devletlerinin Çin'le Yaptığı Ticari Münasebetler**,” İ.Ü. Tarih Enstitüsü Dergisi, cilt IX, s.87–106.
- JÊN-T'ANG, Chang;(1968) **T'ang Devrindeki Doğu Göktürkleri Hakkında Yeni Belgeler, Taipei**
- KÂŞGARLI MAHMÛD; (1996) **Divanü'l Lugati't- Türk I, II, III**, (Terc. Besim ATALAY) Ankara.
- KOCA, Salim; (1990) **Türk Kültürünün Temelleri I**, Damla Neşriyat, İstanbul.
- KOCA, Salim; (2003) **Türk Kültürünün Temelleri II**, Ankara.

KURAT, Akdes Nimet;(1952) **“Göktürk Kağanlığı,”** DTCF Dergisi, cilt X, sayı 1–2, s. 1–36.

KURAT, Akdes Nimet;(2002) **IV-XVIII Yüzyıllarında Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri,** Murat Kitabevi, Ankara.

LIU MAU TSAI; (2006) **Doğu Türkleri(Çin Kaynaklarına Göre),** Terc. Ersel KÂHYA-Deniz BANOĞLU, Selenge Yayınları, İstanbul.

MORİ, Masao; (1978) **“Kuzey Asya'daki Bozkır Devletlerinin Teşkilâtı”**, İst. Üniv. Ed. Fak. Tarih Enstitüsü Dergisi, 9, 209–226.

ORKUN, H. Namık;(1994) **Eski Türk Yazıtları,** TDK Yayınları, Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin; (1957) **“Doğu Göktürkler Hakkında Vesikalar ve Notlar“** Belleten, cilt XXI Sayı 81, Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin;(1981) **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, I, II,** Ankara 1981.

ÖGEL, Bahaeddin;(1982) **Türklerde Devlet Anlayışı,** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin; (2003)**Türk Mitolojisi, I, II,** T.T.K. Yayınları, Ankara.

SÂMÎ, Şemseddin; (1985) **Kâmûs-ı Türkî,** Tercüman YKB Yayınları, İstanbul

SİNOR, Denis;(2000) **Erken İç Asya Tarihi,** İletişim Yayıncılık, İstanbul.

TARHAN, M. Taner; (2002) **“Ön Asya Dünyası'nda İlk Türkler Kimmerler ve İskitler”** Türkler Ansiklopedisi, C. I, Ankara

TAŞAĞIL, Ahmet;(1995) **Gök Türkler, I,** Ankara.

TEKİN, Talat; (2006) **Orhon Yazıtları,** TDK Yayınları, Ankara.

TRÄNEN DES VATERLANDES ANNO 1636 - EIN GEDICHT VON ANDREAS GRYPHIUS ÜBER DEN DREIßIGJÄHRIGEN KRIEG

Mehmet ÖZTÜRK*

ZUSAMMENFASSUNG

Geschichtliche, soziale, kulturelle und industrielle Entwicklungen gehören zu den wichtigsten Faktoren bei der Entstehung eines literarischen Werkes, soweit sie in der Entstehungszeit dieses Werkes vorkommen. Daher enthält mal eine kurze Geschichte, mal ein Roman und mal auch ein kurzes Gedicht wichtige Anhaltspunkte, die den LeserInnen die Möglichkeit bieten, sich einen Überblick über die Ereignisse in dieser Zeit zu verschaffen. Der Krieg ist auch ein Phänomen, das immer wieder die Menschheitsgeschichte beschäftigte und deshalb in der Literatur öfters bearbeitet wurde.

In der deutschen Literatur wurde die Zeit des Barock (ca. 1600-1720) von dem 30jährigen Krieg geprägt, der in Deutschland zuerst als ein Glaubensstreit zwischen Protestanten und Katholiken begann und sich dann auf das ganze Europa ausweitete. In dieser Arbeit wird versucht, ein Gedicht von Andreas Gryphius zu interpretieren. Gryphius hatte diesen Krieg miterlebt und war vielen Gräueltaten des Kriegs ausgesetzt, daher betitelte er sein Gedicht „Tränen des Vaterlandes anno 1636.“

Schlüsselwörter: Gryphius, 30jähriger Krieg, Barockdichtung

TRÄNEN DES VATERLANDES ANNO 1636 - ANDREAS GRYPHIUS'TAN OTUZYIL SAVAŞLARI HAKKINDA BİR ŞİİR

ÖZET

Edebi bir eserin oluşmasında en önemli etkenler, o eserin yazıldığı dönemdeki tarihî, sosyal, kültürel ve endüstriyel gelişmelerdir. Bundan dolayıdır ki bazen kısa bir hikaye, bazen bir roman bazen de bir şiir, yazıldığı tarihteki her türlü gelişmeyi anlamamıza ve yorumlamamıza yardımcı olacak önemli ipuçları verir. İnsanlık tarihi boyunca devam edegelen savaşlar da her zaman edebiyata konu olmuş ve kimi zaman savaşan tarafların kahramanlıkları kimi zaman da savaşın doğurduğu sonuçlar yazara ilham kaynağı olmuştur.

İşte Alman Edebiyatı'ndaki Barock Dönemi'ne de (yakl. 1600-1720) Almanya'da Protestanlarla Katolikler arasında başlayan ve daha sonra tüm Avrupa'yı saran 30 Yıl Savaşları (1618-1648) damgasını vurmuştur. Bu makalemizde 30 Yıl Savaşlarını şahsen yaşamış ve savaşın her türlü olumsuz etkisine maruz kalmış olan Andreas Gryphius'un savaşın kötülüklerini anlattığı „Tränen des Vaterlandes anno 1636“ adlı şiirini yorumlamaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Gryphius, 30 Yıl Savaşları, Barock Edebiyatı

---

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: mehmetozturk@firat.edu.tr

EINLEITUNG

Jede Dichtung bzw. jedes literarische Werk kommt durch irgendeinen Anlass zustande. Manchmal bestimmt die Liebe, manchmal der Glaube, die Ehre oder ein geschichtliches Ereignis den Hauptgedanken eines Werkes. Ohne Zweifel ist „das Phänomen des Krieges, das die menschliche Geschichte von den Anfängen bis in die Gegenwart immer begleitet hat“ (Hein u.a., 1986: 101) eines der meistverarbeiteten Themen in der Weltliteratur.

Dementsprechend ist auch die deutsche Literatur des Barock stark von einem Krieg beeinflusst, der lange als die schlimmste Katastrophe der deutschen Geschichte galt: dem Dreißigjährigen Krieg (1618-1648). Die Auseinandersetzung begann als ein Glaubensstreit zwischen Protestanten und Katholiken und weitete sich zu einem europäischen Konflikt aus. Der Krieg hinterließ ein entvölkertes Land, eine ruinierte Wirtschaft, kulturelle Verödung und moralischen Niedergang (Vgl. Kunze, 1983: 14).

I. DIE HISTORISCHE SITUATION

Gryphius wurde im Jahre 1616 in Glogau geboren. Zwei Jahre später (1618) begann der Dreißigjährige Krieg. Gryphius wuchs mit dem Krieg auf und wurde selber Zeuge vieler Gräueltaten und Plünderungen sowie Vertreibungen der Angehörigen der protestantischen Kirche.

Die Pest und die Seuchen in den von Flüchtlingen überfüllten Städten kosteten 6-7 Millionen Menschen das Leben (Vgl. Meid, 1989: 86). Auch Gryphius war vom Krieg betroffen. Im Oktober 1628 wurde Glogau, die Stadt, in der er sich aufhielt, durch kaiserliche Söldner besetzt. Das protestantische Gymnasium, in dem Gryphius' Stiefvater Michael Eder unterrichtete, wurde aufgelöst. Eder wurde nach Driebitz vertrieben. Gryphius folgte ihm dorthin (Vgl. Arnold, 1980: 106).

Ostern 1631 wollte Gryphius aufs Gymnasium in Görlitz, aber wegen kriegerischer Unruhen konnte er dort nicht bleiben und ging wieder nach Glogau zurück. Im selben Jahr, am 24. Juni, wurde Glogau niedergebrannt. Deswegen ging Gryphius nach Rückersdorf. Infolge des Krieges musste Gryphius mehrfach die Schule wechseln (Vgl. Ebd.: 106). Der Krieg begleitete ihn mehr als die Hälfte seines Lebens lang. Gryphius verliert ihm in seinen Werken in der Art

---

einer Klage Ausdruck. Das Sonett *Tränen des Vaterlandes anno 1636*, um das es hier geht, ist ein Beispiel dafür.

II. DIE ENTSTEHUNGSGESCHICHTE DES GEDICHTS

Im 16. Jahrhundert war Latein die Sprache der bedeutendsten deutschen Lyriker. Die italienischen Humanisten hielten die Deutschen für Barbaren und das Deutsche für eine barbarische Sprache (Vgl. Meid, 1989: 93). Die Reform der deutschen Dichtung im 17. Jahrhundert wird von den Zeitgenossen und der Literaturgeschichtsschreibung mit dem Namen Martin Opitz verbunden. Martin Opitzs *Buch von der deutschen Poeterey* (1624) gilt als erste Poetik in deutscher Sprache (Vgl. Ebd.: 94).

Auch Andreas Gryphius durchbrach den lateinischen Traditionalismus (Vgl. Arnold, 1965: 2) und begann in deutscher Sprache zu dichten. Er schrieb seine ersten Sonette in deutscher Sprache, die deswegen als *Deutsche Sonette* bezeichnet wurden, während seines Aufenthaltes in Danzig im Jahre 1636. Diese Sammlung ließ er in Lissa, einer deutsch-polnischen Grenzstadt, drucken und man nannte sie daher *Lissaer Sonette* (Vgl. Bienek, 1987: 15).

„Es sind dreißig an der Zahl und Gryphius spielt hier bereits alle Möglichkeiten des deutschen Sonetts aus; es sind Meisterwerke darunter, wie er sie später nie mehr erreicht hat. Auch die *Tränen des Vaterlandes* muss man wohl dazu rechnen. Im ersten Druck (1637) war das Gedicht mit dem Titel *Trauerklage des verwüsteten Deutschlands* überschrieben, in der zweiten Auflage, die schon sechs Jahre später folgte, nahm der Autor einige Änderungen des Textes vor [...] und gab ihm den neuen Titel: in dieser Fassung ist es bis heute überliefert“ (Ebd.: 15).

III. ZUR FASSUNG DER ERSTAUSGABE

Im Jahre 1636 kamen in Schlesien wieder die Katholiken an die Macht und wollten die Protestanten gewaltsam rekatholisieren (Vgl. Szyrocki, 1985: 20). Unter dem Einfluss der Kriegsgräuere schrieb Gryphius, selbst Protestant, eines der berühmtesten Gedichte der Zeit: *Trauerklage des verwüsteten Deutschlands*.

Wir sind doch nunmehr gantz / ja mehr als gantz vertorben.
Der frechen völcker schar / die rasende Posaun /
Daß vom Blut feiste Schwert / die donnernde Carthau /
Hat alles diß hinweg / was mancher sawr erworben /

Die alte Redligkeit vnnnd Tugend ist gestorben;
Die Kirchen sind vorheert / die Starcken vmbgehawn /
Die Jungfrawn sind geschänd; vnd wo wir hin nur schawn /
Ist Fewr / Pest / Mord vnd Todt / hier zwischen Schantz und Korben.

Dort zwischen Mawr vnd Stad / rinnt allzeit frisches Blut
Dreymal sind schon sechs Jahr als vnser Ströme Flutt
Von so viel Leichen schwer / sich langsam fortgedrungen.

Ich schweige noch von dehm / was stärker als der Todt /
(Du Straßburg weist es wol) der grimmen Hungersnoth /
Vnd daß der Seelen-Schatz gar vielen abgezwungen.

„Die deutschsprachigen Dichtungen von Gryphius erschienen in der Zeit von 1637 bis 1664. Zwischen der Erstveröffentlichung der Lissaer Sonette und der Ausgabe letzter Hand von 1663 verstrichen also 26 Jahre. In dieser Zeit hatte Gryphius mehrmals Gelegenheit, seine Gedichte zu verbessern“ (Szyrocki, 1964: 48). Die Verbesserung wurde auch von Opitzens *Buch von der deutschen Poeterey* verlangt, das für die Dichter des Barock als poetische Grundlage diente. Gryphius wurde als *Der Unsterbliche* in die *Fruchtbringende Gesellschaft* aufgenommen. Auch dieser Ruhm veranlasste ihn, seine Verse umzubauen.

Er arbeitete alle Sonette um, die er in die Sammlung von 1643 übernahm, „um den Erfordernissen der Prosodie genüge zu tun und somit seine theoretischen Erkenntnisse, zu denen er im Laufe der Zeit gekommen war, durch dichterische Praxis zu belegen.“ (Ebd.: 62)

Auch das Sonett die *Trauerklage des verwüsteten Deutschlandes* (Der besseren Lesbarkeit halber werden die folgenden Zitate aus der ersten Fassung des Gedichts in moderner

---

Orthographie geschrieben) wurde von diesen Änderungen betroffen. Im Vers 1 benutzt Gryphius den Zustandspassiv „verdorben sein“. „Wir sind verdorben“ heißt dann, dass das deutsche Volk sowohl materiell als auch geistig zerstört wurde. Nach dieser Feststellung werden die Bilder der Kriegsgräuel apokalyptisch dargestellt. Zerstörte Kirchen, geschändete Jungfrauen, Pest, Tod und Hungersnot sind die Folgen des Krieges.

In der zweiten Fassung verwendet Gryphius das Verb „verheeren“, das einen etymologischen Zusammenhang mit „Heer“ hat und damit auf die aktuellen militärischen Auseinandersetzungen hinweist. Das Verb „verheeren“ betrifft hier nur den materiellen Verlust. Denn Gryphius bringt die Antithese erst im letzten Terzett zum Ausdruck, dass viele Menschen auch seelisch zerstört wurden.

Im Vers 4 heißt es „Hat alles dies hinweg / was mancher sauer erworben.“ Hier ist nicht klar, was sauer erworben wurde. Gryphius änderte diesen Vers später in „Hat aller Schweiß und Fleiß und Vorrat aufgezehret.“ um. Statt „Hat alles dies hinweg“ schrieb er korrekter „Hat aller Schweiß und Fleiß und Vorrat aufgezehret“, wodurch das Mitzuteilende sich verdeutlichte.

Der Vers „Die alte Redlichkeit und Tugend ist gestorben“ bezieht sich allein auf den Glauben und die Kirche. In der zweiten Fassung fügte Gryphius das Weltliche hinzu: „Die Türme stehen in Glut ...“. Man versteht so, daß der Krieg das Land auch materiell zerstört hat. Den Halbvers „Die alte Redlichkeit und Tugend“ verwandelte Gryphius in den Halbvers „Die Kirch ist umgekehret.“ In übertragener Bedeutung kann sich das Wort „umgekehret“ hier auch auf den Glauben beziehen und das „Umgekehret-Sein“ der Kirche würde dann bedeuten, dass die Menschen in ihrem Glauben schwach wurden oder gar keinen Glauben mehr hatten, da für sie andere Probleme im Vordergrund standen.

„Dort zwischen Mauer und Stadt“: Das Wort „dort“ ist ein Ausdruck dafür, dass das Bezeichnete in einer gewissen Entfernung zum Sprecher steht. Aber Gryphius wollte diese Entfernung aufheben und nahm daher in der letzten Fassung das Wort „hier“. Er wies damit darauf hin, dass das Ganze in seiner Umgebung geschah und dass er selbst Zeuge der Begleiterscheinungen des Krieges war. Der Halbvers „Zwischen Mauer und Stadt“ bezieht sich geographisch auf einen engeren Raum als „durch die Schanz und Stadt“. Denn man baute eine Schanze oft auf dem Land, wo die eigentliche Schlacht stattfand. Damit dehnt sich der

---

Schauplatz des Geschehens aus. Es ist überall, auf dem Land wie in der Stadt, Blut zu sehen. Das Land ist genauso vom Krieg betroffen wie die Stadt.

„Von so viel Leichen schwer / sich langsam fortgedrungen“: In diesem Vers finden wir eine Andeutung über die Zahl der im Krieg gefallenen Menschen. Man versteht aber auch, dass trotz der Leichen die Ströme immer noch fließen konnten, wenn auch langsam. Dagegen heißt es in der zweiten Fassung „Von Leichen fast verstopft“. Hier ist die Aussage verstärkt und es wird deutlich, dass der Krieg sehr viele Menschen das Leben kostete.

Der Halbvers „Du Straßburg weißt es wohl“ ist ein Hinweis darauf, dass die Stadt Straßburg eine Hungersnot erlebt hat. Im Jahre 1646 übergab Gryphius dem Straßburger Buchhändler Caspar Dietzel seine Sonn- und Feiertagssonette, damit er sie druckte. Aber der Buchhändler ging Bankrott und konnte die Sonette nicht drucken. Es ist ein Beweis dafür, dass es damals den Menschen in Straßburg nicht gut ging und dass sie eventuell eine Hungersnot erlebten. Aber Gryphius gab seinem Eindruck, dass der Verlust der Seele etwas weitaus Schlimmeres ist als der Tod und der Hunger in einer Stadt, eine universale Bedeutung, indem er in der zweiten Fassung diesen Halbvers herausnahm.

„Die Änderungen, die Gryphius durchführte, wurden meist aus Rücksicht auf Metrik und Poetik vorgenommen. [...] So sind die Gedichte seiner Ausgabe letzter Hand glatter, fließender, objektiver und stehen dem Zeitstil näher, die Gedichte seiner Erstausgaben dagegen sind wortgewaltiger und schwerfälliger“ (Szyrocki, 1964: 48).

IV. ZUR INTERPRETATION DER NEUEREN FASSUNG

Thränen des Vaterlandes, anno 1636.

Wir sind doch nun mehr gantz, ja mehr denn gantz verheeret!

Der frechen völcker schaar, die rasende posaun,

Das vom blut fette schwerdt, die donnernde carthaun

Hat aller schweiß und fleiß und vorrath auffgezehret.

Die thürme stehen in glut, die kirch ist umgekehret,

Das rathaus liegt im graus, die starcken sind zerhaun,

Die jungfern sind geschänd't, und wo wir hin nur schau,
Ist feuer, pest und tod, der hertz und geist durchfähret.

Hier durch die schantz und stadt rinnt allzeit frisches blut;
Dreymal sind schon sechs jahr, als unsrer ströme flut,
Von leichen fast verstopfft, sich langsam fort gedrunge;

Doch schweig ich noch von dem, was ärger als der tod,
Was grimmer denn die pest und glut und hungersnoth.
Dass auch der seelen-schatz so vielen abgezwungen

A. Versmaß und Reim

Das Gedicht hat durchgehend den sechshebigen Jambus (Alexandrin) als Versmaß. Das Reimschema ist abba abba ccd eed; es handelt sich also um ein Sonett des Ronsard-Typs. Die ersten. und vierten. Verse der Quartette haben jeweils 13 Silben und einen weiblichen Ausgang. Die zweiten und dritten. Verse haben dagegen 12 Silben und enden mit einer männlichen Silbe. Die beiden Quartette haben einen reinen und umarmenden Reim. Bei den Terzetten sind die ersten zwei Verse zwölfsilbig mit männlichem Ausgang und bilden einen Paarreim. Die dritten Zeilen haben 13 Silben und einen weiblichen Ausgang.

B. Interpretation

Das Sonett schildert den Zustand des Vaterlandes im Jahre 1636. In dieser Zeit war Deutschland in kleine Fürstentümer aufgeteilt. Jeder Fürst wollte souverän herrschen. Die Untertanen sollten nach dem Prinzip des Augsburger Religionsfriedens von 1555 zu der Religion des Herrschers übertreten. "cuius regio, eius religio" (Wessen Herrschaft, dessen Glaube) hieß der Grundsatz des Augsburger Friedens, der sowohl zu neuen Spaltungen in der christlichen Religion als auch zu Glaubensverlust führte (Borries, 1991: 346).¹⁶ Gryphius stellte damals die Gefahr des Glaubensverlustes fest und brachte sie in seinen Werken zum Ausdruck so auch in dem Sonett *Tränen des Vaterlandes anno 1636*.

Der einleitende Vers mit einer Klimax „ganz, ja mehr denn ganz“ führt diesen Verlust vor Augen und stellt die These auf, dass der Krieg noch einen anderen Einfluss auf die Menschen ausübte als Verheerung, Verwüstung und Vernichtung. In den Versen 2 und 3 wird die Zerstörung mit vier Einzelbildern apokalyptisch geschildert. In der ersten Hälfte des zweiten Verses benutzt der Dichter ein Hyperbaton und stellt das Wort „Völker“ um, um es zu betonen.

„Das vom Blut fette Schwert“: Diese Metapher bringt zunächst zum Ausdruck, dass das Schwert vielen Menschen das Leben nahm, so dass es sich mit Blut fettete. Die weitergehende Bedeutung ist die, dass das Schwert, da es bereits eingefettet ist, nicht mehr gepflegt zu werden braucht und somit ohne Unterbrechung als Mordinstrument zur Verfügung steht.

Das erste Quartett zählt die Urheber des schlechten Zustandes im Jahre 1636 nacheinander auf und im letzten Vers wird deutlich, dass die Urheber alles zunichte machten, was der Mensch mit Schweiß und Fleiß erwarb. Das durch Schweiß und Fleiß Erworbene wird dann im zweiten Quartett aufgezählt. Türme und Rathaus sind es, die man mit großer Mühe errichtete. Die Türme stehen für das Diesseits und die Kirche steht für das Jenseits. Es kommen wirklichkeitsnähere Bilder in den Vordergrund. Die geschändeten Frauen, Pest, Feuer und Tod sind die Kriegsfolgen, unter denen das Herz und die Seele leiden.

Das erste Terzett fährt mit der Aufzählung der Kriegsgräuere fort. Die Szene wird grauenhaft und überschreitet die Grenzen der Stadtmauer. Eine Alliteration mit den Worten „Schanz“ und „Stadt“ beschleunigt das Tempo. „Durch die Schanz und Stadt“ schildert den Umfang des Krieges. Sowohl die Stadt als auch das hauptsächliche Schlachtfeld auf dem Land, wo man gegen den Feind Schanzen errichtet, sind vom Krieg betroffen. Der zweite Vers informiert uns über die Dauer des Krieges und seine unmittelbaren Folgen: In 18 Jahren kamen so viele Menschen ums Leben, dass deren Leichen die Flüsse verstopft haben. Der Eindruck der Verstopfung wird auch durch den an dieser Stelle sehr schwerfälligen Satzbau verstärkt. „Dreimal sechs Jahre“ deutet auf die Jahreszahl hin, die im Titel enthalten ist.

Die Dauer und die weiteren Folgen des Krieges lassen sich in einer Zeile nicht ausdrücken und nehmen das ganze Terzett in Anspruch. Gryphius zerlegt die hohe Jahreszahl der Kriegsdauer in drei kleinere Zahlen, die allein schon einen langen Zeitabschnitt bezeichnen. „Das ist eine rhetorische Formel, aber sie passt hierher, das endlos Lange dieses Krieges kann

---

nicht einfach mit einer Zahl abgetan sein, sechs Jahre trug man es, und dann noch einmal sechs Jahre, und dann noch einmal so lange – die Formel hat hier echtes Leben.“ (Trunz, 1956: 141).

Bis hierher wurden die grausamen Bilder des Krieges aufgezählt. Aber das Entscheidende wurde noch nicht gesagt. Gryphius sparte es für das letzte Terzett auf. Dieses Terzett ist eine Zusammenfassung der von Anfang bis hierher gehäuften Bilder. Grammatisch besteht diese letzte Strophe aus einem einzigen Satz, der zwei Relativsätze und einen Nebensatz beinhaltet. Hier ist eine Stilfigur, ein Enjambement zu sehen. Gryphius meint, der Tod, die Pest und die Hungersnot seien noch zu verschmerzen. Aber das Schlimmste von allem sei, dass infolge des Krieges vielen Menschen auch der Schatz ihrer Seele verloren ging. Gryphius betonte dies, indem er das Wort "Seele" im Satz durch ein Hyperbaton verstellte.

„Abzwingen des Seelen-Schatzes heißt zunächst ganz einfach, dass viele Menschen durch äußere, staatliche Gewalt, die gemäß dem Grundsatz *cuius regio, eius religio* (siehe Anm. 16) ausgeübt wurde, zu einem Wechsel der Konfession gezwungen wurden. Sodann bedeutet es, daß die Menschen durch die Not der Zeit den Glauben verloren haben oder im Glauben schwach geworden sind“ (Ebd.: 142).

Gryphius verglich das Kostbare, das Gute, was sich in der Menschenseele verbirgt, mit einem Schatz. Denn man kann einen Schatz erst bewerten, wenn man ihn entdeckt hat. Er ist auch irgendwo verborgen, wie „Redlichkeit“ und „Tugend“, die sich im Innern des Menschen verbergen. Indem die Seele metaphorisch als „Schatz“ bezeichnet wird, wird das Äußerliche, das Weltliche dem Innerlichen, dem Religiösen gegenübergestellt.

V. ZUSAMMENFASSUNG

Das Sonett schildert das wahre Gesicht des Krieges. Schon im ersten Vers finden wir einen Hinweis darauf, daß nicht die Verheerung die schlimmste Folge vom Krieg sei. Die Verstärkung der Aussage mit „ganz, ja mehr denn ganz“ zeigt uns, daß es unter der Kriegsfolgen etwas anderes gibt, das schlimmer ist als materielle Verwüstung. Dies kommt im zweiten Terzett nach vielen metaphorischen Bildern noch einmal zum Ausdruck. Dieses letzte Terzett ist quasi eine Zusammenfassung des ganzen Gedichts. Obwohl Gryphius anschaulich und in durchaus abschreckenden Bildern die materiellen Verwüstungen des Krieges beschreibt,

---

stellt er im letzten Terzett fest, dass der Verlust des Glaubens das Allerschlimmste unter den Begleiterscheinungen des Krieges sei.

LITERATURVERZEICHNIS

I. PRIMÄRLITERATUR

Gryphius, Andreas: Werke - Tübingen 1878 - 1884 und Leipzig 1938.

1. Lustspiele. Hrsg. von Hermann Palm. 1878. 582 S. [Enthält: Peter Sequenz, Horribilicribrifax, Majuma, Piastus, Verliebtes Gespenst, Die Geliebte Dornrose, Der schwermende Schäffer, Seugamme.]

2. Trauerspiele. Hrsg. von Hermann Palm. 1882. 813 S. [Enthält: Leo Armenius, Catharina von Georgien, Cardenio und Celine, Carlous Stuardus, Papinian, Beständige Mutter oder Die Heilige Felicitas, Die sieben Brüder oder Die Gibeoniter.] (= Bibliothek des Literarischen Vereins in Stuttgart. Bd. 138, 162, 171.,287)

3. Lyrische Gedichte. Hrsg. von Hermann Palm. 1884. 693 S. Erg. Bd. Lateinische und deutsche Jugenddichtungen. Hrsg. von Friedrich-Wilhelm Wentzlaff- Eggebert. Mit einer Bibliographie der Gryphius-Drucke. 1938. XXXIX, 273 S., Taf. [Enthält: Herodes I u. II, Olivetum I-III, Parnassus Renovatus, Acclamations Votivae, Lateinische Epigramme I, Deutsche Epigramme I, Gelegenheitsgedichte, Quellen zur Bibliographie, Briefgedichte.] [Nachdr. 1., 2. 3. Mit einem Neudruck des Lissaer Sonettbuchs von 1637 und den Berichtigungen und Nachträgen zur Palmschen Ausgabe der Lyrischen Gedichte. Erg. Bd. - Hildesheim 1961. Dass. auch: Darmstadt 1961.]

II. SEKUNDÄRLITERATUR

ARNOLD, Ludwig Heinz, »Diß Leben kömmt mir vor als enie renne bahn« Einführender Bericht über Leben und Werk des Andreas Gryphius. In: Text + Kritik, Zeitschrift für Literatur. Hrsg. von Heinz Ludwig Arnold. Nr. 7/8. Aachen 1965. S.1-15.

BIENEK, Horst, Andreas Gryphius. Tränen des Vaterlandes, anno 1636. In: Wem ist die Ewigkeit. Dichter, Interpreten, Interpretationen. Hrsg. von Rudolf Riedler. München 1987. S.14-17.

-
- BORRIES, Ernst und Erika, Deutsche Literaturgeschichte. Mittelalter, Humanismus, Reformationszeit, Barock. In Ders.: Barock (1600-1700) . München 1991. S.345-416.
- KENKEL, Konrad O., »Was liefert dir die Welt? Rauch, Nebel und Gedichte« Die Lyrik des Andreas Gryphius. In: Text + Kritik, Hrsg. von Ludwig Heinz Arnold. Nr. 7/8. 2., rev. und erw. Aufl. München 1980. S.85-93.
- KUNZE, Karl, Der Große Krieg von 1618-1648. In: Deutsche Geschichte in 12 Bänden. Hrsg. von Heinrich Pleticka. Bd.7 Gütersloh 1983. S.14-65.
- MARTINI, Fritz, Gryphius. Tränen des Vaterlandes. In: Die deutsche Lyrik. Hrsg. von Benno von Wiese. Bd.2. Düsseldorf 1956. S. 442-444.
- MEID, Volker, Literatur des Barock, In: Deutsche Literaturgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. von Wolfgang Beutin u.a..3.,überarb. Aufl. Stuttgart 1989. S.85-120.
- SALEWSKI, Michael, Deutschland. Eine politische Geschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart.Bd.2. München 1993. In Ders.: Die erste Urkatastrophe: Der Dreißigjährige Krieg. S.131-144.
- SCHILLING, Heinz, Der Große Krieg. Deutschland in der allgemeinen Krise des 17. Jhs. In: Mitten in Europa Deutsche Geschichte von Hartmut Boockmann u.a. Berlin 1987. S.163-180.
- SZYROCKI, Marian, Andreas Gryphius. Tränen des Vaterlandes, anno 1636. In: Frankfurter Anthologie Hrsg. von Marcel Reich-Ranicki. 1. Aufl. Bd. 9. Frankfurt 1985. S.19-21.
- SZYROCKI, Marian, Andreas Gryphius. Sein Leben und Werk. Tübingen 1964. 136 S.
- SZYROCKI, Marian, Der junge Gryphius. Berlin 1959. 196 S.
- TRUNZ, Erich, Andreas Gryphius. Tränen des Vaterlandes. Anno 1636. In: Die deutsche Lyrik. Hrsg. von Benno von Wiese. Bd.1. Düsseldorf 1956. S.139-144.

YATIRIM PROJELERİNDE RİSK ANALİZİ VE DEĞERLEMESİ^(*)Muhammet BEZİRCİ^(**)**ÖZET**

Globalleşen dünyada rekabetin bilgiye dayalı olarak devamlı artması firmaların mevcut kaynaklarını optimal bir şekilde yüksek getirili yatırımlara dönüştürme çabasını zorunlu kılmaktadır. Belirsizlik ve risk şartları altında gerçekleştirilecek olan bu yatırımlar, geleceğe yönelik olarak getiri sağlamak amacı ile yapılmaktadır. Hem sahip olunan kaynakların kısıtlı olması hem de geleceğin belirsiz olması firmaların yapacakları yatırımların risk analizinin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Firmalar içinde buldukları mevcut durum çerçevesinde hangi yatırımın daha karlı olacağını projenin temel parametrelerini esas alarak değerlendirmek zorundadırlar. Ayrıca bilgi çağı olan günümüzde doğru bilginin elde edilmesinde zaman ve maliyet tasarrufu da firmaların amaçları arasındadır. Firmalar alternatif projeleri minimum zaman, maksimum hız ve en güvenilir sonuçları elde edecek biçimde değerlendirip analiz sonuçlarını elde etmek ve bu doğrultuda yatırımlarını gerçekleştirmek zorundadır. Bu ise risk analizi ile mümkündür. Risk analizinde klasik metotlar, istatistikî metotlar ve doğrusal programlama kullanılarak bir değerlendirme yapmak mümkündür.

Bu çalışma, bir yatırım projesinin değerlendirilmesi sürecinde muhtemel risklerin belirlenmesinde kullanılan ve minimum maliyet içeren klasik yöntemlerin incelenmesi, ve yatırım kısıtları altında hangi yöntemin yatırımın niteliğine bağlı olarak yatırımcı açısından optimal yatırımın seçiminde kullanılabilir olduğunun ortaya konulmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Risk Analizi, Yatırım Projeleri, Proje Değerleme

---

^(*) Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesinde Risk Analizi ve Karar Destek Sistemleri” isimli doktora tezinden hazırlanmıştır.

^(**)Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Akören Ali Rıza Ercan MYO, mbezirci@selcuk.edu.tr

RISK ANALYSIS AND EVALUATING ON INVESTMENT PROJECT

SUMMARY

In the globalized world, due to the continuous increase in competition parallel to the increase in information, firms have to transform their existing sources into high return investments. Investments that will be done under uncertainty and risky conditions are performed in order to provide future benefits. Since sources are limited and future is uncertain, having risk analysis for investments is required. In the framework of the existing conditions, firms have to decide more profitable investments by taking into account basic parameters of regarding projects. Furthermore, to obtain the correct information in today's information era, time and cost saving are among the objectives of the firms. Firms have to evaluate alternative projects to achieve the most trustable results with maximum speed by minimum time spending and obtain analysis results and they have to do their investments in this direction. But, this is possible through risk analysis. In risk analysis, valuation is possible by using classical methods, statistical methods and linear programming.

This study aims to examine classical methods which are used to determine possible risks during the valuation process of an investment project with minimum costs and to assert due to the quality of investment under the existing investment boundaries which method is usable for deciding the optimal investment in terms of the investor.

Key Words: Risk Analysis, Investment Project, Project Evaluating

GİRİŞ

İşletmelerin ellerinde bulunan iktisadi kaynakları sınırlıdır. Bu kaynakların verimli yatırım projelerinde kullanılması hem işletme hem de ülke ekonomisi açısından son derece önemlidir. Yatırımlarla ilgili kararların sonuçları, işletmenin başarısının veya başarısızlığının bir göstergesidir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma sürecinde ekonominin yapı taşlarını oluşturan firmaların yatırımlar nezdinde başarısı milli refah düzeyini de doğrudan etkileyecektir.

Firmalar için alternatif yatırım projeleri arasından seçilecek olan optimum yatırım projesi, firma için minimum maliyet ve maksimum getiri şartları altında en iyi nakit girişini sağlayacağı için firmanın büyümesine neden olacaktır. Mikro düzeydeki bir büyüme, ülke çapında bir büyümeye neden olacağı için yatırım projelerinin verimliliği, ülke ekonomisine katkıda bulunacaktır. Plasman olarak tanımlanan mevcut sermaye yatırımlarının el değiştirmesi de, firmanın değerini maksimize edecek nitelik taşıyorsa optimum yatırım projesi olarak ifade edilmelidir.

İşletmeler, içinde buldukları mevcut durum ile birlikte hangi yatırımın işletme için daha karlı olacağını da değerlendirmek zorundadırlar. Proje geleceğe dönük olduğu için ve gelecek de risk ihtiva ettiği için projelere parametreler tesadüfi değişken niteliğindedir. Bu sebeple bütün projeler belirli bir ölçüde risk içerir (Schuyler, 2001: 6).

Bu doğrultuda yapılan bir proje değerlendirme süreci, yatırımcı için alternatif maliyeti çok yüksek olabilecek uzun bir zaman dilimine yayılabilir. Yatırımcının çok sayıdaki alternatif yatırım projeleri arasından en uygun olanını, en kısa zamanda belirlemesi bu alternatif maliyeti azaltabilir (Bodily, 1985: 144).

Elimizde projeye ait geçmiş veriler bulunduğunda normal istatistiki risk parametrelerini kullanırız. Buna karşılık gelecek belirsiz ve dinamiktir. Bu sebeple sermaye bütçelemesi yatırımlarında geçmiş verilerin aynen gelecekte kullanılması pek olası değildir. Bu durumda Bayesian okulun görüşleri çerçevesinde subjektif olasılıkların kullanılması gerekmektedir (Filders and Stevens, 1978: 119).

Bu bağlamda yatırım projelerine ait risk değerlendirme sürecinde; klasik metotlar, istatistiki metotlar, doğrusal programlama, hedef programlama ve tam sayılı programlara gibi teknikler araç olarak kullanılmaktadır. Bu metotlar çerçevesinde yatırım projelerinin

---

değerlendirilmesi firma için bir maliyet içermektedir. Firma risk analizi sürecinde katlanacağı bu maliyetler ile yatırım projesinden elde edeceği getirilerin zamana göre iskonto edilmiş değerlerini karşılaştırmak zorundadır. Sonuçta en kısa sürede en hızlı ve en güvenilir bilgiyi veren değerlendirme yöntemini seçecektir.

Mohamed ve McCowan (1999) tarafından yapılan çalışmada olasılık teorisi kullanılarak belirsizlik altında yatırım projelerindeki değerlendirme sürecine ait yapılan çalışmada yatırım projelerinin hem bir kısmının ayrı ayrı değerlendirilerek bir model oluşturulması incelenmiş ancak bunun olasılık teorisine göre güven düzeyinin belirlenmesinde muhtemel sapmaların olabileceği belirtilmiştir.

Filders ve Stevens (1978) tarafından yapılan çalışmada ise yatırım projeleri geleceğe yönelik olduğu ve geleceğin ise belirsizlik ve risk içermesinden dolayı geçmişteki verilen kullanılmasının doğru olmadığı ve rakip firmalar ile yatırımın bir oyun olarak düşünülebileceği ve sübjektif nitelikli metodların kullanılmasının uygun olacağı belirtilmiştir.

Baum ve Thies (1999) tarafından yapılan çalışmada yatırım projelerindeki nakit akışlarının değerlendirilmesinde karar ağacı yönteminin dikkate alınmasını, projeye ait diğer parametrelerin içerdiği belirsizlik ve riskin ölçülmesinde ise yatırımcının kararının esas olduğu belirtilmiştir.

Dey, Tabucanon ve Ogunlana (1994) tarafından yapılan çalışmada proje planlaması süresinde risk analizinin önemli olduğu vurgulanmış ve her sektörün kendisine ait bir risk değerlendirme metodu geliştirilebileceği belirtilmiş ve riskleri çevresel faktörlerin etkileyeceği düşüncesiyle firmaların sübjektif kararlarının önemi vurgulanmıştır.

Simister (1994) tarafından proje riski ve analizi konusunda firmalara bir anket çalışması yapılmış ve firmaların minimum maliyetli ve teknolojik aygıtları kullanabilecekleri ve çözümlemesi kolay metodları tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yatırım projelerine ait risk değerlemesinde kullanılan istatistikî metodlar, doğrusal programlama, hedef programlama gibi kantitatif teknikler hem zaman hem de personel açısından firma için yüksek maliyet içermektedir. Bu nedenle yatırım projelerinin başlangıç aşamasında yapılacak olan minimum maliyetli risk analiz yöntemleri firmalar tarafından diğerlerine kıyasla tercih edilecektir. Literatürde, yatırım projelerindeki risk analizi değerlendirme

---

metotları incelendiği zaman karar alma sürecinde klasik yöntemlerin firmalar için daha etkin ve hızlı sonuçlar verdiği görülmektedir.

Bu çalışma firmalar için yatırım projeleri açısından personel, zaman, işgücü, maliyet, bilgi ve rekabet üstünlüğü sağlayan risk analiz yöntemlerinden klasik metotları bir set halinde değerlendirmiş ve projenin niteliğine göre hangisinin firma açısından optimal kullanıma uygun olacağını ortaya koymayı amaçlamıştır. Klasik metotların değerlendirilmesindeki amaç ise istatistiki ve kantitatif metotlara göre firma için personel, zaman ve maliyet açısından minimize edilmiş olmasıdır.

Bu çalışma literatür açısından, yatırım projelerinin risk analizi ve değerlemesinde kullanılan klasik metotların bir bütün halinde incelenmiş olması ve gelecekte yapılacak çalışmalar açısından bu metotlar ile istatistiki veya kantitatif metotların karşılaştırılması aşamasında katkı sağlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

I. YATIRIM PROJELERİ VE RİSK

Genel anlamda yatırım, mal veya hizmet niteliğindeki bir faydanın elde edilmesi olarak tanımlanır (De Garmo v.d.,1990: 446). Firma açısından yatırım ise; firmanın amaçları doğrultusunda uzun süreli nakit girişi sağlamaya yönelik her türlü harcamadır (Shapiro, 1991: 2). Firmaların sonsuz süreli kurulduğu varsayımına göre kar amacı doğrultusunda faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için gerekli olan bina, arazi, tesis-yol, ekipman gibi, sürekli kullanılan elemanlar için yapılan harcamalar da yatırım kapsamına girmektedir(Weston and Copeland., 1992: 42).

Projeler; başlangıç dönemi (t_0) ve bitiş dönemi (t_n) belli olan, belirlenmiş bir süreç dahilinde, bağımsız bir biçimde devam ettirilebilir duruma getirilmiş olan planlar olarak tanımlanabilir (Park, 1997: 11). Bir firma için proje; ekonomik ve teknik yönden uygulama imkanı olan ve yapılabilecek yatırımdır (Van Horne, 1992: 572). Ülke kaynaklarının mal ve hizmet üretilmesi yönünde kullanılması; fiziki anlamda, hammadde, işgücü, yarı mamul, işletme malzemesi, sermaye malları gibi işletme için gerekli olan girdileri üretim sürecine sokarak belirli teknolojileri kullanmak suretiyle potansiyel talebi karşılamak üzere yapılan her türlü

---

faaliyetlere de proje denir (Barutçu, 1985: 23). Firmalar ve ülke ekonomisi açısından yatırım projeleri içerdiği bu önemden dolayı aşağıdaki şartları kapsamalıdır (Hunt v.d., 1971: 147):

- 1- Yatırım projeleri belirli ve uzun ömürlü bir kapasite yaratmalıdır,
- 2- İç ve dış ekonomiye mal ve hizmet arz etmelidir,
- 3- Ekonomik girdi olan hammadde, işgücü ve sermaye mallarını kullanmalıdır,
- 4- Mevcut alternatif yatırım projeleri içerisinde en uygun karar olmalıdır,
- 5- Ekonomiye katma değer sağlayıcı nitelikte olmalıdır.

Bir yatırım projesinin temelini o projeye ait veriler oluşturmaktadır. Ancak yatırım projelerine ait veriler belirlilik, belirsizlik ve risk ortamlarında hesaplanabilir. Risk, bir olayın gerçekleşme olasılığıdır. Risk durumunda olayların hangi olasılıklarla gerçekleşeceğini önceden bilindiği kabul edilir ve geçmiş verilere dayanarak bir olasılık dağılımı yapılabilir (Suddle, 2009: 668).

Belirsizlik durumunda ise, olaylara ait olasılıkların tahminlerinin yapılması imkansızdır. Bu durumda ise olasılık dağılımına ait objektif veri olmamasına rağmen Bayes'e göre subjektif değerlendirme ile olasılıklar teşkil eder ve objektif olasılık dağılımı gibi analiz yapılır.

Yatırım projelerinin içerdiği riskleri minimum düzeyde tutmak için firmalar; sezgisel değerlendirme, iyimserlik kötümserlik metodu, duyarlılık analizleri, başabaş noktası analizleri, riskin iskonto edilmesi, oyun teorisi, şartlı olasılık ve bayes teoremi ve karar ağaçları gibi çeşitli analiz ve değerlendirme tekniklerini kullanmaktadırlar.

Yatırım projeleri açısından risk analizinin ve firma yönetiminin hedefi, yatırım projelerinden kaynaklanabilecek ve firma açısından muhtemel tehlikelere uygun cevap verebilecek, kasıtlı ya da kasıtsız tehditlerin etkisini ve olma ihtimalini azaltacak hazırlıkları, prosedürleri ve kontrolleri teşhis etmektir.

II. PROJE DEĞERLEMESİ VE RİSK ÖLÇÜMÜ

Proje değerlendirilmesi; bir yatırım projesinden elde edilecek nakit akımlarının sağladığı faydanın belirlenerek, alternatif yatırım projelerinin karşılaştırılması ve firma için ilgili yatırımın cazip olup olmadığının tespit edilmesidir (Sharpe v.d., 1999: 517). Alternatif yatırım projeleri arasında seçim yapılma aşamasında mevcut projelerin risklilik açısından

---

değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca tek bir projenin de risklilik açısından değerlendirilmesi mümkündür.

Risk durumunda projenin nakit akımlarına ait geçmiş veriler mevcuttur ve risk bu verilere göre belirlenmektedir. Bayesian Okula göre olasılıklar sübjektif olarak belirlenebilir ve riskin ölçülmesi yine istatistiki metotlara göre yapılır. Belirsizlik durumunda ise olaylara ait olasılıkların da tahmini yapılamamaktadır. Bu sebeple belirsizlik şartlarında nakit akımlarının tespiti, proje değerlendirilmesi ve riskin ölçümü için metotlar geliştirilmiştir (Okka, 2000: 322). Bu metotlar literatürde klasik ve istatistiki metotlar olarak yer almaktadır. Bu çalışmada uygulanmasının kolay olması bakımından riskin ölçülmesi aşamasında klasik metotlar incelenmiştir. Literatürde risk ve belirsizlik kavramları birbirleri yerine kullanılmaktadır.

Proje değerlendirilmesinde risk ölçümünde kullanılan klasik metotlar şunlardır:

- Sezgisel değerlendirme metodu,
- İyimserlik-kötümserlik metodu,
- Duyarlılık analizleri,
- Riskin iskonto edilmesi metodu,
- Oyun teorisi,

Bir projenin değerlendirilmesinde bu metotların sadece bir tanesi kullanılabilmesi gibi aynı anda birden fazla metot da kullanılabilir.

A. Sezgisel Değerleme Metodu

Yatırım projelerinin değerlendirilmesinde riskin ölçülmesi yöntemi olarak kullanılan en yaygın metotlardan birisi sezgisel değerlendirme metodudur. Bu metoda göre yatırım yapacak kişi ve kuruluş geçmiş tecrübelerine ve sezgilerine göre hareket eder. Yani yatırımın kabul ve ret kararı parametrelerin sayısal tespit ve tahminlerinden öte, tecrübeler ve kanaatlere göre verilir.

Pratik hayatta firma sahipleri, analistlere gerekli tahminleri yaptırırsalar dahi çoğunlukta kendi görüş ve tecrübelerine dayanan öngörülerini ön plana alırlar ve projelerin riskli olup olmadıklarını kendi bilgi ve tecrübelerine göre değerlendirirler ve ona göre kabul veya ret ederler (Canada, 1971: 216). Bu konuyu bir örnekle açıklayalım:

Beta firması geçmişte MAN marka tırları kullanmıştır ve memnundur. Diğer marka tırları beğenmemiştir. Tecrübelerine binaen bu kaniya vardığı gibi bir duyum sebebiyle de bu kaniya varmış olabilir. Sezgisel metoda göre alacağı yeni tırları yine MAN marka seçecektir. Burada rakamsal bir analiz değil sezgisel davranışlar, duyumlar, kanaatler ön plandadır ve kararda hakim olmaktadır. Yani karar, yatırımcının kişisel sezgilerine bağlıdır.

A. İyimserlik-Kötümserlik Metodu

Bu metoda göre bir yatırım projesinin belirsizlik şartları altında tahmin edilmiş olan parametreleri iyimser (optimistic), muhtemel ve kötümser (pessimistic) bir yaklaşımla analize tabi tutularak her üç şekilde değerlendirmenin yatırım projesi üzerine ve firmanın karlılığına ne gibi etkileri olacağı incelenmeye çalışılır (Okka, 2000: 439).

Ancak iki önemli sorun vardır. Birincisi hangi veriler iyimser görüşe göre değerlendirilecek, hangi veriler kötümser görüşe göre değerlendirilecektir. İkincisi ise yatırımcının iyimserlik ve kötümserlik duygularının derecesi nasıldır?

Bu iki sorun da, yatırım projesinin özelliğine ve bu değerlendirmeyi yapacak olan kişinin sübjektif davranışına göre değişiklik gösterecektir.

Bu metotta riskin derecesi, büyüklüğü tahminlerini yapan kişinin görüşüne bağlıdır (White v.d., 1989: 430).

İyimserlik ve kötümserlik metoduna göre aşağıdaki M projesi ele alınsın. M projesine ait parametrelerin beklenen değerleri hesap edilsin. Sonra % 5 iyimser ve % 5 kötümser bir şekilde olayların gelişeceği düşünülerek veriler yeniden tahmin edilsin. Bu tahmine ilişkin veriler aşağıdaki gibi verilsin.

	Tahmin Edilen Durum		
	İyimser	Beklenen	Kötümser
Yatırım tutarı	10.000.000	10.000.000	10.000.000
Ekonomik ömür	17 yıl	15 yıl	6 yıl
Hurda değer	2.000.000	2.000.000	2.000.000
Yıllık hasılat	6.000.000	5.000.000	4.500.000
Yıllık harcamalar	2.200.000	2.200.000	2.400.000
Faiz oranı	% 25	% 25	% 25
E(NBD)	4.902.762 TL	876.304 TL	-2.687.436 TL

Yukarıdaki E(NBD)'nin yani Beklenen net bugünkü değerlerin her üç duruma göre hesaplanması şöyle yapılmıştır:

Projenin iyimser tahmine göre;

$$E(NBD) = -10.000.000 + 6.000.000 \frac{(1+0,25)^{17} - 1}{(1+0,25)^{17} \cdot 0,25} - 2.200.000 \frac{(1+0,25)^{17} - 1}{(1+0,25)^{17} \cdot 0,25} + \frac{2.000.000}{(1+0,25)^{17}} = 4.902.762 \text{ TL,}$$

Beklenen tahmine göre;

$$E(NBD) = -10.000.000 + 5.000.000 \frac{(1+0,25)^{15} - 1}{(1+0,25)^{15} \cdot 0,25} - 2.200.000 \frac{(1+0,25)^{15} - 1}{(1+0,25)^{15} \cdot 0,25} + \frac{2.000.000}{(1+0,25)^{15}} = 876.304 \text{ TL,}$$

Kötümser tahmine göre,

$$E(NBD) = -10.000.000 + 4.500.000 \frac{(1+0,25)^6 - 1}{(1+0,25)^6 \cdot 0,25} - 2.200.000 \frac{(1+0,25)^6 - 1}{(1+0,25)^6 \cdot 0,25} + \frac{2.000.000}{(1+0,25)^6} = -2.687.436 \text{ TL}$$

Bu metoda göre M projesi E(NBD)'sinin muhtemel değeri 876.304 TL olduğu için kabul edilmelidir. Sonuçlardaki $\pm$ %5 sapma NBD'yi -2,6 milyon TL ile +4,9 milyon TL arasında değiştirecektir. M projesinin riskli bir proje görünümüne sahip olduğu anlaşılmaktadır.

C. Duyarlılık Analizleri

Bir yatırım projesine ait parametrelerdeki değişkenliğin sonuçlara etkisi duyarlılık analizi ile belirlenir. Yani duyarlılık analizi ile bir yatırım projesine ait parametrelerin, proje nakit akımlarını ve projenin beklenen getirisini hangi yönde ve hangi ölçüde etkileyeceği ve yatırım projesinin risklere karşı ne kadar duyarlı olduğu incelenmeye çalışılır (Gould v.d., 1988: 509).

Duyarlılık analizinde “bu kararda farklı ne olabilir?” sorusuna cevap bulunmaya çalışılır. Ancak karar analizi için duyarlılık analizi optimal bir çözüm değildir (Halaç, 1983: 59).

Bir firmanın faaliyetleri ile ilgili olan; satış fiyatı, satış miktarı ve hammadde maliyeti firmanın nakit akımlarının net bugünkü değerinin hesap edilmesinde etkili rol oynar (Shim and Siegel, 1984: 54). Bu nedenle satış fiyatı ve miktarı veya maliyetlerde meydana gelen bir değişimin firmanın nakit akımlarının net bugünkü değerinin hangi ölçüde değiştirdiğini ve içerdiği riskin ölçülmesini yatırımcılar görmek isteyeceklerdir (Da Gerno v.d., 1990: 169). Duyarlılık analizinde, yatırım parametreleri değerleri değiştirilerek model kurulur ve gerekli duyarlılıklar hesaplanır.

Mesela diğer bütün parametreler sabit iken projenin getirisinde % α büyüklüğünde bir sapma olabileceği tahmin ediliyorsa bugünkü değer nasıl etkilediğini yani duyarlılığını şu formülle hesaplayabiliriz (Levy and Samat, 1986: 259):

$$NBD_{\alpha} = -c + \sum_{n=1}^k \frac{\alpha F_n}{(1+i)^n} \quad n=1, 2, 3, \dots, k \quad (1)$$

Burada NBD_{α} α 'nın lineer fonksiyonu olduğundan dolayı formül;

$$NBD_{\alpha} = -c + \alpha \sum_{n=1}^k \frac{F_n}{(1+i)^n} \quad (2)$$

olarak yazılabilir.

Yukarıdaki M projesi ele alınsın. M projesinin beklenen $E(NBD)$ 'si 876.304 TL olarak bulunmuştu. Biz belirsizlik ortamında faiz oranında % 25'den % 35'e bir artış olacağını tahmin edelim. Bu durumda $E(NBD)=-101.440$ TL. olarak değişecektir.

D. Riskin İskonto Edilmesi Metodu

Risk ve getiri bir yatırım projesinin birbirini izleyen unsurlarıdır. Yatırım projeleri için belirsizlik yani risk arttıkça, beklenen getiri de artacaktır. Çünkü yüksek derecede riske katlanmak aynı derecede getiriye elde etme beklentisini ortaya çıkarmaktadır.

Genel olarak bu metot firma bazında daha yüksek risk, daha yüksek getiri düşüncesine göre, yatırım projesinin sermaye maliyeti üzerine bir risk primi ilave edilerek bulunan yeni değer üzerinden projenin yeniden değerlendirilmesi esasına dayanır (Guenther, 1973: 76).

Buradaki esas nokta sermaye maliyetine eklenecek risk priminin miktarının ne olacağıdır. Çünkü hangi derecedeki bir risk karşılığında ne kadarlık bir risk priminin ekleneceğinin belirlenmesinde objektif bir ölçü yoktur. Bu nedenle buradaki ölçü subjektiftir. Bu ise yatırım için bir belirsizlik ortamıdır.

Düşük miktardaki ilave edilecek bir risk primi yatırımın karlılığının beklenenden çok olmasına ve karlı olmayan yatırımların kabul edilmesine neden olacaktır. Ters durumda ise yüksek risk primi ilave edildiğinde muhtemelen kabul edilebilecek bir yatırım projesinin ret edilmesine neden olabilecektir (Ökte, 1996: 1348).

Risk primi ilave edilerek yeniden düzenlenmiş olan iskonto oranı şöyle ifade edilebilir (Weingartner, 1967: 165):

$$ir = R_f + z + \alpha \quad (3)$$

Burada,

ir = Riske göre düzeltilmiş iskonto oranı,

R_f = Risksiz faiz oranı

z = Firmanın taşıdığı normal risk primi

α = Yatırım projesinin firma riskinden farklı olarak taşıdığı risk için ek prim

Bir yatırım projesinin sağlayacağı nakit girişlerinin belirsizlik altında riske göre düzeltilmesi gerekir. Eğer bir yatırım projesinden beklenen risk oranı α_n ile ifade edilirse;

$$NBD = \sum_{n=1}^k \frac{F_n (1 - \alpha_n)}{(1 + i)^n} - c \quad \text{şeklinde olur.} \quad (4)$$

Eğer $\alpha = \% 80, 90...$ gibi gerçekleşecek kazanç olarak kabul edilirse bu kez formül şu şekilde olur:

$$E(NBD) = -c + \sum_{n=1}^k \frac{\alpha F_n}{(1+i)^n} \quad n=1, 2, 3....k \quad (5)$$

E. Oyun Teorisi

Oyun teorisi ilk olarak 1921 yılında Fransız Matematikçi Emil Borel tarafından ortaya atılmıştır. Ancak bu tekniğin günümüzde kullanılan şekilde geliştirilmesi John Von Neumann tarafından gerçekleştirilmiştir (Bronson, 1982: 184).

Oyun teorisi satın alma politikalarının tespit edilmesi, teklif verme politikalarının tespit edilmesi, alternatif mamuller arasında seçim yapılması, fiyatlandırma, üretim programlaması, pazarlama stratejilerinin belirlenmesinde ve sermaye yatırımlarının planlanmasında kullanılır. Birden fazla yatırımcı değişik alternatifler arasında, birbirlerinin alacağı pozisyona göre karar verirken oyun teorisinden faydalanırlar. Burada yatırımcının amacı, alternatif yatırım kararları arasında kendisi için en uygun olanını bulmaktır. Bu seçimde ise yatırımın nakit akımı esas alınır (Anderson v.d., 1991: 16).

Bir yatırım projesinde aşağıda sayılan özelliklerin bulunması gerekir (Okka, 2000: 447):

- Her karar vericinin oyunda belli sayıda alternatifi mevcuttur.
- Her karar verici rakiplerinin stratejilerini bilmeli ve rasyonel hareket etmelidir.
- Her karar vericiye ait kazanç ve kayıplar matriste gösterilmelidir.
- Her karar verici yatırım projesi ile ilgili oyunda muhtemel kazanç ve kayıpları

bilmektedir.

Belirsizlik altında yatırım projesi ile ilgili karar aşamasında birden fazla karar verici bulunur ve bunlar karşılıklı rekabet halindedirler (Monks, 1987: 41).

Bu rakiplerin seçeceği alternatif yatırımların kombinasyonu ile karar matrisi elde edilir. Karar matrisi elde edilen bir yatırımcının diğer bütün yatırım grubunu tek bir yatırımcı olarak göreceğini kabul ederek karar matrisi elde edilir (Bennion, 1967: 492). Bu oyuna ilişkin matris aşağıda verilmiştir.

		B Oyuncusu (Firması)				
		Strateji	B ₁	B ₂	B ₃	.....
A Oyuncusu (Firması)	A ₁	P_{11}	P_{12}	P_{13}	.....	P_{1n}
	A ₂	P_{21}	P_{22}	P_{23}	.....	P_{2n}
	A ₃	P_{31}	P_{32}	P_{33}	.....	P_{3n}
	.....	.....	.....	.....	.....	.....
	A _m	P_{m1}	P_{m2}	P_{m3}		P_{mn}

İki kişiden oluşan oyunlarda bir rakibin kazancı diğer bir rakibin kaybı demektir. Bu nedenle iki rakip firma veya projenin bir tanesinin davranışına göre diğeri alternatif bir davranışta bulunacaktır.

Bir yatırım projesi ile ilgili oyuna katılan karar verici A ve B firmaları olsun. Burada A firmasının m tane B firmasının da n tane stratejisi bulunsun. Burada A firmasının kazancı B firmasının kaybı demektir.

Matristen anlaşıldığı üzere eğer A firması i stratejisini uygular ve B firması da j stratejisini uygularsa A firmasının bu oyundaki kazancı a_{ij} dir. Bu ise B firmasının kazancının ($-a_{ij}$) olması demektir (Taha, 2000: 545).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde rekabetin yönü ve boyutu değişmiş ve firmalar arasında bilgiye dayalı rekabet hakim olmuştur. Geleceğin belirsiz olması ve risk ihtiva etmesi bu rekabetin boyutlarının gün geçtikçe büyümesine neden olmaktadır. Bu bağlamda yöneticiler, firmaların yönetim politikalarını belirlerken gerekli olan bilgilere hızlı ve güvenilir bir şekilde ulaşmak ve sistematik bir şekilde analiz etmek isteyecekler ve elde edilen sonuçlara göre yatırım politikalarına yön vereceklerdir.

Firmaların rakiplerine göre üstün bir şekilde mevcudiyetlerini devam ettirebilmeleri optimum yatırım projeleri ile mümkündür. Bir firma için optimum yatırım projesi veya optimal yatırım portföyü tesisi amaç olmalıdır. Bu sayede firmalar olumsuz çevresel şartlardan en az şekilde etkilenecektir.

Geleceğin belirsiz olması nedeniyle uzun vadede getiri sağlayacak olan yatırımlar da risk içermektedir. Yatırım projelerinde gelecekle ilgili tahminler yapılırken risk analizlerinin yapılması, maksimum getiri minimum riske sahip projelerin seçilmesi, tahminlerde olası sapmalara göre riskin sınırlarının belirlenmesi gerekir. Aksi takdirde yanlış bir seçim sonucu ekonomik kaynakların israf edilmesinin yanısıra firmanın rakipler karşısındaki avantajlarını kaybetmesine de neden olacaktır.

Günümüzde sabit yatırım projeleri eşanlı olarak bütün rakipler tarafından aynı düzeyde, aynı hacimde ve kapasitede yapılabilmektedir. Ancak rekabet şartlarında önemli olan, sabit yatırım projelerini hangi firmanın daha hızlı ve çabuk yada hangi firmanın daha kapasiteli ve büyük yatırım yapacağı değil, yatırım yapıldıktan sonraki getiri sağlayıcı faaliyetler yani projenin belirsizlik ortamında geri dönüşümüdür. Bu ise yatırım projelerindeki risk analizi ve ölçümü ile mümkündür.

Firmalar belirsizliğin hakim olduğu bu süreç içerisinde risk analizi için yüksek ek maliyetlerden de kaçınmak isteyecekler ve sadece subjektif yöntemleri destekleyici nitelikte objektif yöntemleri tercih edeceklerdir. Bu bağlamda risk analizi ve değerlendirmesi sürecinde firmaların minimum maliyetli metotlar tercih nedeni olacak işgücü, zaman ve parasal olarak ilave yük getirecek metotlardan kaçınacaklardır.

Sonuç olarak firmaların bu rekabetçi iş dünyasında varlıklarını sürdürebilmeleri, risklerini analiz etmeleri ve yönetmelerine, her şeyden önce çalışanların bu tür sistemleri uygulayabilecek düzeyde bilgi ile donatılmış olmalarına bağlıdır. Çünkü riski yönetmek güvenilir ve doğru bilgi ile mümkündür. Doğru ve güvenilir bilgi ise doğru ve gerekli metotların kullanımı ile sağlanabilir.

KAYNAKÇA

ANDERSON David R., DENNIS J. Sweeney ve THOMAS A. Williams; (1986), Quantitative Methods for Business, St Paul, West Publishing Company, 467p.

BARUTÇU Mahir; (1985), “Proje Kavramı ve Proje Çalışmaları”, Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi 1. Cilt, Ankara, Devlet Yatırım Bankası,.486s.

-
- BAUM Christopher , THIES Clifford; (1999), “Q, Cash Flow and Investment: An Econometric Critique” *Review of Quantitative Finance and Accounting*, Cilt:12, pp.39-52
- BENNİON Edward G; (1967), “Capital Budgeting and Game Theory”, *The Theory of Business Finance: A Book of Readings*, Derleyen: STEPHEN H. Archer ve CHARLES A. D’ambrosio, New York, The Macmillan Company, 654p.
- BODILY Samuel E; (1985), *Modern Decision Making A Guide to Modelling with Decision Support System*, Singapore, McGraw Hill Co., 465p
- BRONSON Richard; (1982), *Theory and Problems of Operations Research*, New York, McGraw-Hill, Schaum’s Outline Series, 353p.
- CANADA John R; (1971), *Intermediate Economic Analysis for Management and Engineering*, N.J., Prentice-Hall Inc, 754p.
- DEGARMO E. Paul, WILLİAM G. Sulliva, JAMES A; (1990), *Bontadelli, Engineering Economy*, New York, MacMillan Pub. Co., 690p.
- DEY Prasanta, TABUCANON Mario, OGUNLANA Stephen; (1994), “Planning For Project Control Through Risk Analysis: A Petroleum Pipeline-Laying Project” *International Journal of Project Management*, Volume 12, Issue 1, Feb., pp.23-33p.
- FILDERS Robert., STEVENS Colin; (1978), “Look No Data: Bayesian Forecasting and The Effects Of Prior Knowledge” *Forecasting and Planning*, pp, 119-133.
- GOULD F. J., GARY D. Eppen ve CHARLES Schmidt; (1988), *Quantitative Concepts for Management*, 3. Bası, New-Jersey, Prentice-Hall Inc. 682p.
- GUENTHER William C; (1973), *Concepts of Statistical Inference*, New York, McGraw-Hill, 673p.
- HALAÇ Osman; (1983), *Kantitatif Karar Verme Teknikleri*, 4. Bası, İstanbul, Alfa Basım Yay, 572s.
- HUNT Pearson, CHARLES M. Williams ve GORDON Donaldson; (1971), *Basic Business Finance Text and Cases*, Georgetown, Richard D. Irwin Inc, 571p.
- MOHAMED Sherif., MCCOWAN Alison; (2001), “Modelling Project Investment Decision Under Uncertainty Using Possibility Theory” *International Journal Of Project Management.*, 19, pp.231-241.

-
- MONKS Joseph G; (1987), Operations Management, New York, McGraw-Hill Inc, 663p.
- LEVY Haim ve MARSHALL Sarnat; (1986), Capital Investment and Financial Decisions, 3. Bası, New Jersey, Prentice-Hall Inc., 684p.
- OKKA Osman; (2000), Mühendislik Ekonomisi, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 789s.
- ÖKTE Kutluğhan Savaş; (1996), “Risk Primi”, Para ve Finans Ansiklopedisi, Der: Deniz Gökçe, İstanbul, Creative Yayıncılık.
- PARK Chan S; (1997), Contemporary Engineering Economics, Canada, Addison-Wesley Inc, 584p.
- SARIASLAN Halil; (1990), Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi, Ankara, Turhan Kitabevi, 464s.
- SARPE William F., GORDON J. Alexander, JEFFERY V.Bailey; (1999), Investment, New-Jersey, Prentice-Hall Inc, 673p.
- SCHUYLER John; (2001), Risk and Decision Analysis in Projects, Pennsylvania, Project Management Institute Pub., 486p.
- SHAPIRO Alan C; (1991), Modern Corporate Finance, New York, MacMillan Pub. Co., 762p.
- SHIM Jae K., JOEL G. Siegel; (1986), Theory and Problems of Managerial Finance, New York, Schaum’s Outline Series, McGraw-Hill Inc., 289p.
- SIMISTER Steve; (1994) “Usage And Benefits Of Project Risk Analysis And Management” International Journal of Project Management, Vol:12, Issue 1, February., pp.5-8.
- SUDDLE Shahid; (2009), “The Weighted Risk Analysis” Safety Science., 47, pp:668-679.
- TAHA, Hamdy; (2000), A. Yöneylem Araştırması, 6. Basımdan Çeviri, Çev: Ş.Alp Baray ve Şakir Esnaf, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 908s.
- VAN HORNE James C, (1992), Financial Management and Policy, New-Jersey, Prentice-Hall Inc., 876p.
- WEINGARTNER H. Martin; (1967), Mathematical Programming and The Analysis Of Capital Budgeting Problems, Chicago, Markham Pub. Co., 558p.
- WESTON J. Fred, THOMAS E. Copeland; (1992), Managerial Finance, Florida, 894p.
- WHITE John A., MARVIN H.Agee, KENNETH E. Case; (1989), Principles of Engineering Economic Analysis, Singapore, John Wiley and Sons, 912p.

XI.-XIII YÜZYIL TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDE SOSYAL ZÜMRELER

Muhammet KEMALOĞLU*

ÖZET

Anadolu topraklarının Türkleşmesi ve Müslümanlaşması hususunda şeyhlerin önemli bir fonksiyon icra ettikleri muhakkaktır. Anadolu'ya, özellikle, XIII. yüzyıl başlarından itibaren vuku bulan göçlerde değişik tasavvuf mekteplerine bağlı Sünnî veya Batınî derviş grupları gelmişlerdi. Bunlar, fethedilen topraklarda yerleşiyor ve zaviyeler açıyorlardı. Maveraünnehir, Harezm, Horasan, Azerbaycan ve Suriye'den göç eden bu dervişler ve şeyhlerin çoğunluğu Türk olmakla beraber, İran veya Arap asıllı olanlar da vardı.

Anahtar Kelimeler: XI. Yüzyıl, Türk, Türk kültürü, İslâm, Anadolu, Selçuklu, Gâziyan-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Bacıyan-ı Rum ve Abdalar-ı Rum

XI.-XIII CENTURY TURKISH SELJUQID STATE DEPARTMENT OF SOCIAL

ABSTRACT

Anadolu topraklarının Türkleşmesi ve Müslümanlaşması hususunda şeyhlerin önemli bir fonksiyon icra ettikleri muhakkaktır. Anadolu'ya, özellikle, XIII. yüzyıl başlarından itibaren vuku bulan göçlerde değişik tasavvuf mekteplerine bağlı Sünnî veya Batınî derviş grupları gelmişlerdi. Bunlar, fethedilen topraklarda yerleşiyor ve zaviyeler açıyorlardı. Maveraünnehir, Harezm, Horasan, Azerbaycan ve Suriye'den göç eden bu dervişler ve şeyhlerin çoğunluğu Türk olmakla beraber, İran veya Arap asıllı olanlar da vardı.

Key Words: XI. Century, Seljuk Turks, Anatolia, Turkish culture, Islamic, Gâziyan-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Bacıyan-ı Rum ve Abdalar-ı Rum

---

* Gazi Tarih Yüksek Lisans, muhammetkemaloglu@gmail.com

GİRİŞ

Anadolu'ya yönelen seyyidler, şeyhler, dervişler ve burada yaşamakta olan âlimler, kadılar ve müftüler toprağa yönelmekteydi. Birçoğunun vakıf yurtlukları vardı ve topraktan gelir sağlıyorlardı. Ankara yöresindeki köy adları da bu durumu ima ettirmektedir. Burada din adamlarının yaşadığını ve buraların bir zamanlar din adamı ve şeyhlerinin mülkü olduğunu gösteren köylere rastlanmaktadır. Sofular, Şeyhler, Kırşeyhler, Tagşeyhler, Dedeler, Alişeyhli, Seyyidabdallar, Hazırlar vb (Gordlevski, 1988: 136).

İlim, sanat ve tarikat mensuplarının devletin himayesine mazhar olmalarının yanında, medrese, zaviye vesair dini kültürel müesseselere tahsis edilen vakıflardan onlara daimi maaşlar bağlanıyordu(Turan, 1988: 58). Âlimlere, şeyhlere ve seyyidlere sultanların gösterdiği iltifat ve itibarın benzerini onlara üst düzey idareciler de gösteriyordu. Bilhassa Celaleddin Karatay'ın, şeyhlere ve âlimlere ilgisi ve onlara sağladığı maddi destek kaynaklarda takdir edilmektedir(Anonim Tarihi Ali Selçuk, 1952, s. 34). Muineddin Süleyman Pervanenin, tasavvufi çevrelere olan ilgisi Mevlevî kaynaklarında defaatle bahsedilmekte, Moğol idarecilerinden birkaçının da bu minval üzere hareket ettikleri ve bu davranışlarıyla halkın takdirini kazandıkları bildirilmektedir(Aksarayî, 1944: 98; Anonim Tarihi Ali Selçuk, 1952: 84 vd). Âlimlerin ve şeyhlerin üst düzey idarecilerden gördüğü itibar ve iltifat(Anonim Tarihi Ali Selçuk, 1952: 34), Türkiye Selçuklularının inkırazından sonra ortaya çıkan beylikler döneminde de devam etmekteydi(İbn Battuta, 2004: 208; Ö. L. Barkan, 1952: 29).

Anadolu topraklarının Türkleşmesi ve Müslümanlaşması hususunda şeyhlerin önemli bir fonksiyon icra ettikleri muhakkaktır. Anadolu'ya, özellikle, XIII. yüzyıl başlarından itibaren vuku bulan göçlerde değişik tasavvuf mekteplerine bağlı Sünnî veya Batınî derviş grupları gelmişlerdi(Yinanç,1944, s. 172). Bunlar, fethedilen topraklarda yerleşiyor ve zaviyeler açıyorlardı. Maveraünnehir, Harezm, Horasan, Azerbaycan ve Suriye'den göç eden bu dervişler ve şeyhlerin çoğunluğu Türk olmakla beraber, İran veya Arap asıllı olanlar da vardı(Babinger, F.-Köprülü, F.,1996, s. 48). Kübrevîlik, Suhreverdîlik ve Melamîlik gibi yüksek zümre tarikatlarına mensup olan şeyhler, Konya, Kayseri ve Sivas gibi büyük kültür merkezlerine yerleşiyorlardı. Çoğu defa bizzat devlet eliyle tayin edilen şeyhlerin görevleri; zikir ve fikre

devamla, gelen yolcu ve dervişlere ihtimam göstermek ve de devletin bekası için dua etmekte(Ocak, 1978: 255).

Moğol tahakkümü sonrası dönemde Selçuklu Türkiye'sinde kaleme alındığını tahmin ettiğimiz "**Fustatu'l Adale** (Turan,1953, s. 532-533)" isimli risalenin müellifi, ülkedeki birçok batini faaliyetlere rağmen şeriat ve eski şeyhler yolunda birçok insanların bulunduğunu, bunların dua ve himmetlerinin ganimet bilinerek beytülmalde desteklenmelerinin gerekli olduğunu tavsiye etmektedir(Turan, s. 252; Bayram, 2008, s. 205; Âşıkpaşazâde Tarihi, 1332, s. 222). Bu geleneğe uygun olarak gerek sultanların ve gerek üst düzey devlet yetkililerinin şeyhlere ve dervişlere karşı tutumları fevkalade müsamahakâr olmuştur.

Âşık Paşazade eserinin yalnız bir yerinde, Anadolu'nun dinî ve iktisadî hayatında önemli yerleri bulunan ve bu ülkenin İslâmlaşmasında hizmetleri geçen dört zümreden bahsetmektedir. Bunlar; Gâziyan-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Bacıyan-ı Rum ve Abdalar-ı Rum'dur(Barkan, 1952: 279-353; Çetin, 1981: 110). Meslekî-iktisadî yönleri ağır basan Ahiler'i daha sonra ele almak düşüncesiyle, burada, diğer üç kuruluşun İslâmlaşmaya tesiri üzerinde durmak istiyoruz.

I. GÂZİYAN-Î RUM

Türkler, Müslüman olmadan önce kahramanlık hisleri ile dolu cengâver bir millet olarak bilinmektedir. Bu hayatın canlı bir ifadesi olan "**alp**" kelimesi, de, eski ve yeni birçok Türk lehçelerinde kahraman, cesur, yiğit mânâlarında, bazen isim bazen sıfat ve unvan olarak kullanılmıştır. Müslüman olduktan sonra İslâm'ın cihad idealini kendi yaşayış ve anlayışlarına uygun bulan ve benimseyen Türkler, bu yeni hayatın şevkiyle alp kelimesine yeni bir muhteva kazandırmış ve onu bazen Müslüman cengâver mânâsına yalnız, bazen da onun yerine dinî mahiyetteki gazi lâkabını kullanmaya bağlamışlardı.

Anadolu'nun ilk fetih yıllarından itibaren Türklerde başlıca dinî hislerle kahramanlık hisleri galebe halinde bulunmuş ve bu hislerin şevkiyle de eski alplık anlayışını taşıyan kahramanlar ayrıca Anadolu'nun fethi yanında İslâmlaştırılması gibi dinî ideallerden de vazgeçmemişlerdi. Ekseriya tasavvufî şekiller altında tecelli eden bu dinî hisler, Ermeni, Gürcü, Bizans ve Haçlılarla yapılan sürekli mücadeleler yüzünden Anadolu insanını tekkelere ve

mescitlere kapanmaktan çok, uçlara, düşmanla cihat yapılabilecek yerlere, sevk etmiş, böylece ta başlangıçtan itibaren Selçuklu Türkiye'sinde dinî-askerî mahiyette yeni bir teşkilât ortaya çıkmıştı(Köprülü, Alp, İ. A., C.I, İstanbul, 1950, s379-384; Köprülü, 1981: 216). Âşık Paşazâde'nin Gâziyan-ı Rum, başkalarının Alp-Erenler dediği zümre, işte bunlar olup, böyle bir içtimaî-dinî zaruretin neticesi olarak varlığını uzun süre sürdürmüş, hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu sırasında da bunların önemli hizmetleri görülmüştür.

Aslında Gâziyan-ı Rum'un temelleri ilk fetih yıllarında atılmıştı. Anadolu'ya gelen Türkmenlerin, burada yaptıkları savaşları din uğruna yapılan gazalar olarak değerlendirmeleri ve Anadolu'yu İslamlaştırmayı hedef olarak almaları, daha Tuğrul Bey ve Alp Arslan devrinde Anadolu fetihlerine iştirak eden Selçuklu komutanlarına "gazi" unvanının verilmesine sebep olmuştu. Anadolu'da, teessüs eden ilk Türk devletlerinin kurucularından, Mengücek Gazi (473-512/1080-1118) ve Danişmendoğlu Melik Ahmed Gazi (463-498/1071-1105) gerek Malazgirt Zaferini takip eden ilk yıllarda gerek daha sonraları, bu gaza anlayışı ile Gürcüler, Rumlar, Ermeniler hatta Haçlılarla harb etmiş, bu sebeple de kendilerine "Gazi" unvanı verilmişti, özellikle Melik Ahmed Gazi hakkında ortaya çıkan menkıbeler, onun İslamlaştırma faaliyetlerinin, Anadolu halkı tarafından nasıl değerlendirildiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Zira Anadolu'da ilk kurulan ve Anadolu'yu fetheden devletlerarasında, bilhassa Danişmendoğulları Devleti, gazilik ruh ve şuuru ile teessüs etmiştir(Bayram, 1979, s.279).

XIV. yüzyıl ilk yansında yaşayan meşhur Türk şâiri Âşık Paşa (732/1332) da Alp-Eren olmak için dokuz şartın lüzumundan bahsediyor ki bunlar Gâziyan-ı Rum'un faaliyet ve hizmetlerini göstermektedir. Bu dokuz şart:

"Kuvvetli bir yürek yani şecaat, bazı kuvveti, gayret, iyi bir at, hususi bir elbise, yay, iyi bir kılıç, süngü, uygun arkadaş "olarak sıralanmıştır (Köprülü, 1981: 208).

Öyle anlaşılıyor ki bu vasıfları taşıyan alplar veya gaziler, İslâm'ın cihad anlayışını uçlarda en iyi bir şekilde temsil eden zümreler olarak faaliyet gösteriyor ve Anadolu topraklarının İslamlaşması ve Türkleşmesi hususunda, hem yeni topraklar fethetmek ve buralara Müslümanların yerleşebilmeleri için zemin hazırlamak, hem uçlarda gayr-i Müslimlere İslâm'ı telkin etmek ve Müslüman olmalarını sağlamak suretiyle, önemli hizmetler ifa ediyorlardı (Çetin, 1981: 142).

II. BÂCIYÂN-I RUM

İslâmiyet'in kabulünden önce Türklerde kadının aile ve toplum içindeki mevki ve rolü son derece önemliydi. İslâmiyet'in kabulünden sonra da Türkmen kadınlar, bu millî ve aslî karakterlerini devam ettirmişlerdir. Anadolu'ya gelindikten sonra Türkmen kadınları iş hayatından kopmamış ve bir takım etkinliklerde bulunmuşlardır. Anadolu sûfî grupları incelenirken bazı kadın tekke şeyhlerine rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna rastlayan yıllarda bir takım hanım şeyhler, Kütahya Od Yakan Tekkesi'ni yönetmişlerdir(Cebecioğlu, 1991: 651; Döğüş, 1999, s. 280-285). Bu devrin kadınları da genellikle, aynı müşterek karakteri taşırlar. Erkekler gibi harp etme, ata binme, ok atma, ava çıkma ve savaşlarda bizzat faal rolü oynamak gibi özellikleri bulunan bu kadınlara "**Anadolu Bacıları**" anlamına gelen "**Bâciyan-ı Rum**" deniyordu(Bartold, W.-Köprülü, F., 1963, s. 349).

Âşık Paşazâde'nin bahsettiği ikinci içtimaî teşekkül olan Bacıyan-ı Rum, yani Anadolu kadınları teşkilâtıdır. Âşık Paşazâde'nin eserinin yalnız bir yerinde bir tek cümle ile sözünü ettiği ve bir sonraki cümleden açıkça kadınlara ait olduğu anlaşılan bu teşkilâtın mahiyeti hakkında henüz yeterli bilgiye sahip değiliz. Fakat yapılan son araştırmalar Anadolu Bacıları'nın Ahilerle ilgisini ortaya çıkarmıştır. Bektâşî geleneğinde, kadın tarikat mensuplarına "**bacı**" denilmektedir. Hatta tarikat mensubu kadınlar birbirlerine "bacı" derken, şeyhin hanımı da "**Anabacı**" diye anılmaktadır(Mustafa, 1991, s. 354). İşte Bâciyân-ı Rûm isimli sosyal zümre, içinde buldukları topluma güç ve kabiliyetleri ölçüsünde hizmet eden Anadolu Türkmen kadınlarının meydana getirdikleri bir birliktir. XIII. yüzyılda, Anadolu'da, iktisadî, içtimaî hatta siyasî önemli faaliyetleri görülen Ahi teşkilâtının kurucusu olan Ahi Evren Şeyh Nasîrü'd-din Mahmud el Hoyî'nin karısı, Fatma Bacı'nın Bacıyan-ı Rum'un, kurucusu olduğu ve bunların Ahilerle yakın işbirliği içerisinde bulduklarını tesbit eden Dr. Mikâil Bayram'ın araştırmaları ilerisi için ümit verici olmakla beraber, bugün henüz Bacılar teşkilâtı hakkında kesin bir şey söyleyecek durumda değiliz.

Âşık Paşazâde'nin "Bâciyân-ı Rûm" diye adlandırdığı bu zümre üzerinde ilk defa Alman müsteşrik Franz Taeschner durmuştur. Franz Taeschner o günün toplumunda kadınların bir teşkilât kurmuş olmalarını o kadar imkânsız görmüştür ki, bunun bir istinsah hatası veya

yanlış anlama sonucu Aşık Paşa-zade tarafından ortaya atılmış olduğunu kabul etmiştir. Ona göre "**Hâciyân-ı Rûm**" (**Anadolu Hacıları**) veya "**Bahşiyân-ı Rûm**" (Anadolu Sihirbazları veya Ruhanîleri) tabirleri bir istinsah hatası sonucu "**Bâciyân-ı Rûm**" olarak yazılmış olabilir. Böyle olunca o devirde Anadolu'da Hacı olmuş Türkmenlerin bir örgüt kurması ve bunlara Hacıyân-ı Rum denmiş olması veya çok eskiden beri Türkler arasında sihirbazlıkla meşgul olan ve kendilerine "**Bahşı**"^{*} denilen kimselerin Anadolu'da faaliyet göstermiş ve bir örgüt oluşturmuş olmaları imkân dâhilinde görülmüş oluyor. Z. V. Togan'da, F. Taeschner'in bu iki görüşünden ikincisini benimsemiştir. İlk defa Fuad Köprülü, Âşık Paşazâde'nin "Bâciyân-ı Rûm" diye adlandırdığı zümre hakkında verdiği bilgileri, Bektaşî rivayetlerle ve başka kaynaklarla da te'yid ederek F. Taeschner'in öne sürdüğü iddiaların hiçbir suretle vârid olamayacağını ve gerçekten Anadolu Selçukluları devrinde ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Türkmen kadınların mensup oldukları bir teşkilâtın mevcudiyetine dikkatleri çekmiştir. Ancak Fuad Köprülü bu teşkilâtın mahiyeti ve çalışmaları hakkında açık bir görüş ortaya atmamıştır. Bu ismin üyeleri kadınlardan müteşekkil bir sofi zümresinin (Kadınlara mahsus bir tarikat) adı olabileceği ihtimali üzerinde de durmakla beraber bu konuda daha kuvvetli bir ihtimal olarak da şöyle demektedir: "Acaba Âşık Paşazade Bâciyân-ı Rûm ismi altında uç beyliklerindeki Türkmen kabilelerin müsellağ ve cengâver kadınlarını mı kastediyor? Şimdilik akla en yakın gelen te'vil bu görünüyor," (Bayram, 2008: 205-294) der.

Ahilerle olan ilişkileri, onların şehirlerde yaşamış olabileceklerini akla getiriyorsa da, yine Ahiler'in şehirlerde daha çok esnaf ve zanaatkârlar, köylerde de Türkmenler tarafından sempati ile karşılanmış olmaları, şehirlerde olduğu gibi kasaba ve köylerde de zaviyelerinin bulunması, Anadolu Bacıları'nın şehirler dışında da teşkilâtlanmış olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Bektaşî menkıbelerinde bahsedilen **Fatma Ana (Kadıncık Ana)** ve faaliyetleri ile eski kayıtlarda Kız Bacı, Ahi Ana, Sakari Hatun, Hacı Fatma, Sume Bacı isimli zaviye müessis veya şeyhlerine rastlanması bu teşkilâtın oldukça yaygın olduğunu ifade etmektedir (Gölpınarlı, 1990: 64-65; Barkan, 1952: 302-303, 313, 320, 323; Çetin, 1981: 144; Köprülü, 1981:213; Barkan, 1942:302-303). Eğer uçlardaki silahlı Türkmen

* Saz şairi, âşık,TDK Kişi Adları Sözlüğü, Tarihin seyri içerisinde "kam, bahşı, dede, ozan, varsak, yansak, âşık" adlarıyla anılan âşıkları.

kadınlarının, Bacılarla ilgileri varsa durum daha çok önem kazanmış olur. Zira bu, Bacılar'ın sınırlarda elde kılıç gaza yaptıkları mânâsına gelir ki oldukça dikkat çekicidir.

Anadolu Selçukluları devrindeki faaliyetleriyle Bacıyân-ı Rûm, kadının toplum hayatında ne denli etkin olabileceği ve topluma neler verebileceğini açıkça göstermektedir. Şu ifadeler Anadolu kadınının duygularına tercüman olmaktadır:

Zehra'nın nutkunu güzel dinleyin
Ey erenler, erler, doğru söyleyin.
Biz doğurmadık mı beyan eyleyin
Sizi irşad eden bu babaları(Kara, 1990: 163).

III. ABDALAN-I RUM

XIII. yüzyılda, Anadolu'da, tesirlerini daha çok köylerde ve uç Türkmenleri arasında gösteren bazı tasavvuf zümreleri daha vardı ki, diğerleri gibi Horasan Melâmetiyesinden etkilenmekle beraber, bunlar üzerinde yer yer eski Türk hayatının, Şamanizm'in, izlerini görmek kabil oluyordu(Köprülü, 1970:141-152; Akdağ, 1974:339). Her türlü metafizik düşünce ve mücerret mefhumlardan uzak çok sade ve basit bir dinî telâkkiye sahip olan köy ahalisi ile göçebeler arasında yayılan bu dervişler, fikirlerini böyle bir içtimaî muhit içinde daha rahatlıkla yayabiliyorlardı. Türkistan'dan gelen Yesevî dervişlerinin çoğunlukta bulunduğu bu zümrenin arasına ayrıca, Kalenderiye ve Haydariye tarikatı mensupları da katılmış ve böylece, XIII. yüzyıl sonlarında Batı Anadolu'da bu dervişler tarafından kesif bir dinî propaganda yapılmaya başlanmıştı. Hatta bu propaganda faaliyetleri Hristiyan halk arasında da sürdürülerek, Anadolu'nun İslâmlaşmasında önemli ölçüde hizmet etmişlerdi. Âşık Paşazâde'nin, "**Abdâlân-ı Rum**" dediği teşkilât işte bu derviş zümreleri idi. Böylece "**Abdal**" kelimesinin o devirde "**derviş**" kelimesi ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır(Köprülü, 1981: 163-164; Çetin, 1981: 144).

Eskiden doğu halkı arasında birtakım dervişlere verilen ad olan Abdal kelimesi, dilimize Arapçadan geçmiş olduğu gibi, ifade ettiği şey de İslâm dininde tasavvufun ve tarikatların başladığı zamanlardan kalmadır ve ayrı ayrı devirlerde hayli değişik mahiyet

göstermiştir. "Abdal" terimi, bilindiği gibi temelde bir sūfuluk terimidir(Ocak, 1992, s. 271, 276; Köprülü, Abdal md., 1935). "Abdal" terimi, genelde "derviş" anlamına gelmekle beraber, daha çok, XII. yüzyıl sonlarından itibaren, bütün Orta Asya ve Orta Doğu'da, tabii bu arada Anadolu'da muhalif bir sufilik hareketi olarak ortaya çıkan Kalenderi cereyanına mensup çeşitli zümrelerce kullanılmıştır. Bu cereyan, ünlü Türk sūfisi Ahmed Yesevî'nin kurduğu, Yesevîlik tarikatını da, Horasan Melâmetîliği köküne dayanması sebebiyle, büyük bir ihtimalle içine almış ve böylece bir yandan Yesevîlik ve bundan doğan Haydarîlik şeklinde Asya içlerine uzanırken, öte yandan Orta Doğu'da, Cavlakîlik, Kalenderilik, Vefâîlik tarzında teşkilatlanmıştır(Köprülü, 1935; Ocak, 1980, s. 35-56; Şeker, 1997: 129-149).

XIII. yüzyıl Anadolu'su, Kalenderi sofiliğın farklı isimler altında teşkilatlanmasından başka bir şey olmayan, Yesevîlik, Haydarîlik, Cavlakîlik (Kalenderilik) ve Vefâîlik tarikatlarına mensup dervişlerin kaynaştığı bir alan oldu. 1240'da meydana gelen büyük bir sosyal patlama olan ünlü Babâî isyanı, bu zümreler tarafından düzenlendi. Sonra bu isyan, yalnızca heterodoks bir akım şekline dönüşerek XIV. yüzyıl başlarında Batı Anadolu'ya kaydı ve Osmanlı Beyliği arazisinde, artık kendilerine bundan böyle Rum Abdalları denilecek olan, saydığımız dört zümre mensuplarınca temsil edildi.

Anadolu'da Abdalların başlıca merkezleri Seyitgazi* idi. Abdalların bir kısmı Otman Baba'yı veya Baba Şuca'ı tarikatlarının büyükleri olarak tanınırlardı. Âdem'in sünneti diye çıplak gezer, saç, sakal, kaş ve bıyıklarını tıraş ederlerdi. Bunlar İslâm şeriatı hükümlerine uymaz ve şeriat ehlerinden hoşlanmazlardı. Muharrem ayında, Kerbelâ şehitlerinin yasını tutarlar, vücutlarında bıçakla yaralar açarlar, sonra büyük bir aşure ziyafeti verirlerdi(Cebecioğlu, 1997: 2, 109). Anadolu'da Seyitgazi'den başka, Ankara'nın Kayaş yöresindeki Hüseyingazi tekkesiyle, Yakup tekkesi de Abdallara aittir¹.

Halk arasındaki bir inanışa göre, Abdalların aynı zamanda kırktan çoğu hayatta bulunmazmış, biri ölünce yerine cezbeli insanlar arasından başkası gelirmiş ve "Kırklar"a

* Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinde bulunan Battal Gazi Dergahı Alevilerin ulu bildikleri ve Ehlibeyt soyundan saydıkları Seyit Battal Gazi'nin (675-740) yatırının bulunduğu yerde 1208 dolaylarında kurulmuştur. Bu dergah yüzyıllardır işlemektedir.

¹ <http://www.kizilbasforum.com/alevilik-nedirinanc-ve-ibadetlerimiz-hakkinda-hersey/10281-alevi-dergahlari.html>

karışacak adamın kim olacağını ancak Tanrı bilirmiş. Dilimizde "**Kırklara karışmak**"(Cebecioğlu, 1997: 89, 149, 157, 159) sözü bu inanıştan kalmış olacaktır.

XIII. yüzyıl Selçuklu Türkiye'sinin oldukça canlı geçen dinî ve tasavvufi hayatına, yukarıda isimleri geçen meşhur mutasavvıflarla onların etrafında teşekkül eden veya kendilerinin de mensubu bulunduğu tarikatlar hâkim bulunuyordu. Bu tasavvuf zümrelerinden bir kısmı şehirlerde yerleşerek fikirlerini bu muhit içinde yaymaya ve güçlendirmeğe çalışıyorlardı. Mevlevî'ye, Rifaiye, Halvetiyye bu devirde Selçuklu daha sonra Osmanlı şehirlerinde yayılan güçlü tarikatlar idi(Çetin, 1981: 144; Köprülü, 1981: 161).

IV. ALPLER-GÂZİLER

"Alp" kelimesi, eski ve yeni pek çok Türk lehçesinde; "kahraman, cesur, yiğit, zorlu" demektir. **Âşık Paşa**, "**Garibnâme**" isimli eserinde, alp gazilerin dokuz vasfından; "sağlam yürek, bâzû kuvveti, gayret, iyi bir at, kendilerine mahsus giyecek, yay, iyi bir kılıç, süngü ve hemfikir arkadaş" olarak bahseder. İslâm'dan önce Türk Alp'leri, batıya yönelmişler, destanlarımızda gördüğümüz gibi; Orta Asya'dan bir çığ gibi, bir sel gibi ayrılarak; batıda kendilerine yurt, hayvanlarına otlak aramışlardır. Müslüman olduktan sonra bu Türk Alpliği, İslâmiyet'in cihad ve gaza mefhumlarının yerleşmesiyle, "Alp-Gâzî ve alp eren"ler adıyla savaşçı dervişler biçimine dönüşmüş(Ansiklopedik İslâm Lügati, 1982, s. 2; Köprülü, Alp Maddesi, 1926, s. 379; Barthold, W.-Köprülü, F. 1998: 208-210; Cumbur, Eylül 1987, s. 777-807). İslâmiyet'in ve Türk-İslâm kültürünün batıya doğru yayılması ve yerleşmesi sağlanmıştır(Ecer,1990, s59-63). Anadolu'da ebedî Türk devletini kurmak üzere gelen Türkmen akınlarına ruh ve şekil veren, bu Türk dervişleridir(Anadol, 1994: 20). Türkler, İslâmiyet'i benimsedikten sonra eski Türk destanlarında yüceltilen "alp" tipi, kolaylıkla "**Gâssî-Gazi**" tipi şekline dönüşmüş ve yeni bir inançla harekete gelen bu yeni insan tipi, Müslüman-Türk devletlerinin kurucusu olmuştur(Köprülü, 1926: 379; Kaplan, 1955, s.203-213;Sümer, 1961, s. 386-387; Esin 1968-1970, s. 774; Anadol, 1994: 92-93).

Türkçe, Alp unvanının, İslâm kültürü etkisiyle, Yakın Şark İslâm dünyasında daha ilk asırlardan beri çok yayılmış olan "gazi" adı ile birlikte "Alp-Gazi" şeklinde kullanılmış olması,

---

yalnız Selçuklu kollarında değil, bunların siyasî ve medenî nüfuzu altına girmiş olan diğer topluluk ve devletlerde de görülmektedir(Şeker, 1997: 119).

Türklerin geniş Asya bozkırlarında çok eski zamandan beri geçirdikleri çetin ve mücadeleli uğraşmaları, onların hayat şartlarını etkilemiş, kahramanlık ve cenkçilik geleneklerinin Türk hayatına yerleşmesinde büyük tesir icra etmiştir. Asırlardır çok geniş coğrafi alanlarda birbiri ardınca batıp çıkan, büyük göçebe imparatorlukları kuran ve çiftçi, şehirli halk ile iskân edilmiş büyük memleketleri egemenlikleri altına alan bu atlı göçebeler, her şeyden çok, askerî teşkilâta, kahramanlık ve yiğitlik seciyelerine değer vermişlerdir. Göçebelikten çıkıp yerleşik hayata geçen çiftçilik ile uğraşmaya başlayan ve hatta şehirlerde yerleşik hayata geçen Türkler bile, asırlarca bu kahramanlık geleneklerine bağlı kalmışlardır. Türklerin kurdukları çeşitli siyasî topluluklar, daima askerî bir devlet mâhiyetini korumuş, cihad esasına dayanan İslâm dininin Türkler arasında yerleşmesi, Selçuklulardan beri de tarihî gidişin Türkleri daimî bir harp hayatı içinde bulundurması, bu kahramanlık "**Alplik**" geleneklerinin yüzyıllarca, canlı bir şekilde, devam etmesini sağlamıştır. Muhtelif Türk gruplarının halk edebiyatında, hikâye ve destanlarında, atasözlerinde, kısaca ahlâkî görüşleri yansıtan bütün eserlerinde bunu görmek mümkündür. İslamiyet'ten önceki Türk Alp'leri, İslâm'ın cihad ye gaza idealleri, Türkler arasında yerleştikten sonra, önce Alp-gâzi, yani Müslüman-Türk kahramanı mâhiyetini almışlar, tasavvuf akımı ve tasavvuf tarikatlarının halk arasında yayılmaya başlamasından sonra da "**alp-erenler**" yani **savaşçı dervişler**, şeklinde girmişlerdir(Bartold, W.-Köprülü, F., 1926: 348)."

Bu dervişler; kendileri ile beraber memleketlerinin örf, âdet ve geleneklerini, dinî usul ve kaidelerini de beraber getiren insanlardır ki, bunların içinde, Türk-İslâm memleketlerinden Anadolu'ya doğru yapılan göç akınına yöneltmiş müteşebbis kabile başkanları, bu yayılmanın öncüsü olmuş kolonlar, gelip yerleştikleri yerlerde hanedan kurmuş, soy ve mevki sahibi önemli şahsiyetler vardı.

Bu dervişlerin dikkat çeken din ve dünyaya ait görüşler, daha eski Türk memleketlerinden gelen göçmen kitlelerinin getirdiği din ve dünya telâkkilerine benzer olduğu gibi, müritleri de çoğunlukla kendi aile ve soylarından olan kimselerdir. Bu sebeptendir ki, bu unsurlar sayesinde Anadolu, aynı bir teşkilat ve ananelere sahip insan yığınlarıyla beraber,

onların getirdiği dinî ve mistik akımların da kaynaşmasına bir sahne teşkil etmekteydi. Bu kaynaşmayı meydana getiren çeşitli tarikatların temsilcileri olan ve İslâm şövalye misyonerleri diyebileceğimiz dervişlerin Türk-İslâm dünyasının her tarafında kolları olan ve kuvvetli teşkilatlara sahip bulunan tarikatlar olduklarını görüyoruz(Barkan, 1952: 282; Barkan, 1955: 533). Anadolu'nun ana vatan olması uğrunda, sonsuz emek ve tükenmez öğütlerle yol göstermişlerdir. Birçoğu Horasan Erenleri arasından yetişen, ya da onların eğitiminden geçen Anadolu velîleri, şeyhleri, tekke şâirleri, hem ana yurttan; Türklüğün, İslâmlığın, Türk kültürünün yayılıp yerleşmesine hizmet eylemiş, hem de, kendilerinden sonra; kurdukları veya bağlı oldukları tarikatların, görüşlerin, yaşama şartlarının-halkın sevgisi ve inancı sayesinde devamlılığını sağlamışlardır(Barkan, 1942, s. 279-386; Karartan, 1977, s. 65-66, 94).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu inanç erleridir ki, Anadolu'yu canlandırıp, birleştirerek ayakta tutmakla kalmamış, Horasan yaylalarından getirdikleri "alplık" havasını, Anadolu bozkırlarında da sürdürdükleri için; "Afşinlerden, Süleyman Şahlardan, Osman Gazilere, Yavuz Selimlere kadar uzanan anlamlı dönemlerde; yiğit, liyakatli ve dinamik olan başbuğlarla, eroğlu er, yılmaz ve yorulmaz askerlerin gözlerini kırpmadan torunlarına bir vatan armağan etme gayretleri, savaşları, onların gölgesinde kazanılmıştır"(Babinger; 1934, s. 220 vd; Köprülü, 1981: 45-48, 94, 216, 238; Barthold, 1975: 194-239; Cumbur, 1977, s.11; Demirci, 1988, s.20; Anadol, 1994: 95). Selçuklu Devleti, Alâeddîn Keykubâd (616/1219)'tan sonra, inkıraza yüz tutmuş, saltanat kavgaları, Moğol istilası, komşu devletlerle yapılan harpler milleti son derece tedirgin etmiş, dünyevi huzur ve refahtan mahrum olan halk, uhrevî hayatı kazanmak arzusuyla tekke ve şeyhlere koşmuştur(Eflâkî, 1986: 453-455)².

² Moğol kumandanı Baçu Noyan 654/1256'da Konya'yı işgal etmek istediği zaman, halk çaresizlik içerisinde Mevlana'dan yardım talebinde bulunmuştu. Mevlana da geceyi şehir haricinde bir tepe üzerinde geçirerek, Moğolların Konya'ya girmeyeceğini belirtmiş ve onların korkularını giderip morallerini yükseltmişti.

KAYNAKÇA

- EFLÂKÎ, Ahmet ,(1973),Âriflerin Menkıbeleri, nşr. Tahsin Yazıcı, Cilt: 1.
- AKDAĞ, Mustafa, (1974),Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi, Cilt: I, İstanbul.
- AKSARAYÎ, (1944),Selçuki Devletleri Tarihi, trc. Gençosman, Önsöz ve Notlar, F.N.Uzluk, Ankara.
- ANADOL, Cemal, (1994),Hoca, Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi ve Yesevîlik, İstanbul.
- ANONİM TARİHÎ ALİ SELÇUK, (1952),nşr. F. N. Uzluk, Ankara.
- AŞIKPAŞAZADE, (1985),Aşıkpaşaoğlu Tarihi, haz: A. Nihal Atsız, Ankara.
- BABINGER, Franz-KÖPRÜLÜ Fuat, (1996), "Anadolu'da İslamiyet-İslâm Tetkikatının Yeni Yolları", (Çeviren: Râgıp Hulûsi, Yayına Hazırlayan: Mehmet Kanar), İstanbul.
- BABİNGER, Franz, (1934), "Sarı Saltuk Dede", İslâm Ansiklopedisi, Cilt: X, s.220.
- BARKAN, Ö. L., (1942), "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", Vakıflar Dergisi, Sayı: II, Ankara, s.279-386.
- BARKAN, Ö. L., (1942),İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, Vakıflar Dergisi, Sayı: II, s. 279-304, Ankara, s. 285.
- BARKAN, Ö. L., (1951), Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, İÜİFM, XI, s. 525-569.
- BARTHOLD, W., (1975),Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Kopruman, K.Y.,Aka, İ, Ankara.
- BARTHOLD, W.-Köprülü, F., (1963), İslam Medeniyeti Tarihi, Ankara.
- BAYRAM, Mikail, (1994),"Anadolu Selçukileri Devrinde Bacıyan-ı Rum Kurucusu Fatma Bacı Kimdir?", Konya, s. 470.
- BAYRAM, Mikail, (1979), "Anadolu'da Telif Edilen İlk Eser, Keşfü'l'akabe", İÜEF, İTEN Dergisi, Cilt: VII, Cüz: 3-4, İstanbul, s. 279.
- BAYRAM, Mikail, (1981-1982),"Ahî Evren'in Öldürülmesi ve Ölüm Tarihinin Tespiti", İ.Ü.E.F.T.E.D., Sayı:12, s. 521-540.
- BAYRAM, Mikail, (1991), Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Konya.
- BAYRAM, Mikail, (1978),"Ahî Evren Kimdir? Hayatı ve Eserleri", Türk Kültürü Dergisi, XVI/191.

- BAYRAM, Mikail, (2000), "Anadolu Selçukluları Zamanında Kayseri'de Evhadi Dervişler", III.Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, 6-7 Nisan, s.1.
- CEBECİOĞLU, Ethem, (1991),"Bacıyân-ı Rûm", Türk Aile Ansiklopedisi, T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Cilt: III, Ankara, s.651-655.
- ÇETİN, Osman, (1981),Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı, İstanbul.
- DEMİRCİ, Mehmet, (1988), "Tarih Şuuru ve Derviş Gaziler Hakkında", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 46-50, Ankara, Ekim, s. 20.
- DÖĞÜŞ, Selahattin, (1999),Osmanlı Devletinin Doğuşunda Sosyal Kuruluşlar (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Kayseri.
- ECER, Vehbi, (1990), "Sarı Saltuk'dan Ahmed Kuddusî'ye", Millî Kültür, Sayı: 73, Haziran, s.59-63.
- ESİN, Emel, (1968-1970),"Türk San'atında Alp Şahsiyetinin Görünüşü", T.K.A.E., nr. 34-70, 82, 94, s. 774.
- GORDLEVSKY, Vladimir A., (1988),Anadolu Selçuklu Tarihi, terc. A. Yaran, Ankara.
- GÖLPINARLI, Abdulkaki, (1950),"İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı", İ.Ü.İ.F.Mecmuası, Cilt: 11, İstanbul, s.6.
- İBN BATTUTA, (1971),İbn Battuta Seyahatnâmesinden Seçmeler, İstanbul.
- İBN BATTUTA, (1993),İbn Battuta Seyahatnamesi I-II, (nşr. M. Çevik), İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet, (1955),Türk Destanında Alp Tipi, Zeki Velidi Togan Armağanı, İstanbul, s. 203-213.
- KARA, Mustafa, (1990),Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, Cilt: I, Bursa.
- KARARTAN, A., (1977),"Anadolu'yu Canlandıran ve Birleştiren Güçler", Millî Kültür, Yıl:1, Cilt: 1, Sayı: 1, Ankara, Ocak, s. 65-66, 94.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, (1926), "Alp" Maddesi, İslâm Ansiklopedisi, Cüz: 5, s. 379.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, (1950), "Alp", İslâm Ansiklopedisi, Cilt: I, İstanbul, s.379-384.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, (1970), İslâm Sûfî Tarikatlarına Türk-Moğol Samanlığının Tesiri, İlahiyat Fak. Dergisi, XVIII, 141-152.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, (1976), Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, (1996),Anadolu'da İslamiyet, İstanbul.

-
- OCAK, A. Yaşar, (1978), "Zaviyeler", Vakıflar Dergisi, Sayı: XII, s. 267
- OCAK, A. Yaşar, (1981),Bazı Menakıbnamelere Göre XIII-XV Yüzyıllardaki İhtidarlarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü", O. A. II, İstanbul, s. 36.
- OCAK, A. Yaşar, (1992), "Türk Folklorunda Rum Abdalları", IV. Milletlerarası Türk Halk kültürü Kongresi, Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 271, 276.
- OCAK, A. Yaşar, (), 1991,"Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması", TDV. İslâm Ansiklopedisi, Cilt: III, İstanbul, s. 111-114.
- SÜMER, Faruk, (1961), "Oğuzlara Ait Destani Mahiyette Eserler", D.T.C.F.D., Sayı: 17, Ankara, s. 386-387
- ŞEKER, Mehmet, (1991), İslam'da Dayanışma Müesseseleri, Ankara.
- TURAN, Osman, (1953),Selçuk Türkiye'si Din Tarihine Dair Bir Kaynak: Fustatu'l-adale fi Kavâidi's-saltana ", Köprülü Armağanı, İstanbul, s. 532-533.
- TURAN, Osman, (1988),Türkiye Selçukluları Hakkında Resim Vesikalar, Ankara.
- YİNANÇ, M. Halil, (1944),Anadolu'nun Fethi, İstanbul.

BİYOLOJİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ KPSS İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ¹ Osman ÇİMEN²Mehmet YILMAZ³**ÖZET**

Bu çalışmada biyoloji öğretmen adaylarının KPSS ile ilgili görüşleri araştırılmıştır. Araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen KPSS Görüş Anketi kullanılmıştır. Araştırma Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Biyoloji Öğretmenliği Anabilim Dalında Öğrenim Gören 55 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler değerlendirildikten sonra frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Bu sonuçlara göre; biyoloji öğretmen adaylarının %60'ı KPSS'nin mevcut haliyle içeriğinin uygun olmadığını belirtmiştir. Biyoloji öğretmen adaylarının % 78'inin KPSS'nin içeriğinde yer alan genel kültür genel yetenek konularının öğretmenlik programlarında yeterince yer almadığını düşündükleri tespit edilmiştir. Biyoloji öğretmen adaylarının %47'lik kısmı ise KPSS'nin eğitim bilimleri kısmında yer alan soruların öğretmenlik yeterliklerini yeterince ölçmediğini düşündükleri belirlenmiştir. Ortaya çıkarılan dikkat çekici sonuçlardan biri de, biyoloji öğretmen adaylarının % 70'nin öğretmenlik yerleştirmeleri sınavlarında, alan bilgisini ölçen sorulara yer verilmesi gerektiğini düşündüklerini ifade etmeleridir.

Anahtar Kelimeler: KPSS, Biyoloji öğretmen adayı, Öğretmen yeterlikleri

THE OPINIONS OF THE BIOLOGY TEACHER CANDIDATES ABOUT PPSE**ABSTRACT**

In this study, the opinions of the biology teacher candidates about PPSE were examined. A descriptive method was used in the research. PPSE Opinion Survey which was developed by researchers was employed in order to collect data. This study was applied to 55 students who are studying at Gazi University, Faculty of Gazi Education, the Department of Biology Teaching. After evaluated, the data were described in frequency and percentage formats. According to these results, the 60% of the biology teacher candidates stated that the current form and the content of PPSE were not appropriate. It was assessed that the 78% of the biology teacher candidates were in the idea that the teacher education programs did not contain enough general knowledge and general ability subjects in PPSE. On the other hand, it was assessed that the 47% of the candidates thought questions in the part of education sciences of PPSE did not measure teaching competences sufficiently. One of the remarkable results was that the 70% of the candidates thought it was necessary for PPSE to contain questions concerning the field.

Keywords: PPSE (Public Personnel Selection Examination), Biology Teacher Candidate, Teacher Competence

¹ Bu çalışma XVIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayında bildiri olarak sunulmuştur.

² Arş.Gör., Gazi Üniversitesi G.E.F Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı, e- posta: osmancimen@gazi.edu.tr

³ Prof. Dr. Gazi Üniversitesi G.E.F Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı, e- posta: myilmaz@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Öğretme öğrenilmesi planlanan etkinliklerin gerçekleştirilmesi işidir. Öğretme ve öğrenme birbiriyle yakın ve karşılıklı ilişkiler içinde, davranış değişmesini sağlamaya yönelik etkinlikleri kapsamaktadır. Bu değişmelerin planlı ve düzenli olması davranışların istendik olmasına olanak hazırlamakta olup bu alanda başarı öğrencinin neleri öğrenmeye ihtiyaç duyduğu ile bunların nasıl kazanılacağına ilişkin kararların dikkatle alınmasına bağlıdır. Okul bireyler için gerekli davranışları seçmeli ve eğitimi bu seçkin değerler üzerine düzenli bir ortamda kurmalıdır. Böylece öğrenileceklerin belirlenmesi, öğretme işinin de belirlenmesini gerekli kılar. Öğretme işinin temel sorumlusu öğretmendir (Sünbül, 1996). Öğretmen modeli günümüzde zeki, liberal bir eğitim görmüş, sosyal hayata önem veren bir profesyonel olarak tanımlanmaktadır. Bu öğretmen modeli, bir ya da daha fazla bilim dalına sıkı sıkıya bağlıdır ve öğrenciler için bilginin erişilebilir ve faydalı olması için zekice çalışır. Bu tip öğretmenin oluşturduğu imaj, ihtiyaçları, yetenekleri veya koşulları ne olursa olsun, bütün öğrencilerin başarılı olmasına yardım eden bir insan portresine uymaktadır (Çelikten, Şanal ve Yeni, (2005).

Öğretmen yetiştirme çok önemli ve kapsamlı bir konudur. Öğretmen adaylarının seçimi, hizmet öncesi eğitimi, uygulama dönemi ve bu dönemdeki izleme-değerlendirme çalışmaları, hizmet içi eğitim gibi konular tümüyle öğretmen yetiştirme kavramı içine girer (Kavcar, 2002). Öğretmen yetiştirme süreci üniversitelerde öğretmen yetiştirme programları ile başlar. Öğretmen adayları öğretmen yetiştirme programlarında öğretmenlik mesleği yeterliklerini kazanmalarını sağlayan dersler alırlar. Bu dersleri Küçükahmet (2007), öğretmenlik meslek dersleri, alan dersleri ve genel kültür dersleri olarak üç kategoride ifade etmiştir.

Öğretmenlerin lisans döneminde aldıkları dersler öğretmenlik mesleğinin niteliklerini kazanmalarını sağlamaktadır. Kavcar (2002), iyi bir öğretmenin sahip olması gereken nitelikleri mesleki özellikler ve kişisel özellikler olarak ifade etmiştir. Mesleki özellikleri alan bilgisi, genel kültür ve öğretmenlik meslek bilgisi olarak; kişinin mesleğe yatkınlığı, öğretmenliğin gerektirdiği örnek olma, model olma olarak belirtmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının 2004 yılında hazırlanmış olduğu öğretmenlik mesleğinin genel ve özel alan yeterlikleri taslağı incelendiğinde; öğretmenlerde 6 ana başlık altında genel yeterlik sahibi olmaları öngörülmektedir. Bu taslakta öğretmende olması gereken genel yeterlikler; a) Kişisel mesleki değerler, b) Öğrenciyi tanıma,

c) Öğrenme ve öğretme süreci, d) Öğrenmeyi, gelişimi izleme ve değerlendirme, e) Okul, aile ve toplum ilişkileri, f) Program ve içerik bilgisi, ana başlıkları altında toplanmıştır (Yeşil, Korkmaz ve Kaya, 2007).

Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine uygunluklarının belirlenmesi sürecinde bilişsel, duyuşsal ve fiziksel ve psikomotor gibi yeterliklerin ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmelidir (Uygun, 2010).

Gelişmiş ülkelerde öğretmen atamaları incelendiğinde merkezi sisteme sahip ülkelerde öğretmen atamalarının eğitim bakanlıkları tarafından, yerel sistemlere sahip ülkelerde ise atamaların yerel birimler ve okullar tarafından yapıldığı görülmektedir. Öğretmen adayları üzerinde yapılan sınavlarda da merkezi sınav uygulaması pek bulunmamaktadır. Bunu yerine, örneğin İngiltere’de öğretmen adayları doğrudan okula başvuranlar arasından okul tarafından yapılan mülakat sonucu atanmakta iken (Dilaver, 1996), Fransa’da öğretmen istihdamı için her üniversitenin bünyesinde kurulmuş olan Öğretme Yetiştirme Enstitüleri tarafından bir sınav yapılmaktadır. Bu sınavlarda adaylar alan bilgilerini ölçen bir yazılı sınav, alan öğretimi ve çevre ile iletişim kurma yeteneğini ölçen bir sunu ve mesleğe karşı ilgi ve tutumların belirlendiği bir mülakatla değerlendirilmekte ve sınavı kazananlar Eğitim Bakanlığınca stajyer öğretmen olarak göreve başlatılmaktadırlar (Demir ve Gür, 2000).

Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı 1983 yılına kadar öğretmenlerin hem yetiştirilmesinden, hem de istihdam edilmesinden sorumluydu. Ancak 1983 yılında yürürlüğe giren 2809 sayılı kanunla öğretmen yetiştirme yetkisi MEB’den alınarak üniversitelere verilmiştir. Böylece öğretmeni yetiştiren ile öğretmeni istihdam eden kurumlar farklı hale gelmiştir. MEB tarafından 1985-1991 yılları arasında Öğretmenlik Yeterlik Sınavı, 2001 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından Kamu Meslek Sınavı, 2002 yılından günümüze kadar olan dönemde de yine ÖSYM tarafından Kamu Personeli Seçme Sınavı adı altında yapılan sınavlar sonucunda öğretmenlerin seçimi ve atamaları yapılmaktadır (Yüksel, 2004).

Türkiye’de öğretmen adaylarının sayısındaki hızlı artışa karşılık her yıl alınabilecek öğretmen sayısının sınırlı olması seçme sınavı yapmayı zorunlu kılmaktadır. Kamu Personeli Seçme Sınavı bu amaçla yapılan bir sınavdır. Bu sınav yürürlüğe konulmadan önce, başvuran bireylerde, ilgili kurumun aradığı özelliklere sahip olma düzeyini belirlemek için kurumlar kendi sınavlarını kendileri veya görevlendirilen uzmanlar aracılığı ile gerçekleştirirken, daha sonraları merkezî sınavlar ağırlık kazanmıştır. Merkezî sınavların ağırlık kazanmasında başvuru sayısındaki artış ve yapılan sınavların daha nesnel olmasını sağlamak etkili olmuştur (Doğan ve Şahin, 2009).

KPSS öğretmen adaylarının genel kültür bilgilerini, genel yetenek becerilerini ve formasyon bilgilerini ölçen bir sınavdır. Eğitim bilimleri testindeki soruların %50’sini eğitim psikolojisi (Gelişim psikolojisi %10, Öğrenme psikolojisi %25, Ölçme ve değerlendirme %15), %35’ini Program Geliştirme ve Öğretim (Program geliştirme %10, Öğretim yöntemleri %25) ve %15’ini de Rehberlik alanlarındaki sorular oluşturmaktadır. Genel yetenek testindeki soruların yarısını Türkçe (Sözcük Bilgisi %5, Dil Bilgisi %10, Anlatım Özellikleri %5, Okuduğunu Anlama %30), diğer yarısını ise Matematik (Sayılarla İşlem Yapma %10, Matematiksel İlişkilerden Yararlanma %10, Problem Çözme %20, Temel Geometri Bilgilerinden Yararlanma %5, Tablo, Grafik Okuma ve Yorumlama %5) soruları oluşturmaktadır (ÖSYM, 2007).

Genel kültür testindeki soruların %40’ını Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, %15’ini Temel Yurttaşlık Bilgisi, %5’ini Türkiye ve Dünya ile İlgili Genel ve Güncel Sosyoekonomik Konular, %30’unu Türkiye Coğrafyası ve %10’ununu da Türk Kültür ve Medeniyetleri alanlarındaki sorular oluşturmaktadır (ÖSYM, 2007). Bununla beraber Yüksek Öğretim Kurulu tarafından eğitim fakültelerinde uygulanacak yeni programlar, alanlara göre farklılık göstermekle birlikte genellikle, %50 alan bilgisi ve becerileri, %30 öğretmenlik meslek bilgisi ve becerileri, %20 genel kültür derslerini içermektedir (YÖK, 2007). Nitelikli öğretmen yeterlikleri arasında bulunan alan bilgisinin bu sınavın içeriğinde yer almamaktadır.

Etkili bir öğretmen seçimi sürecinin ana hedefi, doğru öğretici personeli seçerek etkin bir öğretim aktivitesini gerçekleştirmektir. Güvenilir bir öğretmen seçim sürecinde görevi yerine

getirmek için aranan niteliklere sahip öğretmeni seçerek etkin bir eğitim hizmeti vermek ilk amaç olmalıdır (Eraslan, 2004). (Küçükahmet, 1993), öğretmenlik yeterlik sınavlarının yeterlik sınavı niteliğini kaybettiğini, bazı branşlarda başvuru yapan öğretmenlerin tamamının bir seçilime tabi tutulmadan öğretmen olarak atandıklarını belirtmiştir. KPSS'nin içeriği, öğretmenlik yeterliklerini yeterince ölçüp ölçmediği de KPSS ile ilgili tartışılan konulardır.

İlgili literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların genellikle KPSS başarısı üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ergün (2005), İlköğretim öğretmen adaylarının KPSS'deki başarılarını çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Çalışmada öğretmen adaylarının KPSS'den aldıkları puan ile mezuniyet ortalaması arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Baştürk (2008), Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının KPSS başarılarının yordanmasını araştırmıştır. Çalışma sonucunda öğretmen adaylarının KPSS başarısıyla ÖSS ve Üniversite notları arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Dilekmen, Erçoşkun ve Nalçacı (2005), öğretmen adaylarının akademik ve KPSS başarılarını çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırma elde edilen önemli sonuçlardan biri erkek öğretmen adaylarının kız öğretmen adaylarına göre daha başarılı olduklarının ortaya konulmasıdır. Kablan (2010), öğretmen adaylarının akademik başarıları ile KPSS başarı puanı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucunda genel anlamda üniversite mezuniyet ortalamaları ile Eğitim Bilimleri başarısı arasında ilişkinin yüksek, Genel Yetenek ve Genel Kültür başarısı arasında ilişkinin zayıf olduğu belirlenmiştir. Başkan ve Alev (2009), KPSS'de çıkan soruların öğretmenlik meslek derslerine göre kapsam geçerliğini incelemiştir. Çalışma sonucunda öğretmenlik meslek programlarıyla KPSS'nin kapsamının örtüşmediği sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde KPSS ile ilgili öğretmen adayları görüşlerini içeren çalışmalara çok rastlanılmamaktadır.

Bu çalışmada da biyoloji öğretmen adaylarının KPSS ile ilgili görüşleri, öğretmen yerleştirme sınavlarında alan bilgisiyle ilgili düşünceleri araştırılmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda şu sorularına cevap aranmıştır: a) Biyoloji öğretmen adaylarının KPSS'nin içeriği ile ilgili görüşleri nelerdir? b) Biyoloji öğretmen adaylarının öğretmen yerleştirmelerinin nasıl olması gerektiği ile ilgili görüşleri nelerdir? c) Biyoloji öğretmen adaylarının öğretmen

yeterlikleri arasında yer alan öğretmenlik alan bilgisinin öğretmenlik yerleştirme sınavlarında bulunup bulunmamasıyla ilgili görüşleri nelerdir?

I. YÖNTEM

Çalışma betimsel bir alan çalışması olup, tarama modeli olarak oluşturulmuştur. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 1999).

A. Çalışma Grubu

Araştırma Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Biyoloji Öğretmenliği Anabilim Dalında 4. ve 5. sınıfta öğrenim gören 55 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir.

Tablo1: Biyoloji öğretmen adaylarının cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre dağılımı

Değişkenler		N	Yüzde(%)
Sınıf Düzeyi	4. sınıf	30	%54
	5. sınıf	25	%46
Cinsiyet	Kız	33	%60
	Erkek	12	%40

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan toplam 55 biyoloji öğretmen adayından 30'nun (%54) 4. sınıfta, 25'nin (%46) 5. sınıfta öğrenim gördüğü görülmektedir. Ayrıca çalışma grubunu oluşturan biyoloji öğretmen adaylarının 33'nün (%60) kız, 12'sinin (%40) erkek olduğu görülmektedir.

B. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada veri toplama aracı olarak, biyoloji öğretmen adaylarının KPSS ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla 8 sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır. Geliştirilen ankette yer alan sorular literatüre dayandırılarak ve alan eğitimi uzmanlarının görüşleri alınarak güvenilirliği artırılmıştır. Oluşturulan anket ile 10 biyoloji öğretmen adayıyla pilot çalışma

yapılmış, uzman görüşleri ile birlikte yapılan değerlendirmeler sonucunda ölçeğe son şekli verilmiştir. Çalışmada kullanılan anket sorularından bazıları şöyle sıralanabilir:

1. KPSS'nin içeriği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Uygun Uygun değil Kararsızım

2. KPSS içeriğinde yer alan genel kültür genel yetenek konularının eğitim fakültesi programlarında yeterince yer aldığını düşünüyor musunuz?

Evet Hayır Kararsızım

3. KPSS'nin eğitim bilimleri kısmında yer alan soruların öğretmenlik yeterliklerini yeterince ölçtüğünü düşünüyor musunuz?

Evet Hayır Kararsızım

4. Öğretmenlik yerleştirmeleri sınavlarında alan bilgisi yeterliliğini ölçen soruların yer alması gerektiğini düşünüyor musunuz?

Evet   Hayır Kararsızım

Geliştirilen anket 2008-2009 öğrenim döneminde biyoloji öğretmen adaylarına uygulanmıştır. Öğretmen adaylarının anket sorularına verdikleri cevaplar analiz yapılarak çözümlenmiş, frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir.

C. Bulgular

Bu bölümde biyoloji öğretmen adaylarının KPSS ile ilgili görüşlerine ait bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo2: Biyoloji öğretmen adaylarının KPSS'nin içeriği ile ilgili görüşleri

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet/Uygun	16	%29
Hayır/Uygun Değil	33	%60
Kararsız	6	%11

Tablo2’de biyoloji öğretmen adaylarının KPSS’nin içeriğiyle ilgili görüşlerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Biyoloji öğretmen adaylarının %29’u KPSS’nin mevcut içeriğinin uygun olduğunu, % 60’ı ise uygun olmadığını, %11’i ise kararsız olduğunu ifade etmektedir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında çalışma grubunu oluşturan öğretmen adaylarının önemli bir kısmının KPSS’nin içeriğinin uygun olmadığını düşündüğü görülmektedir.

Tablo3: Biyoloji öğretmen adaylarının KPSS genel kültür genel yetenek konularıyla ilgili görüşleri

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	8	%14
Hayır	43	%78
Kararsız	4	%8

Tablo3’te biyoloji öğretmen adaylarının KPSS içeriğinde yer alan genel kültür genel yetenek konularının eğitim fakültesi programlarında yeterince yer alıp almadığıyla ilgili görüşlerine ait bulgulara yer verilmiştir. Biyoloji öğretmen adaylarının %78’i KPSS içeriğinde yer alan genel kültür genel yetenek konularının eğitim fakültesi programlarında yeterince yer almadığını ifade ederken, %14’ü yeterince yer aldığını, %7’si ise kararsız olduklarını belirtmiştir.

Tablo4: Biyoloji öğretmen adaylarının KPSS eğitim bilimleri konularına ilişkin görüşleri

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	20	%36
Hayır	23	%41
Kararsız	12	%22

Tablo4'te biyoloji öğretmen adaylarının KPSS içeriğinde yer alan eğitim bilimleri konularının eğitim fakültesi programlarında yeterince yer alıp almadığıyla ilgili görüşlerine ait bulgulara yer verilmiştir. Biyoloji öğretmen adaylarının %36'sı KPSS içeriğinde yer alan eğitim bilimleri konularının eğitim fakültesi programlarında yeterince yer aldığını ifade ederken, %41'i yeterince yer aldığını, %22'si ise kararsız olduklarını belirtmiştir.

Tablo5: Biyoloji öğretmen adaylarının KPSS'nin eğitim bilimleri konularının öğretmenlik yeterliklerine ilişkin görüşleri

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	20	%36
Hayır	26	%47
Kararsız	9	%17

Tablo5'te biyoloji öğretmen adaylarının KPSS'nin eğitim bilimleri sorularının öğretmen yeterliklerine yeterince ölçüp ölçmediğiyle ilgili görüşlerine ait bulgular bulunmaktadır. Biyoloji öğretmen adaylarının %47'sinin KPSS'nin eğitim bilimleri kısmında yer alan soruların öğretmen yeterliklerini yeterince ölçmediğini düşündükleri, %36'sının yeterince ölçtüğünü ifade ettiği, %17'sinin ise kararsız olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo6 Biyoloji öğretmen adaylarının KPSS'de alan bilgisi sorularına ilişkin görüşleri

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Evet	39	%70
Hayır	13	%24
Kararsız	3	%6

Tablo6’da biyoloji öğretmen adaylarının KPSS’de alan bilgisini içeren soruların yer alıp almamasıyla ilgili görüşlerine ait bulgulara yer verilmiştir. Biyoloji öğretmen adaylarının %70’nin KPSS’de alan bilgisi sorularına yer verilmesi gerektiğini ifade ederken, %24’ü alan bilgisi sorularının yer almaması gerektiğini düşündükleri, %6’sının ise kararsız olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo7 Biyoloji öğretmen adaylarının KPSS’nin içeriğinin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşleri

	Frekans (f)	Yüzde (%)
KPSS	10	%18
Alan bilgisi yeterliğini ölçen+KPSS	37	%67
Diğer	9	%16

Tablo7’de biyoloji öğretmen adaylarının KPSS’nin içeriğinin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşlerine ait bulgular yer almaktadır. Biyoloji öğretmen adaylarının %67’si öğretmenlik atamaları sınavının alan bilgisi yeterliğini ölçen sınavın ile mevcut KPSS ile birlikte gerçekleştirilmesi şeklinde olması gerektiğini belirtirken, %18’i mevcut KPSS, %16’sı ise diğer şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemizde öğretmenlik yerleştirme sınavlarının içeriği, bu sınavların nasıl yapılması gerektiği tartışılan önemli konulardan biridir. Bu sınava tabi tutulacak biyoloji öğretmen adaylarının bu tartışma konularıyla ilgili düşüncelerine ait bulgular şu şekildedir;

Biyoloji öğretmen adaylarının %60’ı KPSS’nin mevcut haliyle içeriğinin uygun olmadığını belirtmektedir. Eraslan (2004), yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının KPSS’nin öğretmen seçiminde ideal bir yöntem olduğuna inanmadıkları belirlenmiştir. Yapılan

araştırmalar ve literatür öğretmen adaylarının KPSS'nin içeriğinden memnun olmadıklarını göstermektedir.

Biyoloji öğretmen adaylarının % 78'i KPSS'nin içeriğinde yer alan genel kültür genel yetenek konularının öğretmenlik programlarında yeterince yer almadığını düşündüklerini ifade etmektedir. Biyoloji öğretmen adaylarının %47'lik kısmı ise KPSS'nin eğitim bilimleri kısmında yer alan soruların öğretmenlik yeterliklerini yeterince ölçmediğini düşünmektedir. Çalışmada elde edilen bu sonuç literatürlerle paralellik göstermektedir. Başkan ve Alev (2009) yaptıkları çalışmada; KPSS eğitim bilimleri testinde yer alan soruların öğretmenlik programlarında yer alan dersler açısından uygun bir dağılım göstermediği, öğretmenlik meslek derslerinde kazanılan davranışların sınırlı bir kısmının KPSS'de ölçüldüğü sonucuna varılmıştır. Öğretmen adaylarını seçmek için kullanılan KPSS Eğitim Bilimleri sınavının öğretmenlerde aranan özellikleri kapsayıp kapsamadığı da yetiştirme ve istihdam sorunu kadar önemli bir sorun olarak görülmektedir (Eraslan, 2004).

Bu çalışmada elde edilen dikkat çekici sonuçlardan biri de, biyoloji öğretmen adaylarının % 70'nin öğretmenlik yerleştirmeleri sınavlarında alan bilgisini ölçen sorulara yer verilmesini düşündüklerini ifade etmeleridir. Yüksel (2004), KPSS'de dikkati çeken en önemli eksikliğin eğitim fakültesi programlarında pek yer almayan genel kültür ve genel yetenek konularının sınavlarda ağırlıklı olarak yer alması ve buna karşılık eğitim fakültesi programlarında ağırlık taşıyan alan bilgisi ve alan bilgisi öğretimi konuşlarında hiç soru çıkmaması olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan Doğa ve Şahin (2009), öğretmenlik yerleştirme sınavlarında öğretmenlik alanlarından soruların sorulmamasının KPSS ile ilgili eleştiri noktalarından biri olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç olarak; biyoloji öğretmen adaylarının KPSS'nin öğretmen yeterlikleriyle yeterince uyummadığını, öğretmen adaylarının üniversitede gördükleri ders kapsamıyla örtüşmediğini, önemli öğretmenlik yeterlikleri alan bilgisinin öğretmenlik yerleştirme sınavlarında yer almasının gerektiği belirttikleri görülmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir;

- Araştırılan çalışma grubunda biyoloji öğretmen adaylarının önemli bir kısmı alan bilgisini ölçen sorulara öğretmenlik yerleştirmeleri sınavlarında yer verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Elde edilen bu sonuç KPSS ile ilgili yapılan tartışmalara katkısı bakımından önemlidir. Elde edilen bu bulgu doğrultusunda araştırmalar yoğunlaştırılmalıdır.
- Biyoloji öğretmen adaylarının KPSS'nin içeriği ile ilgili görüşleri dikkate alındığında, günümüzde de tartışılan KPSS'nin içerik bakımından değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- BAŞTÜRK, R. (2008). Fen ve Teknoloji Alanı Öğretmen Adaylarının Kamu Personeli Seçme Sınavı Başarılarının Yordanması. *İlköğretim Online* 7(2), 323-332
- BAŞKAN, Z. ve Alev, N. (2009). Kamu Personeli Seçme Sınavında Çıkan Soruların Öğretmenlik Meslek Derslerine Göre Kapsam Geçerliliği. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*.11(1), 29,49
- ÇELİKTEN, M., Şanal, M. ve Yanal Y.(2005). Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19(2), 207,237
- DEMİR, M. C. ve Gür, H. (2000) Türkiye, İngiltere ve Fransa'da İşe Alınma, Çalışma Hayatı ve Ücret Politikaları Açısından Öğretmenin Durumu II. *Ulusal Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu (10- 12 Mayıs 2000)* Çanakkale. S.501- 505.
- DİLAVER, H. H. (1996). İngiltere'de Öğretmen Alımı ve İstihdam Şartları. *Çağdaş Eğitim*. 21, 224, 26-30.
- DİLEKMEN, M., Erçoşkun, M.H. ve Nalçacı, A. (2008). Öğretmen Adaylarının Akademik ve KPSS Başarılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11.
- DOĞAN, N. ve Şahin, A. (2009). Öğretmen Adaylarının İlköğretim Okullarına Atanma Durumunu Yordayan Değişkenler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.10. (3).183-199

-
- ERASLAN, L. (2004). Öğretmenlik Mesleğine Girişte Kamu Personeli Seçme Sınavı (Kpss) Yönteminin Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*.1,1
- ERGÜN, M. (2005). İlköğretim Okulları Öğretmen Adaylarının Kpss'deki Başarı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Kastamonu İli Örneği). *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*.13 (2).311-326.
- KABLAN, Z. (2010). Akademik Mezuniyet Ortalama Puanı ile KPSS Başarı Puanı Arasındaki İlişki. *Uludağ Eğitim Fakültesi Dergisi*. 23(2), 451,470
- KARASAR, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi- Kavramlar, İlkeler, Teknikler-*. Ankara: Nobel Yayın
- KAVCAR, C. (2002). Cumhuriyet Döneminde Dal Öğretmeni Yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.35 (1-2), .
- KÜÇÜKAHMET, L. (1993). *Öğretmen Yetiştirme (Programları ve Uygulamaları)*. Ankara: G.Ü. İletişim Fakültesi Matbaası.
- KÜÇÜKAHMET, L. (2007). 2006-2007 Öğretim Yılında Uygulanmaya Başlanan Öğretmen Yetiştirme Lisans Programlarının Değerlendirilmesi.*Türk Eğitim Bilimler Dergisi*.5 (2),203-218
- SÜNBÜL, A.M. (1996). Öğretmen Niteliği ve Öğretimdeki Roller. *Eğitim Yönetimi*, 2(4) 597-607
- ÖSYM. (2007). *Kamu personeli seçme sınavı (KPSS) – 2007 kılavuzu*. Ankara: Meteksan.
- SÜNBÜL, A.M. (1996). Öğretmen Niteliği ve Öğretimdeki Roller. *Eğitim Yönetimi*, 2(4) 597-607.
- UYGUN, S. (2010). Türkiye'de Öğretmen Adaylarının Seçimi ile İlgili Bazı Uygulamaların Tarihsel Analizi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 30 (3), 707-730.
- YEŞİL, R., Korkmaz, Ö. ve Kaya, S. Eğitim Fakültesindeki Başarının Kamu Personeli Seçme Sınavı'ndaki Başarı Üzerine Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.19.(2), 149,160.
- YÜKSEL S. (2004). Öğretmen Atamalarında Merkezi Sınav Uygulamasının (Kpss) Değerlendirilmesi. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi,Eğitim Fakültesi, Malatya

---

YÖK. (2007). Eğitim Fakültelerinde Uygulanacak Yeni Programlar Hakkında Açıklama.
www.yok.gov.tr/component/option,com_docman/.../Itemid,99999999/ Erişim
tarihi:16.05.2011

SORUMLULUK BAĞLAMINDA İŞ AHLÂKI VE SOSYAL SORUMLULUK: SOSYAL PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Dr. Yener ÖZEN¹

ÖZET

İş yaşamının ahlâki ilkelere dayandırılması, firmaların sorumsuz uygulamalarından kaynaklanan sorunların önlenmesi ve kamusal bir faydanın sağlanması bakımından kilit önemdedir. İş ahlâkı özelde iş yaşamının, genelde kamusal yaşamın istikrarlılığının da temel koşullarından biridir. Böylece, iş ahlâkının sosyo-ekonomik ilişkiler sistemine egemen olması rüşvet, yolsuzluk, adam kayırma, vurgunculuk, her şeye rağmen kâr vb. biçimlerde dışı vuran toplumsal yozlaşmayı önleyici niteliktedir. İş ahlâkı, özelde firma için de çok yönlü getirilerin ana kaynağı durumundadır. Bu nedenle, iş ahlâkının sosyo-ekonomik süreçte aktif olarak varolması kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, Sosyal sorumluluk, İş ahlâkı

RESPONSIBILITY IN THE CONTEXT BUSINESS ETHICS AND SOCIAL RESPONSIBILITY: A SOCIAL PSYCHOLOGICAL APPROACH

ABSTRACT

Constructing of the business life on the ethical principles has a key importance in preventing these problems which are created by firms' irresponsible applications and in acquiring a publican benefit. The business ethics is also one of the basic conditions of publican life stability in general and of business life in special. Because, the dominance of business ethics on the system of socio-economical relations has quality of preventing bribe, embezzlement, protection, speculation, profit despite everything that reveals itself as examples of social undoing. The business ethic is the main source of multisided benefits for the firms too. For this reason existing of the business ethics actively in the socio-economical process has become the unavoidable necessity.

Keywords: Responsibility, Social responsibility, Business ethics

---

¹ Yard. Doç. Dr. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD, yenerozen@erzincan.edu.tr

GİRİŞ

Sorumluluk sıklıkla rastlanan bir kavram olmasına rağmen çok kafa karıştırıcı ve tanımlanması zor bir kavramdır. Bazı kaynaklar sorumluluğu değer, bazıları sosyal norm, bazıları tutum, bazıları karakter ve bazıları ise kişilik özelliği olarak ele almaktadır. Sözlüklerde sorumluluk kavramı genellikle kendisiyle tanımlanmaktadır. Örneğin; Chamberlin (1994:22), sorumluluğu sorumlu davranma ve sorumlu bireyi, sorumluluklarını üstlenebilen birey olarak tanımlamaktadır. Ona göre sorumluluğun anlamı bireyin konum ve durumundan algılarına göre değişmektedir. İlgili eğitim ve psikoloji kitapları incelendiğinde, sorumluluk kavramının çok soyut ve göreceli olarak ele alındığı görülmektedir. Örneğin; Başaran (1971:36), sorumluluğu bir duygu olarak tanımlamaktadır. Ona göre, sorumluluk duygusu, ödev olarak üzerine alınan ya da verilen bir işi her ne pahasına olursa olsun, sonuna kadar yapma ve gerektiğinde bunun hesabını verme ile ilgili bir duygudur. Altınköprü (1999:170) ise, sorumluluğu farklı olarak tanımlamaktadır. Ona göre, sorumluluk çocuğun doğduğu andan itibaren ömrünün sonuna kadar gelişmekte olan bir davranıştır. Çocuğun ilk izlenimleri ile gelişen, kişinin kendini başkalarıyla paylaşması ve kendinden bazen ödünler vermesidir. Sorumluluklar birbirlerine bağlı halkalardır. Bu halkalardan biri koptuğunda problemler ortaya çıkmaya başlar. Ürün ortaya koyan insan, bu ürünü gerçekleştirirken yapması gereken görevi ihmal eder veya başkasına ne yaptırırsa, ürün ile ilgili kalitesizlik yaşanır ve sorumlu kişi manen ya da madden cezalandırılır.

Köknel (1986: 93) toplumda kendine bir yer ve rol arayan gencin özerklik ve sorumluluğun sınırlarını iyi bilmezse, genel olarak dört grupta toplanabilecek davranış ve eylemleri benimseyeceğini belirtmiştir. Bu davranış ve eylemler;

- 1) Tam boyun eğerek içinde bulunduğu çevrenin diğer kişilerine benzer ve onların uzantısı olur.
- 2) Çevreden gelen tüm etkilere karşı çıkar ve baş kaldırır.
- 3) Çevrenin etkilerine aldırılmaz, alabildiğine özerklik peşinde sorumsuz yaşar.
- 4) En sağlıklı yol olarak da; olumlu bir özdeşleşmeyle gerçekçi ilişkiler kurup kendisinin ve toplumun gelişmesinde katkısı olabilecek biçimde, bilinçli çaba içine girer.

I. SOSYAL SORUMLULUK

Sosyal sorumluluk terimi, kişinin başka insanlara karşı sorumluluğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Başkalarının iyiliği, refahı, iyi oluşuyla ilgili olma, başkalarına yardım etmeyi içeren içsel görev duygusu, sivil katılım ve başkalarına yönelik sorumlu tutumları içermektedir. Yine sosyal sorumluluk, paylaşım, işbirliği, başkalarına yardım etmek ve sosyal yeterlilikler olarak ele alınmaktadır (Scales, Blyth, Berkas ve Kielsmeier, 2000:337).

Sosyal sorumluluk “Bir kimsenin üzerine aldığı ya da yapmak zorunda bulunduğu bir iş için gerektiğinde hesap verme duygusu” olarak tanımlanmaktadır (Berkowitz, L, Daniels, 1963:431).

Sosyal sorumluluk kavramının çok değişik tanımları yapılmıştır. Sosyal sorumluluk toplu yaşamda bireylerin etkinlikleri nedeniyle çevrelerinde yarattıkları olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirip, olumsuz etkilere karşı önlem almaları olarak da tanımlanabilir (Yazıcı, 1992:853).

Sosyal sorumluluk Berkowitz ve Lutterman (1968:256) tarafından diğerlerinden hiçbir kazanç olmadığında bile, onlara yardım etme yönünde harekete geçme olarak tanımlanmıştır. Sosyal sorumlu bireyler yardım edici davranışlarda bulunurken işin maddi getirisinden çok manevi boyutuyla ilgilenirler, çünkü onlar için bu getiri daha doyurucudur (Chebat, 1968: 561).

Öncelikli olarak vatandaşlık ve sivil eğitim amaçlı çalışmalarda gündeme gelen sosyal sorumluluk (Aşkın, 1981), ergenin daha geniş sosyal ve siyasi toplum içerisinde kendi sosyal becerileri ve yetkinlikleri sayesinde aktif ve sorumlu davranışlar sergileyebilmesidir. Diğer bir deyişle sosyal sorumluluk kişinin kendi bağımsızlığını yitirmeksizin çevresiyle ve diğer insanlarla bağlantılılığını koruyabilmesi, başkalarına ve farklılıklara saygı duyabilmesi ve de sosyal yapı içerisinde kendisinden beklenen rolleri yerine getirebilmesidir (Polk, 2004: 187).

Saygı sorumlulukla her zaman yan yana, iç içe düşünülmüş bir kavramdır. Genel olarak sorumluluğu artırıcı çabaların içinde kişinin kendisine ve diğerlerine yönelik sorumluluğu tartışılırken, kendi haklarına ve diğerlerinin haklarına saygı da tartışılır. Kişisel haklar, insan hakları, başkalarına saygı, başkalarının yaşamını kolaylaştırma, başkalarına yardım etme, hoşgörü kişisel sınırlara saygı, kendi yaşamını kontrol etme gibi konular ele alınmaktadır (Douglas, 2001:49).

Mckie (1974:27-45), sosyal sorumluluğu, bir kişi veya sosyal bir varlık tarafından ne olduğu tanımlanabilen ve o tanıma uygun olarak ortaya konulan bir davranış biçimi olarak ele almaktadır. Ona göre sorumluluk, bireysel yönü olduğu kadar, bireyin içinde bulunduğu sistemi de etkileyen toplumsal bir davranış biçimi olarak kabul edilebilir.

Toplumu oluşturan bireyler ile kurum ve kuruluşların hak ve sorumlulukları değişik düzenlemelerle hukuk tarafından belirlenmektedir. Bu açıdan etkinlik alanlarına göre iş hukuku, ceza hukuku, medeni hukuk, borçlar ve ticaret hukuku, iletişim hukuku gibi süreklilik gösteren yasalar, toplumsal değişimleri göz önüne alarak sosyal yaşamın gereklerine uygun olarak yeni koşullara uymak üzere değiştirilmekte ya da yeni düzenlemeler yapılmaktadır. Dolayısıyla toplumsal yaşamda gerekli bazı davranışlar yasal olarak düzenlenmiştir. Böyle davranışların gösterilmemesi durumunda yaptırımlar, yani ceza korkusu vardır (Özer, 1984: 21).

Hukuk dışında çalışma yaşamının da ahlâki boyutu vardır. Köken olarak Arapçadan gelen ahlâk sözcüğü bir toplumdaki gelenek, görenek ve törelerce belirlenmiş toplumsal kuralları dile getirir. Ahlâk kavramı, kültürel süreç içinde aktarılan, sosyal yaşamın temel kurallarını oluşturan doğru ve yanlış davranış biçimlerini ifade eder. Ahlâk, bir insanın subjektif olarak inandığı kurallar değil, o kültür tarafından yaygın olarak benimsenen ve paylaşılan değer yargıları bütünüdür. O halde ahlâk, yalnızca kişisel olarak doğru kabul edilen norm ve davranış kuralları değil sosyal anlayışın bir ürünüdür,

Bu kavramlar çerçevesinde ahlâk anlayışının topluma karşı görevleri ifade eden bir olgu olduğunu söyleyebiliriz.

İnsanın karakter yapısını, neyi yapıp yapmayacağını belirten bunlarla ilgili değerlendirmeleri ve davranışlarını düzenleyen genel kurallar bütünüdür (Özer, 1984:24). Ahlâk gelişimi "çocukların belirli davranışları "doğru" ya da "yanlış" olarak değerlendirmelerine rehberlik eden ve kendi eylemlerini yönetmelerini sağlayan ilkeleri kazanmaları sürecidir" (Özer, 1984: 27). Ahlâkın bir olayın veya durumun doğruluğu veya yanlışlığı hakkındaki hüküm vermesi olup, bir durum karşısında başkalarının bize nasıl davranması gerektiği ve bizim başkalarına nasıl davranmamız gerektiği konusunda ortaya konulan zihinsel bir işlemdir (Abdel-Nour, 2003:11).

İş ahlâkı uygulamalı bir ahlak bilgisidir ve iş hayatında karşılaşılan tüm ahlaki sorunları inceler. Yolsuzluk, rüşvet, hırsızlık, çetecilik, gibi konularla ülkemiz her gün yüz yüze gelmektedir. Bu sorunlar işletme ve çevresi arasında, işletme ve işletme içi arasında, işletme ve rakipleri arasında olabilir. Çünkü bilindiği gibi her zaman için yasaları ihlal eden yasalardan kaçmayı becerebilen kişi ve işletmeler bulunmaktadır. İşletmelerde ahlak sorunları ahlaki ikilem ve ahlaki sapma olarak 2 gruba ayrılır. Toplumdaki yasal düzenlemeler işletmelerin ahlaki davranışlarına yardımca olsa dahi sorunların üstesinden gelmekte yetersiz kalmaktadır. İş ahlaki terimi çalışma ve meslek ahlakını da içermektedir. Çalışma ahlâkı denildiği zaman bir toplumda çalışmaya yönelik tutumlardır. Bu tutumlar toplumdaki farklılık gösterebileceği gibi insandan insana da farklılık gösterebilmektedir. Bazı insanlar için hayat çalışmaktan ibaret iken bazı insanlar için ise hayat dinlenme ve eğlenmeden ibarettir. Disiplin, verimlilik, kalite, etkinlik gibi kavramlar çalışma ahlakının içerisinde yer alır (Özer, 1984: 34).

Bir meslek sahibi olmak sosyolojik sonuçlar doğurmaktadır. Toplumda tanınan bir meslek sahibi bir çok değeri meydana getirmektedir. Bu getireceği değerle birlikte üyelerine de pek çok ayrıcalıklar sağlamaktadır. Bu yüzden yeni ortaya çıkan iş grupları bir meslek olarak tanınmak için çaba sarf ederler (Berkman, 2005).

Etik, insanlar için neyin doğru ve iyi olduğunun ortaya konmasıdır. Geniş anlamda etik, herhangi bir eylemin kabul edilebilir biçimde gerçekleştirilmesini sağlayan temel kurallar ya da değişkenlerdir. Etik ve yasalar her zaman için örtüşmez. Kimi konularda etik ve yasalar arasında tam bir uyum vardır. Kimi konularda ise etik ve yasalar arasında farklılıklar ortaya çıkar. Etik, günümüzde özellikle sağlık, eğitim, çevre, yönetim, medya, endüstri, hizmet gibi çok çeşitli alanlarda ihtiyaç duyulan temel standart haline gelmiştir. Etiğe duyulan ihtiyaç, giderek her mesleğe özgü etik ilkelerin oluşmasına ve kurumsallaşmasına da kapı aralamıştır. Bu süreçte kamu ve özel kuruluşlarda onur kurulu ve disiplin kurulu gibi görece eski oluşumların yerini de artık etik kurullar almaya başlamıştır. Dolayısıyla etik, işletmeler için de göz ardı edilemeyecek denli merkezi bir olgu haline gelmiştir. Ahlâk, “erdem”e odaklanan normatif bir değerler alanıdır. Bu nedenle erdemli olmanın, ahlâklı davranmanın pratik, toplumsal gerekçelerini göstersek de saf anlamıyla etik düşünce ve etik eylemden bahsediyorsak, bunun herhangi bir

şekilde bir yarar bekleme, çıkar sağlama, art niyet tasıma, bir üst güçten korkma, cezadan çekinme, yasaya uyma gibi nedenlere dayanmaması gerekir (Dedeoğlu, 2004: 151).

Bu davranışların her biri, işletme için olumlu veya olumsuz sonuçlara yol açar. Toplumsal sorumluluk, toplumla işletmeler arasındaki bir toplumsal anlaşmadır. Buna karşılık etik bireysel karar almayı ilgilendiren ahlâk kurallarıyla ilgilidir. İşletme etiği, bireysel kararların ahlâki kurallar ve ilkeler üzerindeki etkisiyle ilgilidir; toplumsal sorumluluk, örgütsel kararları ve bu kararların toplum üzerindeki etkileriyle bağlantılıdır. İşletmelerde etik çatışmaların nedenlerinin başında, bireysel değer yargıları ile çalışılan işin ve yaşanan toplumun değer yargıları arasındaki çatışma gelir. Ayrıca, işin özellikleri ile örgüt kültürü arasındaki çelişki etik sorunlar yaratabilir. İşletmelerde temel etik sorunları; çıkar çatışmaları, içtenlik ve doğruluk, iletişim örgütsel ilişkiler konularında ortaya çıkar. Kişiler kendi kişisel çıkarlarını, örgütlerin önünde tuttuğunda çıkar çatışması ve etik sorunlar doğar. İşletmelerin yönetimde doğruluk ve konusunda sapma olduğunda etik sorunlar doğar. İletişim eksikliğinden ya da zamanında bilgilendirilmemekten dolayı etik sorunlar yaşanabilir. Örgüt üyelerinin tüketicilere, girdi sağlayanlara, astlara, üstlere ve çeşitli kişileri karşı davranışlarından dolayı etik sorunlar yaşanabilir. Etik davranışların denetlenmesinde çeşitli teknikler geliştirilebilir. Bu amaçla stratejiler geliştirilmesinde izlenecek aşamalar; örgütlenme, eş güdümlenme, güdümlenme ve iletişim olarak sıralanabilir (www.baktabulum.com/ekonomi-isletme/26286-is-ahlaki-ve-toplumsal-sorumluluk-etik-torelkurallar.html.07/07/2010 tarihinde alınmıştır).

Bu çalışmada is ahlâki ilkeleri doğrultusunda davranmanın pratik sonuçlarına sosyal psikolojik açıdan dikkat çekilmekte; çalışmanın konusu meslek ahlakının boyutları ve çevre açısından is ahlâkının önemi, iş ahlâkı ve sosyal sorumluluk anlayışı ve iş ahlâkının tesisinde rol oynayan bazı faktörler ele alınmaktadır.

II. MESLEK AHLAKININ BOYUTLARI

Eski çağlarda ekonomi denildiğinde bundan sadece bir ya da sadece bir kaç meslekten ibaret olan iktisadi faaliyetler anlaşılırdı. Ticaret, bilindiği üzere en eski mesleklerin başında gelmektedir. Eski çağlarda yazılı kutsal din kitaplarına bakıldığında ticaretin belirli ahlaki

ilkeler ve kurallar içerisinde yapılması önemle vurgulanmıştır. “Ticaret ahlakı”, bu anlamda meslek ahlakının bilinen en eski türüdür.

Oysa günümüzde ekonomik faaliyetler hacmi -ticaretin ötesinde- oldukça genişlemiştir ve içinde sayısız meslek barındırmaktadır. Her meslek için ortak bazı ahlaki ilkeler söz konusu olmakla birlikte farklı mesleklerin kendisine özgü başka ahlaki ilkeler de bulunmaktadır. Örneğin, doğruluk ve dürüstlük, sözünde durma vs. klasik ticaret ahlakının temelidir ve bu ahlaki ilkeler şüphesiz tüm meslekler için de geçerlidir. Ancak bunun dışında bir öğretmenin, doktorun, hakimin, avukatın, gazetecinin, politikacının mesleklerini icra ederken uymaları gereken ya da uymaları beklenen başka ahlaki ilkeler de bulunmaktadır. Bunun dışında her mesleğin ya da her meslek sahibinin kendi içinde yaşadığı iç çevreye (organizasyona) karşı sorumlulukları olduğu kadar, yaşadığı çevrenin dışına karşı da sorumlulukları da bulunmaktadır. En başta insanların ve kurumların yaşadıkları “habitat”a (doğal yaşam ortamı) karşı önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Doğayı korumak, çevreyi kirletmemek, özürli insanlara saygı ve ilgi göstermek, toplumsal sorunlara karşı duyarsız kalmamak vs., sosyal sorumluluklara sadece bir kaç örnek teşkil etmektedir.

Meslekler esas alınarak başlıca şu dört ahlak alanından sözedilebilir: (1) İş ahlakı, (2) Akademik ahlak (3) Medya ahlakı, (4) Sosyal sorumluluk ve çevre ahlakı. Şüphesiz bu sayılan mesleklerin de alt meslek alanları bulunmaktadır (Aktan, 1999:2).

İş ve meslek ahlakı, 1980'lerin sonundan itibaren gündeme gelen bir konu olmuş ve giderek de önem kazanmaya başlamıştır. İş ahlakının bu kadar önem kazanmasındaki en önemli etkenler, dünyanın giderek tek bir pazar hâline gelmesi ya da küreselleşmesi, insan haklarına verilen önemin artması, çevre kirliliğinin tehlikeli boyutlara ulaşmasıdır.

Toplumları zengin ve mutlu yapan, doğal kaynaklardan çok, yetişmiş ve kaliteli insan gücü ve bu insan gücünün iyi yönetilmesidir. Bir toplumdaki iş ahlakı, o toplumdaki iş gücünün kalitesinin önemli bir göstergesidir. Yalnız başına teknik bilgi zenginlik ve mutluluk yaratmaya yetmemektedir. Herkesin çalışmadan zengin olmayı hayal ettiği, kısa ve haksız yoldan para kazanmanın her şeklinin doğru kabul edildiği, her yönetim kademesindeki rüşvet ve yolsuzlukların mevcut olduğu bir toplumda iş ahlakı oluşmadan yeni yatırımlar yapmak ve istihdam artışı beklemek doğru olmaz.

Toplumdaki iş ve meslek ahlâkının standartlarının düşmesi, toplumsal dengesizliklerin oluşmasının temel faktörüdür. Bu nedenle toplumdaki beşeri kapitalin yalnızca teknik yönden değil ahlaki yönden de kaliteli hale getirilmesi gerekir.

İş ahlâkına sahip olmayan girişimciler, kamu ve yerel yöneticiler, firmalar topluma yarardan çok zarar verirler. Çünkü iş ahlâkı düşük olan girişimciler, kamu ve yerel yöneticiler, firmalar sadece kendi menfaatlerini ön planda tutarlar. Toplumdaki diğer insanları hiç düşünmezler.

İş ahlâkı, çalışma ve meslek ahlâkını da içermektedir. Çalışma ahlâkı, bir toplumda işe ve çalışmaya karşı tutumlar, tavırlar ve bu konudaki değerleri ifade etmektedir. Meslek ahlâkı, meslek sahiplerinin mesleklerini yapmak suretiyle kendilerine ihtiyaç duyanlara hizmet ederek kamu yararına çalışmalarınıdır. Yani mesleklerini icra ederken maaş, gelir, güç ve statü gibi kişisel yararlar meslek sahibi için ikinci planda kalmaktadır.

Meslek ahlâkının bazı temel ilkelerini şöyle sıralayabiliriz :

- *Ulusa ve insanlığa hizmet etmek,
- *Mal ve can emniyetini sağlamak,
- *Zayıfı kuvvetliye karşı korumak,
- *Huzur ve güven içinde yaşayanları şiddete ve saldırganlığa karşı korumak,
- *Vatandaşların anayasal haklarına saygı göstermek,
- *Herkesine örnek olacak lekesiz, dürüst ve namuslu bir özel yaşam sunmak,
- *Hukuka ve kurumun kural ve ilkelerine bağlı olmak,
- *Kişisel duyguların, ön yargıların, düşmanlıkların mesleki kararları etkilemesine izin vermemek,
- *Gereksiz yere güç kullanmamak,
- *Hediye ve rüşvet kabul etmemek,
- *Görevi kötüye kullanmamak (Bayrak, 2001:48-49).

İş ahlâkının üç temel alanı mevcuttur. Bunlar; Çalışma Ahlâkı, Meslek Ahlâkı ve Kurumsal Ahlâktır. Çalışma ahlâkı, çalışmaya ve işe karşı geliştirilen kişisel tutum ve davranışlardır. Meslek ahlâkı, belli bir meslek mensuplarının uyması gereken ahlak ilkelerini ifade etmektedir. Bu ilkeler genellikle toplumsal kültür ve değerlerden bağımsızdır. Kurumsal

---

ahlâk, bir kurumun sahip olduğu ahlâkî normlar, değerler, eğilimler ve ilkeler bütünüdür. Kişi, kurum ve kuruluşların bu üç temel ahlâk kurallarını benimsemeleri hem toplumsal yaşamın hem de iş yaşamının devamlılığı için vazgeçilmez bir şarttır (Arslan, 2001:5).

Ancak hemen belirtilmelidir ki, iş ahlâkı iş yaşamında merkezi önemde olmasına rağmen, sosyo-ekonomik süreçte ahlâkî normları eylem alt yapısı olarak almanın somut bireysel ve kamusal yararları uzun vadede ortaya çıkar. Hatta sosyo-ekonomik ilişkiler sisteminin genelde belli ahlâkî standartlar temelinde işlemediği ve ekonomik etkinlikte bulunan tüm öznelerin iş ahlâkî ilkeleri paralelinde davranmadıkları bir toplumsal bağlamda ilkeli olmak, kısa vadede önemli kazanç kayıplarına neden olabileceğinden, söz konusu öznelere irrasyonel bir yaklaşım biçimi olarak bile algılanabilir. Ancak Demir'in vurguladığı gibi, ahlâklı davranışın kısa dönemde irrasyonel gibi gözükken sonuçları, uzun dönemde hem bireyin, hem de toplumun yararına sonuçlar doğurur niteliktedir (Demir, 2003: 86). Bu nedenle firmaların/girişimcilerin kısa vadeli yarar güdüsüyle eyleme yönelmek yerine, uzun vadede herkes için olumlu sonuçlar getirecek ahlâkî yönelimli bir eylem stratejisi izlemelerinin çok daha akılcı olacağı söylenebilir. Böyle bir yaklaşım biçimi, hem firmalarla/girişimcilerle toplum arasında işlevsel bir iletişim kanalının oluşması bakımından, hem de ekonomik etkinlikte bulunan aktörler açısından toplumsal onanmanın temelini oluşturan yaşamsal bir adım niteliğindedir (İlhan, 2005:261). Güveni tesis etmek, aynı zamanda, çalışanlara da ahlâkî sorumlulukla yaklaşmayı gerektirir. Günümüzde, çalışan kesimin yeni nitelikler kazanmış olması bu kesimin beklentiler düzeyinin de değişmesine neden olmuştur. Örneğin, günümüzün çalışanları daha eğitilidirler ve 19.yüzyıldaki akranlarından daha yüksek bir beklentiler setini iş yerine taşımaktadırlar. Böylece eski örgütsel alışkanlıklar yeni taleplerle karşılaşmakta ve sonuç olarak da yeni etik sorunlarla yüz yüze gelinmektedir (Donaldson ve Gini, 1990: 99). Emek temel bir üretim faktörü olduğundan, yeni etik sorunlar, örgütsel yapının emeğin niteliklerine göre kurulmasını gerektirmektedir. Çünkü sermaye ve teknolojinin yeterli düzeyde ve makro ekonomik politikaların da uygun olduğu ortamlarda iş verimliliği emeğin kalitesine ve yönetimine bağlı olarak değişmektedir. Bu da iş ahlâkı olgusunu ön plana çıkarmaktadır. Firmalarda verimlilik artışının doğrudan doğruya çalışanların sorumluluğunda olduğu göz önüne alındığında iş ahlâkının önemi bir kez daha ortaya çıkmakta ve verimlilikle iş ahlâkını

birbirinden ayrı düşünmek olanaksızlaşmaktadır (TÜGİAD, 1992: 10). Bu bağlamda; çalışanların iş güvenliğini sağlamak, çalışma ortamını sağlık koşullarına uygun olarak düzenlemek, tatminkâr bir ücret politikası izlemek, sendikal faaliyetlere karşı hoşgörülü olmak, gizli kamera vb. enstrümanlarla gözetlememek, eleman seçiminde ve terfisinde liyakati esas almak, çalışanlardan herhangi birinin mesleki yeterliliğine ve güvenilirliğine yönelik duygusal taciz ve küçük düşürücü davranışlar sergilememek, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı yapmamak, çocuk ve kadın emeğini sömürmemek, iş yeri ortamını olumsuz etkileyerek verimliliğin düşmesine neden olan cinsel taciz olaylarına karşı caydırıcı önlemler almak ve çeşitli sosyal hakları teslim etmek gibi emeğin kalitesini de yükseltici, ahlâki ilkelere dayalı uygulamalar bütünü, firma güvenilirliğinin ve verimlilik artışının ana koşulları arasında yer almaktadır (İlhan, 2005:263-264).

III. İŞ AHLAKI VE SOSYAL SORUMLULUK

İş ahlâkı, sosyal sorumluluk anlayışıyla da yakından ilişkilidir. İş ahlâkının sosyo-ekonomik süreçteki ilişkiler sistemi üzerinde etkin olmasının, sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesine katkıda bulunacağı söylenebilir. Zira, iş ahlâkı ilkelerinin egemen olduğu bir toplumsal bağlam, firmaların her şeye rağmen kendi çıkarlarını merkeze alan bencil bir yaklaşım biçimi yerine, tüm toplum kesimlerinin çıkarlarını da dikkate alan sorumlu bir anlayış temelinde aktivitede bulunmalarını zorunlu kılar. Bir başka ifadeyle, iş ahlâkı, işletmelerin/girişimcilerin, her şeye rağmen kâr güdüsüyle hareket etmeyip, diğer toplum kesimlerini de dikkate almalarını gerektirir. Maddi kazanç ve maddi kazanca dayalı başarı şirketin hayatietini sürdürmesinin temel koşulu olmakla birlikte, işletmenin, içinde devinimde bulunduğu, kaynaklarından yararlandığı topluma karşı belli sorumluluklarının bulunması gerektiği de göz ardı edilmemelidir. Mendonca ve Kanungo'nun belirttikleri gibi, girişimcilerin kendi işleriyle ilgili amaçlarına ulaşmak zorunda oldukları inkâr edilemez; ancak, bu amaçların gerçekleştirilme üslubu tüketiciler, çalışanlar, hizmet sektöründe yer alanlar, devlet ve yerel toplulukların çıkarlarıyla da ilişkili olmak zorundadır (Mendonca ve Kanungo, 1998: 203).

Bir mandıracının ya da sokakta süt satan kimsenin sattığı süte su karıştırarak satması doğru mudur?

Manavdan aldığınız bir kilo elma ya da portakalı eksik tartan manavcının bu davranışı doğru mudur?

Pazarda “seçmece yok deyip çürük domatesleri düzgün domateslerle birlikte tartıp satmak ne kadar doğru bir davranıştır?”

Sattığı ayıplı malı daha sonra “satılan mal değiştirilmez” deyip değiştirmek istemeyen mağaza sahibinin bu davranışı doğru mudur?

Bir zengin işadaminin emekli bir generali ya da emekli tanınmış bir eski bürokrati “Ankara Temsilcisi” diye atayıp, başkentte hükümet ve bürokraside işlerini takip ettirmesi – örneğin, devletten teşvik elde edilmesi yönünde lobicilik yapılması- ahlaki bir davranış mıdır?

Bir işadaminin bir milletvekiline gizliden maaş bağlayarak parlamentoda “kanun simsarlığı” yaptırması doğru bir davranış mıdır?

Bu örnekleri çok daha artırmak mümkündür. Ancak tüm bu örneklerin iş ahlakı ile ilgili olduğuna şüphe yoktur.

İş ahlakı, iş dünyasındaki mal ve hizmet üretim ve tüketim sürecindeki doğrular ve yanlışları ifade eder. Neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusu ahlaki bir konudur. İş dünyasında doğru davranışlar ve eylemler olacağı gibi, yanlış davranışlar ve eylemler de bulunmaktadır. Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere iş ahlakı, iş dünyasındaki doğru ve yanlışları ifade eder.

İş ahlakı genellikle özel teşebbüslerin mal ve hizmet üretiminde ve satışında ahlaki davranmalarının önemi üzerinde durmaktadır. İş ahlakı aynı zamanda “*şirket ahlakı*”, “*firma ahlakı*” “*işletme ahlakı*”, “*ticaret ahlakı*” ve saire adlar ile de tanımlanmaktadır. Şüphesiz, “*esnaf ahlakı*”, “*üretici ahlakı*”, “*işveren ahlakı*” ve benzeri tanımlamaları da iş ahlakı içerisinde değerlendirmek mümkündür (Aktan, 1999:7).

İş ahlakı kavramı ile “*sosyal sorumluluk*” kavramı arasında da yakın ilişki bulunmaktadır. Şüphesiz tüm birey ve kurumların içinde yaşadığı çevreye karşı ödev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Örneğin, bir işletmenin kendi çalışanlarına, pay sahiplerine, ortaklarına olduğu kadar, dış çevreye (devlete, doğaya ve çevreye, topluma vs.) karşı da sorumlulukları bulunmaktadır. Sosyal sorumluluk, esasen iş ahlakının gereğidir. Bir başka ifadeyle, iş ahlakı, sosyal sorumluluğu da içeren bir anlam taşır. Bir işletme sahibinin doğru ve

---

dürüst olması, sözünde durması, üretimde ve satış aşamalarında hileli yollara başvurmaması çok takdir edilmesi gereken ahlaki davranışlardır. Ancak işletmenin üretim yaparken gerek iç, gerekse dış çevreye karşı ödev ve sorumluluklarının da bilincinde olması gerekir (Andrews, 1991:42).

Önemle belirtelim ki, iş ahlakı ile özellikle dış çevreye karşı sosyal sorumluluk kavramı bazen çatışır ve birbirleri ile uyuşmayabilir. Bir özel işletmenin asıl amacı kar sağlamaktır. Bu bakımdan, işletmenin karını maksimize edecek kararlarda bulunması rasyonel bir tercihtir. Örneğin, işletmenin karını maksimize etmek için çalışanlara daha az ücret ödemek istemesi rasyonellik açısından doğru bir karar ve tercih olmakla birlikte, “ahlaki” açıdan ve aynı zamanda “işletmenin uzun dönem karlılığı ve verimliliği” açısından doğru olmayabilir. Bir işletmenin karını maksimize etmek için sigortasız işçi çalıştırması ya da asgari ücretin altında işçi çalıştırması hiç şüphe yok ki iş ahlakı ile bağdaşmayan davranışlardır. Öte yandan çalışanlarına daha fazla ücret ve sosyal imkânlar sağlayan şirketlerde ilk bakışta bunun işletme için bir maliyet olduğu söylenebilir. Oysa madalyonun bir de öteki yüzü vardır. İşletmenin çalışanlarına daha fazla değer vermesi halinde çalışanların işletmeye daha fazla katkıda bulunmak için gayret edecekleri söylenebilir (Kırel, 2000: 67–68).

Firmaların sosyal sorumlulukla davranmalarının, fırsat eşitliğinin esas olduğu bir sosyo-ekonomik zeminin ortaya çıkmasında da işlevsel olduğuna dikkat çekilmelidir. Zira, esnek uzmanlaşmayla birlikte işletme içinde çalışanların emeklerinin görünür olmaya başlaması, çalışma sürecinde bireysel performansın ve başarının ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Böylece cinsiyet, dinsel inanç, etnik köken, toplumsal sınıf gibi verili ayrıştırıcı etmenlerin belirleyici rolü önemini kaybetmektedir. Dolayısıyla firmaların sosyal sorumluluk anlayışını referans almaları halinde, fırsat eşitliğinin egemen olduğu bir sosyo-ekonomik zeminin tesis edilmesine katkıda bulunacakları söylenebilir (Unnia, 90:247-249).

Genel olarak, firmaların sosyal sorumluluk anlayışıyla hareket etmelerinin, kendilerine belli bir maliyet getireceği kuşkusuzdur. Ancak sosyal sorumlulukla davranmaları halinde, ilgi alanına giren bütün toplumsal kesimlerle ilişkilerinin, karşılıklı güvenin esas olduğu sağlıklı bir bağlama oturacağı, bu kesimler nezdinde saygın bir toplumsal imaja kavuşacakları, böylece hemen her koşulda piyasada işlerinin kolaylaşacağı söylenebilir. Dolayısıyla olumlu

---

sonuçlarının firmaya yansması uzun zaman almakla birlikte, sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmenin de akılcı bir yaklaşım biçimi olduğu vurgulanmalıdır (İlhan, 2005:267-268).

Özetle, organizasyon içi sosyal sorumluluk ile işletmenin karlılığı ve verimliliği arasında iki yönlü bir ilişki mevcuttur. Organizasyon dışı sorumluluk (topluma, devlete ve doğaya karşı sorumluluk) ise organizasyon amacı ile daha fazla çatışır. Daha açık söylemek gerekirse, doğaya ve çevreye verilen zararların tazmin edilmesi, toplumda gelir düzeyi düşük olan kesimlere sosyal yardımlarda bulunulması vs. organizasyonun maliyetlerini artırır ya da net karının azalması sonucunu doğurur. Ancak önemle belirtelim ki, organizasyonun asıl amacı ile çatışsa da sosyal sorumluluk ahlaki iş ahlakının bir önemli ve ayrılmaz parçasıdır (Aktan, 1999:12).

İş ahlakı nasıl tesis edilebilir? Mal ve hizmet üreten işletmelerin, bu işletme sahip ve yöneticilerinin, çalışanlarının ahlaki davranış ve eylemlerde bulunmasını sağlamak için ne yapılmalıdır?

En başta şu hususu belirtmekte yarar bulunmaktadır. İş ahlakı, birey, aile ve toplum ahlakından bağımsız değildir. Her birey bir aile içerisinde yetişir. Aileden terbiye alır. Bunun yanısıra okullarda ahlak konusunda eğitim verilir. Dolayısıyla, bireyin ahlaklı olmasında aile ve eğitim kurumlarının çok önemli yeri vardır.

Buradan hareketle, iş ahlakının tesis edilmesi için en başta aile içi eğitim ve terbiyenin ve aynı zamanda okullarda verilen eğitimin son derece önemli olduğunu söyleyebiliriz. Peki, eğitim iş ahlakına uygun davranış ve eylemler için yeterli olur mu? Kanaatimizce, burada insanoğlunun tabiatı (fıtratı) konusunu ihmal etmemek gerekir. İnsan, “iyi” yanları olduğu kadar “kötü” yanları da olan bir yaratıktır. Her yönüyle “iyi” olan, yanlış yapmayan bir kimse insan değil, olsa olsa melek olarak adlandırılabilir... İşte bu nedendir ki, iş ahlakının tesis edilmesi için eğitim dışında -fakat eğitimin önemini ihmal etmeden- başkaca önlemler de almak gerekir. Bu konuda alınması gereken tedbirleri şu şekilde özetleyebiliriz:

İşletmede iş ahlakı konusunda yazılı ahlak kuralları ve kodları oluşturulmalıdır,

Organizasyon, iş ahlakı konusunda “ahlak standartları” tespit etmeli ve bu standartlara uygun hareket etmelidir,

---

Lider ve üst yönetimin organizasyon çalışanlarına örnek olacak şekilde ahlaki davranış ve eylemlerde bulunması gereklidir,

Lider ve üst yönetimin organizasyonda iş ahlakının tesis edilmesi konusunda kararlı ve inançlı olması gerekir,

Organizasyonda üst yönetim tarafından iş ahlaki konusundaki çalışmaları izlemek üzere bir “Ahlak Kurulu” oluşturulmalıdır,

Organizasyonda “ahlak kültürü”nün uzun dönemli olarak kurumsallaşması gereklidir,

Organizasyonda iş ahlakına yönelik davranış ve eylemler takdir görmeli ve ödüllendirilmeli; buna karşın iş ahlakına uygun olmayan davranışlar kınanmalı, gerekirse cezalandırılmalıdır,

Organizasyonda ahlak konusuna önem verildiği açık olarak hissedilmelidir. (Örneğin, organizasyonda iş ahlakına yönelik afiş ve sloganlar asılmalıdır.),

İş ahlaki konusunda çalışanlara sürekli eğitim sağlanılmalıdır,

İş ahlakına yönelik hukuksal düzenlemeler (örneğin, vergi kaçakçılığı ile mücadele programı, kaçak işçi çalıştırma ile mücadele, haksız rekabet ile mücadele, tüketici koruma, vs.) yapılmalıdır,

İş ahlakına yönelik bazı resmi kurumlar (rekabet kurulu, tüketici koruma kurumu, vs.) oluşturulmalıdır (Aktan, 2004:45).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İş ahlaki kavramı ile “sosyal sorumluluk” kavramı arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Sosyal sorumluluk, esasen iş ahlakının gereğidir. Yani iş ahlaki, sosyal sorumluluğu da içeren bir anlam taşır.

Dolayısıyla, sosyal sorumluluk, karar verici durumda olanların yani işletme yöneticilerinin, kendi çıkarlarını olduğu kadar toplumun genel çıkarlarını da geliştirecek ve koruyacak eylemleri yapmasındaki zorunluluktur.

İş ahlâkının kamusal yarara olan güçlü vurgusu, sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesinin de önemli bir dinamiğini oluşturmaktadır. Sosyal sorumluluk bilinci, firmaların tüketicileri, çalışanları, hissedarları, devleti, rakiplerini, ve çevreyi dikkate alır biçimde

örgütlenmelerini gerektirmektedir. Sosyal sorumluluk anlayışı temelinde örgütlenmek firmalar için çok yönlü sunumların ana kaynağı durumundadır. Küresel ölçekte toplumun/tüketicilerin ve çalışanların haklarının önemsenmeye başlaması ve çevreye karşı duyarlılığın artması şirketlerin sosyal sorumluluk anlayışıyla hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır. Sosyal sorumluluk anlayışını göz ardı ederek çeşitli sorunların yaşanmasına neden olan firmalar için yaşamsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Böylesi firmalar geniş katılımlı organize boykotlara hedef olabilmektedirler.

Sonuç olarak denilebilir ki; işletmeler birer açık sistem olarak çevreye açılmak, çevreye girdi ve çıktı ilişkilerine girişmek zorunda olan kuruluşlardır. Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısından soyutlanamayan işletmeler yaşamlarını sürdürebilmek için değişen yeni koşullara uymak ve içinde buldukları toplumla iki yönlü ve anlamlı ilişkiler kurmak zorundadırlar. Bu nedenle, işletme toplumun yapısını, özelliklerini, gelenek ve alışkanlıklarını tanımak ve kendisini de topluma tanıtmak gereği duyar. Sosyal sorumluluklar yönünde harcanan bu çabalar ise işletmenin büyük ölçüde pazarlama fonksiyonunda yer alan halkla ilişkiler işlevinin önemli bir bölümünü oluşturur.

KAYNAKÇA

- ABDEL-NOUR, F.(2003), **National Responsibility**. [Electronic Version]. Political Theory, Vol.31, No.5, 693-719.
- AKTAN, C.C. (2004) **Toplam Ahlak: Temiz Topluma Doğru**, İstanbul: Zaman Kitap.
- AKTAN, C.C. (1999) **Meslek Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk**, İstanbul: ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği Yayını,.
- ALTINKÖPRÜ, T. (1999), **Çocuk-Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır?**. Hayat Yay. İstanbul.
- ANDREWS, R. (1991) **“The Ethics of Business Organizations”**, President and Fellows of Harvard College (Edit.), Ethics at Work, Boston: Harvard University Press, pp.39-44.
- ARSLAN, M. (2001) **İş ve Meslek Ahlakı**, Ankara: Nobel Yayınları.
- AŞKIN, M. (1981) **Bazı Kişilik Değişkenlerinin Kültürlerarası Sosyal Psikolojik Açından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum,.
- BAŞARAN, İ.E. (1971), **Eğitim Psikolojisi**. İkinci Baskı. Ankara.

-
- BAYRAK, S. (2001) **İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk**, İstanbul: Beta Yayınları.
- BERKMAN Ümit, Sosyal Sorumluluk, İş Ahlakı Gelişimi ve Yakın Geleceği,
<http://www.kho.edu.tr/yayinlar/bilim...-2/bilder5.doc>
- BERKOWITZ, L. ve LUTTERMAN, K. (1968), "**The Traditional Socially Responsible Personality**", **Public Opinion Quarterly**. 32: 169–185.
- CHAMBERLİN, L.J. (1994), "**Developing Responsibility In Today's Students**". Clearing House, 67, 4: 204 – 206.
- CHEBAT, J. (1968), "Social Responsibility, Locus Of Control And Social Class", **Journal Of Social Psychology**, 129 (4),: 559 - 561.
- DECK, M. C. (1998) "**Corporate Codes and Ethics Programs**", Hartman, Laura Pincus (Edit.), Perspective In Business Ethics, Chicago: McGraw-Hill Press, pp.395-398.
- DEDEOĞLU, G. (2004) **Etik Düşünce ve Postmodernizm**, İstanbul: Telos Yayınları.
- DEMİR, Ö. (2003) **İktisat ve Ahlak**, Ankara: Liberte Yayınları.
- DOUGLASS, N.H. (2001), **Saygı Ve Sorumluluk Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar**. Çev.Ed. Y.Özen. Nobel Yayıncılık. Ankara
- JACOB, S. W. ; ELESER, C. (1997), Learner responsibility through 'presence' College Student Journal Dec.97, Vol.31, Issue4, , ss. 460–467
- KIREL, Ç. (2000) **Örgütlerde Etik Davranışlar, Yönetimi ve Bir Uygulama Çalışması**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- MCKİE, J. W. (1974), **Social Responsibility And Business Pridicament**, The Brooking Institution, Washington.
- MENDONCA, M ve KANUNGO, R N. (1998) "**Ethical Entrepreneurship: Challenges and Rewards**", Kanungo, Rabindra N. (Edit.), Entrepreneurship and Innovation: Models for Development, New Delhi: Sage Publications, pp.200-212.
- ÖZER, N. (1994), "Okul Öncesi Döneminde Ahlak Gelişimi ve Eğitimi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SCALES, P.C.; BLYTH, D.A.; BERKAS, T.H. & KIELSMEIER, J.C.(2000), The Effects Of Service-Learning On Middle School Students' Social Responsibility And Academic

---

Success. [Electronic Version]. **Journal Of Early Adolescence**, Vol.20, No.3, 332-358.

TOSUN, K. (1990), **Yönetim Ve İletme Politikası**, I. F. Yayınları,

TUCKER, L. R. (1978), "The Environmentally Concerned Citizen: Some Correlates, Environment And Behavior, 10,: 389-418.

TÜĞİAD, (1992), **İş Ahlakı ve Türkiye’de İş Ahlakına Yönelik Tutumlar**, İstanbul: TÜĞİAD Yayınları.

UNNIA, M. (1990) “**The Importance of The Cultural Context For Business Ethics: The Italian Example**”, Enderle, Georges et all. (Edit.), People In Corporations: Ethical Responsibilities and Corporate Effectiveness, Dordrecht: Kluwer Academic Publications, pp.247-249.

<http://www.baktabulum.com/ekonomi-isletme/26286-is-ahlaki-ve-toplumsal-sorumluluk-etik-torelkurallar.html>. Erişim tarihi: 07/07/2010

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ELEKTRONİK DERGİSİ

Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi yılda en az iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergimizde yayınlanması arzu edilen çalışmaların aşağıda belirtilen yazım kurallarına ve diğer koşullara uygun bir şekilde hazırlanarak dergimiz e-posta adresine (sbedergi@gumushane.edu.tr) gönderilmesi gerekmektedir. Yayınlanmak üzere dergimize gönderilen çalışmaların tüm sorumlulukları yazarlara aittir.

MAKALE YAZIM KURALLARI

- 1.) Yayınlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2.) Dergimizde Türkçe, İngilizce, Almanca, Rusça, Arapça, Farsça ve Fransızca dillerinden herhangi biri ile yazılmış yazılar yayınlanır.
- 3.) Yazılarda metnin başında Türkçe özet ve altında İngilizce başlık ve özet verilmelidir. Özetler 9 punto ile yazılmış ve 200 kelimeyi aşmayacak şekilde olmalıdır. "ÖZET" başlığı ortalanarak **bold** yazılmalıdır. Metin dili yabancı dilde olan çalışmalarda yabancı dildeki özetin altında Türkçe özet yer almalıdır. Özetin altında, çalışmanın alanını tanımlayabilecek en az üç en fazla beş adet "anahtar kelime" (keywords) bulunmalıdır. Özette denklem, atıf, standart dışı kısaltmalar, vb. yer almamalıdır.
- 4.) Yazılar, MS Word 97 veya üzeri sürümlerde A4 kağıdı boyutunda, "Times New Roman" yazı stili, 1.5 satır aralığı ve (11) punto ile yazılmalıdır. Paragraflarda ilk satır girintisi 1.25 cm olmalıdır.
- 5.) Yazıların ana başlığı ortada olacak şekilde, büyük harflerle **bold** ve (11) punto ile yazılmalıdır. Yazarın adı başlığın sağ alt kenarına konulmalı; yazar birden fazla ise, adları alt alta yazılmalıdır. Yazar(lar)ın akademik ünvanı, bağlı olduğu kurumu ve e-posta adresi dipnot şeklinde ilk sayfada yer almalıdır. İlk sayfada ayrıca, dipnot olarak çalışmayı destekleyen kuruluşlar vb. de belirtilebilir.

6.) Yazı, çizim veya grafiklerin yazım alanı içinde olmalarına dikkat edilmelidir. Yazılarda sayfa kenar boşlukları şu şekilde olmalıdır:

Üst ve alt	: 5 cm
Sağ ve sol	: 3 cm
Üstbilgi	: 2 cm
Altbilgi	: 2 cm

7.) Yazılar, şekil ve tablolar dahil 25 sayfayı geçmemelidir.

8.) Yazılardaki resim, şekil ve grafikler "Şekil" adı altında gösterilmeli; şekil ve grafikler bilgisayar ortamında çizilmelidir. Tablo, şekil ve denklemlere sıra numarası verilmeli, başlıklar tabloların üzerine, şekillerin ise altına her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde ve ortalanarak **bold** karakterler ile yazılmalıdır. Ayrıca tablo ve şekillere ait kaynaklar, alt tarafta 9 punto ile verilmelidir.

9.) Sayfaların altına (sağa yaslı olarak) sayfa numarası konmalıdır.

10.) Yazılar, Giriş bölümü ile ikinci sayfadan başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır. "GİRİŞ", "SONUÇ VE DEĞERLENDİRME" ve "KAYNAKÇA" başlıklarına numara verilmemeli ve paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle **bold** yazılmalıdır. Başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır. Yazıda yer alan birinci derece alt başlıklar I,II, III, ... gibi Romen rakamlarıyla sınıflandırılmalı, tamamen büyük koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. İkinci derece alt başlıklar A,B,C, ... gibi büyük harflerle sınıflandırılmalıdır. Bu başlıklar her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde koyu harflerle ve paragraf ile hizalı bir şekilde yazılmalıdır. Üçüncü derece alt başlıklar 1, 2, 3, ...gibi rakamlarla sınıflandırılmalıdır. Bu tür başlıklar her sözcüğün ilk harfi büyük olacak şekilde, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar ise a, b, c, ... gibi küçük harflerle sınıflandırılmalıdır. Dördüncü derece alt başlıklar küçük harflerle, koyu ve paragraf ile hizalı yazılmalıdır.

11.) Kaynaklara yapılan atıflar, dipnotlar yerine metnin içinde parantez arasında yapılmalıdır. Parantez içinde sırasıyla yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı: sayfa numarası yer almalıdır. (Aaker, 1991: 101). Birden çok kaynak noktalı virgül ile ayrılmalı, 3 veya daha çok yazar isimli bildirimlerde "vd" kısaltması kullanılmalıdır. Eğer, yazarın aynı yıl içinde

yayınlanmış birden fazla eserine atıf yapılıyorsa, yıllar harfler ile farklılaştırılmalıdır. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belli değil ise, parantez içerisindeki ifadeler şu şekilde sıralanmalıdır; internet sitesinin kurumu, erişim yılı. Aşağıda bazı örnekler sunulmuştur:

- .....(Tek, 2004: 12). : tek yazarlı bir yayına atıf
.....(Birlik, 2002a: 32; 2002b: 112). : aynı yazarın aynı yıldaki iki yayınına atıf
.....(Demircan, 1999:10; 2000: 211). : aynı yazarın ayrı yayınlarına atıf
.....(Aktan ve Vural, 2001: 30). : iki yazarlı yayınlara atıf
.....(Kara vd., 1991: 15) veya (Kara vd. (1991: 15)’e göre : ikiden fazla yazarlı yayınlara atıf
.....(Yılmaz, 2002: 211; Bozkurt, 2005: 14). : aynı konuda birden fazla yayına atıf
.....(Rekabet Kurumu, 2005). : yazarı bilinmeyen ve internet sitesinden ulaşılan yayına atıf
.....(www.die.gov.tr, 2007) : internet adresine atıf
.....(Anonim, 2000: 11) : anonim yayına atıf
.....(Duran, 2005) : yazarı belli internet yayınlı makaleye atıf
.....(Devlet Planlama Teşkilatı, 2005) : kuruma atıf
.....(Odabaşı, 2008) veya Odabaşı (2008)’na göre.: kaynağın tamamına atıf

Yukarıdaki atıf gösterimleri metin dili Türkçe olan makaleler içindir. Yabancı dilde yazılan makalelerdeki atıflarda kullanılan bağlaçlar, metin dili ile uyumlu olmalıdır. Kaynağa yapılan atıf dışında, yapılacak açıklamalar, “Notlar” başlığı altında yazının sonunda ayrı bir sayfada verilmelidir.

12.) Metin içerisinde atıfta bulunulan kaynaklar, eğer varsa notlardan sonra ayrı bir sayfada “**KAYNAKÇA**” başlığı altında alfabetik sıraya göre verilmelidir. Kaynakça başlığı paragraf ile hizalı bir şekilde tamamen büyük harflerle **bold** yazılmalıdır. Yazar soyadlarının gösteriminde tamamen büyük harf kullanılmalı ve yazar isimleri açık bir şekilde belirtilmelidir. Her kaynağın ikinci ve diğer satırları 1,25 cm içerden başlamalıdır. Kaynakça biçim kurallarına dair örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Kitaplarda:

AAKER, David A.; (1991), **Managing Brand Equity**, The Free Press, New York, 299p.

AKTUĞLU, Işıl Karpat; (2004), **Marka Yönetimi**, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 231s.

ERDEM, Metin; Doğan ŞENYÜZ ve İsmail TATLIOĞLU; (2003), **Kamu Maliyesi**, Üçüncü Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 352s.

FRIEDMAN, Daniel; Dan DRİEDMAN ve Alessandra CASSAR; (2004), Economics Lab: An Introduction to Experimental Economics, Routledge, United Kingdom, 256s.

KOTLER, Philip; (2000), **Marketing Management**, 9. Edition, Prentice Hall International Editions, USA, 718p.

NUNNALLY, Jum C. ve Ira H. BERNSTEIN; (1994), **Psychometric Theory**, Third Edition, McGraw-Hill, New York. 736p.

ODABAŞI, Yavuz ve Gülfidan BARIŞ; (2007), **Tüketici Davranışı**, Yedinci Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul, 404s.

Çeviri Kitaplarda:

PERRY, Alycia ve David WISNOM III; (2004), **Markanın DNA'sı**, Çev: Zeynep Yılmaz, Birinci Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul, 167s.

Makalelerde:

CENGİZ, Ekrem; Hasan AYYILDIZ ve Fazıl KIRKBİR; (2005), “Yeni Ürün Geliştirme Sürecinin Başarısında Etkili Olan Faktörler”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 24, ss.188-147.

MARION, Nancy P.; (1999), “Some Parallels Between Currency and Banking Crises”, **International Tax and Public Finance**, 6(4), ss.473-490.

CRAIG, C. Samuel ve Susan P. DOUGLAS; (2000), “Building Global Brands in The 21st Century”, **Japan and The World Economy**, 12(3), pp.351-359.

Derlemelerde:

DAHLMAN, Carl J. ve Richard NELSON; (1995), “Social Absorption Capability, National Innovation Systems and Economic Development”, iç. Bon-Ho KOO and Dwight PERKINS (Ed.), **Social Capability and Long Term Economic Growth**, St. Martin Press, New York, ss. 82–122.

METHİBAY, Yaşar; (2003), Avrupa Birliğinde İhale Sistemi ve GATT İhale Kodu”, iç. Binnur ÇELİK ve Fatih SARAÇOĞLU (Ed.), **Maliye Seçme Yazıları**, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’ni Geliştirme Vakfı Yayını, ss. 125-142.

İnternette Alınan Kaynaklarda:

ACEMOĞLU, Daron ve Simon JOHNSON; (2006), **Disease and Development: The Effect of Life Expectancy on Economic Growth**, NBER Working Paper 12269, <http://www.nber.org/papers/w12269>, Erişim Tarihi: 06.06.2006.

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI; (2006), “Kamu Borç Yönetimi Raporu”, http://www.hazine.gov.tr/duyuru/basin_KBYR.Mayis06.pdf, Erişim Tarihi: 06.06.2006.

REKABET KURUMU, <http://www.rekabet.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 12.02.2005

TİGREL, Ali; “Timetable: What will Happen and When,” <http://europa.eu.int/euro/html>. Erişim Tarihi: 27.09.1999.

Tezler:

YILDIZ, Salih (2007), Tüketici Tercihlerinde Marka Değerini Belirlemeye Yönelik Bir Model Önerisi: Trabzon Örneği, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Bildiri:

ER, Bünyamin (1997), "Finansal Bağ Stratejileri, II. Geleneksel Finansal Sorunlar Kongresi, 22-25 Temmuz 2008, İstanbul.

Yukarıdaki gösterimler metin dili Türkçe olan kaynaklar içindir. Yabancı dilde yayınlanacak çalışmalarda bağlaçlar ve kısaltmalar metin dili ile uyumlu olmalıdır. Örneğin, metin dili İngilizce olan bir çalışmada ‘ve’ bağlacı yerine ‘and’, ‘ss.’, kısaltması yerine ‘pp.’ kullanılmalıdır.

Yukarıdaki formatta olmayan çalışmalar içerik açısından değerlendirilmeye alınmayacak ve editör tarafından yazara iade edilecektir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- 1.) Aşağı Çekme Sendromu: Bu Sendromun Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Gerçekleşen Ayaklanmalar Üzerindeki Etkileri
Ahmet Hakan ÖZKAN 1-18
- 2.) Ermeni Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Son Ermeni Açılımı
Ekrem Yaşar AKÇAY 19-44
- 3.) Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı Öğrencilerinin Mesleki Becerilerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu Örneği
Haluk DUMAN
İclal ÇÖĞÜRCÜ
Veysel ÇAKMAK
Mustafa ATAY 45-64
- 4.) Negatif Dışsallıkların İçselleştirilmesi Açısından Karbon Ticareti
Hasan Sencer PEKER
İsa ALTINIŞIK 65-76
- 5.) Günümüz İşletmeleri İçin Ahilik Kültüründen Örtülü Bilginin Gelişim ve Paylaşım Örnekleri
Hulusi DOĞAN 77-100
- 6.) İslamiyetten Önceki Türk Devlet Geleneklerine Göre Tahta Çıkma Töreni ve Yöntemleri
Kürşat KOÇAK 101-117
- 7.) Tränen Des Vaterlandes Anno 1636 - Ein Gedicht Von Andreas Gryphius Über Den Dreißigjährigen Krieg
Mehmet ÖZTÜRK 118-128
- 8.) Yatırım Projelerinde Risk Analizi ve Değerlemesi
Muhammet BEZİRCİ 129-144
- 9.) XI.-XIII Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Sosyal Zümreler
Muhammet KEMALOĞLU 145-158
- 10.)Biyoloji Öğretmen Adaylarının KPSS ile İlgili Görüşleri
Osman ÇİMEN
Metmet YILMAZ 159-172
- 11.) Sorumluluk Bağlamında İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk: Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım
Yener ÖZEN 173-189